

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
AKSEKİ MESLEK YÜKSEKOKULU

20-21 MAYIS 2021

AKSEKİ TARİH VE KÜLTÜR SEMPOZYUMU SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ KİTABI

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Yayınları - No: 004

Editör:
Dr. Hande ÜNVER ÖZDOĞAN

Akseki-2022

20-21 MAYIS 2021

AKSEKİ TARİH VE KÜLTÜR SEMPOZYUMU TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

Editör:
Dr. Hande ÜNVER ÖZDOĞAN

20-21 MAYIS 2021

AKSEKİ TARİH VE KÜLTÜR SEMPOZYUMU TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

Editör:
Dr. Hande ÜNVER ÖZDOĞAN

Kapak Tasarım:
Filiz ERCEVAHİR

Baskı Tarihi
1. Basım, Aralık 2022

E-ISBN
978-605-74581-4-8

T.C. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Kestel Mahallesi, Üniversite Caddesi, No: 80 Pk: 07425
Alanya-ANTALYA / TÜRKİYE
Telefon: 0242 510 60 60 / Faks: 0242 510 60 09 / Sertifika No: 47783
www.alanya.edu.tr

© 2022 Bu kitap Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Yayınları (ALKUY) bünyesinde hazırlanmıştır. Kitap, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Akseki Meslek Yüksekokulu tarafından 20-21 Mayıs 2021 tarihlerinde düzenlenmiş olan "Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumu" kapsamında sunulan bildirilerin tam metinlerinden oluşmaktadır. Kitabın tüm hakları Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Yayınları'na (ALKUY) aittir. Kaynak gösterilmeksizin alıntı yapılamaz. Kitaptaki yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

SEMPOZYUM KURULLARI

Sempozyum Onursal Başkanı

Prof. Dr. Ekrem Kalan - Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Rektörü

Volkan HÜLÜR - Akseki Kaymakamı

İbrahim ÖZKAN - Akseki Belediye Başkanı

A. Metin DURUK – Aksekili Hayırsever

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Özgür Kasım Aydemir

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Selim KARAHASANOĞLU

Prof. Dr. S. Cem ŞAKTANLI

Prof. Dr. Mehmet AK

Dr. Öğr. Üyesi Tolga GÜL

Öğr. Gör. N. Gizem ARI

Öğr. Gör. Mehmet YOLCU

Öğr. Gör. Yunus KONBUL

Öğr. Gör. Yaşar FİDANCI

Öğr. Gör. Ayşe KAPTAN

Öğr. Gör. Meydan PALALI

Öğr. Gör. Uğur FIRAT

Öğr. Gör. Oğuz BAL

Öğr. Gör. Özgür SUNA

Öğr. Gör. Fatih KAFTANCI

Araş. Gör. Adem KARACA

Sekretarya

Şafak TEPEHAN

Sempozyum Bilim Kurulu

UNVANI	ADI SOYADI	ÜNİVERSİTE/KURUM
Prof. Dr.	Abdurrahman GÜZEL	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr.	İsmail KIVRIM	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr.	Kazım Yaşar KOPRAMAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa ADAK	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr.	Özgür Kasım AYDEMİR	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr.	Selim Hilmi ÖZKAN	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Burak TAKMER	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru N. AKDOĞU ARCA	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr.	Ensar KÖSE	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi	Hatice AKIN ZORBA	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Hatice DURGUN	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Nimet Ayşe AKSOY	Akdeniz Üniversitesi

Sempozyum Hakem Kurulu

ÜNİVERSİTE/KURUM	ADI SOYADI	ÜNİVERSİTE/KURUM
Prof. Dr.	Abdurrahman GÜZEL	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr.	İsmail KIVRIM	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr.	Kazım Yaşar KOPRAMAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa ADAK	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr.	Özgür Kasım AYDEMİR	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr.	Selim Hilmi ÖZKAN	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Burak TAKMER	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru N. AKDOĞU ARCA	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr.	Ensar KÖSE	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi	Hatice AKIN ZORBA	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Hatice DURGUN	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Nimet Ayşe AKSOY	Akdeniz Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

SEMPOZYUM KURULLARI.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
SUNUŞ.....	V
AÇIŞ KONUŞMALARI	VI
BİLDİRİLER.....	XIII
OSMANLI MODERN EĞİTİM ANLAYIŞININ 20. YÜZYIL BAŞLARINDA AKSEKİ'YE OLAN YANSIMALARI	
Öğr. Gör. Dr. Ahmet KISA	1
TRT TÜRK HALK MÜZİĞİ REPERTUVARINDA YER ALAN AKSEKİ TÜRKÜLERİNİN MAKAMSAL VE RİTMİK YAPILARININ TESPİT EDİLMESİ	
Prof. Dr. Cengiz ŞENGÜL ve Prof. Dr. S. Cem ŞAKTANLI	32
AKSEKİ TÜRKÜLERİNİN PİYANO EĞİTİMİ DAĞARINDA KULLANILABİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ.....	
Dr. Öğr. Üyesi Eren LEHİMLER	45
AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN KUR'ÂN-I KERİM ANLAYIŞI VE TEFSİR İLMİNE KATKILARI.....	
Doç. Dr. Harun ABACI.....	51
VAKIF KURUCULARININ SOSYAL STATÜLERİ VE HİZMET AMAÇLARINA İLİŞKİN BAZI DEĞERLENDİRMELER: AKSEKİ ÖRNEĞİ	
Doç. Dr. Muhammet OKUDAN	72
KONYA VILAYET SALNAMELERINE GÖRE AKSEKİ KAZASINDA İDARI VE SOSYO-EKONOMİK YAPI	
Öğr. Gör. Dr. Mustafa MALHUT	77
AKSEKİLİ RASİH (KAPLAN) BEY'İN HAYATI VE DÜŞÜNCELERİ.....	
Doç. Dr. Nebahat ORAN ARSLAN	89
ANTALYA-AKSEKİ'NİN YETİŞTİRDİĞİ ÇAĞDAŞ DEĞERLERDEN BİR KÜLTÜR VE EDEBİYAT İNSANI: Prof. Dr. CEMAL KURNAZ	
Prof. Dr. Nesrin KARACA.....	98
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E AKSEKİ'DE EĞİTİM.....	
Özge KURŞUN TÜKENMEZ.....	132
AKSEKİ YÖRESİNDE TARİHSEL SÜREÇTE GÖÇ HAREKETLERİ: DİKMEN (DİDERE) KÖYÜ ÖRNEĞİ.....	
Prof. Dr. Sabri ŞENER.....	137
GELVEŞ'TEN MARULYA'YA AKSEKİ'NİN İDARI YAPISINDA DEĞİŞİM.....	
Dr. Öğr. Üyesi Saim YÖRÜK	145
AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN SEBİLÜRREŞÂD DERGISİNDE YAYINLANAN AYET TEFSİRLERİ	
Dr. Öğr. Üyesi Seyfullah EFE	154

KÜLTÜR ve BİLİM TARİHİNDE DUAYEN BİR AKSEKİLİ: PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL.....	
Öğr. Gör. Zeynep EKİNCİ	161

SUNUŞ

“Tarihini bilmeyen bir millet, yok olmaya mahkûmdur.”

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

Anadolu'nun kadim tarihi, yeni yapılan çalışmalarla uygarlık ve kültür tarihinin yeniden yazılmasını sağlamıştır. Süreç içerisinde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış ülkemizin tarihini bilmek ve anlamak, tarihi bilincin oluşması açısından çok önemlidir. Bin yılı aşkın Anadolu Türk tarihinin her yönüyle yakından tanınması ve tanıtılması, milli şuurumuzun daha da güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Medeniyetle yoğurulmuş bu topraklarda yetişen kudretli ve adaletli devlet adamları, bilim insanları ve sanatçılar, dünya kültür mirasının en önemli mihenk taşları olmaya devam etmektedir.

Tarihi, Hititler'e kadar uzanan, Helenistik ve Roma çağlarından beri jeopolitik önemiyle pek çok uygarlığın ele geçirmek istediği bir cazibe merkezi durumundaki Akseki, XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Selçuklu Devleti ile Türk yurdu haline gelmiştir. 1471 yılında ise Osmanlı topraklarına katılmıştır. Jeopolitik önemi kadar, özellikle Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde eğitime verilen önem doğrultusunda kurulan pekçok medresesiyle de değer kazanan ilçe, böylece el yazması birçok kıymetli eserin verildiği bir kültür şehri haline gelmiştir.

Tarih, kültürel hafızanın canlı tutulmasını ve milli bilincin güçlenmesini sağlayan en önemli etmenlerden biridir. Anadolu Türk tarihinin hafıza birikimi ise hoşgörü ve barış kapısının her daim açık oluşuyla sağlanmıştır. Bu bağlamda, Torosların keskin tepelerini tarih, kültür, eğitim ve hoşgörü ile bezeyen ve İlk Çağ'dan günümüze zengin bir tarihi geçmişe sahip olan Akseki, tarihi hafızanın korunduğu ve yaşandığı önemli bir merkez olmuştur. Ayrıca, bölgenin Türk tarihi açısından kilit bir rol üstlenmesi yanında, yetiştirmiş olduğu devlet adamları, bilim insanları ve din âlimleri bakımından ülkemizde hatırı sayılır bir öneme sahiptir.

Toprakları, vatan yapan; içinde yaşayan insanın tarihi geçmişi ve kültürel mirasıdır. Dünya kültür ve medeniyet birikiminin önemli yapı taşlarına sahip olan bu köklü ve şanlı tarihin, gelecek kuşaklara aktarılması çok önemlidir. Bilim insanlarının, diğer bilim dallarında olduğu gibi tarih alanında yaptıkları akademik çalışmalar sayesinde, bu köklü tarihimiz her geçen gün daha da aydınlatılmaktadır.

Bu sempozyumun Akseki'nin geçmişten günümüze, medeniyet yolcuğu sırasında biriktirdiği maddi ve manevi kültürel değerlerinin anlaşılmasında, çok faydalı olacağına inanıyorum. Müzikten edebiyata, eğitimden tarihe ve münhasıran ön plana çıkan tarihi şahsiyetlere kadar çeşitli konuları ele alan bu sempozyumun, daha sonraki çalışmalara ufuk açacağı ve farklı araştırma alanları için değerli bir zemin oluşturacağı kanaatindeyim.

Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumu'nun hazırlanmasında büyük gayretler sarf eden Akseki Kaymakamımız Sayın Volkan HÜLÜR, Akseki Belediye Başkanımız Sayın İbrahim ÖZKAN, Aksekili hayırsever iş insanımız rahmetli A. Metin DURUK ile tebliğleriyle sempozyumumuzu zenginleştiren çok değerli bilim insanlarına, sempozyumun düzenlenmesinde görev alan tüm akademik ve idari personele ve emeği geçen bütün paydaşlarımıza teşekkürlerimi sunarım.

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ekrem KALAN

AÇIŞ KONUŞMALARI

Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumu

Sayın Rektörüm, Sayın Kaymakamım, Sayın Belediye Başkanım, Kıymetli Aksekililer, Değerli Akademisyenler;

Bu sene düzenlediğimiz Alaaddin Keykubat Üniversitesi Akseki Kültür ve Tarih Sempozyumuna hepiniz hoş geldiniz diyorum.

Sayın Katılımcılar;

Çocukluğu ve gençliği Akseki’de geçmiş bir hemşeriniz olmanın yanında Akseki’nin son dönemine, tarihine ve kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuş olan bir ailenin ferdi olmaktan gurur duyuyorum. Aynı zamanda bunu başlatmış olan rahmetli babam Ömer Duruk’u saygıyla anıyorum.

Yol medeniyettir diyoruz. Bundan hareketle Anadolu’nun kadim halklarından biri olan Lidyalıların, bugün Manisa Salihli sınırlarından başlayıp doğuya giden güvenli ve rahat hava koşullarına seyahat edilebilecek kervan yollarını açmalarından ve bunu denizlere ve doğuya doğru yürütmelerinden sonra Alanya önemli bir merkez haline gelmiştir. Alanya’nın yanında Akseki de bu İpek ve Baharat yollarının önemli kesişme noktalarından biri olmuştur. Ne mutlu ki ortaya çıkan bu durum daha sonra Romalılar zamanında, Selçuklular zamanında ve Osmanlılar zamanında da devam etmiştir. Bu konumundan dolayı Akseki hem ticarete hem de ticarete bağlı olarak kervanların uğradığı konaklama dinlenme rotasyonunun yanı sıra, deri işleme gibi, üretimin de geliştiği bir merkez haline gelmiştir. Kervanlar, pazarlanabilen ürünler dışında uzak diyarlardan bilgi, teknoloji ve davranış biçimleri gibi medeniyet kurucu unsurları da taşımış ve çok kültürlü bir Akseki’yi ortaya çıkarmıştır. Bu kervanlar, Akseki’nin ününü yapılandırırken şekillendirmiş aynı zamanda bugünlere de ışık tutmuştur.

Türkiye ticaret hayatına damgasını vuran Aksekililer, Yahudiler ve Kayserililerin yanında söz sağlamlığıyla da kendilerini daha önemli bir noktaya kanıtlamışlardır. Bunun sonucunda “*Ticaretin başkenti Akseki*” sözü boşuna söylenmemiştir ve Aksekililer, bir ticaret dili yaratarak kendi içlerinde bile iletişim dili kurmuşlardır. Ticaretin gelişmesi yönünde, Türkiye ticaret hayatından Akseki ve Aksekilileri çıkarırsanız çok önemli bir zenginliği yok etmiş olursunuz.

Akseki tarih ve kültürünün incelendiği bu sempozyumun ayrıca çok önemli sonuçları başlatacağına inanıyorum. Ki Akseki eğitim hayratı derneğiyle birlikte yapmayı hedeflediğimiz ekonomist, sanayi ve ticaret kanaat önderleri ile ekonomi gazetecilerinin katılacağı ve dünyada Davos benzeri olacak olan Türkiye ekonomisinin ve sanayisinin tartışılacağı toplantılara da ışık tutacağına inanıyorum. Sempozyum sonucunda elde edilecek sonuçlar bağlamında Akseki’nin daha vizyonel bakış açısına sahip olacağına inancım tamdır. Hepinizi, tüm Aksekililer ve Akseki Eğitim Hayratı Derneği adına saygıyla selamlıyorum. Katkı koyan herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

**Akseki İşadamı ve Hayırsever
Ali Metin DURUK**

Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumu

Sayın Rektörüm, Sayın Kaymakamım, Sayın Belediye Başkanım, Kıymetli Aksekililer, Değerli Akademisyenler;

Öncelikle ilçemizin bilime açılan kapısı durumundaki Akseki Meslek Yüksekokulumuz önderliğinde düzenlenen bu çok kıymetli Akseki Kültür ve Tarih Sempozyumuna hepiniz hoş geldiniz.

Sayın Katılımcılar;

Eski adı Marla olan ve kardelen çiçeğinin ana yurdu Aksekimiz, Antalya iline bağlı Batı Toroslar'ın güneyinde kurulmuş bir ilçedir. Doğusunda Gündoğmuş, Bozkır; batısında Manavgat, İbradı; kuzeyinde Beyşehir, Seydişehir; güneyinde Manavgat ve Gündoğmuş ilçeleri yer alır. Kuzeyindeki Konya Ovası sınırındaki köyler ile deniz kıyısındaki Manavgat ilçesi sınırları içindeki köy sakinleri, yaz aylarında Akseki dağlarına, yaylaya çıkarlar. Antik Çağ'dan günümüze varlığını sürdüren Alanya ve bir ölçüde Side/Manavgat yöresini İç Anadolu'ya bağlayan ticaret yolunun içinden geçtiği ilçemiz, gelişmiş çevre ve yaşam kültürünü bu konumuna borçludur.

Bir Toros dağ yerleşkesi olan Akseki ve çevresindeki özgün sivil ve dini mimari yapılar, son yıllarda buldukları köyler bazında ele alınarak birer ikişer ayağa kaldırılmaktadır. Dünyaca ünlü ÇEKÜL'ün (Çevre Ve Kültür Değerlerini Koruma Ve Tanıtma Vakfı) yol göstericiliğinde gerçekleştirilen yenileştirme çalışmaları ile ilçemiz çevresinde göç nedeniyle boşalan bazı köyler yeniden canlanmakta, yaşam alanı haline gelmektedir. İlçe merkezine birkaç kilometre mesafedeki Sarıhacılar, Bucaklıvat ve Belenilvat köyleri, salt yörede değil, tüm Anadolu'da başarılı yenileştirme örnekleri olarak kayıtlara geçmiştir.

Giden Gelmez Dağları, dağ keçisi koruma ve av sahası avcılarının ücretli olarak devamlı avlanacağı yer olup, Sinan Hoca ve Gümüşdamla köylerinde kurulan alabalık üretme tesisleri avcılarının ve turistlerin uğrak yerleri arasındadır. Göktepe Yaylası, Çimi Yaylası, İrmak Vadisi son dönemde keşfedilen 340 metre derinliğindeki Bucakalan Mağarası, ilçe merkezindeki Ulu Camii ve Medresesi Aksekimizin görülmeye değer diğer eserlerdir.

Aksekimizin adı olarak zaman zaman Marulye, Marala ve Akseki kelimeleri kullanılagelmıştır. Aşağıda sıralayacağım söylenti ve yakıştırmalar, hep bu kelimelerin çıkış yerini açıklamaya çalışır:

Roma hâkimiyetinin Aksekimizi de içine aldığı düşünürsek; Romalılar'da bir ünvan ismi olan Mart kelimesiyle Marulye, Marala veya Marla sözcükleri arasında ilgi kurmak mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde Marulye küçük bir köy olup, etrafında kurulan pazara AKSEKİ PAZARI denildiğinden, burası da aynı adla anılmıştır.

Fatih Sultan Mehmet zamanında, Fatih'te Akseki Kemallettin adında bir âlim oturur. Padişah bu âlimin taifesini o zaman nüfusu az olan Marla'ya gönderir. İşte bu âlimin ismine izafeten bu yöreye, AKSEKİ denir.

İlçemizin tarihine bakıldığında 1286 yılında, Akdeniz'in Batı Toroslar mevkiinde kurulan bu bölgemizin tarihinin Romalılara kadar dayandığı görülür. Daha sonra Selçuklu ve Osmanlı yönetimine geçen ilçemizde, Roma İmparatorluğu dönemlerinden bu yana toplumların yaşadığı bilinmektedir. 1872'de Alanya'dan ayrılan Akseki 1901 yılında Antalya Konya Eyaleti dâhilinde bağımsız bir sancak olmuştur.

Yöremiz ekonomisine gelecek olursak halkın başlıca geçim kaynakları ormancılık, ticaret ve hayvancılık olup bağcılık ve badem yetiştiriciliği de fazladır. Oldukça taşlı olan bölgede sulanabilen arazilerde meyvecilik ve sebzeçilik de yapılmaktadır. Aksekimizin dağlık yapısı tarım için elverişli değildir. Bununla beraber üzüm ve incir önemli geçim kaynaklarıdır. Bunların dışında ilçedeki başlıca ekonomik ticaret ve küçükbaş hayvancılıktır. Akseki yöresinde bal, tereyağı, peynir, nergis soğanı, defne, kereste, av derisi ve canlı hayvan ticaretinde önemli bir yer tutar ve bunlardan bazıları ihraç edilir. Ayrıca ilçemizde el sanatları da çok gelişmiştir. Özellikle dokumacılık yaygındır.

Son yıllarda ana vatanı Aksekimiz olan kardelen soğanı çalışmaları bölgemize kazanç sağlamakla birlikte bilinçsiz sökülme, kardelen neslini tehdit etmektedir. Sökülen kardelen soğanları ilaç sanayisinde kullanılmak üzere yurt dışına ihraç edilmektedir. Kültür mantarının yanı sıra, özellikle bahar aylarında doğada kendiliğinden yetişen kuzugöbeği mantarı ticareti yörenin en önemli kazanç kaynaklarından biridir. Ayrıca incir ambalajlarında kullanılan defne yaprakları ticari değerlendirme alanına girmiştir. Kekik ve kekik yağı ticareti eskiden beri yapılsa da, daha yeni kazanç kapısı olmaya başlamıştır. Köylerin çoğunda peynir ve hayvan gübresi ticareti yapılmaktadır. Tulum peyniri oldukça ünlüdür.

Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumu

Bölgenin en önemli gelir kaynaklarından birisi de arıcılıktır. Son zamanlarda arıcılık iyi bir gelişme göstermektedir. Özellikle Süleymaniye kasabası ve Çimi köyü yaylasında üretilen bala talep oldukça fazladır.

İlçemizde kunduracılık, bakırcılık, seramikçilik ve ağaç oymacılığı el sanatları uğraşların başında gelir. Türkiye'nin her yerinde Konya kaşığı olarak satılan tahta kaşıklar Bademli kasabasında üretilmektedir. Bademli kasabasında hemen her evin altında kaşık yapım tezgâhı vardır.

Kültürel açıdan küçük aile yapısının görüldüğü ilçemizde ve köylerde akrabalık bağları kuvvetlidir. Halkın okuma – yazma oranı yüksek olup okumaya, kültüre önem verilmekte liseyi bitiren gençler kazandıkları takdirde üniversiteye devam etmektedirler. Merkezde ve köylerde kalanların çoğunluğu yaşlı nüfus olup çiftçilikle uğraşmaktadır. Bunun yanında halkın dayanışma duygusu birleştirici rol oynamakta, her köyde mevcut bulunan yardımlaşma dernekleri, köylüler arasında dayanışmayı artırmaktadır. Derneklerin finansmanı ise ilçemiz dışında yaşayan işadamları tarafından sağlanmaktadır.

Dolayısıyla tarihi kökleriyle ülkemizin önemli yerleşim alanlarından olan Aksekimiz, bugün gelişimini pek çok alanda devam ettirmektedir. Bu sempozyumun ilçemizin tanıtımına katkı sağlayacağına inanıyor, başarılı geçmesini diliyorum. Emegi geçen herkese saygılarımı, sevgilerimi sunuyorum.

**Akseki Belediye Başkanı
İbrahim ÖZKAN**

Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumu

Çok değerli Rektör Vekilim, çok değerli katılımcılar;

Öncelikle perşembe sabahında Akseki adına hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Konuşmama başlamadan önce bu toplantının organizasyonunda emeği geçen başta Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Rektör Vekilimiz ve değerli akademik personellerimize çok teşekkür ediyorum. Ayrıca ilçemiz adına gerçekleştirilen her türlü organizasyonda gerek maddi gerek manevi destekleri ile yanımızda yer alan başta Ali Metin ve Mahmut Atom DURUK olmak üzere tüm Aksekili iş insanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Yaklaşık bir buçuk yıldan bu yana eşimle birlikte Aksekimizde görev yapıyoruz. İçtenlikle söyleyebilirim ki bu kısa süre içerisinde ilçe halkımızın samimi ve sıcak yaklaşımları, kendimizi Akseki'nin bir evladı olarak hissetmemizi sağladı. Bizler gibi devletimizin hizmetini sunmak üzere Akseki'ye gelip görev yapan kamu görevlileri de ilçemizin tarihsel dokusu içinde yaşayıp, yerel halk tarafından yaşatılan kültürün vermiş olduğu huzur ortamını gördükten sonra buranın kıymetini daha da iyi anlıyorlar. Akseki'nin tarihini, kültürünü anlayıp özümsemek ve bu değerleri yaşatmak için mutlaka Akseki'de uzun süre vakit geçirmek gerekir. Gurbette yaşayan Aksekili hemşerilerimiz de bunun farkındalığıyla özellikle yaz dönemi tatillerini memleketimizde geçirerek kültürümüzü yaşamak ve yaşatmaktadırlar.

Akseki, hem Antalya'da hem de ülkemiz çapında kültürü ve tarihsel dokusu itibariyle farkındalık yaratmış; yetiştirdiği iş ve bilim insanları ile Türkiye ve dünya genelinde tanınmış bir ilçedir. Bu anlamda bu sempozyumun çok isabetli olduğunu, bu buluşmanın Akseki halkına ve güzel ilçemizi merak eden insanlara çok faydalı olacağını düşünüyorum. Bizler de görev yaptığımız süre boyunca bu amaç doğrultusunda çalışmalarımıza devam ediyoruz.

İlçemizin kültürel zenginliklerini tanıtip, yaşatmak; ayrıca bu mirasları alternatif turizme kazandırmak amacıyla kamu kurumlarımız, belediyemiz, üniversitemiz, iş insanlarımız ve STK'larımız ile birlikte proje bazında devam eden ve tamamlanmış çalışmalarımız bulunmaktadır. Bu sempozyumun tüm katılımcılara faydalı olması dileğimle, emeği geçen herkese tekrar teşekkür ederim.

Akseki Kaymakamı
Volkan HÜLÜR

Sayın Kaymakamım, Sayın Akseki'nin memleket aşığı eşsiz değeri Ali Metin DURUK Beyefendi, Yüksekokulumuzun kıymetli müdürü, Alanya Alaaddin Keykubat üniversitesinin ve sanal ortamda da olsa Akseki ve bilim ortak paydasında buluşmaktan memnuniyet duyduğumuz ülkemizin saygıdeğer bilim insanları;

Öncelikle hepimizi şahsım ve Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Rektörümüz Prof. Dr. Ekrem KALAN adına saygıyla selamlıyorum. Sayın Rektörümüz Gençlik ve Spor Bakanlığının Üniversitemize takdim edeceği ödülü almak ve Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nin gelişimi sürecini hızlandırabilmek adına ikili görüşmelerde bulunmak için belirlenmiş randevuları dolayısıyla Ankara'da bulunmak durumunda olduğundan gelişiminin her aşamasını yakından takip ettiği Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumu'na katılmıştır. Sürecin her aşamasını bizzat takip edip bizleri yönlendiren Rektörümüzün hassaten çalışmalara katkı sunan üniversitemiz paydaşlarına, akademisyenlerine, yöneticilerine ve özellikle bu anlamlı sempozyuma bildirimleri ile değer katan bilim insanlarına kalbî teşekkürünü memnuniyetle iletiyor ve sempozyum düzenleme kurulu başkanı olarak ben de gönülden teşekkürümü sunuyorum.

Akseki, medeniyet tarihimizin çok önemli bir parçası ve bu medeniyet tarihimizin başta tarihî özellikleri olmak üzere kültürel değerleriyle birlikte tanıtılması bilim insanları tarafından ilmi yönüyle tetkik edilmesi çok önem arz ediyordu. Çünkü biz kalkınmanın ve gelişmenin bilim, irfan ve sanat yoluyla olabileceğine inanan, bunu öğreten ve bunun örneğini sunarak, bu noktada memleketine, bulunduğu coğrafyaya ve insanlarına katkı sunmayı şiar edinmiş bir medeniyetin mensuplarıyız. Ne mutlu ki Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi olarak da, bu ülküyle, yılmadan ve yorulmadan çalışma gayreti içerisindeyiz. Bu doğrultuda Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumu'nun oluşum kararını alınması ile Rektörümüz Prof. Dr. Ekrem KALAN'ın görevlendirmesi ile ilk adımları başarı ile atan, Üniversitemizde rektör yardımcısı olarak değerli emekleri olmuş Prof. Dr. Selim KARAHASANOĞLU hocamıza hassaten teşekkür ediyorum. Bu sempozyumu en az bizim kadar heyecan ve şevk ile takip eden saygıdeğer büyüğümüz, hayırseverimiz Ali Metin DURUK Beyefendi, konuşmasında çok önemli bir vurgu yaptı. Akseki denince aslında sadece Türkiye'nin değil Türkiye dışındaki pek çok yerde de insanların aklına güven ve insan temelli bir ekonomik kaynak geliyor. Biz de insan odaklı ekonomik yapısı ile Dünyanın takdirini kazanmış Akseki'nin insan paradigmasının temelini oluşturan tarihî ve kültürel kaynakları bu sempozyumda seçkin bilim insanlarının katılımı ile inceleyip ilgilerin ve Akseki'nin faydasına sunmayı amaçladık. Çünkü takdir edersiniz ki dünyada salt ekonomik kazancı üzerine tarih sahnesinde var olabilmiş bir devlet, yüz yıllar boyunca hâkimliğini sürmüş bir devlet yoktur. Bu ekonomik gelişmişliğe bilim ve medeniyet temelli bir yaklaşım oluşmadıkça, kalıcı olabilmesi mümkün değildir. Akseki bu anlamda da tarih boyunca çok mümbit kaynak olmuştur. Zaman zaman bitki örtüsü ve tarımsal üretimi, coğrafyası noktasında nüktedan eleştirilere maruz kalsa da benim aklıma Osman Yüksel Serdengeçti'nin bir sözü geliyor. Merhum Serdengeçti'ye “*Ya sizin orada ne yetişir?*” denildiğinde “*O, şurada da yetişir, bu burada yetişir.*” diyerek tarım ürünlerini sayar ve hemen ardından “*Akseki'de insan yetişir.*” demiştir. Türk medeniyet tarihi, insan ve insanı yaşat ki devlet yaşasın şiarı üzerine kurulmuştur. Anadolu coğrafyasında Akseki'nin insan ve güven temelli bir ekonomi ve hatta diploması paradigması oluşturabilmesini de bu güçlü medeniyet tarihinin kadim köklerine borçluyuz.

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından düzenlenen bu önemli sempozyumumuzun düzenlenmesine katkı sunan Akseki Kaymakamlığı'mıza, Akseki Belediye Başkanlığı'na, Akseki Eğitim Hayratı Derneği'ne gönülden teşekkür ediyorum. Akseki Meslek Yüksekokulumuzun kıymetli müdürüne, yönetici arkadaşlarımıza ve öğretim elemanlarımıza teşekkür ediyorum. Davetimize icabet edip dijital ortamda da çok değerli bildirimleriyle katkı sunacak bilim insanlarına tekrar teşekkür ediyorum. Sempozyumumuzu yüz yüze yapmayı hatta Akseki temelli bazı kültür turlarıyla da daha etkin bir sonuca ulaşmayı hedeflemiş olsak da bilim kurulundan aldığımız görüşler doğrultusunda, Covid-19 salgınının seyrine dayalı olarak dijital bağlamda gerçekleştirilmeye mecbur kaldık. Akseki Tarih ve Kültür Sempozyumunun hayırlara vesile olmasını,

Akseki Tarih ve Kùltür Sempozyumu

başarıyla gerçekleşerek Akseki'nin, memleketimizin ve insanlığın gelişimine katkı sunabilmesini gönülden diliyor hepinize kalbî saygılarımı sunuyorum.

Alanya Alaaddin Keukubat Üniversitesi Rektör Yardımcısı
ve
Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR

BİLDİRİLER

OSMANLI MODERN EĞİTİM ANLAYIŞININ 20. YÜZYIL BAŞLARINDA AKSEKİ'YE OLAN YANSIMALARI

*Öğr. Gör. Dr. Ahmet KISA**

ÖZET

Bu çalışmada 20. yüzyıl başlarında Teke (Antalya) sancağına bağlı Akseki kazasındaki eğitim faaliyetleri yeni usulde eğitim veren okullar bağlamında ele alındı. Osmanlı Devleti'nde yaygın eğitim 19. yüzyıl ortalarına kadar devletin kontrolü dışında vakıflar gibi sivil toplum kuruluşları tarafından, mahalli imkânlar ölçüsünde yapıyordu. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Osmanlı devlet adamları gerçekleştirmek istedikleri dönüşümün ancak eğitimle mümkün olabileceğini gördüler ve sadece İstanbul'da değil ülkenin her yanında eğitime muhtaç olan çocukların olduğundan hareketle maarifin bizâtihi devlet tarafından yürütülmesi gerektiğini anladılar. Bunun üzerine Meclis-i Vâlâ'nın bir komisyonu olarak 1845'te Meclis-i Maârif-i Muvakkat kuruldu. Bu meclis önce 1846'da Mekâtib-i Umûmiye Nezareti olarak, ardından bir süre Mekâtib-i Maârif-i Adli olarak çalıştı, 1857'de ise Maârif-i Umûmiye Nezareti adını aldı. Tanzimat sonrasında eğitimin devlet tarafından icrası hususunda başlatılan teşkilatlanma Maârif Nezareti'nin açılması ile tamamlandı. Ardından 1869'da eğitimin hangi esaslar bağlamında yapılacağıyla ilgili önemli düzenlemeler içeren Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi hazırlandı. Bu nizamname ile öğretimde mecburiyet, yaygın eğitim veren okulların nitelik ve niceliklerinin artırılması hedeflendi. Bu amaç doğrultusunda ibtidâiye (ilköğretim), rüştiye (ortaöğretim) gibi yeni usulde eğitim veren okulların yaygınlaştırılmasına, öğrencilerin okulu ve öğretmeni sevmelerinin teşvik edilmesine çalışıldı. Akseki'de de eğitim faaliyetleri devletin takip etmiş olduğu genel politikalarından etkilenmiş, yeni usulde eğitim veren okullar açılmaya başlanmıştı. Dolayısıyla bu çalışmada 20. yüzyıl başlarında Akseki'de yeni usulde eğitim veren okullar ve bu okullardaki eğitim faaliyetleri incelendi. Bu kapsamda Akseki Rüştiye Mektebi, Akseki Reşadiye, Hâmidiye, Sanayiye İbtidâi Mektepleri ile Belenilvat (Belenalan) İbtidâi Mektebindeki eğitim faaliyetleri ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Akseki, 20. yüzyıl, eğitim, Mekteb-i İbtidâiye, Mekteb-i Rüştiye.

REFLECTION OF THE OTTOMAN MODERN EDUCATION APPROACH ON AKSEKI IN THE EARLY 20th CENTURY

ABSTRACT

In this study, educational activities in Akseki which was affiliated with Teke (Antalya) district in the early 20th century will be addressed with reference to schools which offered new style education. To the extent the local capabilities allowed, common educational activities were being performed primarily by civil society organizations such as foundations in the Ottoman State until the mid-19th century. With the declaration of the Tanzimat, Ottoman statesmen saw that the transformation they wanted to realize could only be possible with education and considering that there are children in need of education not only in Istanbul but all over the country. However, the organization process which was launched with the transformation of the Temporary Education Assembly into the Ministry of Public Schools in 1845 and completed with the opening of the Ministry of Public Education in 1857 assured that the education would be offered as per certain core principles. Subsequently, through the General Education Regulation in 1869, a significant step was taken by the state toward taking on the responsibility for educational affairs. Together with this Regulation, 'children' schools which formed the inner core of the general education were named as 'primary' schools. As of 1869, efforts were made to make primary and secondary schools, which offered new style education, widespread across the country. Also in Akseki, educational activities were under the influence of general policies pursued by the state, and schools which offered new style education were being opened. Thus, schools offering new style education in Akseki in the early 20th century and educational activities in these schools will be explored in this study. In this context, educational

* Akdeniz Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, ahmetkisa@akdeniz.edu.tr

activities in Akseki Secondary School, Akseki Reşadiye, Hâmidîye, Sanaiye Primary School and Belenilvat (Belenalan) Primary School.

Key Words: Akseki, 20th Century, education, Primary School (İbtidâiye), Secondary School (Rüştiye).

GİRİŞ

Bu çalışmada, Osmanlı modern eğitim anlayışının Akseki kazasına olan etkileri üzerinde durulmuş, yeni usûlde eğitim veren okullar ve bu okulların faaliyetleri ele alınmıştır. 20. yüzyıl başlarında Akseki kazası; Marulya, Sülles, İbradı nahiyelerinden oluşuyordu ve Teke (Antalya) sancağına bağlıydı. Teke ise daha önce Konya Vilayeti'nin bir sancağıyken 23 Temmuz 1914 tarihinde Konya'dan ayrılarak bağımsız (müstakil) sancağa dönüştürüldü¹. Çalışmamızda 1914 yılında yapılan idari değişiklik dikkate alınarak Akseki kaza merkezindeki (Marulya Nahiyesi) eğitim kurumları ele alındı; Sülles ve İbradı nahiyeleri çalışmanın kapsamı dışında tutuldu.

Akseki kazasında Osmanlı modern eğitim anlayışının yansımalarını saptayabilmek için öncelikle Osmanlı Devleti'nde eğitim anlayışındaki modernleşmeden bahsetmek gerekiyor. 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde eğitim, bayındırlık, sağlık hizmetleri gibi kamu işleri doğrudan merkezi hükümet tarafından değil, merkezi hükümetin denetimi altında vakıflar gibi sivil toplum kuruluşları tarafından yapılıyordu. Merkezi idare doğrudan icra makamı değil daha çok denetleyici konumundaydı. Ancak II. Mahmut ile birlikte her alanda başlayan merkezileşme eğitim işlerinin de doğrudan devlet tarafından yapılması gerekliliğini doğurdu. Geniş halk kitlelerinin eğitilmesini temin etmek öncelikle ilköğretimin yaygınlaştırılmasına bağlıydı. Bu nedenle II. Mahmut Dönemi'nde ilköğretim -sadece İstanbul için geçerli olsa da- zorunlu hale getirildi. Aynı zamanda yüksekokullara öğrenci yetiştirmek amacıyla rüştiye mektepleri açılmaya başlandı. Sıbyân mekteplerinin üstünde eğitim veren Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye, yine devlet memuru yetiştirebilmek için Mekteb-i Maârif-i Adli gibi okullar açıldı². Dolayısıyla Tanzimat sürecine girilirken bir tarafta hem taşrada hem de İstanbul'da dine dayalı mahalle mektepleri vardı. Diğer tarafta batılı tarzda eğitim veren okulların sayısı oldukça az ve İstanbul ile sınırlıydı.³ Tanzimat Dönemi'nde eğitimin modernleştirilmesi açısından önemli çalışmalar yapıldı. Özellikle mahalle mekteplerinden mezun olan öğrencilerin öğrenim düzeylerinin yeterli olmaması, temel bilgilerden yoksun olmaları, okur-yazarlık seviyelerinin yetersizliği devlet adamlarını eğitim konusunda çalışmalar yapmaya zorluyordu. Üstelik Tanzimat Fermanı ile birlikte devlet, yapısını batılı anlamda yeniden düzenlemeye karar vermişti ve bunu başarmanın ana unsuru eğitimdi. Genel eğitimin mevcut durumu Osmanlı Devleti'nde eğitimin doğrudan devlet tarafından verilmesi gerekliliğini doğurdu. Bu amaçla 1845'te Meclis-i Muvakkat-i Maârif, 1846'da ise Meclis-i Maârif-i Umûmiye kuruldu. Eğitimin devlet tarafından icrası hususunda atılan bu adımlar 1857 yılında teşkilatlanma sürecini tamamladı. Daha önce müdürlük şeklinde çalışmalarını yürüten Mekâtib-i Umûmiye Nezareti, Maârif-i Umûmiye Nezareti'ne dönüştürülerek eğitimle ilgili çalışmalar yürüten meclisler bu nezarete bağlandı.⁴

1857 yılında yapılan bu düzenlemeyle eğitim işlerinde teşkilatlanma tamamlandı. Ardından 1869 yılında Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi hazırlanarak eğitim işlerinin hangi esaslar dairesinde icra edileceği kapsamlı bir şekilde ortaya konuldu. 1869 Maârif Nizamnâmesi Osmanlı Devleti'nde bulunan okulları mekâtib-i umumiye ve hususiye olarak ikiye ayırıyordu. Umûmi mekteplerin nezâret ve idaresi devlete, hususî okulların ise nezâreti devlete idaresi ise teşkil edildiği cemaat ya da fertlere aitti. Nizâmname tahsil evrelerini sıbyân, rüştiye, idâdiye, sultâniye ve mekâtib-i 'âliye olarak beş kısma ayırıyordu. Bu okulların hangi esaslara bağlı olarak açılacağı, okutulacak dersler, öğretmenlerin hangi şartlarla atanacağı gibi konularda önemli düzenlemeler getiriyordu.⁵ Nizâmname dönemine göre önemli düzenlemeler yapmakla birlikte bazı hususlarda eksiklikler içeriyordu. Eğitimin yaygın olarak halka ulaşmasının temel vasıtası olan ilk mekteplerin bina, araç-gereç masrafları, öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi gibi hususlar halkın yardımlarıyla yapılacaktı.

¹ Teke (Antalya) Sancağı'nın Konya Vilayeti'nden ayrılması ve idari yapısının yeniden şekillendirilmesi hakkında bkz. (Sarıçelik 2020, 93-99).

² Karal 2011, 159.

³ Sakaoğlu 1991, 72.

⁴ Osmanlı Eğitim Mirası 2015, 69.

⁵ Mahmut Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi 2001, 424-459.

Bu zamana kadar eğitimin ana yürütücüsü konumunda olan medreselerle ilgili herhangi bir düzenleme Nizâmname'de bulunmuyor, medreselere devlet ilgisiz kalarak onları kendi hallerine bırakıyordu.⁶

Bu durum Tanzimat sonrası birçok alanda olduğu gibi eğitimde de ikili bir yapının oluşmasına neden oldu. Bir tarafta sıbyân mektepleri ve medreseler diğer tarafta yeni usûlde eğitim veren ibtidâiye, rüştiye, sultâniye gibi okullar bulunuyordu. Devlet medreselere ilgisiz kalırken yeni usûlde eğitim veren okulların memlekette yaygınlaştırılmasına gayret gösterdi. Özellikle II. Abdülhamit Dönemi'nde okullaşma oranlarında büyük ilerlemeler kaydedildi. "Rüştiyeler 250'den 600'e, idâdiler 5'ten 104'e, Dârümuallimînler 4'ten 32'ye çıkarılmıştı. 1876'da sayıları 200 olan ibtidâi okullarına 4.000-5.000 civarında yenileri eklendiği gibi 10.000'e yakın sıbyân okulu usûl-i cedîde" tarzında eğitim veren okullara dönüştürülmüştü.⁷ II. Abdülhamit Dönemi'nde okullaşma alanında gösterilen başarı nitelikli eğitim konusunda gösterilemedi. Ancak "II. Abdülhamit Dönemi eğitimi, birçok eksiği ve çelişmesine rağmen, özellikle II. Meşrutiyet Dönemi ıslahat ve yeniliklerinin temelini oluşturdu."⁸ II. Abdülhamit Dönemi eğitim yatırımları sadece II. Meşrutiyet Dönemi yeniliklerinin temelini oluşturmak noktasında değil aynı zamanda bizâtihi meşrutiyetin ilan edilmesinde, kültürlü ve yetişmiş bir neslin demokrasi taleplerinin şekillenmesinde de etkiliydi. Nitekim II. Abdülhamit'e karşı ortaya çıkan muhalefet Padişah'ın açmış olduğu okullarda yetişen genç nesillerin örgütlenmeleriyle ete-kemiğe bürünmüştü.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde etkili olan İttihât ve Terâkki Cemiyeti daha sonra ülke idaresini de devralarak yönetimde söz sahibi oldu. İttihât ve Terâkki Cemiyeti, önceleri Osmanlılık siyasetiyle bütün tebaayı Osmanlı üst kimliği altında birleştirmeyi amaçlasa da bunda başarılı olamadı, Balkan Savaşları sonrasında birçok alanda olduğu gibi eğitimde de millileşme dönemi başladı. Çünkü ülkeyi mevcut durumdan kurtarmanın temel aracı kültürlü bireyler oluşturmaktan geçiyor, eğitim bunu sağlamanın temel vasıtası olarak görülüyordu. Yaygın eğitimin en temel unsurunu ise ilköğretim oluşturuyordu. Bu nedenle 23 Eylül 1913'te 101 maddeden oluşan Tedrisât-ı İbtidâiye Kanûn-ı Muvakkat-ı çıkarıldı. Okullar yaygınlaştırıldı, eğitim Türkçe yapılmaya başlandı. Kanûn'da yer alan düzenlemelerin istenilen şekilde yapılabilmesi için "Tedrisâtı İbtidâiye Vergisi" ile daha önceleri 180-200 bin lira olan eğitim bütçesi 1909-1914 yıllarında 600 bin liraya çıkarılmıştı.⁹ Ancak I. Dünya Savaşı'nın başlaması öncelikli olarak eğitim bütçesi gelirlerine el konulmasına neden olmuş, malî durum eğitim alanında yapılmak istenenlerin uygulanmasına fırsat vermemişti.

20. yüzyıl başlarında Akseki kazasında modern eğitim anlayışı Osmanlı Devleti'nde söz konusu alanda yaşanan gelişmelerin taşraya olan bir yansıması olarak görülebilir. Kazada yeni usûlde eğitim veren okullar, devletin takip etmiş olduğu eğitim politikalarının taşraya nasıl ulaştığının göstergesidir.

Akseki'de Eğitim Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin genel eğitim sisteminde görülen nitelikler Akseki kazası içinde geçerliydi. Tanzimat sonrası eğitimde başlayan ikili yapı; yani bir tarafta sıbyân mekteplerinin ve medreselerin olduğu diğer tarafta yeni usûllere göre eğitim veren okulların açılmaya başladığı süreç Akseki kazasında da 19. yüzyıl sonlarında görülmeye başlandı. Kazada 1895 yılında açılan Hamidiye İbtidâi Mektebi ile Rüştiye Mektebi yeni usûlde eğitim veriyordu ve bu okullar dışında eğitim eski usûlde icra ediliyordu. Kaza merkezinde ve köylerde medreseler vardı.¹⁰ Her köyde ve mahallelerin büyük çoğunluğunda tek bir oda dâhilinde 5 ile 12 yaşları arasındaki çocuklara eğitim veren sıbyân mektepleri bulunuyordu. Buralarda eğitim daha çok Kurân-ı Kerim'i okumayı öğrenme, temel dua ve süreleri ezberleme üzerine kuruluydu. Mahalle mekteplerinde yerleri ayrı olmak kaydıyla kız-erkek öğrenciler birlikte okumaktaydılar. Mekteplerin ihtiyaçları ve öğretmenlerin maaşları halkın yardımıyla sağlanıyordu. Genellikle camilere bitişik olan mekteplerde eğitim araç-gereci olarak post, eski minder, falaka bulunurdu. Mahalle mektebini başarıyla bitiren öğrenciler Kurân-ı Kerim'i

⁶ Bilim 1984, 34-35.

⁷ Kodaman 1991, 164.

⁸ Osmanlı Eğitim Mirası 2015, 95.

⁹ Sakaoğlu 1991, 136-138.

¹⁰ 1901 yılında Akseki kazasında yer alan medreselerle ilgili bkz. Bakırcılar & Durgun 2015, 318.

ezberlemeye başlarlar, bu süreç 3-4 yıl kadar devam ederdi. Kurân-ı Kerim hızında başarı sağlayamayanlar ise temel dini bilgileri öğrenmekle yetinmiş olurlardı.¹¹

19. yüzyıl boyunca Akseki'de eğitim genel olarak bu niteliğini korudu. 1885 yılında Akseki'nin merkezi olan Marulya'da sıbyân mektepleri vardı ve bir rüştiye mektebinin inşasına başlanmıştı. Merkez Kasabaya yakın olan Çimi'de 4 adet sıbyân mektebi bulunuyordu. Marulya sıbyân mekteplerinde 550, Çimi sıbyân mekteplerinde 250 öğrenci okuyordu. Bu öğrencilerden 150'si rüştiye mektebine gitmeye uygun bulunuyordu.¹² 1887 yılı Konya Vilayet Sâlnâmesi'ne göre Akseki'de 51 medrese, 86 mektep vardı.¹³ İbradı ve Sülles nahiyeleri de dâhil olmak üzere 1901 yılında medreselerde okuyan talebelerin sayısı 391 idi.¹⁴ Hemen hemen her mahalle ve köylerde sıbyân mekteplerinin olduğu dikkate alınır ve buralarda okuyan öğrenciler de bu sayıya dâhil edilirse Akseki'de eğitimin ağırlıklı olarak eski usûlde yapıldığı söyleminin ifade ettiği anlam daha iyi anlaşılır. Bununla birlikte eğitimin yeni usûl yöntemlerle yapılması konusunda mahalli gayretler söz konusu olmuştur. 1894 yılında Akseki'de yeni usûllerle eğitim yapan bir ibtidâi okul açıldıktan sonra 1896 yılında bu okullarda eğitim verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi için çalışma başlatıldı, Abdullah Şevki Efendi tarafından öğretmen yetiştirmek amacıyla kurs açıldı. Abdullah Şevki Efendi Namık Kemal tarafından Rodos'ta açılmış olan Süleymaniye İbtidâi Mektebinde eğitim almıştı. Öğretmen kursunun giderlerini karşılamak için Maârif Han ve kahvesi, altındaki dükkânlar hayırsever insanları tarafından inşa ettirildi. Medreselerde okuyan bazı mollalara bu kursta eğitim verilerek öğretmen ihtiyacı karşılanmaya çalışıldı.¹⁵ Bu anlayışla 20. yüzyıl başlarında Akseki'de yeni usûlde eğitim veren okullar açılmaya başladı. Bu dönemde yeni tarz eğitim veren okullar ve çalışmaları şu şekildeydi:

Akseki Rüştiye Mektebi

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrasında açılan Mekteb-i Maârif-i Adli ve Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye okullarının ortaöğretim ihtiyacını karşılayamaması üzerine 1847'de Dâvûd Paşa'da sıbyân mektebi rüştiye mektebine dönüştürüldü. Burada yeni usûllerle Arapça, Farsça, Hesap, Coğrafya gibi dersler okutulmaya başlandı. Bu okulda başarı elde edilmesi üzerine rüştiye okullarının sayısı artırıldı, 1848'de Beyazıt, Üsküdar, Beşiktaş, Fatih gibi semtlerde yenileri açıldı. 1869 yılında İstanbul'da 1 tanesi kız rüştiye mektebi olmak üzere 13; taşrada ise 125 rüştiye mektebi vardı.¹⁶

1869 Maârif-i Umûmiye Nizâmnâmesi, eğitimin her alanında olduğu gibi rüştiye mektepleri hakkında da önemli düzenlemeler getirdi. Nizâmnâme ile rüştiye mekteplerinin nerelerde açılacağı, bu okullarda takip edilecek ders müfredatları, görev alacak öğretmenler, öğretmen maaşlarının ve okul giderlerinin nasıl karşılanacağı gibi konularda düzenlemeler yapıldı.¹⁷ Bu tarihten sonra rüştiye mekteplerinin sayılarında hızlı bir artış yaşandı, özellikle II. Abdülhamit Dönemi'nde okullaşma oranlarında yaşanan artış rüştiye okulları için de söz konusuydu. 1909 yılında askeri rüştiyeler de dâhil olmak üzere Osmanlı Devleti'nde 619 rüştiye okulu vardı ve bu okullarda 40.000 civarında talebe öğrenim görüyordu.¹⁸

1913 yılında Tedrisât-ı İbtidâiye Kanûn-ı Muvakkati ile rüştiye mektepleri ilköğretimin tamamlayıcı unsuru olarak görüldü, ortaöğretim statüsünden çıkarılarak ibtidâi okullarıyla birleştirildi. Ancak bu tarihten sonra ibtidâi mekteplerle birleşmeyip rüştiye adıyla varlığını sürdüren okullar vardı.¹⁹

Akseki Rüştiye Mektebi söz konusu okulların Osmanlı Devleti'nde yaygınlık kazandığı II. Abdülhamit Dönemi'nde açıldı. Akseki Rüştiye Mektebinin inşasına 1885 yılında halkın yardımlarıyla başlandı. Bina inşaatının yükselmesi, kısa süre sonra bitirileceğinin anlaşılması Akseki Kaymakamlığını harekete geçirdi, Kazada yapılan araştırma neticesinde 150'den fazla öğrencinin

¹¹ Özkaynak 1954, 69-70.

¹² BOA., MF. İBT., 20/32.

¹³ Hicri 1304 Konya Vilâyeti Sâlnâmesi 20 2017, 192.

¹⁴ Bakırçılar & Durgun 2015, 318.

¹⁵ Özkaynak 1954, 70.

¹⁶ Bilim 1984, 45-47.

¹⁷ 1869 Maârif-i Umûmiye Nizâmnâmesi'nin 18 ile 32. maddeleri rüştiye mektepleri hakkında yapılan düzenlemeleri içermektedir. Detaylı bilgi için bkz. Mahmut Cevat İbnü's Şeyh Nâfi 2001, 427-430.

¹⁸ Kodaman 1991, 105.

¹⁹ Osmanlı Eğitim Mirası 2015, 103.

rüştiye mektebine kayıt yaptıracağına tespit edilmesi üzerine bir muallim-i evvelin tayin edilmesi, ilgili birimler aracılığıyla Maârif Nezareti'nden istedi.²⁰ Aynı zamanda emsal rüştiye mekteplerinde olduğu gibi Akseki Rüştiye Mektebi için “mesârif-i müteferrika” olarak yıllık 400 kuruşun tahsis edilmesi, talebelerin derslerinde kullanmak üzere Küre Risâlesi, Tâlim-i Hendese, Hükümet-i Mahsûsa, Tarih-i Umûmi Risâlesi, Zübdetülmûhâzâran, Kavâid-i Osmanî, Kavâid-i Fâris-i Cedîde gibi kitapların İstanbul'dan gönderilmesi talep edildi.²¹

Rüştiye Mektebinin inşaatı 1886 yılında tamamlandı. Mahalli İdarenin muallim-i evvel tayin edilmesi talebi karşısında Maârif Nezareti öğrenci mevcudunu dikkate alarak şimdilik merkez vilayetten bir muallim-i sâni ile okulun idare edilmesini istedi. Bunun üzerine Konya Dârümuallimîn mezunlarından Yusuf Ziyâeddin Efendi yapılan imtihan neticesinde başarılı bulunarak 250 kuruş maaşla okula muallim-i sâni olarak tayin olundu. Böylelikle Akseki Rüştiye Mektebi 27 Nisan 1887'de tedrisata başladı.²² Yusuf Efendi'nin maaşı maarif bütçesinden pay ayrılana kadar mal sandığından karşılanacaktı. Ancak Akseki Rüştiye Mektebi Maârif Nezareti tarafından mali durumun elvermemesi sebebiyle bütçeye dâhil edilmemiş, Yusuf Efendi'nin memuriyeti de onaylanmamıştı. Nezaret, öğretmen maaşının evkaf gelirlerinden ya da halkın yardımlarıyla karşılanmasını, bu mümkün olmazsa mektebin ibtidâi mektebine dönüştürülmesini, bu da mümkün değilse kapatılmasını istedi. Akseki'de evkaf gelirleri yoktu, halk geçim zorluğu çekiyor, kendisi himmete muhtaç bulunuyordu, dolayısıyla yardımlarla Rüştiye Mektebinin idaresine imkân yoktu. Bunun üzerine kazada Mustafa Asım Efendi başkanlığında bir heyet 2 Ocak 1890 tarihli bir dilekçeyle Padişah'tan yardım talebinde bulundu. 1000'den fazla insanın yaşadığı Akseki'de rüştiye olarak ve programı da rüştiye mektebine göre yapılan okulun kapatılmaması isteniyordu. Rüştiye Mektebi gerek kasaba merkezinden gerekse kasabaya 5 saat mesafeden gelen 80-100 kadar öğrenciye eğitim veriyordu. Kasaba halkı rüştiye mektebine öğrenci yetiştirmek için yeni usûlde eğitim veren bir ibtidâi mektebi açmakta kararlı, diğer sıbyân mekteplerinin yeni usûlde eğitim veren okullara dönüştürülmesi için çalışmakta, imkânları ölçüsünde eğitime destek olmaktadır. Nitekim Rüştiye Mektebine öğrenciler de bu ibtidâi okullardan mezun olanlarla sağlanacaktı. Kasaba halkı 500 haneden daha az olan mahallerde dahi rüştiye mektebinin açıldığını gerekçe göstererek Akseki Rüştiye Mektebinin de resmi olarak tesisinin kabul edilmesini, okula maarif bütçesinden pay ayrılmasını talep ediyordu.²³

Akseki Rüştiye Mektebinin resmi açılışının gecikmesi öğretmen ve hademe maaşları gibi okul giderlerinin sınırlı bütçeye sahip mal sandığı tarafından uzun süre karşılanmasını imkansız kılmıştı. Ahaliden toplanan yardımlarla Temmuz 1890 tarihine kadar okulun giderleri karşılandı. Ancak maaşını almakta büyük zorluklar yaşayan Yusuf Efendi, İbradı Rüştiye Mektebi muallimliğine vekâleten atandı. Bu durum Akseki Rüştiye Mektebinin öğretmensiz kalmasına, öğrencilerin eğitimden mahrum bırakılmasına sebep oldu.²⁴

Bu sıralarda İbradı Rüştiye Mektebinde de öğretmen sıkıntısı yaşanıyordu. Mektebin muallim-i evveli olan ve 480 kuruş maaşla çalışan Mehmet Emin Efendi zaman zaman akli melekelerini kaybetmekteydi. Nitekim 3 ay izinli olarak memleketi Bor'a gitmiş, 5-6 aydan beri vazifesine başlanamamıştı. Bunun üzerine azledilmiş, yerine vekâleten Akseki Rüştiyesi Muallim-i Sâni Yusuf Efendi 250 kuruş maaşla atanmıştı. Kalan 230 kuruşla Akseki Rüştiyesi'ne bir öğretmen bulunmasına karar verildi.²⁵ Bu sırada gerek Akseki Kaymakamı Şükrü Bey gerekse Teke Mutasarrıf Vekili ve Kumandanı Mehmet Edip Bey Kâle-i Sûltâniye de boş bir kaza mektebi rüştiyesi muallimi tahsisatıyla öğretmensiz kalan Akseki Rüştiyesi'nin açılmasını Maarif Nezareti'nden istediler.²⁶ Mahallinden gelen yoğun talep, binası inşa edilmiş ve öğrencisi olan bir mektebin eğitimden mahrum bırakılmasının doğurmuş olduğu mahzurlar ve ahalinin yoğun istekleri neticesinde Akseki Rüştiye Mektebi resmi olarak 1892 yılı başlarında açıldı.²⁷ Resmi açılış

²⁰ BOA., MF. İBT., 20/33.

²¹ Taleplerden ilki mali durumun elvermediği, vakti gelince icabına bakılacağı; ikincisi ise önce ücretlerinin peşinen gönderilmesi gerekçesiyle kabul görmedi. Bkz. BOA., MF. MKT., 97/99; BOA., MF. MKT., 111/5.

²² Okulun açıldığı yıllarda öğrenci sayısının 50 civarında olduğu anlaşılıyor. Bkz. BOA., MF. İBT., 23/35.

²³ BOA., ŞD., 1715/4; BOA., MF. MKT., 118/104.

²⁴ BOA., MKT., 124/97.

²⁵ BOA., MF. MKT., 126/69; BOA., MF. İBT., 26/73; BOA., MF. İBT., 26/70.

²⁶ BOA., MF. İBT., 26/45; BOA., MF. İBT., 27/20.

²⁷ Akseki Rüştiye Mektebinin resmi açılışının ne zaman yapıldığına belgelerden ulaşılamamıştır. Ancak 22 Ağustos 1893 tarihli bir belgede; “mahâlle-i mezkûrda rüştiye tesis-i küşâdı henüz bir buçuk seneden ibâret olup hiçbir cetvel vârid

yapıldıktan sonra Rüştîye Mektebine senelik 500 kuruş “mesârif-i müteferrika” olarak Maârif Nezareti bütçesinden tahsisat ayrıldı.²⁸

Akseki Rüştîye Mektebinin resmi açılışı yapıldıktan sonra okula Hasan Hüsnü Efendi muallim-i evvel olarak tayin edildi. Hasan Hüsnü Efendi okulun tek öğretmeni olarak görev yapıyordu ve sülüs ve rikâ dersleri de kendisi tarafından veriliyordu. Söz konusu dersleri verdiği için ayrıca maaş tahsis edilmesini istediye de talepleri kabul görmedi.²⁹ Dolayısıyla Rüştîye Mektebinin açıldığı tarihten 1902 yılına kadar okulun tek öğretmeni bulunan Hasan Efendi, Hüsn-i Hat derslerini de vermekteydi.

1892 yılında Akseki Rüştîye Mektebinin resmi açılışı yapıldıktan sonra okulda eğitim işleri belli bir düzene girdi. Ancak kısa süre sonra büyük bir problemle karşılaşıldı. 1895 yılı yaz aylarında Akseki kazasında çıkan yangın, rüştîye mektebi ile ibtidâi mektebinin yanmasına, okulların kullanılamaz hale gelmesine neden oldu. Bu yangın sırasında Rüştîye Mektebinde 4 adet açıklamalı Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını gösteren harita, 300 kitap ve risale, 4 soba, 4 mangal, 1 bakır güğüm, 5 ibrik ile 4 testi yandı. Yangında çarşıda zarar görmüş, ahali bizâtihi yardıma muhtaç hale geldiği için mekteplerin halkın yardımlarıyla inşa edilmesine imkân kalmamıştı. Bunun üzerine merkezi idareden yardım istendi. 17 Eylül 1895 tarihinde Padişah II. Abdülhamit yangında zarar görenlerin ihtiyaçlarının karşılanması için 100 lira yardımda bulundu ve aynı zamanda iane komisyonu oluşturuldu.³⁰ Bir taraftan yangının yaraları sarılırken diğer taraftan eğitimin aksamaması, öğrencilerin sokaklarda perişan bir halde kalmalarını önlemek için rüştîye mektebi Müftü Medresesi'nde bulunan camiye nakledildi.³¹ Rüştîye mektebinin yangında zarar gören kitapları Maârif Nezareti'nden tedarik edildi. Bu amaçla Nezaret'ten Avrupa, Asya ve Afrika haritaları da Akseki'ye gönderildi.³²

Yangın sonrasında Rüştîye ve İbtidâi okullarında eğitim işlerinin zor koşullarda icra edildiği anlaşılıyor. Ancak oluşturulan Yardım Komisyonu ve bu sayede toplanan yardımlar, merkezi hükümetin desteği ve belediyenin yapmış olduğu 3.000 kuruş istikrazla mektep binaları 1903 yılında tamamen onarıldı.³³ Böylelikle 1895 yangını ile Rüştîye Mektebinin fiziki koşullarında ortaya çıkan tahribat giderilmiş oldu. Bu sıralarda öğretmen kadrosunun da iyileştirilmesine çalışıldı. 19 Mayıs 1902 tarihinde yazısı elverişli bulunarak Hüsn-i Hat muallimliğine 85 kuruş maaşla İkinci Ordu'ya mensup 30. Redif Alayı 2. Akseki Taburu depo memuru Mülazım-ı Evvel Mehmet Emin Efendi tayin edildi.³⁴ Mehmet Emin Efendi Hüsn-i Hat muallimliğinde bulunmuşsa da sülüs hattı olmadığından kısa süre sonra bu görevinden ayrılmıştır.³⁵ Önceden olduğu gibi Hüsn-i Hat dersleri yine muallim-i evvel Hasan Hüsnü Efendi³⁶ tarafından verildi. Ardından 30 Kasım 1903 tarihinde Ahmet Salim Efendi Hüsn-i Hat muallimi olarak Akseki Rüştîyesi'ne atandı ve bu konuda yaşanan sıkıntı giderildi.³⁷

etmediğinden mekteb-i mezkûrede ne kadar şakird bulunduğu meçhul olmağla...” ibaresi mektebin 1892 yılı başlarında resmi olarak açıldığını göstermektedir. Bkz. BOA., MF. MKT., 182/54.

²⁸ BOA., MF. MKT., 182/53.

²⁹ BOA., MF. MKT., 196/54. 6 Aralık 1892 tarihinde 80 kuruş maaşla Abdurrahman Ağa okulun bevvalı olarak tayin edildi. Bkz. BOA., MF. MKT., 155/123.

³⁰ BOA., DH. MKT., 429/57.

³¹ Müftü Medresesi Marulya Medresesi olmalıdır. Bu medresenin müderrisi Müftü Tahir Efendi olduğundan Müftü Medresesi olarak da isimlendirilmiştir. Medresenin bânisi Yeğen Mehmet Paşa'dır. Bkz. Bakırcılar & Durgun 2015, 318.

³² BOA., MF. MKT., 288/7; BOA., MF. MKT., 282/14.

³³ BOA., MF. MKT., 864/23.

³⁴ BOA., MF. MKT., 647/45; BOA., MF. İBT., 120/61.

³⁵ BOA., MF. MKT., 671/75.

³⁶ Hasan Hüsnü Efendi'nin yaptığı faydalı çalışmalarından dolayı 2 Ekim 1902'de taltif edilmesi kararlaştırılmıştır (BOA., MF. MKT. 656/19). Bu nedenle tayin talebinde bulunan Hasan Efendi, istediği mahallerde açıkta muallimlik olmadığından bir süre beklemek zorunda kalmıştır. Ardından 10 Eylül 1904'te Nevşehir Rüştîye Muallim-i Evveli Mustafa Efendi ile becayişleri gündeme gelmiş, becayiş işlemleri 22 Aralık 1904'te onaylanmıştır (BOA., MF. İBT. 145/86). Ancak Hasan Hüsnü Efendi'nin 16 Mart 1905 tarihinde Akseki Rüştîyesi'nde halen görevde bulunması becayiş işleminin gerçekleşmediğini göstermektedir. Bu durum Mustafa Efendi'nin daha sonra kararını değiştirerek Akseki'ye gitmekten vazgeçmiş olmasından kaynaklanmıştır (BOA., MF. İBT. 159/11). Hasan Hüsnü Efendi bir müddet daha Akseki Rüştîye Mektebi'nde muallim-i evvel olarak çalışmıştır, ancak 1908 yılında mektebin baş muallimi Mustafa Şükrü Efendi'dir (BOA., MF. İBT., 215/73). Hasan Hüsnü Efendi'nin görevini ne zaman bıraktığı, Mustafa Şükrü Efendi'nin tam olarak ne zaman göreve başladığını tespit edemedik.

³⁷ BOA., MF. MKT., 782/18; BOA., MF. İBT., 143/3.

16 Mart 1905 tarihi itibarıyla Akseki Rüştiye Mektebinin birinci sınıfta 19, ikinci sınıfta 16, üçüncü sınıfta 9 olmak üzere toplam 44 öğrenci vardı. Mektebin muallim-i evveli Hasan Hüsnü Efendi, Hüsn-i Hat muallim-i Ahmet Salim Efendi, bevvâb Mehmet Ağa idi.³⁸ Dolayısıyla 1887 yılında tedrisata başlayan, 1892 yılında resmi olarak açılan Akseki Rüştiye Mektebi, 1895 Akseki yangınında zarar görmüş olmasına rağmen nizâm ve intizâmını 1905 yılı itibarıyla oturtmuş, işleyişi ve idaresiyle okul muntazam bir şekil almıştı. 1906 yılında Akseki Rüştiye Mektebinde öğrenim gören öğrenciler, okutulan dersler ve bu derslerde öğrencilerin almış olduğu notlar aşağıda tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 1: Akseki Rüştiye Mektebinin 1906 Yılı Umûmi İmtihan Cetveli³⁹

S. Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerim ve Tefsiri	Ulûm-ı Dîniye	Arapça	İmlâ ve Kırâat	Hesap	Coğrafya	Sarf-ı Osmanî	Ahlâk	Resim	Rıka Hattı	Sülûs Hattı						Toplam	Derecesi
Birinci Sınıf																			
1	Mehmet Efendizâde Ali Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10						110	1
2	Ali Efendizâde Osman Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10						110	2
3	Ahmet Efendizâde Halil Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10						110	3
4	Ahmet Ağazâde Hasan Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10						110	4
5	Hüseyin Ağazâde Mehmet Efendi	9	9	9	9	9	9	9	9	10	10	10						102	5
6	Ali Efendizâde Tayyar Efendi	10	10	9	8	10	8	8	8	9	8	8						96	7
7	Abdullah Efendizâde Mehmet Efendi	10	10	9	8	8	9	9	9	8	9	9						98	6
8	Hüseyin Ağazâde Kamil Efendi	9	9	7	6	6	9	7	9	8	8	8						86	10
9	Mustafa Ağazâde İbrahim Efendi	10	10	6	9	8	9	7	9	8	8	8						92	8
10	Mehmet Ağazâde Ahmet Efendi	8	7	6	6	6	10	8	10	9	9	9						87	9
11	Mustafa Ağazâde Ahmet Efendi	8	8	7	7	6	8	8	8	7	8	8						83	11
12	Ahmet Ağazâde Mustafa Efendi	8	8	6	6	7	8	7	8	6	7	7						80	12
13	Hacı Hafız Efendizâde Abdullah Efendi	7	7	6	5	5	5	7	7	5	7	8						69	16

³⁸ BOA., MF. İBT., 159/11.

³⁹ BOA., MF. İBT., 215/80.

14	Halil Efendizâde Hasan Efendi	7	8	6	4	5	8	6	7	6	8	7						72	14
15	Ahmet Efendizâde Hasan Efendi	8	7	5	4	5	5	6	7	7	8	7						69	17
16	Mehmet Efendizâde Ali Efendi	7	7	6	5	5	8	5	6	6	8	7						71	15
17	Hüseyin Ağazâde Mustafa Efendi	7	7	5	5	5	8	8	7	6	7	8						73	13
S. Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerim ve Tevâtüt	Ulûm-ı Dîniye	Arapça	İmlâ ve Kıráat	Farsça	Hesap	Tarih-i İslam	Coğrafya	Sarf-i Osmani	Malumatı Zîraiye	Ahlâk	Resim	Rıka Hattı	Sülüs Hattı			Toplam	Derece
İkinci Sınıf																			
1	Hafız Mustafa Efendizâde Abdullah Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	140	1
2	Hafız Abdullah Efendizâde Mehmet Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	140	2
3	Kemalettin Efendizâde Mehmet Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	140	3
4	Mustafa Efendizâde Hasan Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	140	4
5	İsmail Efendizâde Mehmet Efendi	10	10	10	10	9	10	10	10	9	10	10	9	9	8			134	5
6	Kadir Efendizâde İbrahim Efendi	9	9	10	9	9	10	9	8	9	10	8	9	8	10			127	6
7	Ahmet Efendizâde Tevfik Efendi	10	10	10	9	7	8	10	8	10	8	8	8	10	10			126	7
8	Hasan Efendizâde Tevfik Efendi	10	10	9	9	7	7	8	7	9	8	8	7	10	10			119	8
9	Tahir Efendizâde Emin Efendi	8	8	9	8	7	9	7	7	8	8	8	7	9	10			113	9
10	Kazım Efendizâde Cemal Efendi	7	7	6	6	7	5	5	6	6	6	9	6	9	8			93	14
11	Osman Efendizâde Hüseyin Efendi	8	8	6	6	5	5	6	6	5	8	9	5	10	10			97	13
12	Kerim Ağazâde Abdullah Efendi	9	9	8	7	8	6	9	9	7	8	9	6	7	7			109	10

13	Şaban Ağazâde Ali Efendi	8	8	8	8	7	7	8	7	8	8	8	5	8	9				107	11
14	Hüseyin Ağazâde Mustafa Efendi	8	8	7	8	6	5	6	8	9	8	8	6	10	8				105	12
15	Mustafa Ağazâde Mahmut Efendi ⁴⁰																			
S. Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerim ve Tercüme	Ulûm-ı Dîniye	Arapça	İmlâ ve Kıráat	Farsça	Hesap	Hendese	Tarih-i Osmanî	Coğrafya	Nahv-i Osmanî	Hıfzıslıhiye	Mââtmat-ı Zirâiye	Ahlâk	Resim	Rıka Hattı	Sülûs Hattı	Toplam	Düşünceler	
Üçüncü Sınıf																				
1	Mehmet Ağazâde Mehmet Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	9	10	10	10	10	10	10	10	159	Aliyyül Alâ	
2	Mustafa Efendizâde Mehmet Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	9	10	159	Aliyyül Alâ	
3	Hacı Hamza Ağazâde Hasan Efendi	10	10	10	10	9	9	7	7	8	10	9	9	10	9	10	10	145	Aliyyül Alâ	
4	Tevfik Efendizâde Takiyüddin Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	9	9	10	10	9	9	9	155	Aliyyül Alâ	
5	Mehmet Ali Ağazâde Ahmet Efendi	10	10	9	10	9	9	10	10	8	7	9	9	10	9	10	10	149	Aliyyül Alâ	
6	Nasuh Ağazâde Hayrettin Efendi	10	9	8	9	7	8	7	7	7	9	9	8	8	8	8	8	130	Alâ	
7	Kazım Ağazâde İbrahim Efendi	10	10	8	9	7	8	7	7	7	9	8	8	8	8	9	9	132	Alâ	
8	Hacı Hafız Efendizâde Fehmi	10	10	10	10	8	9	7	7	7	10	9	9	8	8	8	8	138	Alâ	
9	Hacı Mehmet Ağazâde Kadir Efendi	9	10	9	10	7	7	7	7	8	9	8	8	9	9	8	8	133	Alâ	
10	Hacı Hasan Ağazâde Sıddık Efendi	9	10	7	9	8	8	8	7	8	10	8	8	8	9	9	8	134	Alâ	
11	Hasan Ağazâde İbrahim Efendi	8	8	7	8	7	7	7	8	8	8	7	6	8	6	7	7	117	Karîb-i Alâ	
12	Osman Ağazâde Mustafa Efendi	8	8	8	8	7	8	7	7	7	8	6	7	8	7	9	9	122	Karîb-i Alâ	

⁴⁰ İmtihanlara katılmamıştır.

13	Mustafa Ağazâde Mahmut Efendi ⁴¹																			
----	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Tablodan da anlaşıldığı üzere 1906 yılında Akseki Rüştiye Mektebinin birinci sınıfında 17, ikinci sınıfında 15, üçüncü sınıfında 13 olmak üzere toplam 45 öğrencisi vardı. Umûmi imtihanlar baş muallim ve hüsn-i hat mualliminin dışında beş üyenin bulunduğu bir heyet tarafından 1 Ekim 1906 tarihinde yapılmıştı.⁴² 23 Eylül 1907 yılında yapılan genel imtihanlarda ise okulun öğrenci mevcudu 42 idi. Okulda yine baş muallim ve hüsn-i hat muallimi ile bir bevâb bulunuyordu.⁴³

Bu sıralarda okulun öğretmen kadrosunda değişiklik yaşandı. 24 Kasım 1908 tarihinde Beyşehir Rüştiye Mekteb-i Muallim-i Evvel-i Mehmet Şevki Efendi⁴⁴ ile Akseki Rüştiye Mekteb-i Muallim-i Evvel-i Mustafa Şükrü Efendi'nin becaşileri gerçekleştirildi.⁴⁵ Daha sonra Konya İdâdisi'nden mezun Niğde İdâdisi tarih ve coğrafya muallim vekili Şehri Efendi⁴⁶ 6 Mart 1910 tarihinde Akseki Rüştiye Mektebine muallim-i evvel olarak atandı.⁴⁷ 1911 yılında Akseki Rüştiye Mektebinde okutulan dersler, okula devam eden öğrenciler ve öğrencilerin başarı durumu aşağıdaki tabloda gösterildiği gibiydi.

Tablo 2: Akseki Rüştiye Mektebi Umûmi İmtihan Cetveli (30 Haziran 1911)⁴⁸

Numarası	İsimleri	Velisinin İsmi	Doğum Yeri		Kurân-ı Kerîm ve	Ulûm-ı Dîniye	Arapça	Tarih	Coğrafya	Sarf-ı Osmanî	Hesap	Dürûs-ı Eşya	Kıraat	İmlâ	Rika	Sülûs			Toplam
Birinci Sınıf																			
34	Hafız Abdullah Efendizâde Sabit ⁴⁹	Abdullah	Akseki	1901	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10			120

⁴¹ İmtihanlara katılmamıştır.

⁴² BOA., MF. İBT., 215/80.

⁴³ BOA., MF. İBT., 197/18. 8 Temmuz 1908 tarihinde yapılan genel imtihanlarda okulda Mustafa Şükrü Efendi'nin bulunduğu, hüsn-i hat muallimi Ahmet Salim Efendi'nin olmadığı anlaşılıyor. Okulun mevcudu 40 öğrencidir. İmtihan heyeti tarafından sınava katılan öğrenciler başarılı bulunmuş, Mustafa Şükrü Efendi bu başarısından dolayı takdir edilmiştir (BOA., MF. İBT., 215/80, lef.5). Ancak okulun 12 Ekim 1908 tarihli hûlâsa devam cetvelinde Ahmet Salim Efendi'nin okulda hüsn-i hat muallim-i olarak bulunduğu görülüyor (BOA., MF. İBT., 215/73).

⁴⁴ Mehmet Şevki Efendi daha sonra Tensikât Kanûnu'nun 5. Maddesi dolayısıyla kadro harici kalmış, bunun üzerine İstanbul'a giderek Maârif Nezareti'ne müracaatta bulunmuştur. Bu müracaatında ya emekli maşının tahsisini ya da uygun bir muallimliğe tayinini rica etmiştir. 11 Mayıs 1910 tarihinde Aydın Vilayeti Yenipazar Rüştiye Mektebi'ne muallim-i evvel olarak tayin edilmiştir (BOA., MF. İBT., 271/55).

⁴⁵ BOA., MF. MKT., 1089/2.

⁴⁶ Şehri Efendi'nin Akseki Rüştiye Mektebi'nde kaç yıl çalıştığını tespit edemedik. Ancak 15 Nisan 1911'de Halilürrâhmân Rüştiyesi Muallim-i Evvel-i Ebubekir Efendi'nin Akseki Rüştiyesine muallim-i evvel olarak nakli gündeme gelmiş, bu naklin gerçekleşip gerçekleşmediği de belgelerden anlaşılamamıştır. Ancak Ebubekir Efendi'nin Maarif Nezareti'ne yazdığı dilekçede Akseki Rüştiye Mektebi muallim-i evvelliği kadrosunun boş olduğu belirtilmektedir (BOA., MF. İBT., 317/24).

⁴⁷ BOA., MF. İBT., 265/61; BOA., MF. İBT., 266/58. Okula 4 Ekim 1912 tarihinde Şerif Ali Vasfi Efendi 300 kuruş maaşla muallim- sâni olarak atanmıştır (BOA., MF. İBT., 429/93).

⁴⁸ BOA., MF. İBT., 361/24.

⁴⁹ Yeni usulde eğitim veren okullardan yetişen öğrencilerin daha sonra Akseki'nin kültür yaşamında önemli hizmetlerde buldukları anlaşılmaktadır. Bunlardan biri Sabit (Ünal) Efendi'dir (1901-1986). 1901 yılında Akseki'nin Mahmutlar Köyü'nde doğan Sabit Efendi, 1911'de Akseki'deki İbtidâi Mektepten Aliyyül Alâ (pekiyi) derecesiyle mezun olmuştur. Aynı yıl Rüştiye Mektebi'ne kayıt olsa da bu okuldaki mezun olamadığı 1913 yılı imtihan kayıtlarında adının bulunmamasından anlaşılmaktadır. Sabit Efendi 1921 yılında Sakarya Savaşı'na katılmış, ardından 1923'te kendi köyündeki 3 sınıflı köy okulunda öğretmen muavini olarak göreve başlamıştır. 1929'da Adana Erkek Muallim Mektebi'nde açılan öğretmenlik kursunda başarılı olarak öğretmen olmaya hak kazanmıştır. Çeşitli okullarda görev yapan Sabit Ünal, 1965 yılında Antalya Gazi Mustafa Kemal İlkokulundan emekli olmuştur. Sabit Ünal meslek bilgisi iyi bir öğretmen olmanın yanında öğrencilerinin yetişmesinde onlara yardımcı, ufuklarını açmada ve kariyerlerini ilerletmede bir rehber

35	Köse Osmanoğlu Hüseyin	Ali	Akseki	10901	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	120
36	Yazıcıoğlu Hüseyin Faik	Tevfik	Akseki	10902	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	120
39	Yazıcıoğlu Nuri	Halil	Akseki	10899	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	120
38	Yazıcıoğlu Ahmet Ragıp	Hacı Ali	Akseki	10901	9,5	10	10	10	10	9,5	8	10	10	10	10	10	10	117
43	Manavoğlu Rıza	Osman	İbradı	10900	9,5	9,5	9,5	9	9,5	9	7	10	10	10	10	8		111
48	Karacıoğlu Hasan	Hasan Ağa	Akseki	10899	10	10	10	8,5	10	9,5	8	10	10	10	10	9		115
45	Arzanoğlu Ramazan	Hasan Ağa	Akseki	10898	10	9,5	9	7,5	8	8,5	7	9	9,5	9	9	8		104
47	Hacı...oğlu Halil	Osman	Akseki	10901	9	10	9	9	8	8,5	10	9	9	9	9	8		107,5
49	Halil Ağaoğlu Mehmet Ali	Halil	Akseki	10899	9,5	10	10	10	10	9	7	10	10	9	9	8		111,5
37	Hacıgüzel Efendizâde Güzel?	Mehmet	Akseki	10899	9,5	9,5	5	9	6,5	6	6	5,5	9	8,5	9	9		92,5
50	Iskarcaoğlu Abdullah Nuri	Nuri Ağa	Gören?	10895	10	10	8	8	8	8	7	8,5	10	9	9	7		102,5
40	Emir Alioğlu Ali	Halil İbrahim	Akseki	10902	9,5	10	6	10	8	8,5	8	5	9	8,5	10	9		101,5
42	Cibil Hacıoğlu Hayri ⁵⁰	Mustafa Ağa	Akseki	10901	8	8,5	4	6	-	-	-	5,5	6	5	-	-		-
41	Yazıcıoğlu Mustafa Salim	Hafiz...	Akseki	10901	9	9,5	4,5	9	7,5	6,5	9	5,5	6	5	8	7		86,5
46	Kırkoğlu Hüseyin	Hasan Ağa	Akseki	10897	9,5	9,5	8	9,5	8	8,5	8	8	9,5	9	9	9		105,5

olduğu anlaşılmaktadır. Akseki'nin yetiştirdiği önemli eğitimcilerden biri olan Cavit Binbaşoğlu, bu özellikleri nedeniyle ilkokul öğretmeni Sabit Ünal Bey'den büyük bir sitayişle bahsetmektedir. Hayatı hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Binbaşoğlu 2002, 13-16/122-123.

⁵⁰ Hastalığı sebebiyle bazı imtihanlara katılamamıştır.

52	Hafız Ahmet Efendi... Halil	Abdullah	Akseki	1897	9	10	5	7	6,5	6	7	6	7,5	6	8	8		86	
44	... Mehmetoğlu Salim	Osman	Akseki	1898	8,5	8,5	4	5	4	5	4	6,4	6,4	4	8	8		71,8	
S. Numarası	İsimleri	Velisinin İsmi	Doğum Yeri	Doğum Tarihi	Kurân-ı Kerîm ve Ulûm-ı Dîniye	Arapça	Farsça	Tarih	Coğrafya	Hendese	Fransızca	M. Medeniye	Şarf-ı Osmanî	Hesap	Dürûs-ı Eşya	Kıraat ve İmlâ	Hüsn-i Hat	Toplam	
İkinci Sınıf																			
22	Hacı Veliöğlü Tahsin	Veli	Akseki	1898	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	140
23	Külahcıoğlu Ahmet	Hüsetin Ağa	Akseki	1897	10	10	10	9	10	10	10	10	10	8,5	10	10	10	10	137,5
31	Değirmenliklioğlu Mustafa	Yusuf	Akseki	1899	10	10	10	9	10	10	10	10	10	8,5	10	10	10	10	137,5
24	Nasuh Ağa Hafidi (Torunu) Kemalettin	Nasuh	Akseki	1898	9,5	10	8,5	7	10	9,5	9,5	10	10	10	7,5	10	10	10	130,5
25	Boyacıoğlu Halil	Hüseyin	Akseki	1901	9,5	10	9	8,5	9,5	9,5	10	10	9,5	9	7	10	10	9	130,5
27	Emrullahoğlu Tevfik	Hafız Mustafa	Akseki	1897	10	9,5	6,5	7	10	9	9	9	9	9	8	9	10	10	125
29	Hacı Abbas Hafidi(Torunu) Dursun	Mehmet Ağa	Akseki	1898	9,5	10	10	10	10	9,5	10	9	9,5	9	8	10	10	10	134,5
33	Dere(?) Ağazâde Seyd Mustafa	Ahmet Tevfik	?	1899	9	10	8	6,5	10	9	8,5	8	7	8	6	10	9	7	116
20	Hacı Bektaş Ağazâde Ali	Hacı Bektaş	Akseki	1897	7	6,5	6	5	8	6	5	7,5	9	7	5	8	8	8	98
30	Abdurrahman Efendizâde Abdullah	Abdurrahman	Akseki	1899	9	9	6	7	8,5	7	7	7	5	7	4	8,5	8	9	102
28	Hacı Ömer Efendi Hafidi(To	Hafız Ahmet	Akseki	1896	8,5	10	6,5	6	7	5	6,5	6	5	5,5	5	7	8,5	9	95,5

S. Numarası	İsimleri	Velisinin İsmi	Doğum Tarihi	1895	1898	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	Toplam	Derece	
32	Veli Ağa Hafidi (Torunu) Veli	Mehmet Ağa	Akseki	1895	8	4	4	4	3	4	4	6	6	5	1	4,5	6	6														65,5	
11	Besiçioğlu (?) Mehmet ⁵¹	Hasan	Akseki	1898																													
Üçüncü Sınıf⁵²																																	
2	Hacı Ali Efendizâde Hasan	Halil	1898	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	150	Aliyyül Alâ
5	Ferikoğlu Ahmet	Şaban Ağa	1896	10	9,5	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	149,5	Aliyyül Alâ
4	Karabacak oğlu Mehmet	Muhsin	1897	9,5	8,5	9,5	9	10	9,5	9	9,5	9	9,5	9,5	10	9,5	9,5	10	9,5	9,5	10	9,5	9,5	10	9,5	9,5	10	9,5	9,5	10	141,5	Aliyyül Alâ	
15	Kul Hacı Alioğlu Ömer	Kazım	1895	8,5	8	7,5	8,5	9,5	8,5	8,5	9,5	8	8,5	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	139,5	Alâ	
14	Tellioğlu Hüseyin	Mehmet Ağa	1897	9	7,5	7	7,5	6,5	6	8	7	8	8	7,5	8,5	8	9	8	9													116,5	Karîb-i Alâ
18	İncikoğlu Hüseyin	İbrahim	1895	9,5	8,5	6,5	6	7,5	7	7	9	6	6,5	7	7	9	8	9														113,5	Karîb-i Alâ
13	Paşacamii Hafizzâde Baki	Kamil	1896	8,5	6	6	8,5	6	5	7	4,5	7,5	6	5,5	8,5	10	9															106	Karîb-i Alâ
17	Ali Beyzâde Rıza	Ramazan	1896	8	6,5	6	7	7	8	7	7	8	6	7,5	9	10	9,5															104,5	Karîb-i Alâ
16	Hacı Beki Ağa Hafidi (Torunu) Rüştü	Hacı Hasan Ağa	1894	8,5	7	4,5	8,5	7,5	5,5	6	5	5	6	7,5	8	8	8,5															104	Karîb-i Alâ
8	İbrahim Efendizâde Mustafa	Abdullah	1898	10	4,5	5	6,5	5	4	5,5	4,5	7,5	7	4,5	9,5	9	8															97,5	Karîb-i Alâ
21	Yarbuçu (?) Oğlu Hasan	Mustafa Ağa	1897	8	7,5	5	9	9	7,5	8	8	8,5	5	7,5	9	8	9															118	Karîb-i Alâ
12	Kara Velioğlu Abdullah	Ahmet	1895	9,5	8,5	8	5	-	8,5	-	-	-	-	-	-	-	-																İbkâ

1906 yılı Akseki Rüştiye Mektebi ders programıyla 1911 yılı ders programı karşılaştırıldığında genel itibariyle derslerin aynı olduğu görülür. Ancak bazı değişiklikler de göze çarpmaktadır. 1911 yılında birinci sınıf ders müfredatına 1906 yılından farklı olarak Dürüs-ı Eşya ve Tarih dersleri eklenmiştir. 1906 yılında İmlâ ve Kıraat dersi tek bir ders olarak verilirken 1911 yılında

⁵¹ İmtihanlara katılmamıştır.

⁵² Ali Beyzâde Rıza Efendi dışında bütün öğrenciler Aksekilidir.

ayrı olarak verilmeye başlanmıştır. İkinci sınıfta 1906 yılında okutulan İslam Tarihi dersi Tarih dersine çevrilmiş, Fransızca, Dürûs-ı Eşya, Hendese dersi programa dâhil edilmiş, Rika ve Sülûs dersleri Hüsn-i Hat olarak verilmeye başlanmıştır. Üçüncü sınıfta ise Tarih-i Osmanî, Tarih-i Umûmi dersine, Malumat-ı Ziraiye dersi Malumat-ı Medeniye dersine, Sülûs ve Rika dersleri Hüsn-i Hat dersine çevrilmiş; ayrıca Fransızca eklenmiştir.

Yine tablodan anlaşıldığı üzere 1911 yılında Akseki Rüştîye Mektebinde 43 öğrenci vardı. Genel imtihanlar geniş bir heyet tarafından yapılmıştı. Kaymakam Bey izinli olarak memleketine gittiği için heyet içerisinde yer almamıştır. Onun dışında imtihanlarda ibtidâi muallimi, mahalli idare azası, mal müdürü, şer'îye kâtibi, müderris, cami imamı, hüsn-i hat muallimi, muallim-i evvel, nüfus memuru, müstantık (sorgu yargıcı) muavini, tahrirat kâtibi gibi görevliler yer aldı.

Bu tarihlerde Akseki Rüştîye Mektebinin fiziki koşulları eğitim için uygun değildi. Gerek mektep binası gerekse tefrişat için gerekli eşyalar kullanılamaz duruma gelmişti. Binanın tamir edilmesi, kış ayları şiddetli geçtiği için sobaların değiştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle önce 14 Ekim 1911 tarihinde Maârif bütçesinden 2000 kuruş gönderilmiş, ardından bu paranın yeterli gelmemesi üzerine 450 kuruşa daha ihtiyaç duyulduğu merkeze bildirilmişti.⁵³ Gönderilen bu paralarla okul 1912 yılında elden geçirildi, okulun tefrişat eksikliği giderildi.

14 Eylül 1913 yılı imtihan kayıtlarına göre Akseki Rüştîye Mektebinin birinci sınıfında 24, ikinci sınıfında 16, üçüncü sınıfında 12 olmak üzere 52 öğrencisi vardı.⁵⁴ Bu tarihten sonra Rüştîye Mektebi ile ilgili herhangi bir kayıt belgelere yansımamıştır. 1913 yılında çıkarılan Tedrisât-ı İbtidâiye Kanûn-ı Muvâkkâtı gereği Akseki Rüştîyesi ibtidâi okula dönüştürülmüş olmalıdır.

Akseki Hamidiye İbtidâi Mektebi

Akseki kazasının merkezi Osmanlı Dönemi'nde Marulya olarak adlandırılmaktaydı. Hamidiye İbtidâi Mektebi Marulya Kasabası'nda bulunmaktaydı. Marulya'da Hacı İlyas, Fakihler, Boğaz ve Demirciler Mahalleleri vardı. Hacı İlyas ve Fakihler mahallesinde kasabanın âlimleri, münevverleri ve zenginleri otururken; Boğaz ve Demirciler Mahallelerinde çiftçi ve zanaat erbabı ikamet ediyordu.⁵⁵

Marulya'da ibtidâi mektebi hayırsever insanların yardımıyla Haziran 1894'te açıldı.⁵⁶ Bu yıllarda Padişah II. Abdülhamit'in tahta olması dolayısıyla okul "Hamidiye" olarak isimlendirildi. İbtidâi mektebinin açılmasında Müftü Mehmet Tahir Efendi'nin büyük gayretleri söz konusuydu. Müftü Bey'in çalışmaları sonucunda yeni usûlde eğitim veren ibtidâi mektebin açılması gündeme gelmiş, gurbet görmüş köylülerinde bu düşünceye destek olmaları kuvveden fiile geçme hususunda önemli bir adımın atılmasında etkili olmuştu. Kadı Mustafa Hulûsi Efendi'nin de desteğiyle dermeçatma bir bina ayarlanarak ibtidâi mektebin açılması sağlandı.⁵⁷ İzmir taraflarında yeni usûlde eğitimle yetişmiş olan Belenilvatlı Mehmet Efendi okula 200 kuruş maaşla başmuallim olarak atandı. Hademe ise aylık 40 kuruş maaş alan Mehmet Ağa idi.⁵⁸ Gerek okulun gerekse öğretmenin masraflarını karşılamak için 5 adet dükkân inşa olunmuş, bu dükkânların gelirleri eğitim harcamaları için ayrılmıştı.⁵⁹

Hamidiye İbtidâi Mektebi, 1895 yılında Marulya'da çıkan yangın sonucu Rüştîye Mektebi ile birlikte yandı. Toplanan yardımlar, belediyenin yapmış olduğu istikrazla okulun onarımı 1903 yılında tamamladı. Bu süre zarfında eğitim Müftü Medresesi'nde yer alan camide sürdürüldü.⁶⁰

Hamidiye İbtidâi Mektebinde 17 Eylül 1913 yılında 9 kişilik bir heyet tarafından yapılan genel imtihanlarda okulun ihtiyat sınıfında 34, birinci sınıfında 15, ikinci ve üçüncü sınıflarında 18 olmak üzere toplam 85 öğrenci vardı. Okulda başmuallim Abdülkerim Efendi dışında bir de muallim-i sâni bulunuyordu. Özellikle üçüncü sınıf öğrencilerine gösterilen dersler rüştiye mekteplerinde

⁵³ BOA., MF. İBT., 384/10; BOA., MF. İBT., 351/84; BOA., MF. İBT., 343/10.

⁵⁴ BOA., MF. İBT., 479/46; *Konya ve Civarı Rüştîye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.

⁵⁵ Özkaynak 1954, 42.

⁵⁶ BOA., MF. MKT., 212/27.

⁵⁷ Daha sonra güzel bir ibtidâi mektebi binası yapılmıştır.

⁵⁸ BOA., MF. İBT., 34/70.

⁵⁹ Müftü Mehmet Tahir Efendi önderliğinde 12.000 kuruş toplanmış, bu para ile Marulya Merkezde bir, merkeze bağlı 3 köyde de ayrıca ibtidâi mektepleri açılmıştır. Köylerde açılan ibtidâi mekteplerinin hangileri olduğuna belgelerde yer verilmemiştir. Bkz. BOA., MF. MKT., 274/45; Özkaynak 1954, 70.

⁶⁰ BOA., MF. MKT., 282/14, BOA., MF. MKT., 864/23.

gösterilen dersler kadar geniş bir kapsama sahipti. Nitekim bu durum imtihanlara katılan mümeyyizler tarafından da dile getirilmiştir. Hesap dersi için mümeyyiz olarak imtihanlarda bulunan kazanın Mal Müdürü okulda öğrencilere gösterilen hesap dersinin rüştiye seviyesinde olduğunu ifade etmiş, “hakikaten ufacak talebelerin havsalarlarının alacak şekilde” dersin gösterildiğini belirterek öğretmenleri takdir etmiştir. İmtihanda yer alan diğer mümeyyizlerinde genel olarak öğrencilerin durumundan, okulun tertip ve nizamından, öğretmenlerden memnun kaldıklarını yazdıkları raporlardan anlaşılmaktadır.⁶¹

1913 yılı imtihan kayıtlarına göre Hamidiye İbtidâi Mektebinde okuyan öğrenciler, okutulan dersler, öğrencilerin derslerden almış oldukları notlar aşağıda tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 3: Akseki Hamidiye İbtidâi Mekteb-i Umûmi İmtihan Cetveli (17 Eylül 1913)⁶²

Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerîm	Tecvit	Ulûm-ı Dîniye	Tarih	İmlâ	Kırâat	Sarf-ı Osmanî	Coğrafya	Malûmât-ı	Hesap	Rika	Sülûs	Mantık	Toplam	Derecesi	Yaşı	Doğum Yeri
Üçüncü Sınıf																			
1	7	Mehmet Efendi bin Mustafa	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	9	10	10	129	Aliyyü l Alâ	10	Akseki Boğaz
2	5	Mehmet Efendi bin Bekir	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	9	10	10	129	Aliyyü l Alâ	-	Akseki Fakihler
3	3	Mehmet Efendi bin Hasan	10	10	10	10	10	10	10	10	9	8	7	8	10	122	Aliyyü l Alâ	11	Akseki Hacı İlyas
4	18 7	Mehmet Efendi bin Ali	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	130	Aliyyü l Alâ	9	Akseki Boğaz
5	9	Mustafa Efendi bin Ali	10	10	9	10	10	10	9	10	9	9	10	8	10	124	Aliyyü l Alâ	11	Akseki Boğaz
6	13	Ahmet Efendi bin Mehmet Ali	10	10	9	10	10	10	9	10	10	9	10	9	9	125	Aliyyü l Alâ	13	Akseki Boğaz
7	10	Hulusi Efendi bin Halil	9	9	9	10	10	10	9	10	10	6	9	7	9	117	Aliyyü l Alâ	12	Akseki Boğaz
8	15	Hami (?) Efendi bin Dursun	9	9	9	9, 5	9	9	8	9	9, 5	8	6	8	9	112	Alâ	10	Akseki Hacı İlyas
9	1	Hasan Efendi bin Mehmet	9	9	9	9	10	9	8	9	10	9	5	6	9	111	Alâ	12	Akseki Fakihler
10	29	Mehmet Efendi bin Ali	9	9	9	8	9	9	7	9	9	8	7	8	9	110	Alâ	-	Akseki Boğaz

⁶¹ Konya ve Civarı Rüştiye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.

⁶² Konya ve Civarı Rüştiye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.

11	19	Mehmet Efendi bin Ahmet	8,5	8	8	8	8	8	6	8	9	8	6	6	9	110,5	Karîb-i Alâ	12	Bula... Kariyyesi
12	21	Mehmet Efendi bin Hasan	8,5	8	8	8	10	10	10	8	8,5	8	8	7	9	111	Alâ	12	Akseki Demirciler
13	31	Mehmet Efendi bin Mahmut	7,5	7	6	8	8	9	7	5	7,5	8	7	6	8	94	Karîb-i Alâ	10	Akseki Hacı İlyas
14	23	Hasan Efendi bin Kamil	7	7	6	8,5	8	8	7	6	7	6	8	7	8	92,5	Karîb-i Alâ	9	Akseki Fakihler
15	25	Ömer Efendi bin Osman	9	9	9	7	8	8	8	5	8	5	4	5	7	92	Karîb-i Al	13	Akseki Hacı İlyas
16	35	Dursun Efendi bin Mustafa	7,5	7	7	7	7	8	5	4	4	5	6	4	5	76,5	İbkâ	13	Akseki Boğaz
17	27	Hüseyin Efendi bin Mustafa	4	4	4	3	4	3	3	3	4	4	4	5	4	49	İbkâ	12	Akseki Fakihler
18	37	Mehmet Efendi bin Mustafa	7	4	3	4	3	4	4	3	4	4	4	4	7	55	İbkâ	16	Akseki Demirciler
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerîm	Tecvit	Ulûm-ı Dîniye	Tarih-i İslam	Coğrafya	Hesap	İmlâ	Kırâat	Rika	Sülûs	Mantık			Toplam		Yaşı	Doğum Yeri
İkinci Sınıf																			
1	41	Hamit Efendi bin Mustafa	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10			110		11	Akseki Fakihler
2	23	Remzi Efendi bin Mehmet	10	10	10	10	10	9	10	10	10	10	10			109		11	Akseki Boğaz
3	45	Mustafa Efendi bin Hasan	10	10	10	10	10	7	10	10	10	9	10			106		13	Dudaş Köyü
4	47	Mustafa Efendi bin İbrahim	10	10	10	10	10	7	10	10	10	10	10			107		11	Akseki Boğaz
5	49	Azmi Efendi bin Mustafa	10	10	10	10	10	10	9	10	10	7	10			106		10	Akseki Hacı İlyas
6	69	Osman Efendi bin Hacı Muallim (?)	10	10	10	10	10	8	10	10	9	9	10			106		11	Dersaadet
7	39	Ahmet Efendi bin Dursun	9	9	8	9	8	9	10	10	10	8	9			99		14	Akseki Boğaz

8	51	... Efendi bin Mehmet	9,5	9	9	10	9	9	9	9	10	7	9			98,5		10	Akseki Boğaz
9	61	Mustafa Efendi bin Abdullah	9	9	9	10	10	10	8	8	7	8	10			98		10	Akseki Boğaz
10	55	Mahmut Efendi bin Hasan	9	9	8	8	9	6	9	9	7	5	8			87		9	Akseki Fakihler
11	57	... Efendi bin Hüseyin	9	9	10	9	10	5	10	10	10	7	9			98		9	Akseki Fakihler
12	179	Raşit Efendi bin Hurşit	9	9	9	9	9	7	9	9	8	7	7			92		11	Kurna Köyü
13	59	Mahmut Efendi bin ... İbrahim	8	8	8	10	9	10	8	8	3	5	9			86		9	Akseki Fakihler
14	177	Mehmet Efendi bin Hurşit	8,5	8	8	9	8	9	8	8	8	5	7			88		14	Kurna Köyü
15	63	Mehmet Efendi bin Ali	8	8	8	8	8	5	7	7	6	4	6			75		10	Akseki Boğaz
16	65	Mustafa Efendi bin Sait	7	7	7	6	7	7	8	8	7	7	6			77		10	Akseki Fakihler
17	175	Osman Efendi bin Abdullah	8	8	7	6	8	8	6	7	7	5	5			75		15	Akseki Boğaz
18	67	Mehmet Efendi bin Hacı Mehmet ⁶³	2	2	3	5	3	2	5	2	4	3	3			34		12	Akseki Boğaz
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Elif-bâ	İcrâ-yı Şerif	İlmihâl	İmlâ	Kıraat	Hesap	Yazı	Mantık						Toplam		Yaşı	Doğum Yeri
Birinci Sınıf																			
1	85	Faik Efendi bin Veli	10	10	10	10	10	10	10	10						80		9	Akseki Fakihler
2	81	Yusuf Efendi bin Selim	10	10	10	10	10	10	9	10						79		10	Akseki Fakihler
3	71	Rıza Efendi bin ...	10	10	10	10	10	9	8	10						76		8	Akseki Demirciler
4	79	Tevfik Efendi bin Kamil	9	10	9	9	9	10	7	10						73		10	Akseki Hacı İlyas
5	73	Güzel (?) Efendi bin Abdullah	9	9	10	9	9	10	10	9						75		9	Akseki Fakihler
6	75	... Efendi bin Kamil	9	10	10	10	9	9	4	9						70		9	Akseki Demirciler

⁶³ Sınıf tekrarına kalmıştır.

7	77	Ali Efendi bin Kamil	9	9, 5	9, 5	9	10	8	9	9					73		6	Akseki Fakihler
8	83	Ömer Efendi bin Tahir	8	8	7	8	8	4	3	9					55		10	Akseki Hacı İlyas
9	87	Abdulkaki Efendi bin ...	9	9	8	9	9	7	4	8					63		10	Akseki Boğaz
10	89	Ahmet Efendi bin Mustafa	10	10	9	10	10	10	4	10					73		9	Akseki Demirciler
11	91	Ahmet Efendi bin Hafız Mehmet	7	9	7	7	7	10	5	8					60		6	Akseki Boğaz
12	173	Şükrü Efendi bin Mustafa	8	10	9	8	8	8	4	7					62		9	Akseki Fakihler
13	90	Mustafa Efendi bin Hüseyin	10	9	8	10	10	6	8	10					71		9	Akseki Demirciler
14	93	Rıza Efendi bin Nasuh	4	3	4	4	5	3	4	4					31		9	Akseki Boğaz
15	101	Mehmet Efendi bin Süleyman	5	7	5	4	5	9	6	6					47		11	Akseki Boğaz
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Elif-bâ	icrâ-yı Şerif	İlmihâl	Kırâat	Hesap	Yazı	Mantuk						Toplam		Yaşı	Doğum Yeri
İhtiyat Sınıfı																		
1	103	Ömer Efendi bin Mustafa	10	10	10	10	10	10	10						70		8	Akseki Hacı İlyas
2	115	Ahmet Efendi bin İbrahim	10	10	10	10	10	10	10						70		10	Akseki Boğaz
3	125	Mehmet Efendi bin Hüseyin	10	10	10	10	10	9	10						69		8	Akseki Boğaz
4	127	Hüseyin Efendi bin Mustafa	10	10	10	10	10	9	10						69		9	Akseki Fakihler
5	107	Ömer Efendi bin Hilmi	10	10	10	10	10	9	10						69		7	Akseki Demirciler
6	111	Halil Efendi bin Abdullah	10	10	10	10	10	8	10						69		11	Akseki Boğaz
7	109	Mehmet Efendi bin Süleyman	4	4	4	4	4	4	4						28		10	Akseki Hacı İlyas

8	12 9	Ali Efendi bin Mustafa	9	9	9	9	10	8	7						64		10	Akseki Boğaz
9	11 3	Mahmut Efendi bin Mehmet	8	7	7	8	10	6	9						55		9	Akseki Hacı İlyas
10	11 7	Ahmet Efendi bin Ömer	5	5	6	5	6	4	8						39		9	Akseki Hacı İlyas
11	12 1	İhsan Efendi bin Bekir Efendi	8	7	8	8	7	8	8						54		9	Akseki Fakihler
12	12 3	Ali Rıza Efendi bin Mustafa	7	7	7	7	-	-	-						28		10	Akseki Boğaz
13	18 5	Hakkı Efendi bin Ahmet	-	-	-	-	-	-	-						-		9	Akseki Boğaz
14	13 1	Hüseyin Efendi bin Mehmet	6	8	8	8	7	8	6						51		11	Akseki Demirciler
15	13 9	Mustafa Efendi bin Hasan	4	6	6	5	5	4	7						37		9	Akseki Boğaz
16	14 1	Mehmet Efendi bin Şaban	8	9	9	9	9	7	10						61		7	Akseki Hacı İlyas
17	14 3	Ömer Efendi bin Mehmet	10	9	10	10	7	6	10						61		9	Akseki Demirciler
18	14 7	Hasan Efendi bin ... Hamza	7	7	8	7	6	4	8						47		9	Akseki Demirciler
19	11 9	Hüsnü Efendi bin İbrahim	4	5	5	4	5	4	7						34		9	Akseki Fakihler
20	13 7	İbrahim Efendi bin Hüseyin	5	5	6	5	6	3	7						37		8	Akseki Boğaz
21	15 1	Şaban Efendi bin Hasan	5	5	6	4	5	7	5						37		9	Akseki Demirciler
22	16 1	Yusuf Efendi bin Hüseyin	5	6	7	6	2	5	6						37		10	Akseki Boğaz
23	14 5	Hüseyin Efendi bin Osman	3	3	2	3	3	2	5						21		9	Akseki Fakihler
24	13 5	Bekir Efendi bin Hacı Mehmet	2	3	2	2	2	2	3						16		8	Akseki Boğaz

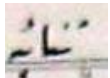
25	19 3	Recep (?) Efendi bin Hüseyin	5	4	5	5	4	4	4						31		9	Akseki Boğaz
26	15 7	Rıfat Efendi bin Hasan	3	2	3	2	2	2	3						17		8	Akseki Hacı İlyas
27	15 9	Mustafa Efendi bin Mehmet	2	2	2	2	3	2	3						16		9	Akseki Boğaz
28	15 5	Abdullah Efendi bin Hüseyin	2	3	4	3	3	2	3						20		9	Akseki Boğaz
29	16 9	Hüseyin Efendi bin Mustafa	4	4	4	4	2	2	3						23		9	Akseki Boğaz
30	16 5	Hüseyin Efendi bin Mustafa	2	1	2	2	2	2	2						13		9	Akseki Boğaz
31	16 7	Aziz Efendi bin Mehmet	4	3	3	4	3	2	4						23		9	Akseki Fakihler
32	19 5	Mehmet Efendi bin Abdullah	2	2	2	2	3	3	1						15		9	Akseki Hacı İlyas
33	18 9	Hüseyin Efendi bin Ahmet	2	1	2	2	3	4	1						15		15	Akseki Boğaz
34	19 7	Mustafa Efendi bin Halil	9	7	7	8	3	4	8						46		9	Akseki Fakihler

Tablodan anlaşıldığı üzere Hamidiye İbtidâi Mektebinde Marulya'nın bütün mahallelerinden gelen öğrenciler vardı. Okulda yaşları 7 ile 16 arasında değişen öğrenciler öğrenim görüyorlardı.

Akseki Sanayiye (Tenaiye⁶⁴) İbtidai Mektebi

Marulya kasabasında yeni usulde eğitim veren ilk mektep Hamidiye İbtidâi Mektebi idi. İkincisi ise Sanayiye (Tenaiye) İbtidâi Mektebidir. Marulya kasabasının Boğaz Mahallesi'nde 1910 yılında halkın yardımlarıyla açılmıştır.⁶⁵ Arşiv kayıtlarında mektebin Boğaz Mahallesi'nde açıldığı belirtilmiş olmasına rağmen, 1913 yılı imtihan kayıtlarında söz konusu mahalleden mektebe devam eden hiçbir öğrencinin olmaması dikkat çekicidir ve mektebe gelen öğrencilerin büyük çoğunluğunun doğum yeri Fakihler Mahallesi'dir.

1913 yılı imtihan kayıtlarına göre Sanayiye İbtidâi Mektebinin öğrenci mevcudu 45 idi. Okulda baş öğretmen Hamdullah Efendi tarafından, ibtidâi mektebine göre geniş sayılabilecek bir program dâhilinde tedrisat yapıyordu. 1913 yılı imtihan kayıtlarına göre okula devam eden öğrenciler, okutulan dersler, öğrencilerin derslerden almış oldukları notlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibiydi.

64

65 BOA., MF. MKT., 1158/71.

Tablo 4: Akseki Sanayi İbtidâi Mektebi Umûmi İmtihan Cetveli (Haziran 1913)⁶⁶

Üçüncü Sınıf																	
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerîm	Tecvîd	Ulûm-ı Dîniye	Hesap	Coğrafya	Kıraat	İmlâ	M. Fenniye	Sülûs	Rika	Tarih	Ahlâk	Toplam	Yaşı	Doğum Yeri
1	7	Hüseyin Oğlu Hasan Efendi	10	10	9	9	9	7	9	9	9	8	9	10	108 Alâ	12	Akseki Fakihler
2	5	Mustafa Oğlu Mehmet Efendi ⁶⁷	8	8	9	5	3	6	6	7	3	5	5	10	74	-	Akseki Fakihler
İkinci Sınıf																	
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerîm	Tecvîd	Ulûm-ı Dîniye	Tarih	İmlâ	Kıraat	Coğrafya	Rika	Sülûs	Hesap	Ahlâk	Toplam	Yaşı	Doğum Yeri	
1	9	Mustafa Oğlu Mehmet Efendi	10	9	10	9	10	9	5	9	10	9	10	100	10	Akseki Fakihler	
2	11	Naim Oğlu Mustafa Efendi	10	9	10	9	10	9	5	9	10	9	10	100	11	Akseki Fakihler	
3	13	İlyas Oğlu Mustafa Efendi	10	9	10	9	10	9	5	9	10	9	10	100	10	Akseki Hacı İlyas	
4	15	Mustafa Oğlu Salih Efendi	10	7	8	9	9	10	8	5	9	9	10	94	9	Akseki Fakihler	
Birinci Sınıf																	
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	İcrâ-yı Şerif	İlmihâl	Kıraat	İmlâ	Hesap	Yazı	Ahlâk	Toplam	Yaşı	Doğum Yeri					
1	17	Abdullah Oğlu Ahmet Efendi	10	10	10	10	10	10	10	70	9	Akseki Fakihler					
2	19	Mehmet Oğlu Abdullah Efendi	10	10	10	10	10	10	10	70	9	Akseki Fakihler					
3	21	Mustafa Oğlu Ali Efendi	10	10	10	10	9	9	10	68	8	Akseki Fakihler					
4	23	Mehmet Ali Oğlu Nuri Efendi	10	9	10	9	10	8	10	66	7	Akseki Fakihler					
5	25	Ali Oğlu Halil Efendi	10	9	10	10	9	10	10	68	9	Akseki Fakihler					
6	27	Abdullah Oğlu İbrahim Efendi	10	10	9	9	8	10	10	66	7	Akseki Fakihler					
7	31	Mustafa Oğlu Tevfik Efendi	10	9	10	9	10	8	10	66	8	Akseki Fakihler					
8	33	Abdullah Oğlu İsmail Efendi	9	8	9	9	8	7	10	60	9	Akseki Fakihler					
9	35	Halil Oğlu Mehmet Efendi	10	9	8	9	7	8	10	62	10	Akseki Fakihler					
İhtiyat Sınıfı																	

⁶⁶ Konya ve Civarı Rüştîye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.⁶⁷ Sınıf tekrarına kalmıştır.

Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Elif-bâ	Hesap	Kırâat	Yazı	Ahlâk								Toplam	Yaşı	Doğum Yeri
1	37	Abdullah Oğlu Mehmet Efendi	10	9	8	10	10								47	7	Fakihler
2	39	Ali Oğlu Ahmet Efendi	10	8	7	10	10								45	7	Fakihler
3	41	Ali Oğlu Mehmet Ali Efendi	10	9	8	10	10								47	7	Hacı İlyas
4	43	Hasan Oğlu Ahmet Efendi	10	9	8	10	10								47	9	-
5	45	Hasan Oğlu Ali Efendi	10	9	8	10	10								47	9	Hacı İlyas
6	47	Hasan Oğlu Mehmet Efendi	10	8	9	10	10								47	8	Hacı İlyas
7	49	Mustafa Oğlu İhsan Efendi	10	9	8	10	10								47	9	Fakihler
8	51	Mustafa Oğlu İbrahim Efendi	10	8	10	8	10								46	7	Fakihler
9	53	Hüseyin Oğlu Mehmet Efendi	10	8	10	8	10								46	10	Fakihler
10	55	Nuri Oğlu Mustafa Efendi	10	7	10	7	10								44	9	Fakihler
11	57	Ali Oğlu Abdükkadir Efendi	10	7	10	7	10								44	8	Fakihler
12	59	Ali Oğlu Hüseyin Efendi	10	9	10	8	10								47	7	Fakihler
13	61	Mehmet Oğlu Nuri Efendi	10	8	7	7	10								42	7	Fakihler
14	63	Yusuf Oğlu Hüseyin Efendi	10	7	8	7	10								42	10	Fakihler
15	65	İlyas Oğlu Hacı Hüseyin Efendi	10	7	8	6	10								41	9	Fakihler
16	67	Mahmut Oğlu Mustafa Efendi	10	8	7	5	10								40	8	Fakihler
17	69	Abdullah Oğlu Mustafa Efendi	10	8	7	5	10								40	8	Fakihler
18	71	Hacı Osman Oğlu Hasan Efendi	10	9	8	5	10								42	7	Fakihler
19	73	Mehmet Oğlu İbrahim Efendi	10	8	7	5	10								40	8	Fakihler
20	75	İbrahim Oğlu Halil Efendi	10	7	6	5	10								38	7	Fakihler
21	77	Veli Oğlu Ahmet Efendi	10	6	5	4	10								35	10	Fakihler
22	79	Ahmet Oğlu Mehmet Efendi	10	5	4	3	10								32	8	Fakihler
23	81	Abdullah Oğlu Ahmet Efendi	10	5	5	5	10								35	7	Fakihler
24	83	Ahmet Oğlu İbrahim Efendi	10	6	5	4	10								35	7	Fakihler
25	85	Ali Oğlu Ahmet Efendi	10	6	5	4	10								35	8	Fakihler
26	87	Halil Oğlu Mahmut Efendi	10	5	4	3	10								32	8	Fakihler
27	89	Mehmet Oğlu Mustafa Efendi	10	5	4	4	10								33	7	Fakihler
28	91	Mahmut Oğlu Sabit Efendi	10	4	5	5	10								34	8	Fakihler

29	93	Ahmet Oğlu Mustafa Efendi	10	5	4	4	10								33	9	Fakihler
30	95	Hasan Oğlu Ali Efendi	10	4	5	5	10								34	10	Hacı İlyas
31	97	Ahmet Oğlu Osman Efendi	10	5	4	4	10								33	7	Hacı İlyas
32	99	Ali Oğlu Ahmet Efendi	10	4	5	4	10								33	7	Fakihler
33	101	Mehmet Oğlu Mustafa Efendi	10	5	4	3	10								32	7	Fakihler

Sanayiye İbtidâi Mektebinde genel imtihanlar Haziran 1913'te yapılmıştır. İmtihan heyeti içerisinde Muallim-i Evvel Hamdullah Efendi, Maârif Kâtibi, Merkez İbtidâi Muallim-i Evveli, Akseki Maârif Reisi Sânisî yer almıştır.⁶⁸ İhtiyat sınıfına giden öğrenci sayısının fazla olması, üst sınıflara doğru öğrenci sayılarında görülen düşüş öğrencilerin çoğunun tahsillerini ikmal etmeden okulu terk ettikleri izlenimini vermektedir.

Çimi Köyü Reşadiye İbtidâi Mektebi

Tarihi bir yayla köyü olan Çimi, Akseki'nin 6 kilometre doğusunda yer alıyordu. Çimi köyü öteden beri eğitim açısından önemli bir merkez konumundaydı. Osmanlı Dönemi'nde köyde 5-6 camii ve mescid, bir Nakşibendi tekkesi, iki medrese bulunuyordu.⁶⁹

Çimi köyü; Soğanlı, Aşağı (Süflâ), Orta (Evsat), Yukarı (Bâlâ) Mahallelerinden oluşmaktaydı. 1885 yılında köyde 4 sıbyân mektebi vardı ve bu mekteplerde 250 öğrenci okumaktaydı.⁷⁰ Köyde ibtidâi mektep ise II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir müddet sonra açıldı. O dönemki geleneğe uygun olarak V. Mehmet Reşad'ın tahtta olması dolayısıyla "Reşadiye" olarak isimlendirildi.

21 Haziran 1913 tarihinde yapılan genel imtihanlarda okulun üçüncü sınıfında 5, ikinci sınıfında 8, birinci sınıfında 12, ihtiyat sınıfında 11 olmak üzere toplam 36 öğrencisi vardı. İmtihanlar okul muallimi dışında 4 mümeyyizin katıldığı bir heyet tarafından yapılmıştı. Öğrencilerin öğrenim durumları, derslerden almış oldukları notlar bir üst sınıfta artmakla birlikte öğrenci sayılarında bir düşüş söz konusuydu. Bu durum ihtiyat ve birinci sınıfa devam eden öğrencilerin okuma isteklerinin olmadığını ilk iki yılda görmeleri ve okulu terk etmelerinden ileri gelmiş olmalıdır. Bununla birlikte halkın geçimini tarımla sağlaması, iş gücüne duyulan ihtiyaç, biran evvel hayata atılma isteği ikinci ve üçüncü sınıfa giden öğrenci sayılarının daha az olmasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü ihtiyat ve birinci sınıf öğrencilerinin yaşları 7 ile 10 arasında değişirken ikinci ve üçüncü sınıf öğrencileri iş gücüne katılabilmek için daha uygun olan 10 ile 15 yaşları arasındaydı ve ekonomik koşullar okumak yerine ailenin geçimine katılma hususunda öğrenciler üzerinde güçlü bir etki oluşturuyordu. 1913 yılında Çimi köyü Reşadiye İbtidâi Mektebinde okutulan dersler, okula devam eden öğrenciler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibiydi.

⁶⁸ Konya ve Civarı Rüştîye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.

⁶⁹ Özkaynak 1954, 90-92.

⁷⁰ BOA., MF. İBT., 20/32.

Tablo 5: Akseki Çimi Köyü Reşadiye İbtidâi Mektebi Umûmi İmtihan Cetveli (21 Haziran 1913)⁷¹

Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerîm	Tecvit	Ulûm-ı Dîniye	Sarf -ı Osmanî		Coğrafya	Tarih-i Osmanî	Tarih-i İslam	Hesap	Mâlûmat-1	Kırâat	İmlâ	Sülûs	Rika	Toplam	Derecesi	Yaşı	Doğum Yeri
Üçüncü Sınıf																				
1	1	Mustafa Efendi bin Ramazan	10	10	10	10		10	10	10	10	10	10	10	10	10	130	Aliyyü l Alâ	12	Çimi Soğanlı
2	2	Musa Efendi bin Mustafa	10	10	10	10		10	10	10	10	10	10	10	10	10	130	Aliyyü l Alâ	15	Çimi Evsat
3	3	Bekir Efendi bin Hasan	10	10	10	10		10	10	9	10	10	10	9	10	10	128	Alâ	11	Çimi Bâlâ
4	4	Ali Efendi bin Hakkı	10	10	9	9		10	9	10	10	10	10	9	10	10	126	Karîb-i Alâ	13	Çimi Süflâ
5	5	İsmail Efendi bin Ali	10	9	9	10		10	10	8	10	10	10	10	9	10	124	Karîb-i Alâ	11	Çimi Soğanlı
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerîm	Tecvit	Ulûm-ı Dîniye	Coğrafya		Hesap	Kırâat	Tarih-i İslam	İmlâ	Sülûs	Rika				Toplam		Yaşı	Doğum Yeri
İkinci Sınıf																				
1	6	Mehmet Efendi bin Mustafa	10	9	10	9		10	10	10	10	10	10				98		11	Çimi Evsat
2	7	Mehmet Efendi bin Ali	9	10	10	9		10	10	10	10	10	10				98		10	Çimi Soğanlı
3	8	Mehmet Efendi bin Ahmet	10	10	9	10		9	9	10	9	10	9				95		10	Çimi Soğanlı
5	9	Ali Efendi bin Hüseyin	10	9	8	9		9	8	10	8	10	9				90		10	Alabeni-Geçired (?)
4	10	Ali Efendi bin ...	10	9	8	10		10	9	10	8	10	8				91		10	Çimi Soğanlı
6	11	Mustafa Ali Efendi bin Kenan	10	9	9	7		7	9	8	7	10	8				84		12	Çimi Süflâ
8	12	Hasan Efendi bin Rüstem Mehmet	9	8	8	6		8	7	6	8	10	9				79		17	Çimi Soğanlı
7	13	Mustafa Efendi bin Ebil-Ahmet	10	10	10	5		8	9	10	10	9	10				91		13	Çimi Süflâ
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerîm	Ulûm-ı Dîniye	Hesap	Kırâat		Rika	İmlâ								Toplam		Yaşı	Doğum Yeri

⁷¹ Konya ve Civarı Rüştîye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.

Birinci Sınıf																			
2	11	Tahir Efendi bin Akif	9	8	9	10	10	9									55	13	Çimi Bâlâ
1	15	İbrahim Efendi bin Sadık	9	9	10	10	8	10									56	10	Çimi Soğanlı
3	16	Abdurrahman Efendi bin Ebil-Ahmet	10	6	7	9	8	10									50	10	Çimi Süflâ
6	17	Ahmet Efendi bin Abdullah	9	8	6	8	8	8									47	9	Çimi Soğanlı
4	18	Raşit Efendi bin Süleyman	10	9	7	10	9	5									50	10	Çimi Soğanlı
5	19	Ahmet Efendi bin Mehmet	9	6	8	9	9	9									50	9	Çimi Soğanlı
7	20	Ahmet Efendi bin Hasan	8	5	8	8	7	7									43	9	Ala..manas(?)
8	21	Abdullah Efendi bin Hasan	8	5	8	8	9	5									43	11	Çimi Süflâ
10	22	Abdurrahman Efendi bin Hasan	8	5	7	7	6	6									39	11	Çimi Süflâ
9	23	Osman Efendi bin Ali	8	5	8	8	7	6									42	7	Çimi Süflâ
12	24	Yusuf Efendi bin Mehmet	7	5	5	7	7	7									38	9	Çimi Evsat
11	25	İbrahim Efendi bin Abdülkerim	8	4	7	8	7	5									39	10	Çimi Süflâ
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Elifbâ-i	İcrâ-yı Şerîf	İmlâ												Toplam	Yaşı	Doğum Yeri
İhtiyat Sınıfı																			
2	26	Şükrü Efendi bin Adil	8	6	5												18	9	Çimi Soğanlı
4	27	Mustafa Efendi bin Hüseyin	8	5	7												20	7	Çimi Soğanlı
3	28	Ramazan Efendi bin Ahmet	7	5	7												19	7	Çimi Süflâ
6	29	Mehmet Efendi bin Ali	6	5	6												17	7	Çimi Soğanlı
7	30	İbrahim Efendi bin ...	6	5	6												17	7	Çimi Süflâ
8	31	Ahmet Efendi bin Abdullah	6	5	6												17	8	Çimi Süflâ
9	32	Abdullah Efendi bin Osman	5	5	6												16	7	Çimi Süflâ

10	33	Mehmet Efendi bin Ali	6	5	6										17		7	Çimi Süflâ
11	34	Mithat Efendi bin Ali	4	5	5										14		7	Çimi Soğanlı
5	35	Hasan Efendi bin Ahmet ⁷²	7	6	5										18		7	Akseki ...
1	36	Aziz Efendi bin Hasan	7	6	8										21		7	Çimi Süflâ

Akseki Belenilvat (Belenalan) İbtidâi Mektebi

Belenilvat köyü 980 senesinden sonra kurulmuş, Büyükelvat'ın bir mahallesi durumundayken bağımsız hale geldiği düşünülen tarihi bir köydü. Köy halkı öteden beri gurbete çıkardı ve ticaretle iştigal ettikleri için Belenilvat zamanla mamur hale gelmişti. Köyde iki medrese bulunuyordu ve bu medreselerden çok sayıda talebe icazet almıştı.⁷³ Belenilvat İbtidâi Mektebinin ne zaman açıldığını tespit edemedik. Ancak Müftü Tahir Efendi'nin 1885 yılında gayretleri sonucunda Marulya'ya bağlı köylerden üç tanesinde ibtidâi mektep açıldığı kayıtlarda yer almıştır.⁷⁴ Bu mekteplerden birinin Belenilvat İbtidâi Mektebi olma ihtimali yüksektir.

1913 yılı imtihan cetveline göre okulda 56 öğrenci kayıtlıydı. Bu sayı köy halkının çocuklarını okutmaya istekli olduklarını, okuyan öğrencileri desteklediklerini göstermektedir. Nitekim köylünün büyük çoğunluğunun gurbete çıkararak, ticaretle uğraşması; onları hoşgörü sahibi yapmış, eğitimin önemli olduğunu idrak etmelerinde etkili olmuştur. İmtihan kayıtlarında bazı öğrencilerin ticaret bazılarının ise okuma gayesiyle okulu ve köyü terk ettikleri görülmektedir. Bu durum Belenilvat köyünün dışa açık olduğunu göstermektedir. 1913 yılı imtihan kayıtlarına göre okulda ders gören öğrenciler, okutulan dersler, öğrencilerin derslerden almış oldukları notlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 6: Akseki Belenilvat (Belenalan) İbtidâi Mektebi Umûmi İmtihan Cetveli (22 Haziran 1913)⁷⁵

Üçüncü Sınıf																	
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerîm	İlimhâl	Sarf-ı Osmanî	Tarih-i Osmanî	Hesap	Coğrafya	Hüsn-i Hat	M. Medeniye	İmlâ	Kırâat	M. Fenniye	Toplam	Derecesi	Yaşı	Doğum Yeri
1	21	Hacı Hasanzâde İbrahim Efendi ⁷⁶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	Belenilvat
2	91	Hacı Dedezâde Mehmet Efendi ⁷⁷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	Belenilvat
3	9	Hacı Kızanzâde Emin Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	110	Aliyüül Alâ	13	Belenilvat
4	7	Akkocaoğlu Hasan Efendi	10	10	9	9	10	9	10	9	10	10	9	105	Aliyyül Alâ	13	Belenilvat
5	13	Kocaosmanzâde Haydar Efendi ⁷⁸	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	Belenilvat
6	61	Karaosmanzâde Hilmi Efendi	10	10	9	9	10	9	10	9	9	10	9	104	Aliyyül Alâ	13	Belenilvat

⁷² İmtihandan sonra vefat ettiği kayıtlarda belirtilmiştir.

⁷³ Özkaynak 1954, 97.

⁷⁴ BOA., MF. MKT., 274/45.

⁷⁵ Konya ve Civarı Rüstiye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.

⁷⁶ Ticaret maksadıyla başka bir vilayete gitmiştir.

⁷⁷ Tahsil amacıyla Kuşadası'na gitmiştir.

⁷⁸ Tahsil amacıyla Konya'ya gitmiştir.

7	115	Isiynoğlu Ali Rıza Efendi	10	10	9	9	10	10	10	10	10	10	10	108	Aliyy ül Alâ	15	Bucakilvat
8	119	Hacı Mustafazâde Hilmi Efendi	10	10	9	8	9	9	10	8	10	10	10	101	Aliyy ül Alâ	12	Bucakilvat
9	23	Hafizoğlu Mehmet Efendi ⁷⁹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	Belenilvat
10	147	Kavrikoğlu Mustafa Efendi ⁸⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	Belenilvat
11	113	Hüseyin Efendizâde Mustafa Efendi	10	10	8	8	8	8	9	8	9	9	8	95	Alâ	14	Bucakilvat
12	37	Topal Hasanzâde Hüseyin Efendi	10	10	9	9	10	9	10	9	10	10	9	105	Aliyy ül Alâ	15	Belenilvat
13	145	Kavrikoğlu Ali Rıza Efendi ⁸¹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	Belenilvat
14	111	Hacı Mehmetoğlu Rıza Nuri Efendi	10	10	8	7	8	8	9	8	8	8	7	91	Alâ	14	Bucakilvat
15	25	Koca Hafizoğlu Süleyman Efendi	10	10	9	9	10	9	9	9	9	9	9	106	Aliyy ül Alâ	12	Belenilvat
İkinci Sınıf																	
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Kurân-ı Kerim	Tecvit	İlmihâl	Tarih-i İslam	Coğrafya	Hüsn-i Hat	Hesap	İlmâ, Kurâat					Toplam	Yaşı	Doğum Yeri
1	3	Hacı Softaoğlu Mustafa Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10					80	13	Belenilvat
2	33	Hacı Hasanzâde Ali Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10					80	12	Belenilvat
3	65	Ali Çavuşoğlu Ahmet Efendi	10	10	10	9	9	10	9	9					76	12	Belenilvat
4	139	Kavrik Mehmetoğlu Hüseyin Efendi	10	8	9	9	9	10	9	10					74	12	Belenilvat
5	59	Kara Osmanzâde Avni Efendi	10	10	10	9	9	10	10	9					77	10	Belenilvat
6	39	Hacı Hafizoğlu Mehmet Ali Efendi ⁸²	-	-	-	-	-	-	-	-					-	11	Belenilvat
7	63	Bekir Ahmetoğlu Mehmet Efendi ⁸³	-	-	-	-	-	-	-	-					-	10	Belenilvat
8	11	Uzun Osmanoğlu Mehmet Ali Efendi ⁸⁴	-	-	-	-	-	-	-	-					-	11	Belenilvat
9	117	Hüseyin Efendizâde Mehmet Efendi	10	9	9	8	8	9	8	8					69	12	Bucakilvat
10	125	Kavrik Mehmetoğlu Şükrü Efendi	10	9	9	9	8	9	6	6					66	12	Belenilvat
11	19	Abdurrahman Efendizâde Hamza Efendi	10	9	9	8	8	8	8	6					66	10	Belenilvat

⁷⁹ Ticaret maksadıyla başka bir vilayete gitmiştir.

⁸⁰ Ticaret maksadıyla İzmir'e gitmiştir.

⁸¹ Ticaret maksadıyla İzmir'e gitmiştir.

⁸² Ticaret maksadıyla Konya'ya gitmiştir.

⁸³ Ticaret maksadıyla başka bir vilayete gitmiştir.

⁸⁴ Tahsil maksadıyla İstanbul'a gitmiştir.

12	123	Yeşil Hasanoğlu Abdullah Efendi	10	9	10	8	8	7	6	8					66	12	Belenilva t
13	131	Hacı Mulazım Ağazâde Hüseyin Efendi ⁸⁵	-	-	-	-	-	-	-	-					-	12	Sarihacıl ar
14	133	Ak Hasanoğlu Mehmet Efendi ⁸⁶	-	-	-	-	-	-	-	-					-	11	Aladade
Birinci Sınıf																	
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	İcrâ-yı Şerif	İlmihâl	Hesap	Hüsn-i Hat	İmlâ	Kırâat							Toplam	Yaşı	Doğum Yeri
1	143	Yarım Ağazâde Mehmet Efendi ⁸⁷	-	-	-	-	-	-							-	12	Sarhalill er
2	8	Mu'datoğlu Mu'dat Efendi	10	10	10	9	10	10							59	12	Belenilva t
3	67	Koca Ahmetoğlu Hasan Hüseyin Efendi	10	9	10	8	9	9							55	12	Belenilva t
4	35	Kavrikoğlu Hüseyin Efendi ⁸⁸	-	-	-	-	-	-							-	14	Belenilva t
5	57	Ak Ahmetoğlu Hasan Hüseyin Efendi	10	10	8	8	9	9							54	11	Belenilva t
6	6	Kızılağaçlıoğlu Hüseyin Efendi	10	9	6	10	10	10							55	9	Belenilva t
7	5	Köse Alioğlu Hüseyin Efendi	10	10	9	9	10	9							57	9	Belenilva t
8	73	...oğlu Halil İbrahim Efendi	9	9	7	7	7	7							46	11	Belenilva t
9	2	Havace Hafizoğlu Mustafa Efendi	10	8	5	7	6	6							42	9	Belenilva t
10	47	Müftizâde Mehmet Efendi	10	8	5	7	8	6							44	10	Belenilva t
11	17	Hacı Emin Efendizâde Şemsi Efendi	8	9	5	4	5	4							35	10	Belenilva t
12	27	Hacı İmamoğlu Mehmet Efendi ⁸⁹	-	-	-	-	-	-							-	12	Belenilva t
13	141	Çopuroğlu Mustafa Efendi ⁹⁰	-	-	-	-	-	-							-	10	Akşahap
İhtiyat Sınıfı																	
Sıra Numarası	Okul Numarası	İsimleri	Elifbâ-yı Osmanî	Hesap	İmlâ	Hüsn-i Hat									Toplam	Yaşı	Doğum Yeri
1	53	Kavrikoğlu Şükrü Efendi	10	9	10	10									39	9	Belenilva t
2	45	Kavrikoğlu Mustafa Şevki Efendi	10	8	9	8									35	10	Belenilva t

⁸⁵ Okulu terk etmiştir.⁸⁶ Okulu terk etmiştir.⁸⁷ Okulu terk etmiştir.⁸⁸ Ticaret maksadıyla başka bir vilayete gitmiştir.⁸⁹ Ticaret maksadıyla başka bir vilayete gitmiştir.⁹⁰ Okulu bırakmıştır.

3	83	Hacı Emin Efendizâde Bekir Efendi	9	8	9	8									34	9	Belenilvat
4	87	Koca Osmanzâde Abdullah Efendi	6	7	7	8									28	10	Belenilvat
5	97	Kara Osmanzâde Talat Efendi	7	9	8	8									32	9	Belenilvat
6	127	Hafizzâde Mustafa Efendi	8	10	7	7									32	9	Belenilvat
7	43	Veli Helvacıoğlu Ali Efendi	6	9	6	6									27	12	Belenilvat
8	69	Köçek Ahmetoğlu Mehmet Efendi	9	7	7	6									68	9	Belenilvat
9	71	Yeşil Hasanzâde Musa Efendi	8	10	8	7									33	9	Belenilvat
10	41	Hafiz Hasanoğlu Mehmet Efendi	7	8	6	7									28	6	Belenilvat
11	93	Kavruk Mehmetoğlu Mustafa Efendi	6	9	6	6									28	10	Belenilvat
12	77	Kavrukoğlu Abdülkadir Efendi	6	6	5	5									22	9	Belenilvat
13	55	Ak Ahmetoğlu Hüseyin Efendi	6	6	4	5									21	9	Belenilvat
14	29	Hacı Hüseyinzâde Mehmet Efendi	5	5	5	5									20	7	Belenilvat

1913 yılında umûmi imtihanlar 4 mümeyyizin yer aldığı bir heyet tarafından yapılmıştı. Mektebin 1 hocası vardır. İmtihan cetveli 2 aza, mektep hocası, Belenilvat köyü maârif heyeti reisi tarafından 22 Haziran 1913 tarihinde onaylanmıştır.⁹¹

Bu mekteplerin dışında Akseki kaza merkezi Marulya'da 1911 yılında bir de inas mektebi açılmıştır. Diğer mektep binalarında olduğu gibi bu mektebinde hayırsever insanlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.⁹² Ancak bu mektebin hocası, takip ettiği program, mektebe devam eden öğrenciler hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde modern eğitim anlayışı; okulların ıslah edilmesi, yeni yöntemlerle, iyi yetişmiş öğretmenler nezaretinde tedrisatın yapılması amacını taşıyordu. Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkan bu anlayış 1857 yılında Maârif Nezareti'nin açılması ile teşkilat yapısını tamamlamış, 1869 Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi ise işleyişin nasıl olacağını tanzim etmişti. Ardından II. Abdülhamit Dönemi'nde yeni usûlde eğitim veren okulların sayısında hızlı bir artış yaşandı.

Akseki'de yeni usûlde eğitim veren okullar bu dönemde açıldı. Akseki'nin merkezi olan Marulya'da önce Hamidiye İbtidâi Mektebi, ardından Rüştîye Mektebi yeni usûlde eğitim veren okulların ilk örneklerini oluşturdu. Bu okulların sayısı gerek merkezde gerekse köylerde zamanla artmaya başladı. Ancak hiçbir zaman eski usulde eğitim veren sıbyân mektepleri ve medreseler kadar yaygınlık kazanamadı.

Akseki'de okullaşmada hayırsever insanların büyük katkısı oldu. Kazada yeni usulde eğitim veren okullar hayırsever insanların gayret ve yardımlarıyla inşa edildi. Bu açıdan bakıldığında Akseki halkının maârifperver olduğu, eğitimin gelişmesine, çocukların okutulmasına büyük önem verdiği anlaşılıyor.

Akseki'de yaşam koşullarının zor, geçim kaynaklarının kısıtlı olması kaza halkının hayatını dışarıda kazandıklarıyla idame ettirmeye zorlamıştır. Bu durum iki açıdan Akseki'de eğitimi olumlu yönde etkilemiştir. İlk olarak geçim zorluğu Aksekililerin okumayı bir kurtuluş olarak görmelerine,

⁹¹Konya ve Civarı Rüştîye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.

⁹²BOA., MF. İBT., 323/96; BOA., MF. İBT., 322/70.

okuyarak bir mevki elde etmelerine vesile olmuş, kazada çok sayıda bilim insanı, münevver, din adamı, bürokrat yetişmiştir. Diğer taraftan gurbete çıkan, dışarıyla bir şekilde ünsiyet kuran Aksekililer eğitimin önemli olduğunu fark etmişler, memleketlerinde okuyan insanları desteklemiş, eğitim için gerekli yardımlarda bulunmayı bir görev bilmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında yeni usûlde eğitim veren okulların desteklenmesi, bu okulların halkın yardımlarıyla yapılması bu anlayışın bir tezahürü olarak görülebilir.

Akseki'de okullaşmada hayırsever insanların büyük katkısı söz konusu olmakla birlikte geçim kaynaklarının sınırlılığı eğitim işlerinin yürütülmesinde devlet katkısını zorunlu kılmıştır. Maârif bütçesinden yeterli tahsisat alınamadığı zamanlarda Akseki'de eğitim işlerinin yerine getirilmesinde, öğretmen maaşlarının ödenmesinde büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Mali durumun elverişsizliği gibi eğitimi olumsuz yönde etkileyen bir diğer etken Akseki tarihinde sıkça rastlanan, halkın yaşam kaynakları üzerinde büyük tahribatlara neden olan yangınlardır. İncelediğimiz dönemde de Akseki'de meydana gelen yangınlar, okul binalarının tahrip olmasına, yeni binalar inşa edilinceye kadar eğitimin zor koşullarda yapılmasına sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde eğitim sisteminin en güçlü yanlarından biri imtihanlardı. Genel imtihanlar eğitim işlerinin icra edildiği mahallin durumuna göre en büyük mülki erkan başkanlığında, geniş katılımlı bir heyet tarafından yapılırdı.⁹³ Bu durum imtihanlarda büyük ölçüde objektifliği sağladığı gibi verilen eğitimin bütün sonuçlarıyla birlikte ortaya çıkmasında etkili olurdu. Söz konusu durum Akseki'de de geçerli olmuş, yeni usûlde eğitim veren okullarda imtihanlar geniş katılımlı heyetler tarafından icra edilmiştir. Öğrenci sayısının fazlalığı, öğretmen eksikliğine rağmen başarılı hizmetlerde bulunan muallimler bu vesileyle en üst düzeyde onurlandırılmışlar, taktir görmüşlerdir. Heyet huzurunda başarısız olma endişesi muallimleri ayrıca motive eden bir unsur olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

MF. İBT. (Maârif Nezareti Tedrisatı İbtidaiye Kalemî)

26/73, 26/70, 26/45, 27/20, 20/33, 23/35, 145/86,
120/61, 159/11, 215/73, 143/3, 159/11, 215/80, 197/18,
215/73, 271/55, 317/24 265/61 266/58 429/93, 361/24,
384/10, 351/84, 343/10, 479/46, 34/70, 20/32, 323/96,
322/70, 20/32.

MF. MKT (Mektubi Kalemî)

118/104, 124/97, 126/69, 182/53, 182/54, 196/54, 155/123,
288/7, 282/14, 864/23, 647/45, 671/75, 656/19, 782/18,
1089/2, 274/45, 282/14, 864/23, 1158/71, 1158/71, 274/45
97/99, 111/5, 429/57, 212/27.

ŞD. (Şura-yı Devlet)

1715/4

Araştırma ve İnceleme Eserler

Bakırcılar, N. A. & Durgun, H. (2015). Ben Akseki'yim, İçinde (Osmanlı Dönemi'nde Akseki'ye Genel Bir Bakış) haz. Atilla Durak, İstanbul: Elit Ofset Matbaacılık.

Bayram Kodaman, B. (1991). Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bilim, C. Y. (1984). Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839-1876), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Binbaşoğlu, C. (2002). Öğrencilik ve Öğretmenlik Anıları, Ankara: Karatepe Yayınları, Ankara.

⁹³Osmanlı Eğitim sisteminde görülen bu durum bazı hatıralara da yansımıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında Erenköy İnâs Sultanisi'nde eğitim gören Halide Nusret Zorlutuna söz konusu okulda geçirdiği bir imtihanını şu şekilde anlatmaktadır: "Erenköy Kız Lisesi'nde o zaman imtihanlar bir âlem. Mümeyiz olarak başka mekteplerin öğretmenlerinden gayri, saçlı sakallı büyük adamlar, mebuslar, ayan azaları -yani senatörler- da gelirlerdi. Biz böyle muhteşem bir heyet karşısında doktora tezi savunur gibi imtihan verirdik! Heyecandan da yüreğimiz göğsümüzü paralarcasına çırpır dururdu." Bkz. Zorlutuna 2018, 119.

Hicri 1304 Konya Vilâyeti Sâlnâmesi 20, (2017). çev. Şükrü Taşdelen, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Karal, E. Z. (2011). Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sarıçelik, K. (2020). Teke (Antalya) Sancağının Konya Vilayetinden Ayrılarak Bağımsız Hale Getirilmesi ve İdari Yönden Yeniden Düzenlenmesi. *Bilig*, 93, 85-114.

Konya ve Civarı Rüştîye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri 1326, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BYEK D NO 68.

Mahmut Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi, (2001). Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı, XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi, haz. Taceddin Kayaoğlu, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Necdet Sakaoğlu, N. (1991). Osmanlı Eğitim Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları.

Osmanlı Eğitim Mirası (20156). haz. Mustafa Gündüz, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Özkaynak, K. (1954). Akseki Kazası, Ankara: Akgün Matbaası.

Zorlutuna, H. N. (2018). Bir Devrin Romanı, Ankara: Panama Yayıncılık.

TRT TÜRK HALK MÜZİĞİ REPERTUARINDA YER ALAN AKSEKİ TÜRKÜLERİNİN MAKAMSAL VE RİTMİK YAPILARININ TESPİT EDİLMESİ

*Prof. Dr. Cengiz ŞENGÜL**
*Prof. Dr. S. Cem ŞAKTANLI***

ÖZET

Bu çalışma müzikolojik bir çalışma olup, Antalya/Akseki yöresine ait TRT repertuarında yer alan halk türkülerinin makamsal-ritmik yapılarını analiz ve tespit etmek suretiyle bu türkülerini tekrar gün yüzüne çıkararak yeni nesillere aktarımını ve gerek ulusal gerekse uluslararası kültürel organizasyonlarında icra edilmelerini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Nitel yapıda ve durum tespiti modeli bu araştırmanın verilerini TRT Türk halk müziği repertuarında bulunan, Antalya/Akseki yöresine ait 10 türkü oluşturmaktadır. Bu türküler kaynak taraması yapılarak tespit edilmiş, hangi Türk müziği makamında ve hangi ritim kalıbı kullanıldığı belirlenmiştir. Yapılan içerik analizi sonucunda Akseki yöresine ait 4 türkünün hüseyini, 2 türkünün uşşak, 1 türkünün hicaz, 1 türkünün buselik/uşşak, 1 türkünün segâh ve 1 türkünün gülizar makamlarında olduğu, yine aynı türkülerin ritmik yapılarına bakıldığı zaman 6 türkünün 9/8, 2 türkünün 2/4, 2 türkünün ise 4/4'lük ritim kalıbında olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akseki, müzikoloji, türkü, makam.

DETERMINING THE MAQAM AND RHYTHMIC STRUCTURES OF AKSEKI FOLK SONGS IN TRT TURKISH FOLK MUSIC REPERTOIRE

ABSTRACT

This study is a musicological study and was carried out in order to analyze and determine the maqam-rhythmic structures of folk songs of Antalya / Akseki region in the TRT repertoire, to bring these folk songs forth and to transfer them to new generations and to ensure that they are performed in both national and international cultural organizations. The data of this research, which is carried out in a qualitative and case study model, consists of 10 folk songs from the Antalya / Akseki region, which are in the TRT Turkish folk music repertoire. These folk songs were determined by reviewing the sources, and they were determined in which Turkish music maqam and rhythm pattern they were composed. As a result of the content analysis, it was determined that 3 folk songs belonging to Akseki region are composed in the hüseyini maqam, 3 songs are composed in uşşak maqam, 1 is composed in hicaz maqam, 1 is in buselik maqam, 1 is in segâh maqam and 1 is composed in gülizar maqam. When looking at the rhythmic structures of the same folk songs, it was determined that 6 songs are composed in 9/8 rhythm patterns, 2 in 2/4, 1 in 4/4, and 1 in 2/2 rhythm pattern.

Key Words: Akseki, musicology, folk song, maqam.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze yaşanmış ve hala yaşamakta olan kültürler, her ne kadar ait oldukları coğrafyanın ve topluluğun yaşam alışkanlıklarından dolayı farklılıklar gösterse de bugün evrensel bir birikim ve kolektif zekâyı oluşturduğu bilinmektedir. İnsanın yaratılış getirisi olarak da bünyesinde bulundurduğu duygular hemen hemen her toplumda kültürel açıdan ne kadar farklı da olsa aynı görülmektedir. Örneğin aşk veya ölüm temalarındaki duygusal yansımalar insanlar üzerinde her zaman ortak duygu ve düşünceleri yansıtmaktadır.

Kültür, toplumdan yalıtılmış bireylerin bir başlarına oluşturabileceği veya kaybedebilecekleri salt bir yapılar bütünü olmadığından, ancak toplum içerisinde ve gelenek dâhilinde karakteristik özelliklerini muhafaza etmesi ile mümkündür. Bu noktadan hareketle kültür,

* Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, csengul25@hotmail.com

** Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Güz.San.Eğt.Böl. Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, cem.saktanli@alanya.edu.tr

kavramsal olarak kendi temelini oluşturan normları ve toplumsal birikimi “geleneksel kültürler” olarak sunar (Şengül, Gök, Bedel, 2018:38).

Türk halk kültürü, Anadolu'nun engin coğrafyası sebebiyle içerisinde çeşitlilikler ve farklılıklar barındırmaktadır. Bu durum kuşkusuz ki halk müziğine de ayrı bir zenginlik kazandırmıştır. Geçmişten günümüze kulaktan kulağa aktarılan halk müziği, anonimlik özelliği göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Halk müziği, Anadolu kültürü içerisinde bölgeden bölgeye, dilden dile şekillenerek yerel müzik türleri meydana getirmiştir. Bu türler uzun hava ve kırık hava olarak sınıflandırılır. Kırık havalar; zeybek, halay, bar, teke zortlatması, karşılama, düz (kırık) hava gibi, uzun havalar ise; bozlak, barak, maya, hoyrat, gurbet, divan, yol havası gibi isimler alır (Şengül, Gök, Bedel, 2018:7).

Antalya yöresinde söylenen kırık havalar; zeybek, teke zortlatması, düz (kırık) hava ve semah türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, bu bölgede söylenen uzun havalara ise gurbet ismi verilmektedir.

Hamit Çine, Teke Yöresi kültürünün yayıldığı sahayı şu şekilde tarif etmektedir: Burdur'u tamamen içine alan, Fethiye, Ortaca (Muğla), Acıpayam, Kızılhisar, Honaz (Denizli), Dinar, Başmakçı (Afyon), Yalvaç, Şarki Karaağaç (Isparta), Cevizli, Akseki, Manavgat, Alanya (Antalya) ile çevrili yöredir (1989:94).

Teke Yöresi müzik kültüründe yer alan ezgilere genel olarak Teke Havaları denilmektedir. Yapılarına göre diğer bir tür olan oyun havaları, sözlü veya sözsüz olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözlü oyun havalarının yörede erkekler ve kadınlar için zeybek oyun havaları ve Teke Yöresi oyun havalarından oluştuğu görülmektedir. Sözsüz oyun havaları ise; ağır zeybek havaları, güreş havaları (peşrevler), boğaz havaları, Teke zortlatmaları, Teke zeybekleri, kırık havalar, gelin alayı (düğün alayı) havalarından oluşmaktadır (Uludağ, 2009: 11).

Bu çalışmada, nitel araştırma modeli uygulanmıştır. Öncelikle bu alanla ilgili yapılmış kaynaklar taranarak verilere ulaşılmıştır. Çalışmada, kaynak kişiler, derleyenler ve Akseki yöresine ait türküler için TRT Türk Halk Müziği Repertuvarından yararlanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, TRT Türk Halk Müziği Repertuvarına kayıtlı Antalya yöresine ait 54 kırık hava olduğu, bunun içerisinde 10 türkünün ise Akseki yöresi içerisinde kayıtlı olduğu tespit edilmiştir.

Türkülerin, 1949, 1952, 1953, 1954, 1969, 1970 ve 1978 tarihlerinde derlendiği, bu türkülerin kayıt altına alınmasında Türk Halk Müziği alanında büyük hizmetleri olan Muzaffer Sarısözen ve Durmuş Yazıcıoğlu'nun isimlerinin öne çıktığı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Akseki yöresine ait türkülerin; ismi, yöresi, kaynak kişisi, derleyeni, ezgilerin türü, makamsal dizileri ve ritim/usul tasnifi şu şekildedir:

Tablo 1. Akseki Yöresine Ait Türkülerin Tasnifi

EZGİNİN ADI	YÖRE	KAYNAK KİŞİ	DERLEYEN	EZGİNİN TÜRÜ	MAKAMSAL DİZİSİ	RİTİM/USUL
1.Antalya'nın Mor Üzüümü	Antalya/Akseki	Hüseyin Balkan/Nimet Balkan	Neriman Altındağ Tüfekçi	Kıvrak Zeybek	Hüseyni	9/8 2+2+2+3
2.Bahçemizin Gülleri	Antalya/Akseki-Emiraşıklar	Mustafa Salman	Muzaffer Sarısözen	Kırık Zeybek	Buselik/Uşşak	9/8 2+2+3+2
3.Ben Beyimi Uyandırdım (Ramazan Türküsü)	Antalya/Akseki	Hesna Yazıcıoğlu	Durmuş Yazıcıoğlu	Kırık Zeybek	Hüseyni	9/8 2+2+2+3
4.Bir Taş Attım Darabaya Tık Dedi	Antalya/Akseki	Hesna Yazıcıoğlu	Durmuş Yazıcıoğlu	Düz Hava	Segâh	2/4
5.Birini Yavrum Birini	Antalya/Akseki	Hüseyin Balkan/Nimet Balkan	Muzaffer Sarısözen	Kırık Zeybek	Hüseyni	9/8 2+3+2+2
6.Estirir Oğlan Estirir	Antalya/Akseki	Ali Çatlı/Mehmet Pantr	Durmuş Yazıcıoğlu	Kırık Zeybek	Hüseyni	9/8 2+2+2+3
7.Hayriye'ye Mendil Verdim Almadı	Antalya/Akseki	Hesna Yazıcıoğlu	Durmuş Yazıcıoğlu	Düz Hava	Uşşak	2/4
8.Şu Maşat'ın Kızları	Antalya/Akseki-Emiraşıklar	Mustafa Salman	Muzaffer Sarısözen	Düz Hava	Uşşak	4/4
9.Yaylılarda Olur Geyik Tekesi	Antalya/Akseki	Mehmet Yılan	Saffet Uysal	Düz Hava	Hicaz	4/4
10.Zandalya Getirin Gelin Otursun	Antalya/Akseki	Ali Çatlı/Mehmet Pantr	Durmuş Yazıcıoğlu	Kırık Zeybek	Gülizar	9/8 2+2+2+3

Tablo 1’de de görüldüğü üzere, Akseki yöresine ait 4 türkünün hüseyini, 2 türkünün uşşak, 1 türkünün hicaz, 1 türkünün buselik/uşşak, 1 türkünün segâh ve 1 türkünün ise gülizar makamlarında olduğu, yine aynı türkülerin ritmik yapılarına bakıldığı zaman 6 türkünün 9/8, 2 türkünün 2/4, 2 türkünün ise 4/4’lük ritim kalıbında olduğu tespit edilmiştir.

Akseki yöresinin her ne kadar Teke Yöresi içerisinde olduğu bilinse de eserler incelendiğinde “zeybek” türü bakımından daha zengin olduğu görülmektedir.

Yapılan bu araştırmada görüldüğü üzere, “hüseyni” dizisinde yer alan türkülerin diğer makamlara göre sayıca fazla olduğu dikkat çekicidir. TRT repertuarında yer alan Türk halk müziği eserlerinin daha çok hüseyini makamı dizisinde olduğu bilindiği için Akseki türkülerinin de hüseyini makamı dizinde sayıca fazla olması Anadolu kültürünün bu bölgede da bir yansıması olduğu söylenebilir.

Teke yöresi olarak bilinen Akseki yöresine ait türkülerin daha çok zeybek ağırlıklı olduğu ve bu türe ait ritim kalıplarından olan 9/8’lik ritim kalıplarının da bu yörede çokça oluşu yukardaki değindiğimiz konuyla örtüşüğünü göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ÇİNE, Hamit. (1989). Burdur’dan Damlalar Folklor (Halkbilim). İzmir: Uyan Matbaası.
ULUDAĞ, Erdal. (2009). Teke Yöresi Müzik Kültüründe İki Telli Kozağaç Curası. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ŞENGÜL, Cengiz. GÖK, Sevilay. BEDEL, Ali. (2018). “Gelenekten Geleceğe Teke Yöresi Halk Müziğine Hizmet Edenler, s:38-43”. 21. Yüzyılda Türk Sanatı: Meseleleri Ve Çözüm Önerileri, Uluslararası Sempozyum 08.10.2018 Kastamonu.

ŞENGÜL, Cengiz. GÖK, Sevilay. BEDEL, Ali. (2018). “Antalya Türkülerinde Tür, Makam ve Ritim Özellikleri”, s:7-16”. Ecsac 3. European Conference On Science, Art And Culture. 13.10.2018 Kıbrıs.

Ekler: Akseki Yöresine Ait Türküler.
1. Hayriye'ye Mendil Verdim Almadı

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM 131 ~ 17/3/1973

DERLEYEN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

YÖRESİ
AKSEKİ

DERLEME TARİHİ
1952

KİMDEN ALINDIĞI
HESNA YAZICIOĞLU

HAYRİYEYE MENDİL VERDİM ALMADI

NOTAYA ALAN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

SÜRE:

♩ =

HAYRİ YE YE MEN DİL VER DİM AL MA DI HAYRİ YE Yİ HA LA LA RI

SAL MA DI

2. Bir Taş Attım Darabaya Tık Dedi

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM 133 ~ 17/3/1973

YÖRESİ
ANTALYA / Akseki

KİMDEN ALINDIĞI:
HESNA YAZICIOĞLU

DERLEYEN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

DERLEME TARİHİ
1952

NOTAYA ALAN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

BİR TAŞ ATTIM DARABAYA (OYUN HAVASI)

SÜRE :

♩ = Saz.....

BİR TAŞ AT DIM DA RA BA YA TIK DE Dİ
TIK DE Dİ BİR TAŞ AT TIM DA RA BA YA TIK DE Dİ TIK DE Dİ BİR GİZ ÇIK DI
AN NEM EV DE YOK DE Dİ BİR GİZ ÇIK DI AN NEM EV DE YOK DE Dİ İ NAN MAZ SAN
ÇIK YU KA RI BAK DE Dİ BAK DE Dİ Ö LÜM VER AL LA HIM AY RI
LIK VER ME GİZ SE Nİ SE Vİ YOM DA EL LE RE DE ME

3. Ben Beyimi Uyandırdım

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM 233 - 25/5/1975

DERLEYEN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

YÖRESİ
AKSEKİ

DERLEME TARİHİ
1954

KİMDEN ALINDIĞI
HESNA YAZICIOĞLU

BEN BEYİMİ UYANDIRDIM (Ramazan Türküsü)

NOTAYA ALAN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

SÜRE:
(♩ = 178)

BEN BE Yİ Mİ U YAN OIR DIM QÜL YAS TI ÖR
DA YAN DIR DIM SÜT LÜ DE KAH YE BE YEN OIR DIM AS
LAN BE YE FEN Dİ BİN LER YA ŞA

4. Birini Yavrum Birini

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No : 988
İNCELEME TARİHİ : 12_6_1975

YÖRESİ
AKSEKİ

KİMDEN ALINDIĞI
HÜSEVİN ve
NİMET BALKAN

SÜRESİ :

BİRİNİ YAVRUM BİRİNİ

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ
10_1_1954

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

BI Rİ Nİ YAV RUM BI Rİ Nİ
ÇİFTİ Nİ ÇİFTİ Nİ
ÜÇÜ NÜ ÜÇÜ NÜ
MER Dİ Nİ MER Dİ Nİ

BI Rİ Nİ Nİ
ÇİFTİ Nİ
ÜÇÜ NÜ
MER Dİ Nİ

ÖL GE Lİ DÜM DE SÜ RÜ NÜ SÜ RÜ NÜ
YAY LA VER DE ÇİFTİ TE Lİ ÇİFTİ Nİ
KİM Bİ DA GO RÜ DÜM - GO ÇÜ NÜ
DER Dİ DER Dİ

SÜ RÜ NÜ TA KI VE Rİ DE Zİ LİN BI Rİ Nİ
ÇİFTİ TE Lİ NÜ ÇİFTİ Nİ
DER Dİ Nİ DÖR Ü NÜ

BI Rİ Nİ Nİ
ÇİFTİ Nİ
ÜÇÜ NÜ
DÖR Ü NÜ

ÖT BE NİM GA RİP BÜL BÜ LÜM
" " " " " "
" " " " " "

PA LA ZİM Yİ NE BE NİM GÖN LÜM SEN DE DİR
" " " " " "
" " " " " "

5. Zandalye Getirin Gelin Otursun

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 1128
İNCELEME TARİHİ: 13_11_1975

YÖRESİ
AKSEKİ

KİMDEN ALINDIĞI
ALİ ÇATLI - MEHMET PANTIR
SÜRESİ:

ZANDALYA GETİRİN (İÇDİLEME HAVASI) (GELİN HAVASI)

DERLEYEN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

DERLEME TARİHİ
-1970-

NOTAYA ALAN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

ZAN DO GEL DAL LAŞ DI YA TIK GI GE TA MIZ TI GEL YOL RIN DIK LAR
GE LI NO TUR SUN BAĞ DAN BAH CE RA DEN SI
ZAN DAL YA GE TI RIN GE LI NO DAL LAŞ TIK TA GEL DIK BAĞ BAĞ LAR A
TUR CE RA SUN DEN SI CIĞ EL GI RIN GI ZIN LE RIN ÇIK ZIM GE LİN
A NA SI NI N EK SI ĞI NI GÖR SUN MA DU DE Yİ N AĞ LAR A NA DAN SI
CIĞ EL GI RIN LE ZIM GE LİN NA MA OL DU DE Nİ Yİ
EK SI ĞI NI GÖR SUN DAN SI BİT ÇE ME YE ÇE Lİ YE
AĞ LAR A NA DAN SI E Lİ NE NİŞ TOP YA LE LAN KIŞ RI SIN MIŞ FE LEK GÜ MÜS Bİ BOH TİR
GE LİN GI ÇA NA

6. Antalya'nın Mor Üzümlü

T R T M Ü Z İ K D A İ R E S İ Y A Y I N L A R I
T H M R E P E R T U A R S I R A N o : 1396
İ N C E L E M E T A R İ H İ : 25 - 5 - 1977

YÖRESİ
ANTALYA - Akseki

KİMDEN ALINDIĞI
HÜSEYİN ve NİMET BALKAN
SÜRESİ: ♩=220

DERLEYEN
NERİMAN TÜFEKÇİ

DERLEME TARİHİ
1953

NOTAYA ALAN
NERİMAN TÜFEKÇİ

ANTALYANIN MOR ÜZÜMÜ

AN TAL YA NIN MO RÜ ZÜ MÜ
AN AN TAL YA NIN NIN KU YU LA MÜ
AN AN TAL YA NN AL TI BA RI KIR
SE VER LE RI BO YU U ZU NU
ÇA YIR ÇI MEN YU U ZU NU
AT LAR GE LİR SA KI ŞA RI KIR
A LE Y Lİ M AV MA MİM KÜ
SEV DAN GE LİR SEV Dİ Gİ LİR MİN
ÇÜK KI Zİ Nİ SA R SAM NE ZA MAN NE
DA YI LA RI
GO ZÜ ÇA KIR
ZA MA N NE ZA MAN SEV SEM NE ZA
MAN NE ZA MAN SA RA N
SE VE N
KOL LAR YO RU LUR MU Bİ R ZA
MA N N Uysal

7. Yahlarda Olur Geyik Tekesi

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TMM REPERTUAR SIRA No:2102
İNCELEME TARİHİ: 21.5.1982

YÖRESİ:
AKSEKİ (Ormana Köyü)

KİMDEN ALINDIĞI:
MEHMET YILAN (Defte söylüyor)

SÜRESİ: # = 138 (Çabukça)

DERLEYEN:
SAFFET UYSAL

DERLEME TARİHİ:
EYLÜL 1978

NOTAYA ALAN:
YÜCEL PAŞMAÇI
15.7.1980

YAYLILARDA OLUR GEYİK TEKESİ

(Sallama Havası)

YAY LI LAR DA O LU R A NA M GE Yİ K TE KE
BİR BO YU NA BAK TI M # # # BİR DE YÜZÜ
İN Cİ RİN Dİ BİR N DE # # # Çİ Tİ M Cİ GA

Sİ YAY YA Y ES NE Dİ K CE GÜ L NO NIZ
NE # # # AY RI LI K SÜR ME Sİ N ÇEK
PA # # # KO LUM DA N YA Pİ Ş Tİ M Çİ K

YÜR NE FE Sİ BENÖ LÜ R SE M KİM LE
M S GÖ ZÜ NE BAK MADA DE Dİ M BAK TI
Tİ M DU VA RA GAY NA NA M SE Y MEZ SE

ROLA CA K O YAY RINUN E FE Sİ WY YA Y O LAY
NA MA N E Lİ N DE SÖZÜ NE # # # GEL GÜ LE
A NA M OĞ LU SE VE RA # # # # #

Dİ MO LA Y DİM DA OL MA ZO LAY DİM U YU R
SÜLE A Y RI LA LI M AĞ LA MA E Lİ N DE
#

KEN YA Nİ NA DA GE L ME ZO LAY Dİ M M
SER HO ŞU NA ME YİL BAĞ LA MA
YCS MA Sİ # # # # #

8. Estirir Oğlan Estirir

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2499
İNCELEME TARİHİ : 28_3_1984

YÖRESİ
AKSEKİ

KİMDEN ALINDIĞI
ALİ ÇATLI
MEHMET PANTER

SÜRESİ:

DERLEVEN
DURMUŞ YAZICIOĞLU

DERLEME TARİHİ
-1969-

NOTAYA ALAN

ESTİRİR OĞLAN ESTİRİR

ES Tİ Rİ R OĞ LAN ES Tİ RİR
A MAN DA YAV RUM DA ES Tİ Rİ R
OĞ LAN ES Tİ Rİ R
ÜÇ TOP TA N ŞAL VAR KES Tİ Rİ R RİR
GÜÇ CÜK GI Z BÖ YÜ ĞÜ NÜ BAS TI RİR A MAN DA
YAV RUM DA GÜÇ CÜK GI Z BÖ YÜ ĞÜ NÜ BAS TI
Rİ R HA CI LE Y LA M GÖN LÜN ŞE NOL
O L SU N DA SU N SU N BA DE LER DOL

9. Şu Maşadın Kızları

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 799
İNCELEME TARİHİ 4.10.1974

YÖRESİ
AKSEKİ EMİR
AŞIKLAR KÖYÜ

KİMDEN ALINDIĞI
MUSTAFA SALMAN

SÜRESİ

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ
26.10.1949

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

ŞU MAŞADIN KIZLARI

SU MA ŞA DIN KIZ LA RI BAY GIN BA KAR
EN TA RI Sİ BE YAZ LI GE LI YOR NAZ
O ÇAK BA ŞI DUZ BA ŞI BEN İS TE MEM

GÖZ LE RI BAY GIN BA KAR GÖZ LE RI
LI NAZ LI BE LI YOR NAZ LI
YÜZ BA ŞI BE NİS TE MEM YÜZ BA ŞI

GÖZ LE Rİ NE BA KAR KEN KAY BET TİM Ö
BAK MA YIN ÇA LI MI NA E Vİ NİN ÜS
O LUR SA PA ŞA OL SUN DOS TA DÜŞ MA

KÜZ LE Rİ KAY BET TİM Ö KÜZ LE Rİ
TÜ SAZ LI E Vİ NİN ÜS TÜ SAZ LI
NA KAR ŞI DOS TA DÜŞ MA NA KAR ŞI

BÖY LE MO LUR AS MA LA RIN Dİ RE Ğİ BİR ÖĞ LUMU E DE ME DİM
NE RE Lİ SİN KÖ MÜR GÖZ LÜM NE RE Lİ VE REM OL DUM SA NA GÖ NÜL
BÖY LE MO LUR AS MA LA RIN Dİ RE Ğİ BİR ÖĞ LU MU E DE ME DİM

GÜ VE Yİ
VE RE Lİ
GÜ VE Yİ

1
ŞU MAŞADIN KIZLARI
BAYGIN BAKAR GÖZLERİ
GÖZLERİNE BAKARKEN
KAYBETTİM ÖKÜZLERİ
BAĞLANTI
BÖYLEMOLUR ASMALARIN DİREĞİ
BİR ÖĞLUMU EDEMEDİM GÜVEYİ

10. Bahçemizin Gülleri

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM. REPERTUAR SIRA NO: 969
İNCELEME TARİHİ: 30/4/1975

YÖRESİ
AKSEKİ-EMİRAŞIKLAR KOY.

KİMDEN ALINDIĞI
MUSTAFA SALMAN

DERLEYEN
M. SARISOZEN

DERLEME TARİHİ
24/6/1949

BAHÇEMİZİN GÜLLERİ (Kadın oyun havası)

NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

SÜRESİ :

BAH ÇE Mİ ZİN GÜL LE Rİ HOP DE GÜ ZE LİM
MEN Dİ LAL DIM KIRK BE ŞE
EV LE Rİ ÇU KUR MU KUR

AL ME NEV ŞE EL LE Rİ
YU DUM SER ŞE DİM GÜ NE ŞE
ÇU FAL LİK DO KUR MO KUR

AL ME NEV ŞE EL LE Rİ
YU DUM SER ŞE DİM GÜ NE ŞE
ÇU FAL LİK DO KUR MO KUR

YAK DI BE Nİ KÜ LET Dİ HOP DE GÜ ZE LİM
SE NİN YÂ RİN GÜ Lİ SE
SA DI CİM DÜ GÜN YA Pİ YOR

YAK DI BE Nİ KÜ LET Dİ HOP DE GÜ ZE LİM
SE NİN YÂ RİN GÜ Lİ SE
SA DI CİM DÜ GÜN YA Pİ YOR

YÂ RİN Kİ BA REL LE Rİ
BE NİM YÂ RİM ME NEV SE
Bİ Zİ DE O KUR MO KUR

YÂ RİN Kİ BA REL LE Rİ
BE NİM YÂ RİM ME NEV SE
Bİ Zİ DE O KUR MO KUR

AKSEKİ TÜRKÜLERİNİN PİYANO EĞİTİMİ DAĞARINDA KULLANILABİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ

*Dr. Öğr. Üyesi Eren LEHİMLER**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Akseki yöresine ait Türk Halk Müziği eserlerinin, müzik eğitimi anabilim dalı müfredatında yer alan piyano eğitimi dersinde kullanılabilirliğinin araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın, piyano eğitimi dağarına Türk Müziği öğelerinin aktararak, kültürel varlıklarımızın aktarımı konusunda önemli bir yere sahip olacağı söylenebilir.

Çalışma kapsamında, bir Akseki türküsünün düzenlenerek piyano eğitimi dersi dağarcığında kullanılabilir boyutta olup olmayacağı ve hangi becerileri geliştirebileceği konularında alınan uzman görüşleri doğrultusunda veriler elde edilmiştir.

Sonuç olarak elde edilen olan veriler ışığında, Akseki yöresine ait türkülerin piyano eğitimi dağarında kullanılabilir olması için düzenlenen örnek bir eser uzman görüşleri doğrultusunda piyano çalgısına yönelik verilen eğitim sürecindeki beklentileri karşılayabilecek boyutta olması için revize edilmiş ve piyano eğitimi dağarına eklenebilir olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkü, piyano, eğitim dağarı.

INVESTIGATION OF THE USAGE OF AKSEKI TURKUS IN PIANO EDUCATION

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the usability of Turkish Folk Music works of Akseki region in the piano education course that included in the curriculum of the music education department. In line with this purpose, it can be said that the study will have an important place in the transfer of our cultural assets by transferring Turkish Music elements to the piano education repertoire.

Within the scope of the study, data will be obtained in line with the opinions to be taken on whether an Akseki folk song will be arranged and can be used in the repertoire of piano education and what skills it can develop.

Within the scope of the study, data will be obtained from by will be arranged an Akseki folk song that whether or not can be used in the piano training lesson repertoire and what skills it can develop. In the light of the data obtained as a result, it is predicted that by revising the folk songs of the Akseki region so that can be used in piano education repertoire.

Key Words: Folk Song, piano, educational repertoire.

GİRİŞ

İnsanoğlunun ortak yaşam alanı içerisinde sürdürülebilir bir toplum varlığını ortaya koyabilmesi için yaşam süreci içerisinde biriktirdiği maddi ve manevi değerleri gelecek nesillere aktarabilmesi gerekmektedir. Bu değerlerin birleşiminin kültürü oluşturduğu düşünülürse kültür kavramı içerisinde yer alan Türk Müzik Kültürünün de gelecek nesillere aktarımının sağlanması gerekmektedir.

Bu sebeple, Türk Müzik Kültürünün oluşumu, gelişimi ve aktarımı sırasında müzik eğitiminin yeri kaçınılmaz olacaktır. Müzik eğitimi veren kurumlar içerisinde mesleki düzeyde eğitim veren müzik eğitimi ana bilim dalları, müzikoloji bölümleri, konservatuarlar vb. kurumların müfredatlarında Türk Müziği ve kültürüne yönelik olarak bir çok ders bulunmaktadır. Fakat Türk Müziği özelliklerini taşımayan ve uluslararası düzeyde eğitimleri standartlaşmış olan çalgılarda Türk Müziği öğelerinin varlığı kısıtlı kalmaktadır. Bu söylemden hareketle, bahsedilen çalgılar için kullanılan eğitim yöntem ve teknikleri içerisinde Türk Müziği öğelerinin düzenlenerek sürece katılması gerektiği söylenebilir.

Yapılan bu çalışmada ise, Türk Müziği öğelerinin kısıtlı kalması probleminden hareketle, uluslararası düzeyde geniş literatüre sahip olan piyano çalgısında Türk Müziği öğelerinin aktarımı ile piyano teknik ve becerilerinin verilebilmesi adına Akseki yöresine ait türküler üzerine araştırma yapılmıştır. Çalışma kapsamında, bir Akseki türküsünün düzenlenerek piyano eğitimi dersi dağarcığında

* Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, eren.lehimler@alanya.edu.tr

kullanılabilecek boyutta olup olmayacağı ve hangi becerileri geliştirebileceği söylemi araştırmanın problem durumunu ortaya koymaktadır.

Araştırılması istenilen konunun önemli olduğunu ortaya konulması adına yapılan bir çalışmada Elmas ve Karaelma (2019) piyano çalgısı için düzenlemesi yapılmış türkülerin eğitim sürecinde kullanılmasının öğrencilerin çalma becerilerini geliştireceği, kültürel yönden katkılar sağlayacağı ve mativasyonlarını olumlu olarak doğrudan artıracığına dair sonuçlar elde etmişlerdir. Piyano çalgısının eğitiminde yer alan Türk Müziği öğelerini taşıyan eserlerin ise çalgıya yönelik geliştirici bazı teknik ve becerileri kapsamı gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca bu eserlerin zorluk düzeylerine göre ayırt edilmesi veya düzenlenmesi gerektiği söylenebilir. Bu konu hakkında Aydın (2010) eserin hangi aralıkta olacağını belirlemek, nota sürelerinin ayarlanması, çoksesli öğelerin yoğunluğunun belirlenmesi, el pozisyonlarının ayarlanması gibi kavramlar ile eserin zorluk düzeyinin belirlenerek sınıflandırılması gerektiğini belirtmiştir.

Yapılan çalışmada da problem durumu, eserin belirlenmesi ve düzenlenmesi sürecinde gerekli olan durumlardan hareketle araştırma yöntemi belirlenmiştir.

Yöntem

Yapılan çalışmada, piyano çalgısına ait temel becerilerin neler olduğu genel tarama yöntemi ile belirlenmiş ve bu doğrultuda bu becerileri kapsayan bir türkünün düzenlenmesi yapılmıştır. Türkü düzenlenmesi esnasında ise sekiz piyano eğitimcisi ile görüşülerek armonik ve biçimsel yapısı, nüansları, yorumsal özellikleri ve artikülasyonları şekillendirilmiştir. Yapılan düzenleme sonrasında eserin dağara uygunluğu ise görüş alınan piyano eğitimcilerinden farklı olan sekiz piyano eğitimcisinin görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu sebeple yapılan çalışma betimsel araştırma niteliklerini taşımaktadır. “Betimsel analizde, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında (örneğin temalar) özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularına göre sınıflandırılabilir gibi, veri toplama aşamalarında (gözlem ya da mülakat) elde edilen ön bilgiler ışığında da düzenlenebilir. Özetlemek gerekirse betimsel analiz dört aşamadan oluşur:

- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma.
- Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi.
- Bulguların tanımlanması.
- Bulguların yorumlanması.” (Altunışık&Coşkun&Bayraktaroğlu&Yıldırım, 2004:234; akt. Gafarova, 2018). Yapılan tanım çerçevesinde kullanılan yöntemin doğru olduğu söylenebilir.

Türk Müziği repertuarı içerisinde Akseki yöresine ait olan türküler derlenerek analiz edilmiş ve uzmanların da görüşleri doğrultusunda piyano çalgısına aktarımı aşamasında makamı, usulü ve ritmik yapısı açısından türküler değerlendirilmiş ve teknik açıdan en uygun görülen Şu Maşad’ın Kızları türküsü düzenlenmiştir.

Piyano eğitimi sürecinde temel olarak geliştirilmesi beklenen beceriler ise şu şekilde belirlenmiştir.

- ▶ Dizi/gam çalışmaları,
- ▶ Legato, Staccato, Portato gibi genel tekniklerin öğretimi,
- ▶ Müzikal ifadelerin geliştirilmesine yönelik crescendo-decrescendo, piano, mezzoforte, forte gibi terimlerin aktarımının yapılması,
- ▶ Deyim bağı-uzatma bağı gibi terimlerin çalınmaya aktarılması,
- ▶ Pedal kullanımı.

Belirlenen temel beceriler doğrultusunda düzenlenen türkü içerisinde Türk Müziği öğelerine bağlı kalınarak;

- ▶ Dizi/gam çalışmalarının desteklenmesi amacıyla paralel gam ve ters gam özellikleri taşıyan armonik yürüyüşlere yer verilmiştir.
- ▶ Legato, Staccato ve Portato terimleri ezgi yapısı ve yöredeki seslendiriş özellikleri göz önüne alınarak yerleştirilmiştir.
- ▶ Eser içerisinde yer alan motif ve cümlelerin aktarımına uygun olarak artikülasyon ve bağlar şekillendirilmiştir.
- ▶ Son olarak, pedal kullanımının kazandırılmasını desteklemek amacıyla pedal işaretlerine yer verilmiştir.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 799
İNCELEME TARİHİ 4.10.1974

DERLEYEN
M. SARISOZEN

YÖRESİ
AKSEKİ EMİR
AŞIKLAR KÖYÜ

DERLEME TARİHİ
26.10.1949

KİMDEN ALINDIĞI
MUSTAFA SALMAN

NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

ŞU MAŞADIN KIZLARI

SÜRESİ

ŞU MAŞADIN KIZ LA RI BAY GIN BA KAR
EN TA RI Sİ BE YAZ LI GE Lİ YOR NAZ
O CAK BA ŞI DÜZ BA ŞI BEN İS TE MEM

GÖZ LE RI BAY GIN BA KAR GÖZ LE RI
LI NAZ LI GE Lİ YOR NAZ LI NAZ LI
YÜZ BA ŞI BE NİS TE MEM YÜZ BA ŞI

GÖZ LE Rİ NE BA KAR KEN KAY BET TİM Ö
BAK MA YIN ÇA LI MI NA E Vİ NİN ÜS
O LUR SA PA ŞA ÖL SUN DÜS TA DÜŞ MA

KÜZ LE Rİ KAY BET TİM Ö KÜZ LE Rİ
TÜ SAZ LI E Vİ NİN ÜS TÜ SAZ LI
NA KAR ŞI DÜS TA DÜŞ MA NA KAR ŞI

BÖY LE MÖLUR AS MA LA RIN Dİ RE Ğİ BİR Ö LÜMÜ E DE ME DİM
NE RE Lİ SİN KÖ MÜR GÖZ LÜM NE RE Lİ VE REM Ö LDÜM SA NA GÖ NÜL
BÖY LE MÖLUR AS MA LA RIN Dİ RE Ğİ BİR Ö LÜMÜ E DE ME DİM

GÜ VE Yİ
VE RE Lİ
GÜ VE Yİ

1
ŞU MAŞADIN KIZLARI
BAYGIN BAKAR GÖZLERİ
GÖZLERİNE BAKARKEN
KAYBETTİM ÖKÜZLERİ

BAĞLANTI
BÖYLEMÖLUR ASMALARIN DİREĞİ
BİR ÖLÜMÜ EDEMEDİM GÜVEYİ

2
ENTARİSİ BEYAZLI
GELİYOR NAZLI NAZLI
BAKMA YIN ÇALIMINA
EVİNİN ÜSTÜ SAZLI

BAĞLANTI
NERELİSİN KÖMÜR GÖZLÜM NERELİ
VEREM ÖLDÜM SANA GÖNÜL VERELİ

3
OCAK BAŞI ÖZ BAŞI
BEN İSTEMEM YÜZBAŞI
OLURSA PAŞA OLSUN
DOSTA DÜŞMANA KARŞI

BAĞLANTI
BÖYLEMÖLUR ASMALARIN DİREĞİ
BİR ÖLÜMÜ EDEMEDİM GÜVEYİ

Şekil 1. Şu Maşad'ın Kızları Türküsünün TRT Repertuarında Bulunan Notası

ŞU MAŞAD'IN KIZLARI

Anonim
Yöre: Antalya, Akseki/Emiraşıklar
Düzenleme: Eren LEHİMLER

Moderato

The piano score for 'Şu Maşad'ın Kızları' is written in 4/4 time and Moderato tempo. It consists of 17 measures. The key signature is G major, with a change to A major at measure 8. The melody is in the right hand, and the bass line is in the left hand. Dynamics include piano (p), mezzo-forte (mf), and piano (p). The score includes a key signature change from G major to A major at measure 8. The piece ends with a double bar line at measure 17.

Şekil 2. Şu Maşad'ın Kızları Türküsünün Piyano İçin Düzenlenerek Oluşturulmuş Notası

Bulgular

Eserin düzenlenmesi aşamasında belirlenen özelliklerin türküyle aktararak son halinin verilmesi ile piyano eğitimi dağarında yer alabilmesi adına sekiz piyano eğitimcisinin vermiş oldukları görüşlere dayanılarak bulgular elde edilmiştir.

İlk olarak eserin var olan piyano eğitimi genel tanımı içerisindeki özellikleri karşılayıp karşılamadığı sorusu sorulmuş ve tüm eğitimcilerin karşıladığını belirttiği görüşleri tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Piyano Eğitimi Genel Tanımı İçerisindeki Özelliklere Yönelik Uzman Görüşleri

	Evet	Hayır	Düzenlenmeli	Açıklama
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>F</i>	<i>f</i>
Eser, piyano eğitimi genel tanımı içerisindeki özellikleri karşılıyor mu?	8	0	0	0

Düzenlenen türkünün 3, 7, 9, 13, 15 ve 18. ölçülerde yapılan hareketlerle dizi/gam çalışmalarını destekleyip desteklemeyeceği sorulmuş ve tüm eğitimcilerden destekleyeceği görüşlerine ait veriler tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 2. Dizi/Gam Çalışmalarına Yönelik Uzman Görüşleri

	Evet	Hayır	Düzenlenmeli	Açıklama
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>F</i>	<i>f</i>
Dizi/Gam Çalışmaları	8	0	0	0

Düzenlenen türkü içerisinde verilen legato, staccato ve portato işaretlendirmelerinin bu teknik kazanımları destekleyip desteklemeyeceği ve tüm eğitimcilerden destekleyeceği görüşlerine ait veriler tablo 3 de verilmiştir.

Tablo 3. Legato, Staccato ve Portato İşaretlerine Yönelik Uzman Görüşleri

	Evet	Hayır	Düzenlenmeli	Açıklama
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>F</i>	<i>f</i>
<i>Legato, Staccato ve Portato işaretleri</i>	8	0	0	0

Artikülasyon işaretleri ile öğrencilerin müzikal ifade ve yorumlama konularında katkı sağlayıp sağlamayacağı sorulmuş ve tüm eğitimcilerden sağlayacağı görüşlerine ait veriler tablo 4 de verilmiştir.

Tablo 4. Artikülasyon İşaretlerine Yönelik Uzman Görüşleri

	Evet	Hayır	Düzenlenmeli	Açıklama
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>F</i>	<i>f</i>
<i>Artikülasyon işaretleri</i>	8	0	0	0

Son olarak eğitimcilere düzenlenen türkünün piyano eğitimi dağarında yer alıp alamayacağı, yer alırsa hangi süreçte kullanılabilceği ve bu türküyü öğrencilerine ödev olarak vermek isteyip istemeyecekleri sorulmuştur. Bu doğrultuda tüm eğitimciler düzenlenen türkünün piyano dağarında yer alabileceğini düşündükleri, beş eğitimcinin düzenlenen türkünün piyano eğitimi sürecinde ilk yarıyılıda kullanılabilceğini ve üç eğitimcinin ikinci yarıyılıda kullanılabilceğini düşündükleri, son olarak tüm eğitimcilerin düzenlenen türküyü öğrencilerine ödev olarak vermek isteyecekleri ve bu doğrultuda piyano dağarlarında yer alacağı belirlenmiştir. Elde edilen veriler tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Eğitim Dağarında Kullanılabilirliğine Yönelik Uzman Görüşleri

	Evet	Hayır	Düzenlenmeli	Açıklama
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
<i>Eğitim Dağarında kullanılabilirliği</i>	8	0	0	8

SONUÇ

Genel olarak elde edilen bulgulara bakıldığında, düzenlenen türkünün 16 eğitimci tarafından da piyano dağarında kullanılabilir olduğu belirtilmiş ve bu doğrultuda düzenlenen türkünün genel piyano eğitimi sürecinde kazanılan öğretileri desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Görüş alınan eğitimcilerin düzenlenen türkü ile ilgili sadece hangi yarıyıldaki kullanılacağı konusunda ayrıma düşmelerinden hareketle gelecekte düzenlenecek olan Akseki yöresine ait diğer türkülerinde dağarda yer alacağı ve piyano eğitimi sürecinde farklı yarıyillarda kullanılabilceği söylenebilir.

Son olarak yapılacak olan türkü düzenlemelerinin Türk Müziği ve kültürel varlıklarımızın aktarımına katkı sağlayacağı, gelecek nesillerin yetiştirilmesinde coğrafyamızdaki geniş farklılıkların öğretiminde kullanılabilcek yollardan birisinin de müzik olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2004). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (3. Baskı), İstanbul: Avcı Ofset, Topkapı.

Aydiner, M. (2010). Türk solo piyano eserlerinin zorluk düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir ölçek modeli denemesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 223-240.

Elmas, E. ve Karaelma, B. (2019). Piyano eğitiminde türkü kullanımının öğrenci motivasyonuna etkisi. *Sanat Eğitim Dergisi (sed)*, 7(1), 43-65.

Gafarova, L. (2018). Ortaokul müzik ders kitaplarındaki çocuk şarkılarının piyano eşlikli kullanımının değerlendirilmesi. Yayınlanmamış sanatta yeterlik tezi, Afyonkarahisar.

AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN KUR'ÂN-I KERÎM ANLAYIŞI VE TEFSİR İLMİNE KATKILARI

*Doç. Dr. Harun ABACI**

ÖZET

Yakın tarihin olaylarına yön veren önemli ilim adamlarından biri de Ahmed Hamdi Akseki'dir. Bu makalede Akseki'de doğmuş (1887) hem Osmanlının son dönemlerinde hem de Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış olan bir âlimin eserlerindeki Kur'ân'ı tefsir metodu ele alınmıştır. Onun çalışmalarının tefsir açısından dirâyet yönü ağır basan görüşlerinin neo-selefilik düşüncesiyle ilişkisi anlaşılmalı çalışılmıştır. Makalede ağırlıklı olarak Akseki'nin eserlerinin incelenmesinde dirâyet tefsiri açısından fikhî ve kelâmî yorumları ve genel olarak Kur'ân tasavvuru üzerinde durulmuştur. Böylece onun konu hakkındaki anlayışının tespiti, özellikle cumhuriyetin ilk dönemlerindeki âlimlerin düşünce dünyasının anlaşılmasına ışık tutacaktır. Çünkü onun 1947 yılında Diyanet İşleri kurumunun üçüncü başkanı olması ve dinî düşüncenin temsillliğini ifade etmesi, görüşlerinin anlaşılmasının önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca Akseki, modern dönemde Kur'ân'ı hedef alan fikrî saldırı ve yayınlara karşı reddiyeler yazmış ve İslam dünyasındaki dönemin dinî düşüncenin ülkemize taşınmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Dirâyet, neo-selefilik, modernizm.

AHMED HAMDİ AKSEKİ'S UNDERSTANDING OF THE QURAN AND HIS CONTRIBUTIONS TO TAFSIR STUDIES

ABSTRACT

Ahmed Hamdi Akseki is one of the important scientists who shaped the events of recent history. In this article, the method of interpretation of the Qur'an in the works of a scholar who was born in Akseki (1887) and lived in the last period of the Ottoman Empire and in the first years of the Republic is discussed. The relationship between his views, whose interpretation is dominant in terms of interpretation, with the idea of neo-Salafism has been tried to be understood. In the article, mainly in the examination of Akseki's works, fiqh and theological interpretations in terms of interpretation of the directive and the concept of the Qur'an in general are emphasized. Thus, the determination of his understanding on the subject will shed light on the understanding of the world of thought of the scholars in the early republic. Because he was the third president of Religious Affairs in 1947 and he expressed the representation of religious thought shows that it is important to understand his views. In addition, Akseki wrote refusals against intellectual attacks and publications targeting the Quran in the modern period and played an important role in the transfer of religious thought to our country in the Islamic world.

Key Words: Qur'an, Tafsir, Dirâyat, neo-salafism, modernism.

GİRİŞ

Akseki'nin Güzelsu (Silles/Sülles/Sülhas) Mahalle'sinde 1887 yılında dünyaya gelen Ahmet Hamdi ilk eğitimini Akseki'nin merkezinde bulunan Mecidiye Medresesinde Abdurrahman Efendi'den almıştır. Akseki, ondört yaşına geldiğinde eğitimini Ödemiş'te devam ettirmiştir. 18 yaşında eğitimine İstanbul'da devam eden Akseki, 1914 yılında icazet almıştır. 1908 yılında yazı hayatında başlayan Akseki, çeşitli gazete ve dergilerde makaleler yayınlamıştır. O, yayın hayatının yanında çeşitli medreselerde dinî ilimler ağırlıklı olmak üzere din felsefesi, tarih felsefesi, psikoloji, ahlak dersleri vb. birçok farklı dersler vermiştir. Ankara Lisesinde öğretmenlik ve Dârülfunûn İlahiyat Fakültesinde müderrislik gibi görevler yapan Akseki 1947'de Diyanet İşleri Başkanı olmuştur. Bu görevi ifa ederken 1951 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

Arapça, Farsça ve İngilizce bile Akseki saltanat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemlerini yaşamış bir âlim ve fikir adamı olarak Türk milletinin yaşadığı sosyal ve kültürel değişimlerini kaleme aldığı yazılarda görmek mümkündür. Bu nedenle onun çalışmaları her üç dönemin izlerini taşımakta ve

* Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, harunabaci@pau.edu.tr

toplumdaki değişimin fotoğrafını sunmaktadır. Bu çalışmada Akseki'nin Kur'an'ın tefsirine yönelik kaleme aldığı yazıları inceleme konusu yapılmıştır. Onun çalışmalarının önemli bir kısmının neo-selefliliğinin kurucusu kabul edilen Muhammed Abduh ve Reşit Rıza'nın tercümelerinden oluşması tefsir anlayışını tespitinde önemli ipuçları vermektedir. Buna göre Akseki'nin Mısır'da başlatılan neo-selefliliğinin Türkiye'deki temsilcilerinden biri olduğunu söylemek abartı olmaz (Mertoğlu, 2001, s. 25). Bununla birlikte Akseki'nin yazılarında Türkiye'deki gelişmelerin neo-seleflilik çizgisinin değişime uğramasında etkili olduğu inkâr edilemez. Bir başka deyişle Akseki, Mısır'ın neo-selefliliğini Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısına uygun bir yapıya dönüştürmüştür. Nitekim Akseki, modern dönemde Kur'an'a yönelik fikrî saldırılara reddiyeler tarzında yazıların kaleme almasında ve İslam savunuculuğunu üstlenmesinde tefsir anlayışının kendine özgü bir yapıya dönüşmesinde etkili olmuştur.

Akseki'nin Kur'an'a yönelik çalışmaları nitel veri taramasıyla analiz-anlamacı bir yol takip edilerek değerlendirilmesi yapılmıştır. Onun çalışmaları, etkisinde kaldığı Muhammed Abduh ve Reşit Rıza'nın çalışmalarıyla mukayeseli olarak incelenmiştir. O'nun eserlerini çeşitli yönleriyle inceleyen tez, makale, bildir vb. türden birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak onun tefsir alanında kaleme aldığı eserlerine yönelik çalışmalar çok azdır. Söz konusu bu az sayıdaki çalışmalar Akseki'nin *el-'Asr sûresi tefsiri* ile *el-İhlâs sûresi tefsiri* üzerinedir (Güney, 2011a, s. 289-339; Pişgin, 2014, s. 287-302, 2017, s. 389-403; Şengül, 2016b, s. 1-83, 2016a, s. 350-365; Eren, 2017, s. 405-421; Kurt, 2018, s. 715-726). Akseki'nin bu iki eseri üzerine yapılan çalışmalar onun tefsir anlayışını ortaya koymada önemli katkılar sunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmalardan ikincil kaynak olarak istifade edilmiştir.

Akseki, tefsir alanında birçok makale kaleme almasına rağmen onun sadece yukarıda zikredilen bu iki eser üzerine çalışmalar yapılmış diğer tefsir çalışmaları göz ardı edilmiştir. Bu çalışmada ise Akseki'nin tefsir konusunda yazdığı tüm çalışmaları değerlendirilerek onun Kur'an tasavvuru ve tefsir anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak özellikle neo-seleflilik etkisinin Akseki'nin tefsir anlayışındaki iz düşümleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bu açıdan literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Dönemin Sosyo-Kültürel ve İlmî Yapının Akseki'nin Düşünce Dünyasına Etkisi

Akseki kendi döneminde yaygın medrese hocalarından farklı olarak dinî ilimler yanında felsefe ve edebiyat gibi çeşitli disiplinlerle meşgul olması hem aklî hem de naklî ilimleri tahsil etmesi çok yönlü biri ilim adamı olduğunu göstermektedir. Akseki Bulgaristan ve Romanya gibi doğru Avrupa'da irşâd ve gazetecilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu durum onun Avrupa'yı yakından tanınmasına ve kültürel yapıyı öğrenmesinde etkili olmuştur. Bu vesileyle o, toplumsal ve siyasi olayların içinde bulunmuş ve yazılarıyla aktif bir ilim ve fikir adamı rolü ortaya koymuştur. Akseki özellikle hem doğu hem de batı ilimlerini mündemice bir yapıya kavuşmadan toplumsal refahın ve kalkınmanın mümkün olmayacağını çalışmalarında dile getirmektedir. Bu düşünce onun hem dinî ilimlere hem de modern bilimlere dengeli bir şekilde önem verdiğini göstermektedir. Nitekim kendi dönemindeki toplumun bir kesimi sadece dinî ilimlere önem verip batıya ait olduğu önyargısıyla modern ilimlere sırt çevirmektedir. Öte yandan diğer bir kesim ise sadece modern ilimlere önem verip dinî ilimleri geri kalmanın bir nedeni olarak göstermektedir. Akseki ise her iki düşünceyi uzlaştırma ve toplumsal bütünlüğü sağlama gayreti taşımıştır.

Akseki, Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* tefsiri ve Babanzâde Ahmed Naim Efendi'nin *Sahîh-i Buhârî'nin Terîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*'nin yayınlanmasında önemli katkılarda bulunmuştur. Bu durum onun döneminin önemli çalışmalarıyla yakından ilgilendiğini göstermektedir. Mehmet Akif Ersoy'un öğrencisi olan Akseki'nin bu katkıları Elmalılı ve Babanzâde gibi dönemin önemli ilim adamlarıyla olan irtibatının güçlü olduğunu göstermektedir.

Akseki'nin toplum içinde aktif rol alması, çeşitli kurumlarda görev yapması ve birçok yazı kaleme alması onun buhranlı bir dönemden geçen toplumu yeniden inşa etme çabasını göstermektedir. Onun özellikle tefsir alanında kaleme aldığı başlıca çalışmalar; *Namaz Surelerinin Türkçe Tercüme ve Tefsiri*, *İhlas Sûresi Tefsiri*, *Fatiha Tefsiri* ve *Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad Dergisi*'de tefsire dair yazdığı birçok makalelerdir. O tefsir alanı dışında farklı konulara dair daha birçok eser kaleme almıştır. Ancak konumuzla ilgili olması açısından burada sadece tefsire yönelik olan çalışmalara yer verilmiştir.¹

Akseki'nin tefsire yönelik bu eserlerinin temel nedeni, toplumun özellikle namazlarda daha çok bu sûreleri okumaları ve okudukları sûrelerin anlamını bilmeden ibadet yapmalarıdır. Böylece o, bu

¹ Eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. (Bolay, 2021; Şengül, 2016b, ss. 5-13)

eserleriyle insanların en azından namazlarda okunan Kur'an'ın anlamını bilmelerine ve daha şuurlu bir ibadet yapmalarına katkı sağlamaya çalışmıştır. Nitekim o dönemde Kur'an'ın Türkçe'ye çevirisi hız kazanmıştır. Birçok ilim ve fikir adamı Kur'an çevirileriyle meşgul olmuş ve bu çevirileri topluma kazandırmaya çalışmıştır. Ancak bu çevirilerin önemli bir kısmı hatalar barındırmaktadır. Bu durum Akseki'nin de en çok okunan sûrelerin meal ve tefsirine yapmaya sevk etmiş olmalıdır. Böylece o, toplumun doğru ve sağlıklı bir Kur'an anlayışına sahip olmalarını istemiştir. Ayrıca Akseki'nin sadece meal ile yetinmeyip tefsir yapması da dikkat çekicidir. Nitekim o dönemde tefsir yerine meal yazmak revaçta idi. Meal ise toplumun Kur'an'ı yanlış ve eksik anlamasına yol açabilmekte idi. Bu durumun farkında olan Akseki, kendi döneminde yaygın olan mealcilik anlayışından farklı olarak tefsirsiz meal yazmaktan uzak durmuştur. Nitekim Elmalılı'nın devlet emriyle tefsiri yazması da aslında sadece mealin Kur'an'ı anlamada yol açacağı hataların ve yanlışların önüne geçmeye yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

Akseki'nin tefsir çalışmalarında üzerinde en çok durduğu konular o dönemin toplumunun yaşadığı problemlerdir. Nitekim o dönemde özellikle pozitivist akımların etkisiyle bazı itikâdî konularda tartışmalar ortaya çıkmıştır. Böylece o, tartışmalı olan konulara ışık tutmak suretiyle toplumun dinî ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır.

Akseki'nin döneminde Arap dünyasında fikirleriyle en etkili isimlerden biri Muhammed Abduh'tur. Neo-Selefilik'in kurucusu kabul edilen Muhammed Abduh'un düşünceleri Türkiye'deki birçok ilim ve fikir adamını etkisi altında bırakmıştır. Akseki ise bu düşüncelerden sadece etkilenmekle kalmamış Abduh'un meşhur eseri *Tefsiru'l-Menâr*'dan birçok kısmı tercüme ederek Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Dergisi'nde yayınlamıştır. Bu tercüme aynı zamanda Akseki'nin özgün yazılarını da etkilemiş ve dolayısıyla Abduh, Akseki'nin düşünce dünyasını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Özellikle toplumun yeniden inşası, kadınlara yönelik hükümler, İslam dünyasında yaşanan problemlerin çözümüne yönelik görüşler, ticaret hukukunun dönemin faizli sisteme göre nasıl şekil alması gerektiği vb. hususlarda Akseki'nin çalışmalarında Abduh'un izlerini görmek mümkündür (Akseki, 1329b, 1329c, 1329d, 1329e, 1329f, 1329g, 1329a). Bu minvalde Akseki, tıpkı Muhammed Abduh gibi Kur'an tefsirini toplum ıslahına yönelik yapmış, ahkâmın modern dönemin şartlarına göre yeniden şekillendirilmesi gereği üzerinde durmuştur.

Akseki'nin Tefsir Konusunda Kaleme Aldığı Çalışmalara Genel Bakış

Akseki'nin tefsir konusunda kaleme aldığı her bir yazısının kendine has amaçları olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte onun tefsir çalışmalarının genel amacı Kur'an âyetlerinin kendi dönemine nasıl rehberlik ettiğini ortaya koymaktır. Özelde ise tefsir çalışmalarının birbirinden farklı amaçlar taşımaktadır. Bunları kısaca şu şekilde ele almak mümkündür.

1) Asr Sûresi Tefsiri: Bu çalışmanın özel amacı Kur'an'ın i'câz özelliğini en kısa sûrelerden biri olan Asr sûresi örneğinde ortaya koymaktır. Ayrıca Akseki, Muhammed Abduh'un temel çizgisi olan toplumun ıslahı ve refahı ana fikrini kendi çalışmalarında da temel gaye görmektedir. Nitekim o, bu tefsiri yazarken büyük ölçüde Abduh'un tefsirinden yararlandığını açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu doğrultuda o, Asr sûresinin toplumun refahının temel ilkelerini barındırdığını savunmaktadır. Bu nedenle Asr sûresinin toplumun refahı konusundaki rehberliğini göstermeye çalışmıştır. Akseki'ye göre Muhammed Abduh dışında daha önceki müfessirler sûrenin bu özelliğini görememiş ve bu doğrultuda bir tefsir gerçekleştirememişlerdir. Dolayısıyla o, hem Muhammed Abduh'un düşünce dünyasını Türkiye'ye taşıma hem de sûrenin daha önce fark edilmeyen bu özelliklerini Abduh tarzında Türk milletine sunma gayreti içinde olmuştur. O, bu sûre tefsirinde klasiğe bağlı kalmayıp sûreyi kendi zamanının olaylarıyla ilişkili olarak ele almıştır. Böylece o, tıpkı Abduh'un sık sık vurguladığı gibi Kur'an'ın klasik tefsirlere müracaat edilmeden günün şartlarına göre yeniden yorumlanması gerektiği düşüncesini takip etmiştir. Akseki, özellikle Abduh gibi (Abduh, 1341, s. 152-153), önceki âlimleri taklit düşüncesinden uzak bir şekilde Kur'an'ın sınırsız anlam genişliğinden yararlanarak yeni fikirler üretmek gerektiğini ifade etmektedir (Akseki, 1928, s. 6-87).

2) İhlas Sûresi Tefsiri: Bu çalışma, İbn Sina'nın (ö. 428/1037) İhlas sûresi tefsiri üzerine yapılmış bir şerhtir. İbn Sina öncesi ve sonrası birçok âlim tarafından İhlas sûresi üzerine müstakil tefsir risaleleri kaleme alınmıştır (Güney, 2011b, s. 275-301). Ancak bunlar içinden felsefi içeriği nedeniyle İbn Sina'nın çalışması ayrı bir öneme sahip olmuştur. Bu nedenle İbn Sina'nın söz konusu risalesi

üzerine birçok şerh ve hâşiye yazılmıştır (Güney, 2011a, s. 294). Akseki özellikle Türk filozof diye İbn Sina'yı tanıtarak eserinin tercümesini ve şerhini yazmasında milliyetçi duyguların etkili olduğuna işaret eder (Akseki, 1949, s. 1). Akseki bu çalışmasında İbn Sina'nın felsefi izahlarını anlaşılır hale getirmeye çalışmıştır. Nitekim İbn Sina sûrenin felsefi tefsirini yoğun kavramlarla veciz bir şekilde kaleme almıştır. Bu nedenle Akseki de İbn Sina'nın diğer felsefi eserlerinden yararlanarak söz konusu veciz ifadelerini tafsilatlı bir şekilde açığa kavuşturmuştur (Akseki, 1949, s. 1-83). Bu eser, Akseki'nin İslam felsefesine olan vukûfiyetini ortaya koyduğu gibi çok yönlü ilmî kişiliğini de göstermektedir.

3) el-Bakara 2/214 Âyetlerin Tefsiri: Akseki'nin bu makalesi özellikle savaşlarla buhranlı dönemler geçiren Türk toplumunun sabır ve azmi elden bırakmamasına yöneliktir. O, daha çok vaaz üslûbunda kaleme aldığı bu çalışmasında bir yandan savaşan askere moral ve destek verirken diğer yandan toplumu orduya desteğe çağırmaktadır (Akseki, 1328c, s. 214-215).

4) el-Bakara 2/243-244 Âyetlerin Tefsiri: Akseki söz konusu âyet çerçevesinde Kur'ân'ın toplumun saadeti için gerekli esasları barındırdığı üzerinde durmaktadır (Akseki, 1328d, s. 162-163).

5) el-Bakara 2/245 Âyetinin Tefsiri: Akseki'nin büyük ölçüde Muhammed Abduh'un *el-Menar* adlı eserinin ilgili âyetinin tefsirinden özetle kaleme aldığı bir çalışmadır. O bu çalışmayı özellikle o günkü koşullarda savaş halinde olan ülkemize maddi yardım sağlamaya teşvik etmek için kaleme almıştır (Akseki, 1328e, s. 395-396).

6) Âl-i İmrân 3/118. Âyetinin Tefsiri: Akseki bu tefsir çalışmasını Muhammed Abduh'un *el-Menâr* tefsirinden istifade ile yazmıştır. Akseki bu âyet çerçevesinde Türk milletinin yabancı güçlere karşı nasıl bir direnç göstermesi gerektiği üzerinde durmaktadır (Akseki, 1328a, s. 341-344).

7) Âl-i İmrân 3/142-143. Âyetinin Tefsiri: Akseki bu çalışmada ülkenin savaş halinde olduğu yıllarda düşmana karşı savaşmanın faziletini ele almakta ve savaştan firar eden Türk askerlerini eleştirmektedir (Akseki, 1328b, s. 197-199).

8) en-Nisâ 4/58 Âyetinin Tefsiri: Akseki bu makalesinde devlet yönetimindeki yöneticilerin toplumu adaletle yönetmelerinin esasları üzerinde durmaktadır. Ayrıca o, ilmin de bir emanet olup bu emanete sahip âlim kimselerin toplumu irşad ederek bu emaneti yerine getirmeleri gerektiği üzerinde durmaktadır (Akseki, 1338b, s. 194-197).

9) en-Nisa 4/58, en-Nahl 16/90, el-Kasas 28/77 Âyetlerinin Tefsiri: Akseki bu makalede yer verdiği en-Nisa sûresi 58. âyetin tefsirini müstakil bir makalede kaleme almış olsa da bu yazısında konuyla ilgili olması nedeniyle diğer iki âyetle birlikte yeniden ele almıştır. O bu üç âyetin toplumun hem dünya hem de ahiret mutluluğunu elde etmesinde bir rehber niteliğinde olduğunu belirterek konuyu hadislerle birlikte izah eder (Akseki, 1338c, s. 158-159).

10) en-Nisâ 4/71 Âyetlerin Tefsiri: Akseki bu makalesinde Kur'ân'ın sadece bireysel ibadetleri içermediğini aynı zamanda iyi bir toplumun inşası için gerekli esasları da muhtevi olduğunu vurgulayarak ictimâî bir tefsir çalışması ortaya koymaktadır. Ayrıca Akseki oryantalistlerin din ve şeriat ayırımını eleştirerek İslam'da bu iki kavramın arasında bir fark olmadığını savunur (Akseki, 1331, s. 60-62).

11) et-Tevbe 9/24 Âyetin Tefsiri: Akseki bu âyet tefsiri çerçevesinde toplumun savaş halinde olan orduya maddi destek sağlamalarını teşvik etmektedir. Ayrıca o, toplumun yaşamış olduğu sıkıntılarının ve musibetlerin Kur'ân'dan uzaklaşmaktan kaynaklandığına dikkat çekmektedir (Akseki, 1328f, s. 122-123).

12) el-Enfâl 8/46 ve er-Ra'd 14/11 Âyetlerin Tefsiri: Bu çalışmada Akseki Osmanlı devletinin parçalanmasının arkasında yatan toplum içi çekişmeler gibi nedenleri tartışmaktadır (Akseki, 1338a, s. 182-183).

13) Muhkem ve Müteşâbih: Akseki bu çalışmada muhkem ve müteşâbihte tartışmanın kaynağı olan Âl-i İmrân 3/7. âyetini tefsir etmiştir. O, bu âyet çerçevesinde muhkem ve müteşâbih kavramları konusundaki düşüncelerini dile getirmiştir (Akseki, 1329h, s. 182-184).

Kur'an'ın Dönemin Koşullarına Uygun Te'vili

Akseki, Kur'an âyetlerini içinde bulunduğu toplumun şartlarına göre te'vil ederek sorunlara çözüm arayışı içinde bulunmuştur. O, genellikle âyetleri günün sorunlarına ışık tutacak şekilde güncelleştirme usulü ile te'vil etmiş ve âyetleri döneminde yaşanan olay ve durumlara uygulamaya çalışmıştır. Örneğin Allah yolunda infak etmeyi teşvik eden âyeti² tefsir eden Akseki, Balkan Harbi için tüm imkânların seferber edilmesi gerektiği şeklinde bir yorum yapmaktadır. Böylece o, âyeti kendi döneminde büyük kayıplara yol açan Balkan Harbine maddi destek sağlanmasına yönelik toplumu teşvik etmek üzere izah eder. O, Balkan harbi için sadece malın feda edilmesini teşvik etmez, aynı zaman canların da bezledilmesine yönelik âyetleri yorumlar. Nitekim o, Allah yolunda cihadı emreden âyetleri³ Balkan Harbine katılmasının emri olarak açıklar ve âyeti bu yönde tefsir eder. Ayrıca başta Balkan Harbi olmak üzere o dönemdeki birçok savaştan firarlar baş göstermişti. Akseki savaştan kaçmaya yönelik tehdit içeren âyetlerin tefsirini⁴ kaleme alarak yazılarıyla firarların önüne geçmek için çaba göstermiştir. Böylece o, söz konusu âyetleri Medine döneminde Mekke Müşriklerine ve Yahudilere karşı yapılan savaşlar hakkında nâzil olmasına rağmen kendi dönemindeki olaylarla ilişkilendirmiştir. Sonuç olarak Akseki, âyetlerin nâzil olduğu hususî sebepleri klasik tefsirlere havale etmiş ve kendi dönemi için gerekli olan umumî hükümleri ortaya koymuştur.

Akseki'nin bu tefsir tarzı sadece kendisine mahsus olmayıp kendi döneminin ana çizgisinin bir etkisidir. Nitekim Akseki'nin yaşadığı dönemde özellikle Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad dergisinde tefsir yazıları yazan müellifler Kur'an âyetlerini dönemin güncel olayları arasında ilişkiler kurarak tefsir etme yolunu benimsemişlerdir. Hâlbuki klasik tefsir literatüründe Kur'an âyetlerinin müfessirlerin yaşadıkları kendi dönemlerindeki belli somut olaylarla ilişkilendirme yöntemi takip edilmemiştir. Klasik tefsir kaynaklarında âyetlerin tefsirinden çıkan sonuçlar genel ilkeler halinde belirlenip güncel durumla doğrudan değil dolaylı bir ilişkilendirme yapılmaktadır. Klasikte ana hedef Kur'an âyetlerinin genel muhtevasının tespiti olup hususî güncel olay ilişkilendirilmesi yolu izlenmemiştir. Buna göre Akseki'nin dönemindeki söz konusu tefsir yazarları neo-seleflilik ve modernizm etkisiyle güncel olaylar hakkındaki düşüncelerini Kur'an âyetlerine tasdik ettirme yolunu izlemişlerdir (Mertoğlu, 2001, s. 60).

Akseki'nin, Dönemin Aykırı Fikirleri Eleştirisi

Hadislerin Reddi: Akseki'nin yaşadığı dönemde özellikle Hindistan bölgesinde Kur'âniyyûn ekolü denilen bir topluluk ortaya çıkmıştır.⁵ Bu topluluğun temel düşüncesi Kur'an'ın yeterli tek kaynak olduğu ve hadislere ihtiyaç olmadığıdır. Akseki ise konuyu iman ile temellendirerek hadislerin Kur'an ile eşdeğer bir kaynak olduğunu savunarak söz konusu topluluğa eleştiriler yöneltmektedir. Akseki'ye göre iman sadece Allah ile dolayısıyla Kur'an ile sınırlandırılmaz. O, Kur'an ve hadisleri bir bütün kabul etmenin Allah'a ve Rasûle iman etmek anlamına geldiğini belirterek hadisleri reddedenlerin Rasûle iman etmediklerini savunur. Rasûle imanının olmadığı yerde ise gerçek imandan söz edilemeyeceği için Akseki, böyle kimselerin mümin sayılmasının mümkün olmadığı sonucuna ulaşır.

² Söz konusu âyet şudur: مَنْ ذَا الَّذِي يَرْضَىٰ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ “Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızık) Allah daraltır ve genişletir. Ancak ona döndürüleceksiniz.” (el-Bakara 2/245).

³ Söz konusu âyet şudur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ اتَّقُوا اللَّهَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْتُمْ تَقُونَ إِلَى الْأَرْضِ بِحَيَاةٍ الدُّنْيَا مِنَ الْأُخْرَةِ فَمَا مَتَاعَ الدُّنْيَا فِي الْأُخْرَةِ إِلَّا قَلِيلًا تَتَّقُونَ وَيُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلُ قَوْمًا عِزَّكُمْ وَلَا تَضُرُّهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Ey iman edenler! Ne oldu size ‘Allah yolunda sefere çıkın’ denilince, yere çakılıp kaldınız. Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatını mı tercih ettiniz? Halbuki ahirete göre dünya hayatının yararı çok azdır. Eğer Allah yolunda cihada çıkmazsanız, sizi acı verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir toplumu getirir. Siz ise ona hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (et-Tevbe 9/38-39)

⁴ Akseki, savaştan firara yönelik olarak tefsir ettiği âyetlerden biri şudur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْأَنْبِيَاءُ “Ey iman edenler! Savaş düzeninde iken kâfirlerle karşılaştığınız zaman sakın onlara arkanızı dönmeyin (savaştan kaçmayın).” (el-Enfâl 8/15)

⁵ Kur'âniyyûn ekolü 19. yüzyılın ikinci yarısında Hindistan'da Seyyid Ahmed Han ve Çerağ Ali tarafından oluşturulan grubu ifade eder. Ehl-i Kur'an diye de ifade edilen bu ekol hadisleri tamamen reddederek sadece Kur'an ile yetinmeyi esas alır. Geniş bilgi için bk. (Bırışık, 2021)

İ'câzın Reddi: Akseki döneminde bazı müsteşriklerin Kur'an'ın dil yönünden zayıflıklar içerdiği ve özellikle gramer hataları bulunduğu düşüncelerine karşı Kur'an'ın i'câz yönünü savunmaktadır. O, müsteşriklere eleştiri sadedinde Kur'an'ın dil yapısı ve i'câz yönünden ulaşılmaması mümkün olmayan bir seviyede olduğunu ifade eder. Akseki'ye göre Kur'an'ın tüm âyetleri mükemmel dil yapısını ifade eden belâgat konusunda eşit değildir. Dolayısıyla o, bazı âyet ve sûrelerin diğerlerinden daha üstün olduğunu savunur. Akseki'nin bu düşüncesi onun belâgatın kurucusu Abdülkâhîr el-Cürcânî başta olmak üzere birçok belâgatçıdan farklı düşündüğünü göstermektedir. Nitekim söz konusu belâgatçılara göre Kur'an'ın tüm âyetleri yüksek belâgat seviyesi açısından birbirine eşittir. Akseki'nin her âyeti belâgat açısından birbirine eşit görmemesi dönemin oryantalistlerin düşüncelerinin etkisinde kalmış olabileceğine ihtimal vermektedir (Akseki, 1928, s. 29). Buna göre Akseki bir yandan oryantalistleri eleştirirken öte yandan onların bazı fikirlerini de benimsemiş olabilir.

Akseki'nin Kur'an Anlayışında Muhammed Abduh'un Etkileri

Muhammed Abduh'un temel ilke ve düşünce yapısının Akseki'nin tefsir çalışmalarında nasıl etkili olduğunu başlıca maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür.

Selef Yolunun Takip Edilmesi

Muhammed Abduh Kur'an'ın klasik müfessirlerin yaptığı gibi dilbilim izahlarıyla, kelimâ ve fikhî tartışmalarla tefsir edilmesine karşıdır. O, Kur'an'ın Selefin anladığı tarzda ve sadece ilk kaynaklarla yetinilmesi gerektiğini savunur (Rizâ, 2006, s. 1/11; Özervarlı, 2021). Akseki de genelde bu yöntemi takip ederek kelimâ, fikhî, dilbilim gibi meselelere tefsir çalışmalarında çoğu zaman yer vermemiştir. O, âyetin topluma yönelik mesajını anlamaktan uzaklaştıracağı endişesiyle bu tür bilgileri tefsir izahlarına koymamayı prensip kabul etmiştir. Tefsire dair rivâyet konusunda ise Akseki'nin daha çok İbn Abbâs'ın görüşlerine yer verdiği görülmektedir (Akseki, 1928, s. 41). Bu durum onun ilk kaynaklarla yetinme eğiliminin bir göstergesidir. Akseki, tefsir çalışmalarını yoğun olarak âyetleri âyetlerle, hadislerle ve ilk dönem diye ifade edebileceğimiz Ehl-i selevin rivâyetleriyle ortaya koymuştur. Bu durum onun döneminde özellikle Arap bölgelerinde iyice yaygınlaşmış olan Selevî tefsir metodunun Akseki'yi de etkilediğini göstermektedir.

Akıl ve İlme Dayalı İtikad

Muhammed Abduh, Ehl-i selev çizgisinde saf itikadî düşünceyi savunmakla birlikte bu itikadın dönemin bilimlerinden yararlanarak güçlü bir yapıya kavuşturulması görüşüne sahiptir. Buna göre o, klasik tefsirlerde kelâmî âyetlerin izahında ortaya konulan nazarî tartışmalardan kaçınılmasından yanadır (Abduh, 2000, s. 48-58; Özervarlı, 2021). Akseki de Abduh'un çizgisine benzer şekilde klasik tefsirlerde yer verilen nazariyat, kural ve rivâyetlerden arınmış bir şekilde Kur'an'ın hidâyet özelliğini temel alarak modern insan aklına uygun bir anlatım biçimi takip etmiştir. Ayrıca Akseki, Abduh'un yaptığı gibi Kur'an'ın kevnî âyetlerini modern tabii bilimlerin verilerinden yararlanarak tefsir etmeyi esas kabul etmiştir (Mertoğlu, 2001, s. 29, 35).

İrşad Merkezli Kur'an Anlayışı

Akseki, tefsirinde genellikle dilsel ya da tarihsel tahlillerden uzak durur ve irşad merkezli bir yorum tarzı ortaya koyar. Nitekim Abduh'un tefsirinin temel metodu da dilbilim verilerden arınmış bir izah tarzıyla Kur'an'ın irşad özelliğini ön plana çıkarmaktır. Akseki'nin de Abduh'un tefsir çalışmalarına benzer tarzda önce sûreyi toplum karşısında vaaz üslubuyla izah edip ardından bunu yazıya döktüğü çalışmaları olmuştur. Örneğin Asr Sûresi tefsirini bu tarzda kaleme aldığını bizzat kendisi ifade etmektedir (Akseki, 1928, s. 6).

İctimâî Tefsir Anlayışı

Muhammed Abduh'un Kur'an tefsiri konusunda savunduğu düşüncelerden biri de ferde hitap eden âyetlerin ictimâî olarak algılanmasıdır. Akseki de bu çizgi doğrultusunda hareket ederek âyetleri tefsir eder. Örneğin daha önce müfessirler salih amel işleyenleri cennetle müjdeleyen âyetleri ferdî bağlamda ele alarak kişinin bu dünyada işleyeceği salih amelinin onu ahirette cennete ulaştıracağı şeklinde tefsir ederler. Ancak Akseki'ye göre bu gibi âyetlerde salih amelin ferdî olarak değil ictimâî yönünün ele alınması gerekir. Dolayısıyla o, âyetlerde ferde hitap edilen iman ve amelin toplumsal yönünü ortaya çıkarmaktadır. Buna göre Kur'an bireysel kurtuluşu değil, toplumsal kurtuluşu hedefler.

Bu çerçevede Akseki âyetlerde söz edilen salih amel ile ferdi yararı olan oruç tutmak gibi ibadetlerle tefsir etmek yerine ictimâî yararı olan mal ve para infakı gibi ibadetlerle tefsir eder. Buna göre özellikle o günün şartlarında devletin kalkınması için toplumun en çok ihtiyaç duyduğu yollar, köprüler, hastaneler vb. işlerin yapılması örnek olarak zikredilmektedir (Akseki, 1928, s. 66). Akseki, namaz gibi ibadetler konusunda da Allah'ın farz kıldığı ibadet yönünü değil, toplumsal yarara yönelik kişiyi kötülükten alıkoymasını ve ahlaklı birey haline getirmesine vurgu yapar. Böylece Akseki, bireysel ibadetlerin topluma yönelik yararlarını ön plana çıkararak ictimâî tefsir metodunu sıkı bir şekilde uygulamaktadır (Akseki, 1928, s. 62-63).

Konulu Tefsir Anlayışı

Muhammed Abduh klasik tefsir anlayışında olduğu gibi Kur'an'ın baştan sona âyet âyet tefsir edilmesine karşıdır. Ona göre artık günümüzde bunlara ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla Abduh'un düşüncesi günün ihtiyaçlarına ve toplum için gerekli olan konulara ışık tutan âyetlerin tefsir edilmesi yönündedir (Abduh, 1993, s. 4/11-20; Özervarlı, 2021). Akseki'nin tefsir çalışmaları da bu doğrultudadır. O, Kur'an'ın baştan sona tefsirini yapmak yerine gerekli olan âyet ve sûreleri günün olaylarına ışık tutacak şekilde tefsir etmiştir. Bu nedenle Akseki'nin yayınları kısmî âyet ve tek sûre tefsiri şeklinde olmuştur. Örneğin Asr Sûresi tefsirini toplum ıslahı konulu tefsir çalışması olarak kaleme aldığını söylemek mümkündür. Nitekim bu çalışmasında Akseki, Avrupa toplumu ile Müslüman toplumunu mukayese ederek her iki toplumun yapısını ele almıştır. Bu şekilde o, söz konusu çalışmasında bir toplumun huzur ve refaha ulaşması için sahip olması gereken ilkeleri detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Buna göre Akseki'nin Asr sûresi tefsiri, klasik tefsir kaynaklarından farklı olarak konulu bir tefsir çalışması kisvesine bürünmüştür.

SONUÇ

Ahmed Hamdi Akseki hem klasik medrese hem de mektep tarzına hâkim bir kişiliğe sahiptir. Akseki, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyetin ilk dönemi içinde yaşamış aktif bir ilim adamıdır. Onun bu ilmi kişiliği toplumu doğru bir şekilde okumasına, dönemin buhranlarını ve yeniden inşa çabalarına ön ayak olmuştur. Akseki, Mısır'da ortaya çıkan neo-selefilik çizgisini Türkiye'ye taşıyan öncülerden biridir. O, genellikle bu çizgi doğrultusunda toplumun dünyevî saadetinin temini doğrultusunda tefsir çalışmaları yapmıştır. Bununla birlikte neo-selefilik çizgisi Akseki'nin çalışmalarında Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısına uygun bir dönüşüm geçirmiştir.

Akseki çalışmalarında kendi döneminde özellikle Kur'an'a dil uzatan müsteşriklerin eleştirilerine cevap sadedinde i'câz ve belâgat konuları üzerinde de durmuştur. O hem Kur'an'ın i'câz yönünü ön plana çıkarmaya çalışmış hem de toplumun irşadını merkeze alan bir tefsir metodu takip etmiştir. Böylece Akseki klasik medrese tarzı tefsir çalışması yerine toplum merkezli neo-selefi bir tefsir tarzını tercih etmiştir. Bu minvalde o, Mushaf sırası tefsir yerine konulu ve sûre tefsir çalışmalarını önclemiştir. Akseki'nin tefsir çalışmalarının temel amacı, topluma doğru bir Kur'an anlayışı kazandırmaktır. Ayrıca onun tefsir çalışmaları kendi dönemindeki mealcilik anlayışına bir reddiye kabul edilebilir. Çünkü ona göre Kur'an'ın sadece meal ile anlaşılmasına çalışılması yetersiz ve hatalı olur. Akseki, toplumun dinî açıdan ihtiyaç duyduğu her alanda çalışma kaleme alarak eserler ortaya koymuştur.

Akseki, Muhammed Abduh çizgisini takip ederek klasik tefsirlere müracaatı gereksiz görmüş ve Kur'an'ın günün koşullarına göre yeniden yorumlanması gerektiğini savunmuştur. O, geçmiş âlimlerin taklit edilmeksizin Kur'an'ın anlam zenginliğinden yararlanarak yeni düşüncelere kapıların aralanması gerektiğini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Abduh, M. (1341). *Tefsîru Cüz'i Amme*. Şirketü Müsâheme.
Abduh, M. (1993). *El-A'mâlü'l-kâmile* (C. 1-5). Dâru's-Şurûk.
Abduh, M. (2000). *Risâletü't-tevhîd*. el-Hey'etu'l-Âmme li-Kusûri's-Sekâfe.
Akseki, A. H. (1328a). Tefsîr-i Şerîf (Âl-i İmrân 3/118). *Sebîlürreşâd*, 2-9(46-228), 341-344.
Akseki, A. H. (1328b). Tefsîr-i Şerîf (Âl-i İmrân 3/142-143). *Sebîlürreşâd*, 2-9(37-219), 197-199.
Akseki, A. H. (1328c). Tefsîr-i Şerîf (el-Bakara 2/214). *Sebîlürreşâd*, 2-9(38-220), 214-215.

- Akseki, A. H. (1328d). Tefsîr-i Şerîf (el-Bakara 2/243-244). *Sebilürreşâd*, 2-9(35-217), 162-163.
- Akseki, A. H. (1328e). Tefsîr-i Şerîf (el-Bakara 2/245). *Sebilürreşâd*, 2-9(49-231), 395-396.
- Akseki, A. H. (1328f). Tefsîr-i Şerîf (et-Tevbe 9/24). *Sebilürreşâd*, 2-9(33-215), 122-123.
- Akseki, A. H. (1329a). Alem-i İslam'ın Esbab-ı İnkırazı ve Çare-i Salâhı. *Sebilürreşâd*, 12(281), 321-323.
- Akseki, A. H. (1329b). İslamiyet ve Taaddüd-i Zevcat-I. *Sebilürreşâd*, 11(275), 226-228.
- Akseki, A. H. (1329c). İslamiyet ve Taaddüd-i Zevcat-II. *Sebilürreşâd*, 11(276), 243-244.
- Akseki, A. H. (1329d). İslamiyet ve Taaddüd-i Zevcat-III. *Sebilürreşâd*, 11(277), 258-260.
- Akseki, A. H. (1329e). İslamiyet ve Taaddüd-i Zevcat-IV. *Sebilürreşâd*, 11(280), 309-312.
- Akseki, A. H. (1329f). İslamiyet ve Taaddüd-i Zevcat-V. *Sebilürreşâd*, 12(284), 379-381.
- Akseki, A. H. (1329g). İslamiyet ve Taaddüd-i Zevcat-VI. *Sebilürreşâd*, 13(285), 392-394.
- Akseki, A. H. (1329h). Muhkem ve Müteşâbih. *Sebilürreşâd*, 10(245), 182-184.
- Akseki, A. H. (1331). Tefsîr-i Şerîf (el-Nisa 4/71). *Sebilürreşâd*, 14(346), 60-62.
- Akseki, A. H. (1338a). Tefsîr-i Şerîf (el-Enfâl 8/46, er-Ra'd 14/11). *Sebilürreşâd*, 20(510), 182-183.
- Akseki, A. H. (1338b). Tefsîr-i Şerîf (el-Nisa 4/58). *Sebilürreşâd*, 20(511), 194-197.
- Akseki, A. H. (1338c). Tefsîr-i Şerîf (el-Nisa 4/58, en-Nahl 16/90, el-Kasas 28/77). *Sebilürreşâd*, 20(508), 158-159.
- Akseki, A. H. (1928). *Ve'l-Asr Tefsiri*. Evkaf Matbuası.
- Akseki, A. H. (1949). İslam Türk Filozofu İbn Sina'nın İhlâs Tefsiri. *Selamet*, 4(11-79), 36-104.
- Birişik, A. (2021). Kur'âniyyûn. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. <http://islamansiklopedisi.org.tr/kuraniyyun>
- Bolay, S. H. (2021). Ahmet Hamdi Akseki. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. <http://islamansiklopedisi.org.tr/akseki-ahmet-hamdi>
- Eren, M. (2017). Ahmet Hamdi Akseki'nin Ve'l-Asr Tefsiri'nde Kullandığı Rivâyetlerin Değeri. *Ahmet Hamdi Akseki (Sempozyum)*, 405-421.
- Güney, A. F. (2011a). Bir Felsefî Tefsir Örneği Olarak Ahmet Hamdi Akseki'nin İbn Sina'nın İhlas Suresi Tefsiriyle İlgili Telif Ettiği Tercüme ve Şerh. *Kutadgubilig: Felsefe - Bilim Araştırmaları*, 20, *Ebuhamit Gazali Vefatının Dokuzyüçüncü Yıldönümünde*, 289-339.
- Güney, A. F. (2011b). Yazma İhlas Sûresi Tefsirleri Bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, IX(18), 275-302.
- Kurt, M. S. (2018). Ahmet Hamdi Akseki ve "Ve'l-'Asr Tefsiri" Adlı Eseri. *Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi*, 715-726.
- Mertoğlu, S. (2001). *Osmanlı'da II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı (Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşâd Dergisi Örneği: 1908-1914)* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özervarlı, M. S. (2021). Muhammed Abduh. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-abduh>
- Pişgin, Y. (2014). Ahmet Hamdi Akseki'nin "Ve'l-Asr Tefsiri" İsimli Risalesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum Bilimleri (Dergi)*, VIII(15), 287-302.
- Pişgin, Y. (2017). Ahmet Hamdi Akseki'nin Ve'l-Asr Tefsiri. *Ahmet Hamdi Akseki (Sempozyum)*, 389-403.
- Rızâ, M. R. (2006). *Târîhu'l-üstâz* (C. 1-3). Dâru'l-Fazilet.
- Şengül, M. (2016a). Ahmed Hamdi Aksekili'nin Asr Suresi Tefsirine Genel Bir Bakış. *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, IV(27), 350-365.
- Şengül, M. (2016b). *Çağdaş Kur'ân Okumaları Bağlamında Ahmed Hamdi Aksekili'nin Asr Suresi Tefsiri'ne Analitik Bir Bakış* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN SIRAT-I MÜSTAKİM VE SEBİLÜRREŞAD DERGİLERİNDE YER ALAN KELAM BAHİSLERİ İLE İLGİLİ YAZI VE DÜŞÜNCELERİ

*Hilal YETİM**

ÖZET

Osmanlı son döneminde Diyanet İşleri Reisliği yapmış, din bilgini ve fikir adamı Ahmed Hamdi Akseki'nin eser ve yazılarına baktığımızda, hem tarihi anlamada hem de geleceği inşa etmede bizlere rehberlik ettiğini görürüz. Tebliğin girişinde Akseki, Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad Dergileri ve Dönem hakkında kısa bilgi verilmiştir. Akabinde mezkûr dergilerde Kalam İlmi sahasına girebilecek yazı başlıkları zikredilmiş ve düşüncelerini yansıtan yazılarına geçilmiştir. "Müslümanların Uğradıkları Felaketler Kendi Nefislerindedir-Kader-İrade", "Akseki ve Rusçuklu Arasında Geçen Tenkid-i Muhik Yazışmaları ve Evrim", "Maddiyyun ve Meslekleri-Tanrı, Âlem, Varoluş", "Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoner'i İle-Semavi Kitaplar", "Garanik Meselesi Hakkında-İsmet-i Rasul" başlıkları ile ele aldığımız bölümlerde bazı Kalam bahisleri ile ilgili düşünceleri ele alınmıştır. Akseki'nin yazılarına baktığımız zaman gerek Müslümanların din adına yaptığı yanlışları düzeltmek gerekse Batı'dan gelen din karşıtı fikirleri, akademik ve sistemli bir şekilde cevap vermek için, gayret sarf ettiğini görürüz. Akseki'nin bazı yazıları o gün gündemde olan meselelerle ilgili olmakla beraber bugün de güncelliklerini korumakta, bir anlamda bizlere çözümler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Hamdi Akseki, Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad.

AHMED HAMDİ AKSEKİ'S ARTICLES AND THOUGHTS ABOUT KALAM (THE ISLAMIC SCHOLASTIC THEOLOGY) ISSUE IN SIRAT-I MÜSTAKİM AND SEBİLÜRREŞAD JOURNALS

ABSTRACT

When we analyze the works and writings of religious scholar and highbrow Ahmed Hamdi Akseki who served as the Chief of Religious Affairs in the last period of the Ottoman Empire, we see that he guided us both in understanding history and building the future. Brief information was given about Akseki, Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad Journals and the Period at the introduction of restrict. Subsequently, the titles of articles which could be the subject to Kalam Science were adverted in the mentioned journals and was continued with articles reflecting his thoughts. Some of his thoughts on Kalam issue are discussed in the chapters that we handle with under the titles of "Disasters Suffered by Muslims are Derived from Their Own Self-Destiny-Will", "Tenkid-i Muhik Correspondences between Akseki and Rusçuklu and Evolution", "Maddiyyun (Materialists) and Their Professions-God, World, Existence", "Heavenly Books with a Protestant Missionary Wandering in the Muslim Dress "and "İsmet-i Rasul about Garanik Issue ". When we examine at Akseki's writings, we see that both he made an effort to correct the mistakes Muslims made in the name of religion and answer the anti-religious ideas coming from the West in an academic and systematic way. Besides some of Akseki's articles are about the issues that were on the agenda of that day, they are still up-to-date today and they offer us solutions in one sense.

Key Words: Ahmed Hamdi Akseki, Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad.

GİRİŞ

Ahmed Hamdi Akseki 1887'de, Antalya'nın Akseki ilçesinin Sülles (Güzelsu) köyünde doğmuştur. Çocukluğunda babası ve Ödemiş'teki Abdurrahman Efendi'den sonra da İstanbul'da farklı hocalardan medrese dersleri almış (Ertan, 1966), Mehmed Akif'den Arap Edebiyatı metinleri okumuştur. Medrese derslerine ek olarak Darülfünun Ulum-u Aliye-i Diniye'yi bitirmiş, Medrese'tül Mütahassısın'ın Felsefe-Kelam ve Hikmet-i İlahiye şubesinde Ruh Nazariyeleri üzerine yaptığı çalışmasıyla doktora seviyesine gelmiştir (Karakoyun, 2009). Sonrasında Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nin Hadis ve Hadis Tarihi bölümünde hocalık yapmıştır. 29 Nisan 1947'de Diyanet İşleri Reisliğine tayin edilerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Diyanet İşleri Reisi olmuştur (Bolay, 1989).

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri

Arapça, İngilizce ve Farsça bilen Akseki 9 Ocak 1951'de vefat etmiş, Ankara Cebeci Asrî Mezarlığına defnedilmiştir. Akseki'nin her yaştan insana hitap eden birçok eseri bulunmaktadır.

Saltanat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemlerini idrak etmiş bir din bilgini ve fikir adamı olarak Müslümanların yaşadığı sosyal ve kültürel değişikliği yakından takip eden Akseki eser ve yazılarında da bu konulara yer vermiştir. Mehmed Akif ve arkadaşları gibi, bir taraftan hurafe ve bâtil inançlarla, diğer taraftan da dini, modası geçmiş bir müessese şeklinde gösteren Batı hayranları ve batıdan gelen Pozitivizm, Meteryalizm, Tabiiyyun gibi din dışı akımlarla mücadele etmiştir. Kuru bir Garpcılık ve Milliyetçilik anlayışına karşı çıkarak, Müslüman toplumların birliği fikrini savunmuş, İslam ilkelerine bağlı kalarak sistem içinde ne yapabilirim düşüncesiyle çalışmış, gayret etmiştir.

1908'den itibaren İttihad-ı İslam çizgisinde haftalık olarak çıkan Sırat-ı Müstakim dergisinin kurucu kadrosunda yer alan Akseki, daha sonra Sebilürreşad adıyla yayımlanan bu dergide pek çok yazı yazmış ve bazı yazıları Mısır ve Beyrut gazetelerince iktibas edilmiştir (Kara, 1997). Derginin Bulgaristan temsilciliğini de yapan Akseki, Bulgaristan ve Anadolu'da yaptığı konuşmalarda Milli Mücadele'yi desteklemiştir. Akseki'nin eser ve yazılarının en önemli özelliği, pratik ihtiyaçlara cevap vermesi, hitap kitlesinin seviyesine uygun olması ve muarızlarının İslâm aleyhine oluşturmak istedikleri şüpheleri yok etmesidir.

Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Dergilerinde Yer Alan Kelam Bahisleri ile İlgili Yazı ve Düşünceleri

Akseki'nin Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad dergilerinde çeviriler ile birlikte 154 yazısı bulunmaktadır. Kısmen veya tamamen içeriğinde Kelam ve Akaid konularına değindiği yazıları şunlardır: İslamiyet'e Doğru, Kuvvet (Âlem-i İslam İçin Bir Ders-i İntibah), Tenkid-i Muhik Sahibine Açık Mektup, Tenkid-i Muhikk'ın Cevabı ve Anlaşılmayan Noktalar I-II, Şeriati Menfaat ve Keyfiyetlerine Alet Eden Vaizler, Din-i İslam Medeniyet-i Hakikiyyenin Ruhudur, Maddiyyun ve Meslekleri I-II-III, Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle I-II-III-IV, Âlem-i İslam'ın Esbab-ı İnkırazı ve Çare-i Salahı, Müslümanların Uğradıkları Felaketler Kendi Nefislerindedir, Her Kavmin Kendi Başına Hareketi İslâm İçin Felâkettir, Ümmet-i İslamiye Nasıl Salah Bulabilir I-II, Müslümanlık Fitri Bir Dindir, İctimaiyat: Din, Devlet Yahut Hilafet ve Saltanat, Din-i Tabi Din-i Umumi I-II, Ahlak Dersleri, Din Dersleri Başlıyor, Mekteplerde Din Tedrisatı, Dinin Fevaid-i Diniye ve İctimaiyyesi, Ahlakiyat I-II-III-IV, Garanik Meselesi Hakkında I-II-III-IV-V-VI, Nutuk: Müslümanlık Beşeriyetin Tekamülünü İstihdaf Eder, Ahlakın Kuvve-i Müeyyidesi, Ramazan Musahabeleri: İslam İtikadından Biri de Ahirete İmandır, Diyanet Reisinin Beyanati: Gizli Tarikatlar Nasıl Başladı? Bâtıniler ve Karamitanın İç Yüzü I-II, Allah ve Din Fikri I-II-III, Beşeriyetin Fitri Dine Dönüşü, İslam Beşeriyetin Dinidir, Beşeri ve Âlemşumul Din, İslam Gerçekten Barış Dinidir, Müslümanlıkta Demokrasi Esasları, Vicdan Hürriyeti ve Din, İslam'da Hayır ile Menfaat ve Ahlak, İslam'ın Mümtaz ve Bazı Üstün Vasıfları. (Çay Yetim, 2007).

Burada bütün yazılarını ele almak mümkün olmadığı için önemine binaen belirlediğimiz bazı yazılarından yola çıkarak Akseki'nin Kelam meselelerine bakış açısı ele alınacaktır.

I-Müslümanların Uğradıkları Felaketler Kendi Nefislerindedir-Kader-İrade

Kelam tarihinin her döneminde olduğu gibi o dönemde de kader ve irade konularında farklı görüşler vardı. Akseki, "Başınıza gelen musibetler kendi yapıp ettiklerinizdendir, kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar" (Kur'an-ı Kerim 42:30, 2003) ayeti ile kader ve irade konusunda, insanın kendi eliyle kendisini uçuruma sürüklediği halde, ya başına gelen felaketleri başkalarına yüklediğini veya musibetlerin sebebi olarak tabiat ve kaderi gördüğünü oysa Allah'ın insanları irade ve ihtiyar sahibi olarak yarattığını, yapıp ettiklerinin insanın ilim ve iradesinden sadır olduğunu söyler. İradeye vurgu yapan ve akil insana sorumluluk yükleyen bu düşünceye göre, insan akıl ve ilmi ile fayda ve zararı anlayıp, ona göre hareket etmesi gerekir. Ayrıca Akseki irade ile terakki arasında bağ kurarak Müslümanların, felaket ve musibetlerin sebebini kadere yüklemelerinden, terakki edememelerini kaza ve kadere bağlamalarından, hatta bu hususta dini ve Kur'an'ı hakir görmelerinden rahatsız olur (Akseki A. H., 1914). Tabiat ve fitrata uygun hareket eden milletler dünyaya hükmedip diğer milletleri kendilerine hizmetçi kılmışlar, Müslümanlar ise bu milletleri görüp hala kaderi yerdikleri için yaratıcıya itiraz etmektedirler. Kader ve irade konusunda, Akseki'nin bu düşünceleri aynı zamanda Batı'dan gelen saldırılara cevap mahiyetinde, dinin terakkiye mani olmadığını ispata yöneliktir.

İnsanın yapıp edebileceği hususlarda kaderi suçlaması ulema tarafından men edilmiştir. Çünkü kaderi suçlamak haşa Allah'ı suçlamaktır. "Putperestler diyecekler ki: Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram saymazdık. Onlardan öncekiler de aynı şekilde yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi mi var? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece temelsiz bir tahminde bulunuyorsunuz" (Kur'an-ı Kerim 6:148, 2003) ayetini delil gösteren Akseki kaza ve kaderi sorumlu tutanları yalancı olarak değerlendirmiştir. Ayetler (Yasin 36/47, Nisa 4/123, Rum 30/30, Şura 42/30, Necm 53/39-41, Nisa 4/123, Taha 2/124, Bakara 2/57), hadisler, sahabe sözleri ve müçtehitlerin de men ettiği üzere, insan kendi kusurundan dolayı, gayret ve amelindeki eksiklikten sebep başına gelen musibeti kadere yükleyemez. "Hiç kuluna zulm eder mi Hüda'sı, kişinin çektiği de kendi cezası" (Akseki A. H., 1914) beyti ile de Allah'ın insanlara zulm etmek istemediğini, saadet ve felaket yollarını gösterdiğini, kâinatın kanunlarının değişmeyeceğini, bu kanunlara uymayanların felakete sürükleneceklerini, iyilik yapanın da kötülük yapanın da kendi nefesine yaptığını (Kur'an-ı Kerim 41:46, 2003) açıklar. "Her doğan çocuk fitrat üzere doğar, ailesi onu Yahudileştirir, Hristiyanlaştırır..." (Buhari, 1960) hadisini, fitrat/yaratılış delilinin ve tecrübenin de, yaptıklarımızı irade ve ihtiyarımızla yaptığımıza delil gösteren Akseki, insana dünya için de ahiret için de ancak çalıştığı, gayret ettiği nispette karşılık vardır kanaatinde dir.

II- Akseki ve Rusçuklu Arasında Geçen Tenkid-i Muhik Yazışmaları ve Evrim

Son dönem Osmanlı düşüncesinde tartışılan konulardan birisi de Evrim Teorisi ve Tekâmül Nazariyesidir. Tercümelerin de etkili olduğu bu tartışmalar dönemin gazete ve dergi yazılarına yansımıştır. Akseki ve Rusçuklu arasında geçen yazışmalar da bu tartışmalara bir örnektir. (Akseki A. H., 1949). Ayrıca Akseki "Beşeriyetin Fitri Dine Dönüşü" yazısında da din ve beşeriyetin tekâmülü meselesinden bahseder. Bu yazışmalar Fulya İbanoğlu tarafından "Aksekili'nin Biyolojik ve Sosyal Evrim Yaklaşımı: Beşeriyetin Kaynağı Hz. Âdem ise Kemal-i Medeniyet Niçin Muhal Olsun?" başlığı ile de farklı açılardan mevzu bahs edilmiştir.

Alman Filozof Ernst Haeckel'in (Ernest Heinrich Philipp August, 16 Şubat 1834 - 9 Ağustos 1919 Almanya) Darwin'in Evrim Teorisinden etkilenerek canlıların biyolojik gelişimi ve türlerin evrimi üzerine çalışmış, Lamarck'ın görüşlerine yaklaşmış biyolog ve filozoftur. Der Monismus kitabı 1911 yılında Vahdet-i Mevcud (Haeckel, 1911) adıyla tercüme edilmiş ve Rusçuklu Ömer Faruk tarafından da üzerine Tenkid-i Muhikk (Faruki, 1914) risalesi yazılmıştır. Akseki Rusçuklu'nun, reddiyesinde "insan türünün ortaya çıktığında maymunlara yakın kabiliyette ve nesilden nesile evrilerek işiten, gören, ilim ve marifet sahibi olduğu" görüşünü reddetmemesini ve "İnsanın üzerinden bir takım dehr/zaman geçti ki insan o devirlerde şayan-ı zikir bir şey değildi. Biz insanı mâ-i maderden (mader sözlükte; ana, kaynak, nüve) (Sami, 1999) memzuc, nutfeden ibtilaen halk ettik, ettik de semi, basir kıldık" ayetini (Kur'an-ı Kerim 76:1-2, 2003) de bu fikre delil getirmesine itiraz eder. (Akseki A. H., 1912).

Akseki'ye göre; fennen dahi bu fikri kabul etmek fenni küçümsemek demektir çünkü Darwin gördüklerine dayanarak bu iddiada bulunmuştur. Oysa fen türün kendi içinde dahi nesilden nesile terakkisini mümkün görmez, dolayısıyla maymun ve insan türleri arasında her hangi bir benzerlik dahi bulamamıştır. Ayrıca bu durum insanın müstakil bir tür olarak yaratılmayıp, zamanla vahşetten (edna) kemale (ala) terakki ederek bugünkü halini aldığını gösterir ki bu da insanın doğrudan beşer olarak yaratıldığı ayetine (Kur'an-ı Kerim 30:20, 2003) muhaliftir. Diğer taraftan evrimi kabul etmek, ilk insanın Hz. Âdem'in haricinde maymunlara yakın bir beşeri kabul etmek demektir ki bu da ayetlere aykırıdır. Akseki, evrim görüşünü kabul etmenin aynı zamanda insanlığın başlangıcının cehalet ve vahşetten ibaret olduğunu kabul anlamına geldiğini, bu hususun Hz. Âdem'in cahil değil kâmil olduğunu bildiren naslara da muhalif olduğunu savunur. Hz. Âdem hem ilk insan hem de ilk peygamberdir. Âdem (as), Allahu Teâla'dan telakki eylediği vahy ü ilham ile kendi zamanındakileri irşad etmiştir. (Akseki A. H., 1983) Hz. Âdem ulul azm peygamberlerden olup ilahi terbiye ile meleklerin ve eşyanın isimlerini bildirdi ki bu da insanlığın başlangıcının kemal olduğunu gösterir. Fakat zamanla Âdemoğlu haktan saptıkça kemalden vahşete doğru sürüklenmiştir. Dolayısıyla Akseki reddiyedeki bu hususlarda açıklama bekler. (Akseki A. H., 1912)

Akseki'yi reddeden Rusçuklu Mübahesat: "Tenkid-i Muhikk"ın Ahmed Hamdi Efendi'ye Cevâbı, (Faruki, 1912) başlıklı yazısında, Darwin'in "tezerrür" (bir tohumdan başka tohumun çıkması veya hayvan vücudundaki poliplerden yeni hayvanın oluşması), nesilden nesile ve tür dışı evrimi kabul

ettiğini, kendisinin ise evrimi değil de “teşabüh” ve nesilden nesile ve bizzat, tür içi tekâmülü¹ kabul ettiğini iddia eder. Rusçuklu, tekâmül-ü ıstıfa dediği sosyal tekâmülün mümkünatın tüm safhalarında gerçekleştiğini, Semavi Kitapların suhulardan başlayarak, suhufa nisbetle Tevrat'ın, Tevrat'a nisbetle İncil'in ve İncil'e nisbetle Kur'an'ın kemale ulaşmada tekâmül ettiğini örnek gösterir. Peygamberlerin tekâmülünü ise izafî ve nisbi görür. Ona göre, insanlar da zamanla gördükleri terbiye ile tekâmül etmişler ve başlangıçtaki durumlarına dönemeyecek kadar ilerlemişlerdir. Rusçuklu Akseki'nin ikinci itirazı olan vahşet, cehalet ve kemal meselesine de cevap vermiş, Afrika'daki maymunları vahşette, terakkiye kayıtsız kalan bedevileri ise cehalette görmüştür. Kur'an ve Hz. Muhammed'in kemalinin mucizesi olarak, tekâmülü ıstıfadan (sosyal tekâmül) “ezmanın tegayyuru ile ahkâmın tegayyuruna” inanan Rusçuklu, insanın seviyesi yükseldikçe Kur'an'ı tefsire/yoruma olan ihtiyacın da arttığı kanaatindedir ayrıca ulum ve fununa hâkim olmayan müfessiri de tefsir yapmaya ehil görmez. Akseki'nin, tekâmüle delil getirdiği ayete itirazını da reddeden Rusçuklu ayeti “Yalnız suretten ibaret fakat sahib-i hayat olan insanın üzerinden birçok devirler geçti ki: O halinde şayan-ı zikir yani kabil-i teklif ü terbiye değildi. Biz mükellef olan insanı suretten ibaret olan nesl-i insandan ibtilaen halkederek semi ve basir kıldık” (Kur'an-ı Kerim 76:1-2, 2003) şeklinde çevirerek bunun fenne ve insan nesline mutabık olduğunu ve insanın topraktan ve tıynden yaratılmasına da aykırı olmadığını savunur; “İşte Kur'an'ın icazı budur yüz sene, bin sene de geçse icaz mucizesini gösterecektir diyerek yazısını sonlandırır” (Faruki, 1912).

Akseki ikinci yazısında (Akseki A. H., 1912) Rusçuklu'nun Darwin Nazariyesi'ni kabul etmesini değil, bu nazariyeyi kabul etmeyi ve İslamiyet'e karşı görmemesini reddettiğini yazar. Ona göre bu düşünce, Darwin'i reddediyorum ama İslamiyet'e mugayir bulmuyorum demek gibidir. Darwin'in, başlangıçta insanlar maymuna benziyordu ancak üçüncü devrede biraz tekemmül ederek atası pitekoid'i (maymun) geçtiler görüşünden, biyolojik olarak evrim anlaşılır. Akseki, Rusçuklu'nun Darwin'e mukabil kabul ettiği nesilden nesile ve tekâmül yoluyla teşebbuh/benzeme ilkesinin açık olmadığını düşünerek, bilimin kabul ettiği tekâmülü yedi kısma (Tenasül-i tecezzui, tenasül-i tezerruri, tenasül-i tebeyyuzi, tenasül-i tevelludi, tenasül-i tebeyyuzi tevelludi, tenasül-i bikriyye, tenasül-i mütevaliye) ayırır (Faruki, 1912). Bunlardan başka Tabiyyun'un² kabul ettiği tekâmül vardır ki, Aristo (su ve etteki kurtçuklardan yola çıkarak) ve Epikür'ün bunu kabul ettiğini, Rusçuklu'nun da onlara tabi olduğunu, oysa bu görüşün Redi ve Pastör'ün çalışmaları ile yıllar öncesinden çürütüldüğünü belirtir.

Sosyal tekâmül hususuna gelince; Akseki suhulardan Kur'an-ı Kerim'e tekâmülü kabul edilebilir fakat ulul azm peygamberlerden olan Hz Âdem'in maymuna yakın istidadda olduğunu ve peygamberlerin kemalini izafî ve nisbi görmeyi kabul edilemez ve nassa aykırı görür. Ona göre, ilk insanlar ya Hz Âdem'den önce vahşet halinde maymuna benzeyen insanlardır ya da Hz Âdem'dir ki; bu durumda insan maymuna benzemez ve vahşet söz konusu olmaz, zira vahşet peygamberlerden ve getirdikleri esaslardan uzaklaştıkça mümkündür. Akseki ikinci görüşe Afrika'daki vahşileri (asılları Malezyalı ve Hintlidir) ve ayrıca eserlerinden gayet medeni oldukları görülen zamanla vahşete düşen Keldanileri örnek vermiştir. Yazısının sonunda, hiçbir eğitimden geçmeyen birisinin ilim sahibi olması mümkün değilken ve bin üç yüz sene önce yaşamış ümmi bir peygamberin maddî manevî kemali ortada iken Hz Âdem'e atfedilen kemal neden muhal olsun sorusunu sorar.

Üçüncü yazısında (Akseki A. H., 1912) Akseki, görüşlerini (Nahl, 16/78, Bakara, 2/213) ayetleri ile açıklar, sosyal terakkiyi inkâr etmez. İnsanlar başlangıçta bedenlerini korumaya önem vermiş, daha çok taşı kullanmış sonrasında terakki ederek demirden aletler yapmışlardır. Zamanla bedenlerinin yanında ruhlarını da keşfederek, sorgulamaya başlamışlar ve akılları ile hareket etmişlerdir. Manevî yönlerini keşfederek bilmedikleri şeylerin sırlarını anlamaya çalışmışlar, cismanî âlemde başka ruhani âlemin de olduğuna kanaat getirmişlerdir. Bu da demek oluyor ki toplum peygamber gönderilmeye hazır bir olgunluğa erişmiş ve sonra da kendilerine hidayet edilmek üzere peygamber (Hz Âdem) gönderilmiştir. Akseki bu konuda İbnü'l Adil, Kurtubi, el Isfahani, Kadı Ebi Bekr, Muhammed Abduh'u

¹ Darwinci evrimi değil de, tabiattaki değişimden yola çıkarak Tekâmül Nazariyesini savunan Seyyid Ahmed Han, Ferid Vecdi, Hüseyin Cısr, İzmirli İsmail Hakkı, Ömer Nasuhi Bilmen ile Rusçuklu aynı dönemde yaşayan şahıslardır ve birbirlerinden etkilenmiş olmaları mümkündür. (Tekâmül Nazariyesi için bkz. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Tekâmül Nazariyesi, Mehmet Bayraktar, TDV Yayınları, İstanbul 2011, 40/337-339.)

² Tabiat Felsefesi ve Natüralizm, tabiat bilimlerine dayanarak metafizik kuran görüşlerdir. Bkz. İslam Ansiklopedisi, Tabiatçılar, Burhan Köroğlu, TDV Yayınları, İstanbul 2010, 39/327-328.

referans alarak, Hz Âdem'in risaletinin nerede, kimler ile ve kimlere olduğu malum değildir görüşündedir.

Akseki atf yaptığı ulemadan şu satırlara yer verir: “Cenab-ı Hak insanları şerayi-i İlahiyeden hali olarak sırf akıllarıyla hareket eden bir ümmet-i vahide halk eyledi. Fakat gitgide tekessür ettikçe ihtilaflar da çoğalıp ıslah-ı amal ve hıfz-ı selamet-i kulubda yalnız hidayet-i aklıyye kifayet etmediğinden Cenab-ı hak lutf-u ilahi olarak kendi tarafından emir ve nehyi kullarına tebliğ etmek için peygamber gönderdi. Hz Âdem'in risaleti ise nerede ve kimler ile ve kimlere olduğu malum değildir. Binaenaleyh caiz ve belki muhakkaktır ki Hz. Âdem'in nübüvveti ilk kavmin bazılarıyla beraber evlad-ı Âdem'in bir veyahut birkaçlarına kadar devam etti”. (Akseki A. H., 1912)

Tefsirciler ayetlerde geçen halife (Kur'an-ı Kerim 2-30, 2003) kelimesini; “yeryüzünde bir veya daha fazla hayvan-ı natik var iken helak olduğunu ve Allah Teâla yeryüzünde halife kılacağına dair meleklerle haber verdiğinde, bu sınıf onun mahalline gelerek ona halef olacağını işaret etmişler”, şeklinde yorumlar. Dolayısıyla Akseki, Hz Âdem yeryüzündeki hayvanın (maymunun) akıllısı olmayıp, hayvan-ı natikin (insanın) helak olmuş taifesine, zat ve madde yönünden eşit, bazı ahlak ve şecaat yönünden muhalif, ilk ceddidir görüşündedir. Brahmanlar da Manu adını verdikleri Hz Âdem'in yedinci Manu olduğunu söylerler. Akseki, sahih bir tarih olmadığı için kitap ve sünnete muhalif olmadıkça bu nazariyelerin hepsine itiraz getirilebileceğini düşünür ve Rusçuklu'nun delil olarak getirdiği (İnsan 76/2, Ali İmran 3/59, Hicr 15/28, Rahman 55/14, Saffat 38/71-72, Müminun 23/12.) ayetleri açıklar.

Rusçuklu cevaben, (Faruki, 1912) Ernst Haeckel'in görüşlerini tamamen doğru bulmasa da tamamen yanlış da kabul etmez, hatta düşüncelerini maneviyattan arındırdığı takdirde doğru bulur. Bu durumda inanç devreye girer. Ona göre maneviyatı kabul etmeden tevhide ulaşamaz ve varlığın vücudu müşahede âleminden ibaret kabul edilirse, Darwin'in görüşlerini kabul etmekten başka çare kalmaz. Oysa hakikate yani maneviyata ulaşanların nezdinde bu görüş doğru değildir. Rusçuklu Tenkid-i Muhikk'in amacının da bu görüşü kabul edenlere fen dairesinde maneviyatı (din fikri) kabul ettirmek, fikirlerini çürütmek olduğunu (fikren maneviyatı kabul ederlerse tevhide ulaşacakları savunur), bunun için yöntem olarak da tasavvufçuların “vahdet-i vücud”unu kabul eder. Ona göre, Felsefe ve Tasavvuf (suf:sof) müteradiftir, her ikisinin de üç mertebesi vardır: 1-Hikmet-i Tabiiyye ve Kimya: maddiyatın maneviyata, mahsusatın akliyata münkalib olduğu hadd-i fasıla kadar olan maddi kısmı, 2-Maneviyat-Tabiatüstü: havsala-i aklın kifayet edebildiği rububiyet makamına kadar olan kısım, 3-Rububiyet makamından yukarıdır ki, kalp hakikat karşısında burada helak olur, fanidir (Faruki, 1914).

Fakat asrımızda hikmet-i tabiiyye (maddiyat), hikmet-i hakikiyye (maneviyat) şeklinde ikiye ayrılır, maddiyat ile maneviyatın safhaları “sana ruhtan sorarlar, deki ruh rabbimin emridir” (Kur'an-ı Kerim 17:85, 2003) ayetinin tezahürüdür diyerek ruhtan bahseder.

Üçüncü reddiyesinde (Faruki, 1912) Rusçuklu, Darwin Nazariyesi İslamiyet'e mugayir değildir ibaresini söylemediğini, Akseki'nin saydığı nesilden nesile tekâmülün yedi kısmının konu haricinde olduğunu, Aristo'nun kabul ettiği yöntemi kabul etmediğini, nesilden nesile bi nefsihi tekâmülden kastının teşabüh manasında olduğunu savunur. Sonra vahşet ve cehl farkına geçer: vahşet tabiidir (Afrika'daki vahşiler), cehl iradidir, terbiye noksanlığıdır, bir kavim zamanla kemal bulsa da cahil olabilir, bir terbiye edenin eline düşer kemale ulaşır, tekrar cehle düşebilir, fakat vahşet derekesine inmez demek tekâmülü inkârdır görüşündedir.

Rusçuklu, peygamberlerin kemalini izafi görür, zira nasıl ki insanlar izafi tekâmülle kemale ulaşıyorsa, peygamberler de bu yolla kemale ulaşır, aksi olsaydı tekâmül değiştirilemez bir kanun olur, peygamberden peygambere, suhuftan suhufa kitaptan kitaba ihtiyaç kalmazdı. Bu yüzden peygamberimiz efdalül enbiyadır. Tekâmül kanunu umumi, hususi, ıztırari, ihtiyari, iradi, hissi, vukui, şuyui, rucui olabilir. Maddi manevi safhalarında bulunduğumuz bu âlem ruhtur, hakikattir ve insanı açıklamak için ayet ve hadislerde farklı manalarda tek hakikatte kullanılmıştır diyen Rusçuklu yazısının sonunda yaratılış evreleri ile alakalı olan ayetleri tekrar açıklar.

III-Maddiyyun ve Meslekleri-Tanrı, Âlem, Varoluş

Osmanlı son döneminde, geçmişle bağını kesen, dini ananenin önemsiz, dinin terakkiye mani olduğunu düşünen bir grupla tam tersini düşünen iki muhalif grup vardı. Bu akımlar tüm düşünce ve yazılarını kendi fikirleri üzerine bina ediyorlardı. Bu düşüncelerin varlığı Akseki'nin yazılarına da sirayet etmiştir. (Akseki A. H., 1912)

Akseki, “dinin terakkiye mani” olduğu görüşündeki Tabiiyyun-dinsiz dediği grubun dalalette olmasına rağmen Müslümanlar arasında yayılmasına şaşırır. Bin üç yüz sene önce vaz edilen İslam tatbik edilemez iddialarının yanlışlığını ortaya koyma ihtiyacıyla yazılarına başlar. Dinsizliğin mahiyeti nedir, ne zaman ortaya çıkmıştır, amacı nedir, dinsizlik akımları dinin sunduğu faydayı sunar mı, bunları kimler ortaya çıkarmıştır? Ona göre, dinsizliğin mahiyeti; hakikati meçhul bir tabiata yönelmektir ki milattan önce III-IV. asır Yunanistan’da ortaya çıkan “Dehriyyun” (Dehriyye: Âlemin ezeli olduğunu ve yaratıcısının olmadığını savunan materyalist akım. Bkz. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1994, 9/107-109) mezhebine dayanır. Amaçları mevcut dinleri ortadan kaldırarak, haramı mübah kılmak, ilhad ve fiski yaymaktır. Oysa toplumun düzenini tesis eden ve devamını sağlayan dindir. Spencer’ın da belirttiği gibi dinsiz medeniyet ve ilerleme mümkün değildir. Akseki bu akımların asırlardır yayılmamasının sebebinin ise, hem insanların fitratına uygun hem de toplumsal düzeni sağlayan vahyin galip gelmesine bağlar.

İkinci yazıda (Akseki A. H., 1912) Akseki, Efgani, Abduh, Gazzali, Razi ve İbn Sina’nın eserlerine atfen izahata geçer. Tarih gösteriyor ki Yunanlılar MÖ III-IV. asırda, cismani arazlardan, madde ve zamandan münezze, terkipten uzak, vücudu hakikatının aynı, hakikati de vücudunun aynı bir zatın varlığına kanaat getirmişlerdi (bir dine mensup olmayıp, peygamberleri kabul etmedikleri halde yaratıcının varlığına ulaşan filozoflara İlahiyyun adı verilir). Pythagoras, (Pythagoras’ın Hz Süleyman’dan hikmet aldığı ve Mısır’a giderek mabetlerden birine kendisini kabul ettirdiği rivayet edilir) Sokrates ve Aristoteles bunlardandır. Bunların haricinde bir tanrı fikrine ulaşamayanlar vardır ki, sadece duyu organlarının ulaşabildiğine inanırlar, bunlara da “maddiyyun” denir. Kâinatta maddeden başka bir şey olmadığına inanmakla birlikte, maddenin görünüşü ve özellikleri arasındaki ihtilafı tabiata bağlıyorlardı. Bunlar Tabiiyyun, Naturalizm, Meteryalizm ve Maddiyyundur. Yıldızların, bitki-hayvan-insanların nasıl var olduğu konusunda farkı düşünürler. Her şey tesadüfen var olmuştur, bir yaratıcı aramaya gerek yoktur düşüncesinde olanlardır ki, “tercih bila müreccah”ı kabul etmişlerdir, Democrates bunlardandır. Diğer bir grup sema ve arz ezelidir, canlılar için bir başlangıç olmadığı gibi son da yoktur, böyle gelmiş böyle devam eder görüşündedir. “Kümun ve Buruz” yolunu tutarak kâinatı oluşturan unsurlar ezelde mevcuttu ve bu asıldan çeşitli unsurlar oluşmuştur, her şey asıl cisimde kamin/gizli idi sonra nev-sıfat-miktar-şekil yönünden ilk asıldan bürüz/zuhur etti diyenlerdir. Taneden başağın, yumurtadan kuşun çıkmasını örnek gösterirler. Mevcudatın başlangıcı olmadığı gibi sonunun da olmadığını kabul edip, yaratıcıyı kabul etmezler. İlk asıl değişmez, bir cisim unsurlarından olmayan bir sıfatı taşıyabilir şeklinde düşünenlere ise Yeni Tabiatçılar denir. Akseki’ye göre bunların düşünceleri batıldır çünkü bu sonluluk içinde sonsuzluğu kabul etmek demektir ki, aklen ve mantıken muhaldir (Akseki A. H., 1912). Akseki diğer bir yazısında üçüncü bir gruptan bahseder ki bunlar; semavat, nebatat ve hayvanat tür olarak kadimdir, her bir kök, tür veya tohum bir kalıp mesabesinde ve o türde ortaya çıkar düşüncesine sahiptirler (Akseki A. H., 1912). Ona göre bu grubun fikirleri de batıldır çünkü eksik bir hayvandan sağlam bir hayvan, sağlam bir hayvandan da eksik hayvan doğabilir. Bunlardan bazıları da hayvan ve bitkilerin toprakta karışık halde bulunduğunu, zamanla farklı suretler alıp son olarak gördüğümüz şekle ulaştığını iddia eder. Böyle düşünenlerin ilki Epicure’dür, (Akseki A. H., 1912) Epicure’e göre kâinat kadimdir, ruh cisimdir. Kurt gibi haşerat nasıl topraktan çıkmışsa, insanlar da yerlerden çıkıp türemiş sonradan tekâmül etmiş ve şimdiki halini almıştır. İnsanlar geçirmiş oldukları dönemlerin bir kısmında vahşi hayvanlar gibi kıllar ile kaplılarmış, zamanın geçmesiyle tekâmül ede ede bugüne gelmişler. Bunlara karşı da Akseki “mürur-u zaman”ın illet olmasına delil getirememişlerdir diyerek bu grubu da Maddiyyuna dâhil eder. Müteahhir Maddiyyun ise türlerin kıdemi görüşlerinden vazgeçerek hadis olduğu kanaatine varmışlardır. Bitki ve hayvanlar nasıl oluşmuştur sorusuna; yeryüzü ateş parçası olan güneşten ayrıldıktan sonra bir süre kendi etrafında döndü sonra yerin ateşi söndü ve nebat, hayvan ve insan yaşayacak kıvama geldi sonra da tabiat tohumları serpti cevabını vermişlerdir. Bir grup da yer güneşten ayrılırken nebat ve hayvan kökleri yerde mevcuttu demişlerdir. Akseki bunların görüşlerini de batıl bulur ve yer güneşten ayrıldıktan sonra ateş halinde idiyse, nasıl oldu da bu kökler yanmadı, sorusunu sorar.

Diğer bir mesele de türlerin noksanlıktan kemale ulaşmaları meselesidir ki, her tür için kendilerine mahsus bir kök, kaynak ve tabiat vardır şeklinde düşünürler. Akseki bu görüşe de itiraz eder çünkü onların düşündüğünü kabul etmek demek, farklı tabiatların birbirine muhalif olması demektir. Oysa kimyevi araştırmalar insan ve hayvanın unsurlarının aynı olduğunu göstermiştir. O halde unsurları aynı olan köklerin tabiatındaki farklılığın kaynağı nedir? Türler arasında kökün zıddına, türün ayrışması

yoktur ama zaman ve mekân gereği çevrenin tesiriyle tek türe mahsus bir suretten başka türe mahsus surete intikal mümkündür şeklinde düşünenler vardır ki en bilinen temsilcisi Darwin'dir.

IV-Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle - Semavi Kitaplar

Akseki hava değişikliği maksadıyla 1329 yazında İzmir'e gittiğinde otelde bir misyoner ile karşılaşır. Bu yazı serisinde misyoner ile aralarında geçen "şayan-ı ehemmiyet" bulunduğu mevzulara yer verir. (Akseki A. H., 1913) Sonradan misyoner olduğunu anladığı şahıs, Sebilürreşad Dergisi'ndeki yazılarını takib ettiğini ve tanışmayı çok istediğini ifade ederek otelin lobisinde Akseki'nin yanına gelir. Derginin misyonerler ile mücadelesini takdire şayan bulduğunu fakat yazılarda bazı hatalar gördüğünü belirtir. Bunlardan birisi de, Hristiyanların yanlış fikirleri ile Ahd-i Atik, Ahd-i Cedid'in karıştırılmaması gerektiği, Tevrat ve İncil'in Semavi kitap olduğu, Müslümanların da Kur'an-ı Kerim ile birlikte bunlara inanması gerektiği mevzudur (Akseki A. H., 1983). "Zaten ayetler Tevrat ile İncil'in doğru kitap olduklarını, bu kitaplara uyanların da hidayete, doğru yola erişeceklerini haber vermez mi?", diye soran şahıs, İslam ulemasının Tevrat ve İncil'i eleştirip, Semavi Kitaplara dâhil etmemeyi, (nasıl ki Kur'an-ı inkâr küfürse), Allah'tan gelen kitapların birini doğru kabul edip, diğerlerini yanlış kabul etmeyi de küfür görür. Delil olarak da, nasıl ki dört mezhep arasındaki ihtilaf diğerini inkâra sebep olmuyorsa, Semavi Kitaplar da bunun gibidir, görüşündedir. Ayrıca derginin bu hususlarda umum karşısında fikir beyan etmemesi gerektiği, umumun hissiyatı okşanarak bir mezhep, bir dinde taassup gösterilip diğeri eleştirilmemeli, insanların seviyelerine göre konuşulmalı görüşleriyle de derginin yöntemini eleştirmiştir.

İkinci yazısında (Akseki A. H., 1913) Akseki misyonere bu meselede cahil olduğunu söyleyerek; Tevrat, Zebur, İncil'e inanılması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de bildiriliyor, inanmayanların da imanı kabul edilmiyor fakat bundan Hristiyan ve Yahudilerin şu an ellerindeki kitapları tasdik kastedilmiyor, çünkü bu kitaplar Yahudi ve Hristiyanların uydurduğu kitaplardır, uydurulmuş olmasaydı peygamberlere zina isnat ederler miydi? Bunu hangi Müslüman kabul eder?, diye de tepki gösterir. Akseki Semavi Kitapların, dört mezhebe kıyasının da yanlış olduğu kanaatindedir. Şahıs iddiasına şu ayeti delil getirerek: "Allah'a teslim olmuş peygamberlerin, zahitlerin, bilginlerin Yahudiler arasında kendisiyle hükmettikleri, hidayet ve nur olan Tevrat'ı elbette biz indirdik. Hepsini onun hak olduğunun şahitleri idi" (Kur'an-ı Kerim 5:44, 2003), Tevrat ve İncil'in Allah tarafından indirildiği ve peygamberlerin onlarla hüküm etmeleri gerektiğini iddia eder (Akseki İstanbul'da yanına gelen bir misyonerin, konuşma esnasında bu ayeti ve diğer ayetleri delil getirdiğini hatırlayarak, bu şahsın da misyoner olduğunu düşünmüştür. Akseki, Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle II, 56). Akseki ise cevaben şunları söyler; "Cenab-ı Hak, Tevrat ve İncil isminde kitaplar inzal buyurdu. Fakat Kur'an-ı Kerim'de doğruluğuna şahadet edilen Tevrat, kitab-ı şeriattir, kitab-ı ahkâmıdır". "İncil'e gelince o da Cenab-ı Hak'ın Hz İsa'ya vahy eylediği bir takım hikem ve mevaiz ile bazı ahkâmıdır". "Fakat vaktaki onları tahrife kalkıştılar, tarik-i müstakimden inhiraf ederek şekavete daldılar, o zaman nur ve hidayeti gaib ederek zulmetten zulmete düştüler." (Akseki A. H., 1913) Hristiyanlar ve Yahudiler Tevrat ve İncil'in hükümlerinden uzaklaştıkları için Kur'an-ı Kerim nazil olmuştur. Şu an ellerinde tedavül eden Tevrat'ın çoğunun müellifleri bilinmemekte, bazısını Hezekiel, bazısını İshaya, bazısını da Danyal yazmıştır. Dört tane İncil vardır ki Kur'an'ın kastettiği bunlar değildir, bu İnciller de kilise tarafından yazılmıştır ki sayısı üç yüzü geçen kitaplar içinden seçilen dört kitaptır. Bu şahıslardan Yuhanna Hz İsa'nın teyzesinin oğludur ve havarilerdendir, Matta Hz İsa'yı sadece göğe yükseldiği yıl görmüş, Luka ve Markos Hz İsa'yı görmemişlerdir. Akseki İncil'in korunamadığını da şu ayet ile ifade eder: "Biz Hristiyan'ız diyenlerden de sağlam ahitler almıştık, ama onlar kendilerine bildirilenlerden (İncil) önemli bir kısmını unuttular. Bu sebeple aralarına kıyamet gününe kadar sürüp gidecek olan kini ve düşmanlığı soktuk." (Kur'an-ı Kerim 5:14, 2003). Misyoner, Ehl-i Kitap'ın Tevrat ve İncil ile hükmetmedikçe ve amel etmedikçe makbul kul olmayacağı, Allah'ın sevgili kulu olmak istiyorlar ise Tevrat ve İncil'i tasdik ve onlarla amel gerektiği, iddiasında bulunur. "Ey Ehl-i Kitap! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve rabbinizden size indirileni doğru dürüst uygulamadıkça tuttuğunuz yol yol değildir" (Kur'an-ı Kerim 5:68, 2003) ayetini delil getirir. Akseki onu red eder ve şahsın bu düşüncesini misyonerlerin neşriyatından aldığını, ayetin sonrasını hesaba katmadığını belirtir. Ayetin tamamı "Ey Ehl-i Kitap! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve rabbinizden size indirileni (Kur'an) doğru dürüst uygulamadıkça tuttuğunuz yol yol değildir. Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkârcılığını kuşkusuz artıracaktır. Kâfirler topluluğu yüzünden üzülme" (Kur'an-ı Kerim 5:68, 2003) şeklindedir. Bu ayet elde

dolaşan Tevrat ve İncil'in sıhhatine değil de, Allah (cc) tarafından indirilen Tevrat, İncil, Zebur'un tasdikine işaretler. Akseki; "ayette belirtildiği halde, Tevrat ve İncil'den hariç Kur'an-ı Kerim'i kabul etmemelerini, ayetin bir kısmını alıp bir kısmından yüz çevirmelerini; kitabın bazı ayetlerine iman etmeyi bazısına küfretmeyi emretmek değil midir?" diye sorar ve bu durumu, Kur'an'da "içkili iken" kelimesini görmezden gelerek "namaza yaklaşmayın" hükmü vermek gibidir, örneğiyle açıklar.

Misyoner Hz Peygamber'in de İncil ile amel ettiğini iddia etmiş, "İncil'e tabi olanlar da Allah'ın onda indirdiği hükümler ile hükmetsinler" (Kur'an-ı Kerim 5:47, 2003) ayetini delil getirmiştir. Akseki bunun doğru olmadığı, İncil'den ne kastettiğini belirttiğini, bu düşüncenin misyonerlerin uydurması ve Kur'an'ı tahrif çabası olduğu, cevabını vermiştir.

Misyoner Kur'an'a iman edip Tevrat ve İncil'e iman etmeyenleri delalette görmüş ve iddiasını "Ey İman edenler! Allah'a, peygamberlerine, peygamberlerine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin" (Kur'an-ı Kerim 4:136, 2003) ayetiyle desteklemiş, Akseki ise; Peygamberimiz bize gönderilen peygamberlere ve bütün kitaplara iman etmemizi emretti fakat o kitaplarla amel etmemizi emretmedi çünkü elimizde her türlü tahriften korunmuş Kur'an var, şeklinde cevap vermiştir. Ayrıca Akseki bu ayetin muhatabı olarak bazıları, Peygamberimize, Hz Musa ve Tevrat'a iman edip Üzeyr (as)'a iman etmeyenler hakkında vahyolunduğunu, bazıları da bu ayetin "imanınızda sebat edin" anlamında vahyolunduğunu her iki şekilde de kendi fikrini desteklediğini ifade eder.

Misyoner, Mekke halkı Kur'an ile amel ettikleri gibi Tevrat ve İncil ile de amel ediyorlardı iddiasında bulunur. Delil olarak "İnkâr edenler şöyle dediler: Biz ne Kur'an'a inanırız ne bundan öncekilere!" (Kur'an-ı Kerim 34:31, 2003) ayetini sunar. Akseki bu ayetten kastın, kâfirlerin imanı terk etmelerinin sebebinin Kur'an'ın daveti olduğu: ayette "Ya Muhammed! Biz, "Cenab-ı Hak tarafındandır!" şeklinde, getirmiş olduğun kitaba inanırız, kezalik senden evvel Cenab-ı Hak tarafından sair peygamberlere gönderildiğini iddia ettiğin kütüb-ü saireye kat'iyen iman etmeyiz" (Akseki A. H., 1913) şeklindedir.

Misyoner ısrarla Hz Muhammed (sav)'in diğer Semavi Kitapların da Kur'an'a eşit olduğunu kabul etmiştir, iddiasındadır. "Deki eğer doğru söylüyorsanız, Allah katından bu ikisinden daha doğru yol gösteren bir kitap getirin de ben de ona uyayım" (Kur'an-ı Kerim 28:49, 2003) ayetini de bu düşüncesine delillendirir. Akseki bu ayetin öncesine bakıldığı zaman "iki kitaptan" kastedilenin Tevrat ve İncil olmadığı, Kur'an ve Tevrat olduğu anlaşılır fakat bu Tevrat ve Kur'an'ın eşit olduğunu göstermez, cevabını verir. "Bana bir kitap telif et! Fakat telif edeceğin kitap her halde İsa'ya ve Basairu'n Nusayriye'den iyi olsun denilse, şimdi bu söz iki kitabın her cihetten yekdiğerine müsavi olduğuna delalet eder mi?" (Akseki A. , 1913) diyerek, kastedilenin müşriklerin Semavi Kitaplar gibi bir kitap getirmekten aciz olmaları hususu olduğunu vurgular.

Misyoner son olarak "İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde seni nasıl hakem tayin ediyorlar, bunun ardından da yüz çevirip gidiyorlar" (Kur'an-ı Kerim 5:43, 2003) ayetine dayanarak Tevrat'ın sahih bir kitap olduğu ve ona uyanların başka bir kitap ile hükmetmelerine gerek kalmadığı iddiasındadır. Akseki bu ayet Yahudilerin haline şaşırma mahiyetinde nazil olmuştur, çünkü Yahudiler Hz Peygamber'in peygamberliğini tasdik etmedikleri halde bazı işlerinde Peygamberi hakem yapmak istiyorlardı cevabını vermiştir. Örneğin: Yahudilerden birisi zina etmiştir, kendilerinde zinanın cezası recm olduğu için uygulamak istememişler; Muhammed'e gidelim, cezaya celde derse hükmünü kabul ederiz, recm derse kabul etmeyiz, dediler. Akseki Yahudilerin, bir kitaba ihtiyaçlarının olmadığını iddia ettikleri halde, kabul etmedikleri bir kitabın hükmünü talep etmeleri ve kendi hükümlerini bir kenara bırakmalarını hayret verici görür. Ayrıca bir kitapta aynı hükümlerin bulunduğunu söylemek o kitabın tahrif olmadığı veya indirilen tüm kitapları kapsadığı anlamına gelmez. Böylece Akseki, şahsın delil gösterdiği ayetleri cevaplayarak bu kitapların bir takım insanlar veya kilise tarafından yazılan mitoloji kitapları olduğuna vurgu yapar.

Son yazıda (Akseki A. H., 1913) misyoner maksadının gerçekleşmeyeceğini fark edince Akseki'ye ayetleri daha serbest düşünmeyi teklif eder, serbest düşünürse kendi iddialarının doğru olduğunu anlayacağını belirtir. Ellerindeki Tevrat ve İncil'in Hz Musa ve Hz İsa'dan sonra yazılmasının, onların tahrif olduğu anlamına gelmediğini, Kur'an'ı Kerim'in de Hz. Peygamber'in vefatından sonra toplandığını, o zaman Kur'an için de aynı itirazın getirilebileceğini, biz onlara muharref dersek onlar da Kur'an'a muharref derler şeklinde kendince hakikati izaha çalışır. Akseki ne kadar serbest düşünürsek düşünelim yine Tevrat ve İncil'in sıhhatine dair hüküm çıkmaz çünkü muharref olduklarına Kur'an-ı Kerim şahadet eder, Kur'an'a inanmazsan tarihe müracaat etmelisin cevabını verir. Kur'an'ın

toplanmasını, Tevrat ve İncil'in yazılmasına kıyası hususunda da³ ise, “vahiy geldikçe ayetleri yazan vahiy kâtipleri vardı ki bu kâtipler Kur'an surelerini ayrı ayrı istinsah ediyorlardı ve birçok hafız tarafından da ezberlenmişti, Peygamberimizin sureleri ayrı ayrı yazdırması da Kur'an'ın halka neşredilmesi ve kolay öğretilmesi hikmetine dayanıyordu hatta Hz Ali, İbn Mes'ud gibi sahabelerin Kur'an'ı cem ettikleri de rivayet edilir” (Akseki A. H., 1913) şeklinde açıklar. Kur'an'ın toplanması esnasında Zeyd b. Sabit o kadar ihtiyatlı idi ki, ezberlerde olan ayetlerle yetinmedi, ezberde olanların yazılmış olmasına da dikkat etti, bununla da yetinmedi peygamberin huzurunda yazıldığına dair iki tane de adil şahit ile Kur'an toplandı. Bu da demektir ki Peygamberimiz zamanında Kur'an'ın her suresi bir kitap gibi yazılmıştır. Akseki bütün bunları anlattıktan sonra Kur'an'ın toplanması ile Tevrat ve İncil'in sonradan başkaları tarafından yazılması arasında misyonerin bağ kurmasına şaşırır. Bugüne kadar bir harf bile değişmeyen ve kıyamete kadar korunacağı Allah tarafından vaad edilen, tertibi bile vahye dayanan (Cebrail ayetlerin yerini öğretmiştir) Kur'an, kilise ve insanlar tarafından değiştirilmiş, mitoloji ve kilise tarihi kitabı olmuş Tevrat ve İncil ile nasıl karşılaştırılabilir?, sorusunu sorarak bunların misyonerlerin düşünceleri olduğunu ifade eder.

Akseki o günün ertesinde arkadaşlarına; şahıs ile olan konuşmalarını anlatır. Arkadaşları da onun Müslümanları kandırma maksadıyla dolanan bir misyoner olduğunu söylerler.⁴

V-Garanik Meselesi Hakkında-İsmet-i Rasul

Vahyin korunmuşluğuyla bağlantılı olarak Peygamberler de, tebliğ vazifeleri ile ilgili hususlarda zelle ve hatadan korunmuşlardır ki bu özelliklerine ismet deriz. Akseki ismet-i rasul; Kur'an'ın şehadeti, Sünnetin teyidi, ümmetin icmaı ve aklın irşadı ile sabittir, Peygamberlerin ismet sıfatları olmasaydı, vahye de güven olmazdı kanaatindedir. İslam düşmanları, İslam'ı tenkid eder iken bu esası yıkmaya çalışmışlar fakat başarılı olamamışlardır. Müslümanların içinde, İsrailiyata pirim verenler de yabancıların uydurduğu bu fikirleri destekleyerek, bir mesele hakkında nakil gördüklerinde onu aynen kitaplarına geçirmişler ve lafızdan ne anlaşılıyorsa onu kabul etmişlerdir (Akseki A. H., 1920). Müslüman adı altında İsrailiyatı destekleyen, peygamberi hakkında yalan söyleyen bu şahısların rivayetlerini bazı İslam uleması da olduğu gibi eserlerine almışlardır.

Vaktiyle İslam düşmanları tarafından sermaye edinilen meselelerden birisi de Garanik Meselesidir ki Peygamberin ismeti esasını ortadan kaldıran, vahiy hakkında şüphe ve tereddüde yol açan bir meseledir ve zındıklar (Âlemin kadim olduğunu ileri süren, Allah'ın birliğini ve ahireti inkâr ettiği halde inanmış gibi görünen kimseler) (Öz, 2013) tarafından uydurulmuştur. Muhakemeden uzak ulema da bu meseleyi neşriyata dâhil etmişlerse de Tefsirciler ve Hadisçiler meselenin uydurma olduğunu her yönü ile isbat etmişlerdir. Akseki ismet-i rasul konusuyla alakalı olarak Darulhikmet'il İslamiyye Azası'ndan Rasim Efendi'nin vahiy ile ilgili hatalarına Sebilürreşad'daki yazıları ile cevaplar vermiştir.

Anglikan Kilisesi Meşihat-ı İslamiyye'ye (İlmiye teşkilatı, Şeyhülislamlık) İslam dini ile ilgili sorular sormuş ve bu sorular Darulhikmeti'l-İslamiyye'ye (1918-22 yılları arasında şeyhülislamlığa bağlı, İslam akademisi hüviyetindeki kuruluş) havale edilmiş ve bu konuyla ilgili bir eser yazılıyorken, azalardan Hoca Rasim Efendi kendi adına cevaplar vermiş ve Alemdar Gazetesi'nde yayımlamıştır. Rasim Efendi “Bu makalede gayet müşkül bir mesele hal olunacaktır” ifadesiyle söze başlamış, bu ifadeye karşı Akseki şaşkınlıkla, “mevzu bahs olan mesele halledilmemiş bir mesele değildir, böyle söze başlayan bir azadan ne beklenir ki” diyerek şaşkınlığını ifade etmiştir. Akseki: Hoca Rasim Efendi din aleyhindeki şüpheleri def etmek yerine, Doktor Dozy'nin düşüncelerini desteklemiştir, oysaki Dozy Hz Peygamber'in vahiy ile şeytanın telkinlerini ayırt edemediğini ve Allah kelamı diye okuduğunu iddia ediyordu (Akseki A. H., 1920) diyerek Rasim Efendiyi reddetmiştir.

Hoca Rasim Efendi Alemdar Gazetesi'nde “Anglikan Encümen-i İlmiyesine Cevap” başlığı altında otuz dokuz tefrika neşretmiş, ancak tefrikayı tamamlamamıştır. Rasim Efendi'nin iddiasına göre; Hz Peygamber “Yani Lat ve Uzza'yı ve diğer üçüncüsü olan Menat'ı gördünüz mü?” mealindeki Necm Suresi 19. ayeti okurken şeytan o esnada “bunlar yüce turnalardır (putlardır) ve şefaatleri umulur” cümlesini telkin etmiş, Peygamberimiz vahiyleri okuduğu gibi gayrı ihtiyari bu cümleyi de okumuş,

³ Aynı yazısında Akseki, bu konuda birkaç yıl önce Emirhan isimli bir şahsın “Kur'an mı muharref, İncil mi?” isimli bir kitap yayınladığını Sırat-ı Müstakim dergisi tarafından ona gereken cevabın verildiğini belirtir. Akseki, Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle IV, *Sebilürreşad*, 19 Ekim 1913, 266/84-85.

⁴ Akseki'nin bu yazı dizisi Prof. Fuat Aydın tarafından latinize edilmiştir. Bkz. Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle Musahabe, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, 7/71-84.

Cebrail gelip o cümlenin şeytani olduğunu haber verinceye kadar farkında olmamıştır. (Hoca Rasim Efendi, 1336) Akseki ilk yazısında, “bunlar şeytanın hezeyanlarıdır, söylenen cümlenin ayet ile alakası yoktur, ayrıca nasıl oluyor da peygamber bunun farkında olmuyor” şeklinde cevap vermiş, Rasim Efendi'nin dinin esasları hususunda bu kadar açık bir hataya düşeceğini tahmin etmediğini ve yanlışından döneceğini belirtmiştir. (Rasim Efendi sonradan bunun sehv olduğunu itiraf edecektir.)

Rivayete göre Garanik meselesi: Peygamberimiz İslam'ı tebliğe başladıktan sonra kabilesi ondan yüz çevirmiş boykot ilan etmişti, o da bu duruma çok üzülüyordu. İddialara göre; Peygamberimiz yakınlarının Müslüman olmalarını çok istediği için müşrikleri kendisinden nefret ettirecek bir ayet değil de onların putlarını öven bir ayet nazil olmasını istiyordu çünkü bu onların inadını kırıp, yaklaşmalarına vesile olacaktı. Putları yeren ayetler indikçe nefretleri artıyor, peygamberden uzaklaşıyorlardı. Bir rivayete göre namazda iken bir rivayete göre Kureyşlilerin yanında iken Necm Suresi vahyolunmuş, Peygamberin temennisi nefsini istila etmiş, 20. ayete gelince şeytan peygamberin temennisine benzer bir vesvese vermiş, peygamberimiz de bu sözlere meylederek putları övmüş, şefaatlerinin umulduğunu söylemiş, böylece müşrikler de çok sevinmişti. Surenin sonunda secde ayeti geçince peygamber ile birlikte müşrikler de secde etmişler, hatta secde edemeyen yaşlılar yerden toprak alıp yüzlerine sürmüş ve Peygamber'e eziyet etmeyi bırakmışlardır. Akşam eve döndüğünde Cebrail bunların vahiy değil vesvese olduğunu haber vermiş ve Peygamberimiz çok üzülüyordu. Bu üzüntüsünü teselli için de Hac 52. ayet nazil olmuştur: “Senden önce hiçbir nebi ve resul göndermedik ki, o bir temennide bulunduğu şeytan ile de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışmasın. Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını iptal eder. Sonra Allah kendi ayetlerini (onun kalbine) sağlam olarak yerleştirir. Allah âlimdir hâkimdir” (Akseki A. H., 1920).

Bu iddialar Peygamberimizin vahy halinde iken vesveseye düştüğünü ve putları övdüğünü göstermektedir. Akseki, rivayetlerin İbn-i Abbas'dan zayıf rivayetle geldiğini, hadisçiler tarafından da reddedildiğini, dolayısıyla naklen sabit olmadığını belirtmiştir. Bu rivayetleri kitaplarına alanlar sahihliğine bakmadan almışlar, kabul edenler ise İbn Abbas'ın zayıf rivayetine dayanmışlar, İsrailiyat merakında olanlar da bu hususu iman meselesi yaparak, ayetin manasının ancak bu şekilde anlaşılacağını iddia etmişlerdir. Zamanla tefsir kitaplarına da geçen kıssayı bu şekilde tefsir etmek, peygamberin tebliğinde ismet esasına aykırıdır, İslam düşmanlarının eline fırsat vermektir.

Akseki iki noktaya dikkat çekmiştir: 1-İddia ettikleri gibi “bunlar ulu turnalardır” sözü vahiy olsa idi Kur'an'da zikredilir idi. Bu ibarelerin Kur'an'dan olmadığına dair en büyük kanıt budur ki dokuz farklı rivayeti olan cümlenin lafızlarında bile ittifak edilememiştir. Rivayetlerde Kur'an'ın belagat ve icazı görülmemekte, garanik kelimesi Kur'an'da başka hiçbir yerde geçmemektedir. İslam düşmanı Dozy'nin de eserine (Dozy, 1908) aldığı bu rivayetler İslam aleyhinde kullanılmak istenen maksadı temin etmez. Çünkü maksat onların putlarını överek kalplerini kazanmaktı fakat sonrasında gelen “Bunlar sizin atalarınızın putlara taktığı boş isimlerden ibarettir” (Kur'an-ı Kerim 53:23, 2003) ayeti müşriklerin kalplerini kazandırmaz, onları methetmez bilakis onları yerer ki aynı surede hem medih hem zemm görülmemiştir. Bu ayet rivayetleri tamamen yalanlar. Her durumda bu ibarelerin İlahi kelam olmadığı görülür. (Akseki A. H., 1920) 2-Vahiy esnasında bu sözlerin Peygamber'in temennisine benzer şekilde şeytan tarafından ilka edilip Peygamber'in fark etmeden vahiyle birlikte bunları okuması hususu da dini nasrlara aykırıdır. Tebliğde ismet, Kur'an ve icma ile sabittir ve akıl da bu sonuca varır. Kıssanın sahih olduğunu kabul ismet sıfatını kaldırır ki Peygamberimiz de bu eksiklikten korunmuştur.

Akseki ilk yazısında Rasim Efendi'nin hatasını anlayıp pişman olacağını belirtmişti. İkinci yazısı matbaaya verildiğinde “Rasim Efendinin İ'tiraf-ı Hata ve İstilafları” başlığı ile pişmanlık itirafı yayımlanmış: (Hoca Rasim Efendi, 1336) kıssanın uydurma olduğu, tefsircilerin ve tarihçilerin açıklamalarından geç haberdar olduğu ve yazdığı makaleyi kısa zamanda ve çok az araştırma ile yazdığı için haşa peygambere zelle isnad ettiğinden af ve özür dilemiştir. “Çünkü bilfarz ve't-takdir vak'a-i ma'hude sabit olsa bile Şan-ı Resul-i Sakaleyn yine zelle şaibesinden beridir. Zira temenni-i iman-ı küll, zelle değil, belki bir fazilettir.” (Akseki A. H., 1920)

Rivayetlere bakıldığında; Buhari İbn Abbas'ın rivayetine itimad etmez, Kastalani Buhari Şerhi'nde “Garanik Kıssası ve kıssanın senedi eimmeden pek çokları tarafından ta'n olunmuştur. Hatta İbn İshak bu kıssadan sual olunduğu zaman ‘Bu kıssa zındıklar tarafından uydurulmuştur’ demiştir (Akseki A. H., 1920)”. Fahreddin Razi, Kadı İyaz, Alusi, Ebubekir el Arabi, İbn Kesir, Kadı Beyzavi, Beyhaki, Suyuti, Mukatil, İmam Maturidi, Mahmud en Nesefi, İbn Arabi de red etmişler, sıhhatli bulmamışlardır. Kadı İyaz, “Cenab-ı Peygamber (sav)'in ismeti ve şu rezileden nezahati üzerine hüccet

kaim olmuş, ümmet de buna icma eylemiştir. Bir kere Hz Peygamber'in alihe-i müşrikinin medhini mutazammın ayet nazil olması temennisinde bulunması küfürdür. Şeytanın kalb-i Nebi'ye hâkim olarak Kur'an'dan olmayan şeyi Kur'an'dan gibi göstermesi ve Cibril (as) haber verinceye kadar Cenab-ı Nebi'nin ilka-i şeytaniyi fark ve temyiz edemeyerek vahy-i İlahi itikad eylemesi gibi hezeyanın hepsi de hakk-ı peygamberide mümtendir. Canib-i ilahiden olmadığı halde amden kendisinin bu sözleri söylemesi küfürdür, iftira alellahdır. Sehven söylemiş olması da caiz değildir. Çünkü Cenab-ı Nebi bunların hepsinden masumdur..." (Akseki A. H., 1920). Fahreddin Razi kıssanın uydurma olduğunu öncelikle Nisa 4/113, Yunus 10/15, İsrâ 17/73-74, Furkan 25/32, A'la 85/6 ayetleri ile sonra da akli deliller ile isbat etmiştir. İmam Maturidi "Şeytan bu cümleleri haşa Peygamber'e değil, şimdi bu zındık heriflere söyletiyor. Hakiki terbiye-i diniyye görmeyen ezhan-ı masumeyi şüpheye düşürüyor. Risalet-penah Efendimiz bu kabil rivayattan beri ve münezzehdir." (Akseki A. H., 1920) Kadı Beyzavi "Bu indel muhakkikin merduddur, şeytanın böyle bir ilkaya kudretini kabul etmek Kur'an'a vüsuk ve itimadı muhillidir. Şeytan böyle bir şeye kadir olduğu gibi Kur'an'a itimad kalmaz." (Akseki A. H., 1920) İzmirli İsmail Hakkı "Kıssa-i Garanik, kizb-i müfteradır, batıldır. İbn İshak kıssa-i Garanik'in mevzuat-ı zenadikadan olduğuna kaildir" (İzmirli, 1332) sözleri de Akseki'nin görüşlerine delillerdir.

Diğer bir iddia olan, bütün peygamberlerin şeytanının vesveselerine kapıldıkları iddiası ve bu iddiaya delil sunulan "Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, o bir temennide bulunduğu şeytan ille de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışmasın. Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını iptal eder. Sonra Allah kendi ayetlerini sağlam olarak yerleştirir. Allah hakkıyla bilmekte, hikmetle yönetmektedir" (Kur'an-ı Kerim 22:52, 2003) ayetini Alusi ve Abduh'un tefsirini kaynak olarak izah eden Akseki, kalplerinde şüphe olanlar, şirke düşenler ancak o vesveselerin peşinden gider, kendilerine ilim verilenler ise her şüpheden sonra yeniden hakka yönelirler, kalplerinde mutmainlik hâsıl olur düşüncesindedir. Bu görüşüne delil olarak getirdiği Al-i İmran 3/10-12 ayetleri ile Garanik Kıssası arasında nasıl bir ilişki yoksa peygamberlerin şeytanın vesveselerine kapıldığı iddiasının da Hac 52 ayeti ile de bir alakası yoktur, ayetler birbirinin şerhi gibidir diyerek her iki iddiayı da red etmiştir (Akseki A. H., 1920).

Sonuç olarak Akseki, Peygamberimizin ismeti hususunda her an hataya düşen, günahkâr kimselerin sözleri gibi Peygamberimizin hataya düştüğünü iddia etmek mantık dışıdır, şeytanın vesvese vermesi, Peygamberin bunu anlamaması veya sehven bu sözleri söylemesi mümkün değildir, o hata ve zelleden korunmuştur bu hususta da icma vardır diyerek ayet ve hadislerden, tarihçilerden deliller getirmiştir. Bu uydurma kıssa fesahat, belagat ve örfen de merduttur çünkü anlam olarak çelişen cümleler Hz. Peygamber ve Kureyşlilerin gözünden kaçmaz görüşündedir. Akseki, dinden çıkan mürtedlerde olduğu gibi böyle bir durum olsa idi Resulullah'a düşman olanlar fitne, fesat çıkarmaya çalışırlardı ki böyle bir durum olmamıştır diyerek Peygamberimiz'in başka tanrıları övmesini de aklın mümteni bulur. Kati delillerle ve akli burhanlarla sabit olan bir meseleye aykırı nakiller hangi yolla gelirse gelsin kabul olunamaz. Haber-i ahad itikad konularında muteber değildir. Dinin genel kaidelerine, Kur'an'a, peygamberlerin günahsızlığına layık olmayan rivayetler merduttur. Akseki bu rivayetleri eserlerine alan İbn Hacer ve diğerlerini Allah affetsin diyerek yazılarını sonlandırır.⁵

SONUÇ

Akseki yazılarında İslam'ın umumun-toplumun yapısına en uygun, demokrasi esaslarına, vicdan hürriyetine önem veren âlemşümül din olduğunu, terakkiye mani olmadığını tersine insanların tekâmülünü sağlayan medeniyet ve fitrat dini (insan tabiatına uygun) olduğunu savunur. Müslümanların birlik olurlar ise sıkıntıların üstesinden gelebileceklerini, bölünüp parçalanmalarında, fırkalara ayrılmalarında, kendi başlarına hareket etmelerinde fayda olmadığını, felaketlerin sebebinin de din değil insanlar olduğunu düşünür.

"Müslümanların Uğradığı Felaketler Kendi Nefislerindedir" yazısında kader ve irade konusunda, kadercı anlayışı kabul etmeyen Akseki, akıl ve iradenin bize sorumluluk yüklediğini, naslarla birlikte yaratılış delili ve tecrübenin de bu düşüncüyü desteklediğini, çalışanın, gayret edenin başarılı olup terakki edeceğini belirtir. Tenkid'i Muhik yazışmalarında Akseki Evrim Teorisini kabul etmez. Fennen de çürütülen bu teori, insanlığın başlangıcının vahşet ve cehaletten ibaret olduğuna

⁵ Bkz. M. Hayri Kırbaoğlu, "Hatem'ul-Enbiya Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi" başlığı ile Garanik Meselesi ile ilgili yazıları *İslami Araştırmalar Dergisinde* sadeleştirmiştir. Cilt 6, sayı 2-3, 1992.

dayanır ki bu da yaradılışa, peygamberlik inancına aykırıdır kanaatindedir. Akseki sosyal tekâmülü kabul eder fakat peygamberlerin tekâmülünün izafi ve nisbi olması hususunu kabul etmez. Maddiyyun ve Meslekleri yazılarında ise dinsizlik akımlarını red eder. Sadece duyu organlarının algıladığına inanan bu akımlar, yaratılış hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu akımlar bir yaratıcıyı kabul etmedikleri için nas ve akla göre batıldır. Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri ile aralarında geçen konuşmaları anlattığı yazılarında Akseki, Tevrat ve İncil'in muharref olduğunu ve onlarla hüküm ve amel edilemeyeceğini ayetler ile açıklar ve misyonerin ısrarlı iddialarını cevaplandırır. Garanik Meselesi ile ilgili yazı dizisinde, vahye herhangi bir ekleme yapmanın mümkün olmadığını savunan Akseki, vahyin korunmuşluğuna bağlı olarak da peygamberin de günah ve zelden korunduğunu, dini meselelerde gaflet içinde olamayacağını, ismet sıfatının tecelligahı olduğunu belirtir.

Yazılarından da anlaşıldığı üzere Akseki nakli ve akli delilleri kullanarak, hem din dışı akımlara hem de Müslümanları atıl bırakan İslam'ın içindeki yanlış düşüncelere karşı İslam'ın savunuculuğunu yapmış, zamanındaki meselelere çözümler arayarak İslam'ı hakıyla anlamaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Akseki, A. H. (1912) Bir İstizah: Tenkid-i Muhıkk Sahibine Açık Mektup. Sırat-Müstakim(177), 327.

Akseki, A. H. (1913) Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle II. Sebilürreşad (264), 54-57.

Akseki, A. H. (1913) Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle III, Sebilürreşad(265), 69.

Akseki, A. H. (1912) Bir İstizah: Tenkid-i Muhıkk Sahibine Açık Mektup. Sırat-ı Müstakim(177), 328.

Akseki, A. H. (1912) Maddiyyun ve Meslekleri I. Sebilürreşad(201), 358.

Akseki, A. H. (1912) Maddiyyun ve Meslekleri II. Sebilürreşad(202), 377.

Akseki, A. H. (1912) Maddiyyun ve Meslekleri II. Sebilürreşad(202), 379.

Akseki, A. H. (1912) Maddiyyun ve Meslekleri III. Sebilürreşad(203), 396.

Akseki, A. H. (1912) Maddiyyun ve Meslekleri III. Sebilürreşad(203), 397.

Akseki, A. H. (1912) Tenkid-i Muhıkk'ın Cevabı ve Anlaşılmayan Noktalar. Sırat-ı Müstakim(181), 390.

Akseki, A. H. (1912) Tenkid-i Muhıkk'ın Cevabı ve Anlaşılmayan Noktalar. Sıratı Müstakim(180), 375.

Akseki, A. H. (1913) Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle I. Sebilürreşad(263), 43-44.

Akseki, A. H. (1913) Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle II. Sebilürreşad(264), 56.

Akseki, A. H. (1913) Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle IV. Sebilürreşad(266), 84-86.

Akseki, A. H. (1913) Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle IV. Sebilürreşad(266), 84-85.

Akseki, A. H. (1914) Müslümanların Uğradıkları Felaketler Kendi Nefislerindedir. Sebilürreşad(282), 339.

Akseki, A. H. (1920) Garanik Meselesi Hakkında I., Sebilürreşad(455), 154.

Akseki, A. H. (1920) Garanik Meselesi Hakkında I. Sebilürreşad(455), 152.

Akseki, A. H. (1920) Garanik Meselesi Hakkında II. Sebilürreşad(456), 161.

Akseki, A. H. (1920) Garanik Meselesi Hakkında II. Sebilürreşad(456), 162.

Akseki, A. H. (1920) Garanik Meselesi Hakkında III. Sebilürreşad(457), 171-172.

Akseki, A. H. (1920) Garanik Meselesi Hakkında IV. Sebilürreşad(458), 15.

Akseki, A. H. (1920) Garanik Meselesi Hakkında IV. Sebilürreşad(458), 18.

Akseki, A. H. (1920) Garanik Meselesi Hakkında V. Sebilürreşad(462), 235.

Akseki, A. H. (1949) Beşeriyetin Fitri Dine Dönüşü. Sebilürreşad, 35, 146.

Akseki, A. H. (1983) İslam Dini. Ankara: Nur Yayınları.

Bolay, S. H. (1989) Ahmed Hamdi Akseki. İstanbul. TDV Yayınları.

- Buhari. (1960) Sahih-i Buhari Muhataras-ı Tecrid-i Sarih Tercümesi "Kitabul Cenaiz". (Z. A. Zebidi, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çay Yetim, H. (2007) Sebilürreşad'daki makaleleri ışığında Ahmed Hamdi Akseki'nin kelami görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İlahiyat Ana Bilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, İstanbul.
- Dozy, R. P. (1908) Traih-i İslamiyet. (A. Cevdet, Çev.) Kahire: Matbaa-i İctihad.
- Ertan, V. (1966) Ahmet Hamdi Akseki. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Faruki, Ö. (1912) Mübahesat: Tenkid-i Muhıkk'ın Ahmed Hamdi Efendi'ye Cevabı. Sıratı Mustakim, 180, 375.
- Faruki, Ö. (1912) Mübahesat: Tenkid-i Muhıkk'ın Ahmed Hamdi Efendi'ye Cevabı. Sıratı Müstakim, 178, 350.
- Faruki, Ö. (1912) Mübahesat: Tenkid-i Muhıkk'ın Ahmed Hamdi Efendi'ye Cevabı. Sıratı Müstakim, 178, 352.
- Faruki, Ö. (1912) Mübahesat: Tenkid-i Muhıkk'ın Hamdi Efendi'ye Cevabı. Sıratı Müstakim(182), 412.
- Faruki, Ö. (1914) Tenkid-i Muhik "Mösyö Ernst Hegel'in (Haeckel) Vahdet-i Mevcud'u üzerinedir". İstanbul: Dersaadet.
- Haeckel, E. (1911) Der Monismus "Vahdet-i Mevcud: Bir Tabiat Aliminin Dini. (B. Tefvik, & A. Nebil, Çev.) İstanbul: Dersaadet.
- Hoca Rasim Efendi. (Hicri, 1336) Anglikan Encümen-i İlmiyesine Cevap. Alemdar.
- Hoca Rasim Efendi. (Hicri, 1336) Rasim Efendi'nin İ'tiraf-ı Hata ve İstilafı. Alemdar.
- İzmirli, İ. H. (Hicri 1332). Siyer-i Celile-i Nebeviyye. İstanbul: Tevsii Tıbaat Matbaası.
- Kara, İ. (1997) Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi II. İstanbul: Kitabevi.
- Karakoyun, R. (2009) Ahmet Hamdi Akseki'nin Rûh ve Beka-yı Rûh Adlı Eseri. İstanbul. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kırbaçoğlu, M. (1992) Hatem'ul-Enbiya Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi. İslami Araştırmalar, 6(2-3).
- Kur'an-ı Kerim. (2003) Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (Cilt I). (H. Karaman & İ. Kafi Dönmez & M. Çağrı & S. Gümüş. Çev.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Öz, M. (2013) <https://islamansiklopedisi.org.tr/zindik>. 05 01, 2021 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr>: <https://islamansiklopedisi.org.tr> adresinden alındı
- Sami, Ş. (1999) Kamus-i Türki. 1254. Çağrı Yayınları.

VAKIF KURUCULARININ SOSYAL STATÜLERİ VE HİZMET AMAÇLARINA İLİŞKİN BAZI DEĞERLENDİRMELER: AKSEKİ ÖRNEĞİ

*Doç. Dr. Muhammet OKUDAN**

ÖZET

İslam tarihinde vakıflar toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında çok önemli rol oynamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nde vakıflar sosyal hayatın tüm katmanlarını kapsayacak şekilde yaygınlaşmıştır. Devlet "sosyal devlet" olma sorumluluğunu bu kurumlar aracılığı ile yerine getirmiştir. Hayırsever insanların mallarının bir kısmını ya da tamamını toplum yararına vakfetmesi, toplumda dengenin korunmasını sağlamıştır. Bina edilen cami, medrese, hastane, köprü vb. vakıf eserler de ülkenin imar ve inşasına öncülük etmiştir.

Biz bu bildirimizde tespit edebildiğimiz Akseki ile ilgili vakfiyelerden yola çıkarak:

1. Akseki kazasındaki vakıf kurucularının toplum içerisindeki konumlarını açıklamaya çalışacağız. Şöyle ki; vakıf kurucuları, toplum içerisinde üstlendikleri görevler göz önüne alınarak, önce hangi sınıfa mensup olduklarına (askeri sınıf ya da reaya sınıfı), sonra cinsiyetlerine ve son olarak da dinlerine göre sınıflandırılıp değerlendirileceğiz.

2. Akseki kazasında kurulan vakıfların hangi hizmetleri yerine getirmek için kurulduğunu açıklamaya çalışacağız. Bu bağlamda hayırseverlerin dini kurum ve hizmetlere, eğitim-öğretim hizmetlerine, sağlık-sosyal yardım hizmetlerine ve bayındırlık-beledi hizmetlerine yönelik olarak kurmuş oldukları vakıfları ele alacağız.

Bu çalışmayla Akseki tarihine mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Akseki, vakıf, sosyal statü, hizmet amaçları.

SOME EVALUATIONS ON THE SOCIAL STATUS AND SERVICE PURPOSE OF FOUNDERS: EXAMPLE OF AKSEKİ

ABSTRACT

Foundations played an important role in the social, cultural and economic life of the society in the history of Islam. Especially in the Ottoman Empire, foundations became widespread to cover all layers of social life. The state fulfilled its responsibility of being a "social state" through these institutions. The fact that benevolent people devote some or all of their property to the benefit of society has ensured the preservation of balance in the society. Built mosques, madrasahs, hospitals, bridges, etc. Foundation works pioneered the development and construction of the country.

Based on the foundation charities regarding Akseki, which we identified in this report:

1. We will try to explain the position of the foundation founders in Akseki district in the society. The founders of the foundation will be classified and evaluated according to the class they belong to (military or citizen class), then their gender, and finally their religion, taking into account the roles they undertake in society.

2. We will try to explain what services the foundations established in Akseki district were established to provide. In this context, we will consider the foundations established by philanthropists for religious institutions and services, education and training services, health-social assistance services and public works.

With this study, we aim to make a modest contribution to Akseki history.

Key Words: Antalya, Akseki, waqf, Social status, service purposes.

GİRİŞ

Batı Torosların zirvesinde kurulan Akseki ilçesinin tarihi, Roma İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır. Anadolu'yu Alanya ve Antalya limanlarına bağlayan tarihi ticaret yolları üzerinde kurulan Akseki, ticari kavşak olma özelliğini Roma'dan Osmanlı'ya kadar korumuştur. Geçiş noktası olmasından dolayı yerleşim yeri vasfını hiç kaybetmemiştir. Roma Dönemi'nde Marla (Marulya) gibi isimlerle adlandırılan İlçe, Osmanlı Dönemi'nde 1872' ye kadar Akseki ismi ile önce Alanya' ya daha

* Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, muh.okudan@gmail.com

sonra da Antalya'ya bağlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanında sonra da Antalya il merkezine bağlı bir ilçe statüsüne kavuşmuştur. (akseki.bel.tr, son erişim 02.03.2021)

Vakıf sözlükte durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise herhangi bir gelir getirici dükkân, arazi, tarla bağ bahçe gibi gayrimenkullerle, para, altın gibi menkullerin dini, sosyal ve hayri bir amaç için, insanlığın hizmetine, sonsuza kadar tahsis edilmesidir. Bu kurum, hukuki bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesidir. (Yediyıldız, 2003, 425)

Akseki vakıflarını konu alan bu bildirimizde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde tespit edebildiğimiz on beş vakfiyeyi kullandık. Ancak, Akseki kazasının bağlı olduğu sancak merkezlerindeki şer'iyye sicil defterleri araştırıldığında bu sayı artacaktır. Her ne kadar Akseki vakıfları hakkında müstakil bir çalışma yapılmamış olsa da İsmail Kıvrım "16.Yüzyılda Akseki" adlı makalesinde 1530 ve 1575 tarihli tahrir defterindeki vakıfları bir tablo halinde göstermiştir. Çalışmada önce vakfiyedeki bilgiler doğrultusunda vakıf kurucusunu, vakfettiği menkul, gayrimenkulleri ile vakıf şartları incelenecek, daha sonra ise bunların değerlendirilmesi yapılacaktır.

Vakıflar

Eş-Şeyh Hasan Efendi ve Hüseyin Efendi ibni Ahmed Vakfı

5 Safer 1262 (2 Şubat 1846) tarihli vakfiyeye göre eş-Şeyh Hasan Efendi ve Hüseyin Efendi ibni Ahmed 1000 (bin) kuruş vakfetmişlerdir. Vâkıflar, 1000 kuruşun muamele-yi şer'iyye ile -dini kurallara uygun bir şekilde- onu onbir buçuk yani yüzde onbeş kar payı alacak şekilde işletilmesini, elde edilecek gelirden 25 akçe dedeleri Yazıcı Musa Efendi tarafından Akseki'nin Sülles (Güzelsu) köyünde inşa edilen Medrese-i Bâlâ-i Mecidiye'nin müderrisine verilmesini, 13 akçenin medresenin bakım onarımı için harcanmasını, artan paranın ise mütevellilere teslim edilmesini, borç verme işlemi esnasında rehin alınmasını şart koşmuşlardır. (Bu medrese aynı zamanda Ahmed Hamdi Akseki'nin ilk Arapça ve Kur'an-ı Kerim derslerini aldığı medresedir.) Mütevellilik görevi kardeşler tarafından bizzat üstlenilmiş kendilerinden sonra bu görevin çocuklarına devredilmesi istenmiştir. Dolayısıyla vakıf yarı ailevi vakıf statüsündedir. (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Bundan sonra VGMA şeklinde gösterilecektir), defter (bundan sonra df. Şeklinde gösterilecektir.) 581/1, sayfa (bundan sonra s. Olarak gösterilecektir) 250, sıra (bundan sonra sr. olarak gösterilecektir) 251).

Mehmed Beyefendi ibni Feyzi Vakfı

15 Rabiulevvel 1281(18 Ağustos 1864) tarihli vakfiyeye göre Mehmed Beyefendi ibni Feyzi Vasati Mahallesi, Sultan Çarşısına yakın bir yerde, kendi arsası üzerine bir cami inşa etmiş ve bu caminin ihtiyaçlarının karşılanması için 2000 (ikibin) kuruş vakfetmiştir. Vâkıf, bu paranın ona onbirbuçuk kar payı alacak şekilde işletilmesini, elde edilen gelirden 150 akçe imama 150 akçe de hatibe verilmesini şart koşmuştur. Mütevellilik görevi Mehmed Bey tarafından bizzat üstlenilmiş kendisinden sonra bu görevin çocuklarına devredilmesi istenmiştir. Vakıf yarı ailevi vakıf statüsündedir. (VGMA, df.583, s.295, sr.220)

Süleyman Ağazade Mahmud Ağa Vakfı

25 Şevval 1316 (8 Mart 1899) tarihli vakfiyeye göre Süleyman Ağazade Mahmud Ağa, Şihab köyünde müceddeden inşa ettiği mescidin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için 1000 (bin) kuruş vakfetmiş bu paranın yüzde dokuz kar payı alacak şekilde işletilmesini ve elde edilecek gelirden mescidin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasını şart koşmuştur. Elde edilecek gelirden ramazanın başında 5 kuruşluk mum alınacak ve mübarek gecelerde yakılacaktır. 10 kuruş mescidin tamir giderlerine harcanacaktır. Geri kalan paradan 30 kuruş hatibe, 40 kuruş imama ve 5 kuruş da mütevelliyeye ödenecektir. Mütevellilik görevi Mahmud Ağa tarafından bizzat üstlenilmiş kendisinden sonrada bu görevin çocuklarına devredilmesi istenmiştir. Vakıf yarı ailevi vakıf statüsündedir. (VGMA, df. 599, s.196, sr.139)

İbrahim Edhem Efendi ibni Ali Vakfı

25 Zilkade 1320 (23 Şubat 1903) tarihli vakfiyeye göre Akseki Kepez köyünden İbrahim Edhem Efendi 1000 (bin) kuruş vakfetmiştir. Vâkıf, bu paranın yüzde dokuz kâr payı alacak şekilde işletilmesini ve elde edilecek gelirden Kepez köyü camisinin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasını şart koşmuştur. Buna göre 10 kuruş caminin bakım ve onarımına, 10 kuruş aydınlatılmasına 30 kuruş hatibine, 30 kuruş

imamına ve 10 kuruşun ise mütevellisine tahsis edilecektir. Mütevellilik görevi İbrahim Edhem Efendi tarafından bizzat üstlenilmiştir. Vakıf yarı ailevi vakıf statüsündedir. (VGMA, df.601, s.102, sr.168)

Hüseyin Efendi ibni Ali Efendi Vakfı

7 Muharrem 1321 (5 Nisan 1903) tarihli vakfiyeye göre Hüseyin Efendi 1000 (bin) kuruş parasını vakfetmiştir. Vakıf, bu paranın yüzde dokuz kâr payı ile işletilmesini ve elde edilecek gelirden 10 kuruş mütevelliyeye 30 kuruş hatibe, 20 kuruş da imama verilmesini, 30 kuruşun ise mescidin bakım onarım işleri için harcanmasını şart koşmuştur. Para borç verilirken rehin ve kefil istenmesi de ayrıca belirtmiştir. Hüseyin Efendi mütevellilik görevini kendisi üstlenmiş, kendisinden sonra bu görevin çocuklarına verilmesini istemiştir. Vakıf yarı-ailevi vakıf statüsündedir. (VGMA, df.602, s.79, sr.132)

Kadı Abdurrahman Paşa Torunu Abdurrahman Efendi Vakfı

19 Rabiulahir 1322 (3 Temmuz 1904) vakfiyeye göre Abdurrahman Efendi 600 (Altıyüz) kuruş vakfetmiş, bu paranın yüzde dokuz kâr payı alacak şekilde işletilmesini ve elde edilecek gelirden İbradı nahiyesi Başlar köyü camisinin hatibine 37 kuruş 20 para verilmesini, geri kalan 16 kuruş 20 paranın ise mütevelliyeye teslim edilmesini şart koşmuştur. Mütevellilik görevi Abdurrahman Bey tarafından bizzat üstlenilmiştir. Para borç verilirken rehin veya kefil istenmesi de vakfiyede belirtmiştir. Vakıf yarı ailevi vakıf statüsündedir. (VGMA, df.604, s.269, sr.382)

Hacı Mehmed Efendi-zade Hafız Ahmed Efendi ibni Hacı Mehmed Efendi Vakfı

12 Muharrem 1327 (3 Şubat 1909) tarihli vakfiyeye göre Hafız Ahmed Efendi Maruliyeye nahiyesi Boğaz Mahallesi'nde Hacı Ali Tarafından inşa edilen caminin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için 500 (beş yüz) kuruş vakfetmiş, bu paranın yüzde dokuz kâr payı ile işletilmesini elde edilen gelirden 40 kuruşun imam maaşı olarak ödenmesini, 5 kuruşun da caminin aydınlatılması için harcanmasını şart koşmuştur. Paranın borç verilmesi esnasında sağlam bir rehin alınması ve güvenilir bir kefil istenmesi de vakfiyede belirtilmiştir. Hayri vakıf statüsündedir. (VGMA, df.606, s.281, sr.342)

Kırışman Hocasade Hafız Mehmed Efendi ibni Şaban Efendi Vakfı

1 Cemazeyilahir 1329 (30 Mayıs 1911) tarihli vakfiyeye göre Hafız Mehmed Efendi Akseki Çimi köyü Bala Mahallesi'nde Ali Ağa tarafından yaptırılan (yandıktan sonra Mehmed Raşid Paşa tarafından ikinci kez yaptırıldığı yazmaktadır) caminin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için 500 (beş yüz) kuruş vakfetmiş, bu paranın yüzde dokuz kâr payı ile işletilmesini, elde edilen kırk beş kuruşun caminin imamına verilmesini şart koşmuştur. Müteveli olarak oğlu Nail'i atamış, oğlundan sonra da bu görevin onun çocuklarına verilmesini talep etmiştir. Vakıf her ne kadar oğlunu müteveli olarak atadıysa da gelirden mütevelliyeye pay verilmemesi açısından değerlendirdiğimizde vakfın hayri vakıf statüsünde olduğunu söyleyebiliriz. (VGMA, df.606, s.53, sr.75.)

Göğüşoğlu Hacı Nebi ibni Hasan Vakfı

9 Recep 1329 (6 Temmuz 1911) tarihli vakfiyeye göre Göğüşoğlu Hacı Nebi ibni Hasan İbradı Nahiyesi Kebirli köyünde ahali tarafından inşa edilen mescidin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için 500 (beş yüz) kuruş vakfetmiş, bu paranın yüzde dokuz kâr payı ile işletilmesini elde edilen gelirden 40 kuruşun imam maaşı olarak ödenmesini, 5 kuruşun da caminin aydınlatılması için kullanılmasını şart koşmuştur. Paranın borç verilmesi esnasında sağlam bir rehin alınması ve güvenilir bir kefil istenmesi de vakfiyede belirtilmiştir. Hayri vakıf statüsündedir. (VGMA, df.602, s.13, sr. 15)

eş-Şeyh Mehmed Efendizade Osman Efendi Vakfı

5 Rabiulevvel 1329 (6 Mart 1911) tarihli vakfiyeye göre Osman Efendi bundan yüz elli yıl önce vefat etmiş, vefat etmeden önce İbradı nahiyesinde yirmi odalı bir medrese inşa etmiştir. Medresenin bakım onarımı ve müderris maaşının ödenmesi için ise 80 dönüm ağaçlı bir bahçeyi vakfetmeyi planlamışken ömrü buna yetmemiş ve Osman Efendi vefat etmiştir. 5 Rabiulevvel 1329 yılında bu düşüncesi hayata geçirilmiş, torunları tarafından 80 dönümlük bahçe vakfedilmiştir.

Hacı Mahmud Efendizade Bekir Efendi Vakfı

7 Muharrem 1330 (28 Aralık 1911) tarihli vakfiyeye göre Bekir Efendi Alavadakebir köyünde Hacı Mehmed Ağa tarafından inşa edilen caminin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için 2000 (ikibin)

kuruş vakfetmiş, bu paranın yüzde dokuz kâr payı ile işletilmesini, elde edilen gelirden 150 kuruşun imam maaşı olarak ödenmesini, 30 kuruşun da caminin aydınlatılması için harcanmasını şart koşmuştur. Paranın borç verilmesi esnasında sağlam bir rehin alınması ve güvenilir bir kefil istenmesi de vakfiyede belirtilmiştir. Hayri vakıf statüsündedir. (VGMA, df.600, s.219, sr. 283)

Tırızade Halil İbrahim Efendi ibn-i Hacı Mustafa Efendi Vakfı

26 Safer 1330 (15 Şubat 1912) tarihli vakfiyeye göre Halil İbrahim Efendi Emiriye köyünde ahalinin birlikte inşa ettiği mescidin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için 500 (beş yüz) kuruş vakfetmiş, bu paranın yüzde dokuz kâr payı ile işletilmesini, elde edilen gelirden 40 kuruşun hatip maaşı olarak ödenmesini, 5 kuruşun da caminin aydınlatılması için kullanılmasını şart koşmuştur. Paranın borç verilmesi esnasında sağlam bir rehin alınması ve güvenilir bir kefil istenmesi de vakfiyede belirtilmiştir. Hayri vakıf statüsündedir. (VGMA, df.606, s.21, sr.28)

Hocazade Müderris Mehmed Sadık Efendi ibni Hüseyin Efendi Vakfı

22 Zilhicce 1332 (11 Kasım 1914) tarihli vakfiyeye göre Mehmed Sadık Efendi Belenilvad (Belenalan) köyünde Hacı Ahmed Ağa tarafından inşa edilen caminin imam maaşının ödenmesi için 1080 (Bin seksen) kuruş vakfetmiş, bu paranın yüzde dokuz karpayı ile işletilmesini, borç alacak kişiden miktarı karşılayabilecek rehin alınmasını ya da üç tane güvenilir kefil getirmesini şart koşmuştur. Mütevelli olarak Hacı Mehmed Efendi atanmıştır. Vakıf hayri vakıf statüsündedir. (VGMA, df.607, s.287, sr.420)

Hacı Ali Ağa ibni Hacı Osman

5 Recep 1334 (8 Mayıs 1916) tarihli vakfiyeye göre Hacı Ali Ağa Tutos köyünde müceddeden inşa ettiği caminin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için 1000 (bin) kuruş vakfetmiş, bu paranın şehriye kisesi 5 hesabı ile işletilmesini ve elde edilecek gelirden mescidin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasını şart koşmuştur. Elde edilecek gelirden ramazanın başında yeterli miktarda mum alınacak ve kalemiye namına herhangi bir harcama yapılmayacak, 40 kuruş hatibe, 60 kuruş imama ve geri kalan ise mütevelliyeye ödenecektir. Mütevellilik görevi Hacı Ali Ağa tarafından bizzat üstlenilmiş kendisinden sonrada bu görevin çocuklarına devredilmesi vâkıf tarafından istenmiştir. Vakıf yarı ailevi vakıf statüsündedir. (VGMA, df. 590, s.21, sr.14)

Keleketükzade Hüseyin Efendi ibni Mustafa Vakfı

5 Recep 1342 (11 Şubat 1924) tarihli vakfiyeye göre İbradi Nahiyesi Pala Mahallesi'nden Hüseyin Efendi bir haffaf dükkânı, bir kalaycı dükkânı, bir demirci dükkânı ve bir kahvehaneyi vakfetmiş ve dükkânların mütevellî tarafından işletilerek Pala mahallesi'nde 1305 yılında yanan ve ahali tarafından yeniden yaptırılan caminin imam ve hatibinin ücretinin ödenmesini şart koşmuştur. Vakıf Cumhuriyet Dönemi'nde yaptırılmıştır. (VGMA, df.590, s.21, sr.14)

DEĞERLENDİRME

Sosyal Statülerine Göre Akseki Vakıf Kurucuları

Osmanlı toplumu, aralarında geçişkenlik arz eden askeri sınıf ve reaya sınıfı olmak üzere iki temel sınıfa ayrılmaktaydı. (Yediyıldız, 2003, 144) Askeri sınıf, bugünkü anlamda ordu sınıfından ibaret olmayıp, seyfiye, ilmiye ve kalemiyeden meydana gelen, padişah tarafından atanıp, görevden alınan devlet görevlilerinin oluşturduğu sınıftı. Reaya ise askeri sınıf dışında kalan ve vergi verme ile mükellef olan köylüler, zanaatkârlar ve tüccarlardan oluşan sınıfa verilen addı. (Cenk Reyhan, 2012, 211)

İncelediğimiz dönemde Akseki'de on beş vakıf kurulmuştur. Bu on beş vâkıftan üçünün mesleği açık bir şekilde belirtilmiştir. Bunlardan biri müderris ikisi ise şeyhtir. Bununla birlikte iki kişide hafız olarak tanımlanmıştır. Gerek şeyh, gerek hafız gerekse müderris ilmiye sınıfı içerisinde kabul edilmektedir. Diğer on vâkıfın meslekleri kesin olarak belli olmamakla birlikte kullandıkları sıfatlardan yola çıkarak bunların yedi tanesinin askeri sınıfa mensup oldukları söyleyebiliriz. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin son döneminde "efendi" kelimesi bir saygı ifadesi olarak geniş bir kullanım kazansa da bu kelime özel anlamda ilmiye sınıfına mensup kişileri belirtmek için kişi adlarından sonra kullanılmıştır. Aynı şekilde "bey" sıfatı ise seyfiye sınıfına mensup kişileri belirtmek için isimlerin sonuna eklenmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak mesleği açık bir şekilde belli olmayıp "efendi" sıfatını kullanan altı kişinin ilmiye, "bey" sıfatını kullanan bir kişinin ise seyfiye sınıfına dâhil olduğunu söyleyebiliriz.

Bu on beş vakıftan üçünün kurucusu ise reaya sınıfına mensuptur. İkisi “ağa” birisi ise sadece hacı şeklinde ifade edilmiştir. Ağa sıfatı genellikle zengin reayayı tanımlamak için kullanılmıştır. “Hacı” sıfatı ise hacca gidebilecek mali zenginliğe sahip olup bu görevi yerine getirilenler için kullanıldığı düşünüldüğünde, reaya mensup bu üç kişinin maddi olarak durumlarının iyi olduğunu ifade edebiliriz. Vakıf kurucuları arasında hiç kadın vakıf kurucusu bulunmamaktadır.

Hizmet Amaçları ve Ekonomik Gelirlerine Göre Akseki Vakıflarının Değerlendirilmesi

“Vakıf malları, akarat-ı mevkufe ve müessesat-ı hayriye olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Akarat-ı mevkufe, vakıfların giderlerini karşılamak için gelir getirici özelliğe sahip para, altın, dükkân, hamam, değirmen, ev vb. menkullere ve gayrimenkullere verilen genel isimdir. Müessesat-ı hayriye ise insanların bizzat kendisinden istifade ettiği cami, medrese, zaviye gibi kurumlardır. Bir vakıf malı bazen akarat-ı mevkufe bazen de müessesat-ı hayriyeye hükmünde olabilmektedir. Mesela bir hamam vakfedilip işletilmesinden elde edilecek gelirle canlıların bir takım ihtiyaçlarının karşılanması şart koşulmuşsa bu akarat-ı mevkufedir. Ancak, bu hamam ihtiyaç sahiplerinin ücretsiz bir şekilde temizliklerini yapabilmesi şartıyla vakfedilmişse müessesat-ı hayriyedir.” (Muhammet Okudan, 2018, 282)

İncelediğimiz Akseki vakfiyelerinde müessesat-ı hayriye kabilinden bir medrese, bir mescit ve iki cami inşa edilip insanların hizmetine sunulmuştur. Akarat-ı mevkufe olarak ise bir haffaf dükkânı (kunduracı), bir demirci dükkânı, bir kalaycı dükkânı, bir kahvehane, 80 dönümlük bir arazi ve 500 kuruş ile 2000 kuruş arasında değişen miktarlarda toplam 12680 kuruş para vakfedilmiştir. Bu paraların işletilmesinde faize bulaşılmaması adına yapılacak işlemlerin muamele-yi şer’iyye ile yapılması özellikle vurgulanmıştır. Kâr payı oranı 19. Yüzyılın son çeyreğindeki iki vakıfta yüzde 15 iken 1899 tarihinden sonraki vakıflarda bu oranın yüzde dokuzaya çekildiği görülmektedir. Bu menkul ve gayrimenkullerden elde edilecek gelir büyük oranda imam, hatip maaşlarının ödenmesi, cami ve mescitlerin tamir edilmesi ve aydınlatılması için tahsis edilmiştir. Bununla birlikte iki şartta müderris maaşının ödenmesi ve medresenin bakım onarımı için ayrılmıştır.

KAYNAKÇA

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No., 581/1; 583; 590; 599; 600; 601; 602; 604; 606; 607.

KONYA VILAYET SALNAMELERINE GÖRE AKSEKI KAZASINDA İDARI VE SOSYO-EKONOMİK YAPI

*Öğr. Gör. Dr. Mustafa MALHUT**

ÖZET

Akseki, Konya vilayetine bağlı Antalya (Teke) sancağının kazalarından biridir. Konya Vilayet Salnameleri'nde Akseki ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Konya Vilayet Salnameleri'nin ilki 1868 (Hicri 1285) tarihini taşımaktadır. I. Dünya Savaşı'na kadar toplam 29 adet salname çıkarılmıştır. Konya Vilayeti'nin son salnamesinin tarihi 1914 (Hicri 1332)'tür. Salnameler resmi bir mahiyet taşıdığı için içerdiği bilgiler bakımından güvenilirliği yüksektir. Birçok çalışmaya kaynaklık eden bu önemli eserler bölgenin bürokratik teşkilatı ve kadroları ile askeri, iktisadi, sosyal, kültürel, eğitim ve sair konularına ilişkin bilgileri içermektedir. İlk örneklerinde az sayıda bilgi barındıran salnameler, zamanla daha detaylı bilgileri içine alarak genişlemiştir. Bu nedenle yerel tarih çalışmaları başta olmak üzere çeşitli alanlardaki tarih çalışmalarında ilk el kaynak olma özelliğini korumuştur.

Konya Vilayet Salnameleri'nde Akseki kazasına ilişkin önemli bilgiler bulunmakla birlikte, bu konu şimdiye kadar müstakil bir şekilde ele alınmamıştır. Bu çalışmada söz konusu salnamelerden hareketle Akseki kazası mercek altına alınacaktır. Salnamelerin sunduğu veriler ışığında, genel olarak Akseki'nin idari teşkilatı ve sosyo-ekonomik yapısı ortaya konulacaktır. Diğer kaynaklarla da desteklenecek olan bu çalışmaya daha detaylı bakıldığında, Akseki kazasının demografik yapısı, ihracat ve ithalat malları, geçim kaynakları, ziraatı, hayvancılığı, cami, medrese, mektep, öğrenci, hane, dükkân sayıları hakkında bilgi verilecektir. Böylece Akseki kazasının Osmanlı İmparatorluğu'nun son elli yıllık zaman dilimindeki tarihsel sürecine bir nebze de olsa ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Akseki, Konya Vilayet Salnameleri, Osmanlı İmparatorluğu.

THE ADMINISTRATIVE AND SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE IN AKSEKI DISTRICT ACCORDING TO KONYA PROVINCE YEARBOOKS

ABSTRACT

Akseki is one of the districts of Antalya (Teke) Sanjak, which is connected to Konya Province. There is important information about Akseki in the Konya Province Yearbooks. The first of the Konya Province Yearbooks dates from 1868 (Hicri 1285). Until World War I, a total of 29 Yearbooks were issued. The date of the last Konya Province Yearbooks was 1914 (1332 Hicri). Since yearbooks have an official basis, the information they contain is reliable. These important registers, which are the main source of many studies, contain major information about the bureaucratic organization and staff and military, economic, social, cultural, education, and other issues of the region. The yearbooks, which contain a limited amount of information in their first samples, have expanded over time by including more detailed information. So, it has preserved its feature of being the first-hand source for historical studies in various fields, especially in local history studies.

Although there is important information about Akseki District in Konya Province Yearbooks, this topic has not been dealt with separately until now. In this study, Akseki District will be investigated based on the aforementioned yearbooks. Based on the data presented in the yearbooks, Akseki's administrative organization and socio-economic structure will be revealed. When this study examined in more detail, which will be supported by other sources in the literature, important information about the Akseki District will be given. For instance, detailed information about the demographic structure, export and import goods, livelihoods, agriculture, animal husbandry, mosques, madrasahs, schools, students, households, and shops of Akseki District will be presented. Thus, it will be tried to shed some light on the historical process of Akseki District in the last fifty years of the Ottoman Empire.

Key Words: Akseki District, Konya Province Yearbooks, Ottoman Empire.

* Akdeniz Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, mustafamalhut@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

İlk eyalet salnamesi Saraybosna'da *Salname-i Vilayet-i Bosna* adıyla 1866 yılında yayınlandı. Bunu Halep (1867), Konya, Suriye, Tuna, Trabzon, Diyarbakır, Hüdavendigar (Bursa), Kastamonu (1868) izledi. 1869'da Adana, Edirne, Erzurum, Sivas'ta 1872'de Ankara ve 1879 yılında Aydın'da vilayet salnameleri yayınlanmaya başladı (Aydın, 2009).

Bu açıdan genel olarak bakıldığında salnamelere dayanan çalışma sayısının çok fazla olması doğaldır. Konya Vilayet Salnamesi'yle (KVS) ilgili de müstakil çalışmalar yapılmış ya da birçok çalışmada bu kaynak kullanılmıştır. Mesela Adem Topkaya'nın ve Mehmet Ali Talayhan'ın yüksek lisans tezleri buna örnektir (Topkaya, 2007; Talayhan, 2001).

Konya vilayetine bağlı Teke/Antalya sancağı da salnamelerden hareketle incelenmiştir. Mesela Aydın Beden, Teke sancağının Antalya kazasını salnamelerden hareketle ele almıştır (Beden, 2007).

Akseki'ye ilişkin olarak ise bu zamana kadar salnameler toplu şekilde değerlendirilmemiştir. Ancak Bakırcılar ve Durgun, *Ben Aksekiyim* kitabında yer alan bölümde özellikle 1914 tarihli KVS'yi başta olmak üzere çalışmalarında KVS'den yararlanmışlardır (Bakırcılar ve Durgun, 2015).

Bu çalışmada Konya Vilayet Salnameleri'nde yer alan bilgilerden hareketle Akseki'nin idari teşkilatı ve sosyo-ekonomik yapısı ele alınacaktır. Salnamelerdeki bilgiler el verdiği ölçüde bu yapıdaki süreklilik ve değişim izlenmeye çalışılacaktır. Kısaca, Akseki kazasının coğrafi yapısı, idari teşkilatı, demografik yapısı, köy, mahalle, hane sayısı, başlıca yapıları, binaları, eğitim, üretim, gelir kaynakları, cami, medrese, mektep, öğrenci, hane, dükkân sayıları ile ziraatı ve hayvancılığı hakkında bilgi verilecektir. Böylece Akseki kazasının Osmanlı İmparatorluğu'nun son elli yıllık zaman dilimindeki tarihsel sürecine bir nebze de olsa ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Konya Vilayet Salnamesi (KVS) ve Akseki

Akseki, Konya vilayetine bağlı Antalya (Teke) sancağının kazalarından biridir. Konya Vilayet Salnameleri'nde Akseki ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Konya Vilayet Salnameleri'nin ilki 1868 sonuncusu 1914 yayınlanmıştır. Toplam 29 adet salname çıkarılmıştır.

Konya Belediyesi tarafından Konya Vilayet Salnameleri'nin Türkçe traskripsiyonuna 2007'de başlanmış ancak 2017 yılına kadar ilk 20'si tamamlanmıştır. (<https://dijitalkitabim.com/konya-vilayet-salnamesi/>) Son 9 salname halen Türkçe harflere çevrilmeyi beklemektedir. Ancak Osmanlıca olarak salnamelere internet üzerinden ulaşmak mümkündür.

Aşağıda yer alan bilgilerin tamamı incelenen 29 adet KVS'den hareketle düzenlenmiş ve KVS'de Akseki'ye ilişkin bulunan bilgilerin sayfa numaraları kaynakça kısmında toplu şekilde verilmiştir. Bu nedenle metin için kullanılan ilgili yılın salnamesindeki sayfa numaraları ayrıca belirtilmemiştir.

Akseki'nin Coğrafi Konum ve Sınırları

1914 KVS'deki bilgilere göre, 36-37 kuzey enlemi ile 29-30 doğu boylamı arasında yer alan Akseki kazası, doğuda Bozkır, kuzeyde Seydişehir ve Beyşehir, güneyinde ve batısında Antalya ve Eğirdir kazaları ile çevrilidir. Yaklaşık 2.000 kilometrekarelik bir alanı kapsayan Akseki'nin etrafı dağlık, arazisi taşlıktır. Geyik Dağları eteklerinde kurulan Akseki'nin çevresinde Türkler, Gidengelmez, Akdağ, Boğaz gibi dağlar ve Göktepe, Sülek, Çimi ve Geyran gibi yaylalar bulunmaktadır.

1905 KVS'nde yer alan malumat şöyledir: Akseki kazası şarken Bozkır, şimalen Seydişehir ve Beyşehir, garben ve cenuben Antalya merkez kazalarıyla hem hudud olup İbradı Nahiyesiyle beraber 57 karyeyi muhtevi olup ve havası latiftir (yumuşak, hoştur). Kaza-ı mezkûrun mahallerini silsiles-i cibâl (dağlar) teşkil etmekte olduğundan arazinin kısmı küllisi taşlık ve ormanlıktır. Merkez kaza olan Akseki ve nam-ı diğer Marulya kazası Konya'nın 160 kilometre garb-ı cenubunda ve Antalya'nın 150 kilometre şarkında ve 29:30 tul ve 37 arzında ve Manavgat Nehri kollarından bir çayın kenarında bulunur. İbradı Nahiyesi merkezinin mebnî olduğu mahal taşlık olmakla birlikte yapıları muntazam suyu ve havası latif ve mamur bir kasabadır. Ahalisi müktesebat-ı ilmiyeye havahıştir ve irfan ve zekâ ile mütemeyyiz olup öteden beri bu kasabadan birçok rical-i ilmiye ve adliye ve saire yetişmiş ve elyevm nevvab-ı şeri'n birçoğu bu kasaba halkından bulunmaktadır.

İdari Teşkilatı

Akseki kazasının kaymakamlık makamı Marulya (Marla)'dır. Akseki kazası dâhilinde İbradı ve Düşenbe Nahiyeleri bulunur. Düşenbe 1886'da Akseki'den Ayrılıp Alaiye'ye (Antalya'ya) bağlandı.

1869'dan itibaren Akseki'de Meclis-i İdare ve Meclis-i De'avi (adli/hukuki işlerle ilgili) kuruldu. Meclis-i İdare kaymakamın riyaseti altındayken Meclis-i De'avi'ye reislik eden Naib Efendi'ydi. (Naibler Tanzimat Dönemi'nde kadıların yerini aldı.) Meclis-i De'avi **1883**'ten itibaren yerini Mahkeme-i Bidayet'e bıraktı.

1871'den itibaren İbradı ve Düşenbe Nahiyelerinin zabıta müdürleri ve kâtip isimleri salnamede yer aldı. Akseki Meclis-i Belediyesi **1874**'te ilk defa salnamede yazıldı. **1886**'da İbradı Nahiyesi'nde Belediye heyeti kuruldu. Akseki Belediyesi'nin sermayesi 1884'te 11.000 kuruştı. Meclis-i Belediye'nin sermayesi sırasıyla 1889'da 144.614; 1891'de 218.821; 1892'de 141.228; 1893'te 156.576 ve 1895'te 159.994 kuruştı.

1874'te Tapu Kâtibi ve Sandık Emmini riyasetinde 58.871 kuruş sermayeli bir Menafi Komisyonu kuruldu. **1879** yılında Hacı Salih Efendi, Hacı Mehmet Ağa, Hacı Mustafa Ağa riyasetindeki Menafi Komisyonu'nun sermayesi 163.184 kuruşa çıkartıldı.

1883'te salnameye Evkaf Müdürü, Ziraat ve Ticaret Odası Reisi ile Aşar ve Ağnam İdaresi memuru kaydedildi. **1889**'da Mal Kalemi ve Nüfus Kalemi yenilikler arasındaydı.

1891 yılında Akseki idari yapısında tekrar yenilikler yapıldı. Evkaf Komisyonu, Maarif Komisyonu, Vesait-i Nakliye-i Askeriye Komisyonu ve Muhacirin Komisyonu kuruldu. Ayrıca ilk defa karşımıza çıkan 291.536 kuruş sermayeli Akseki Ziraat Bankası şubesine Hacı Ahmet Efendi atandı. Bankanın sermayesi 1892'de 290.957 ve 1895'te 328.481 kuruşa çıktı. **1895**'te Muhacirin Komisyonu artık yoktur. Anlaşılan kısa süreli bir görev süresi olmuştur.

1893'te Tanzifat (Temizlik işleri) Komisyonu kuruldu. Aynı tarihli salnameye Redif 31. Antalya Alayının 2. Akseki Taburu'ndaki isimler yazıldı.

1900'de öncekilerden farklı olarak nüfus memuru, mal müdürü muavini, yoklama memuru, orman ondalık memuru Akseki'nin idari yapılanmasında yer aldı.

Akseki kazasındaki idari yapılanmaya ilişkin son verilerin yer aldığı *1905 tarihli KVS*'ye göre kazada bulunan idari ve askeri görevliler şunlardır:

- Kaymakam
- Naib
- Müftü
- Mal Müdürü
- Tahrirat Kâtibi
- Daire-i Belediye
- Meclis-i İdare ve Mahkeme-i Bidayet
- Ziraat Bankası
- Mal Kalemi
- Nüfus İdaresi
- Tapu Kâtibi
- Şer'îye Kâtibi
- Tarik Kâtibi
- Düyun-ı Umumiye Memuru
- Telgraf Memuru
- Orman Süvari Memuru
- Orman Ondalık Memuru
- Orman Piyade Korucusu
- Evkaf Komisyonu ve Maarif Komisyonu
- Redif 31. Alayın 2. Akseki Taburu'ndaki askeri memurların isimleri bulunmaktadır.
- Ayrıca İbradı Nahiyesi'nin müdür (Fuad Efendi), naib (Osman Nuri Efendi) ve kâtip (Ahmet Niyazi Efendi) isimleri vardır.

Tablo 1. Akseki Kazasının İdari Yapısı

Yıl (Rumi/Miladi)	Kaymakam	Naib	Müftü	Meclis-i Belediye Reisi	Mal Müdürü	Tahrirat Kâtibi
1285/1868	Ömer Lütfi Efendi	Ahmet Rüştü Efendi	Mehmet Şuhudi Efendi	-	Ahmet Tevfik Efendi	
1286/1869	Hasan Efendi	Mehmet Efendi	Mehmet Şuhudi Efendi	-	Mehmet Efendi	
1287/1870	Ahmet Efendi	Mehmet Necip Efendi	Mehmet Şuhudi Efendi	-	Mehmet Tevfik Efendi	Mustafa Efendi
1288/1871	Hüseyin Hüsnü Efendi	Numan Nafi Efendi	Mehmet Şuhudi Efendi	-	Mehmet Tevfik Efendi	Mustafa Efendi
1289/1872	Süleyman Bey	Numan Nafi Efendi	Mehmet Şuhudi Efendi	-	Mehmet Tevfik Efendi	Abdülümün Efendi
1290/1873	Osman Nuri Efendi	Numan Nafi Efendi	Mehmet Şuhudi Efendi	-	Mehmet Tevfik Efendi	Ahmet Necati Efendi
1291/1874	Osman Nuri Efendi	Mehmet Mesut Efendi	Münhal (Boş)	Münhal (boş)	Tevfik Efendi	Ahmet Efendi
1292/1875	Mehmet Ragıp Efendi	Veliyüddin Efendi	Münhal (Boş)	Hacı Ahmet Efendi	Tevfik Efendi	Ahmet Efendi
1293/1876	Osman Nuri Efendi	Veliyüddin Efendi	Münhal (Boş)	Hacı Ahmet Ağa	Tevfik Efendi	Ahmet Efendi
1294/1877	Osman Nuri Efendi	Veliyüddin Efendi	Münhal (Boş)	Hacı Ahmet Ağa	Tevfik Efendi	Ahmet Efendi
1295/1878	Mehmet Emin Efendi	Mustafa Asım Efendi	Mehmet Şuhudi Efendi	Hacı Ahmet Ağa	Mehmet Efendi	Necati Efendi
1296/1879	Mehmet Emin Efendi	Mustafa Asım Efendi	Şuhudi Efendi	Hasan Hüsnü Efendi	Mehmet Efendi	Necati Efendi
1298/1881	Mahallinden defter alınmamıştır.					
1299/1882	Mahallinden defter alınmamıştır.					
1300/1883	Hasan Şükrü Efendi	Şükrü Efendi	Şuhudi Efendi	Şakir Bey	Muhtar Efendi	Necati Efendi
1301/1884	Ali Vasfi Efendi	İbrahim Şükrü Efendi	Şuhudi Efendi	Tahir Bey	Himmet Mümtaz Efendi	Kadri Efendi
1302/1885	Ali Vasfi Efendi	İbrahim Efendi	Şuhudi Efendi	Şakir Bey	Niyazi Efendi	Kadri Efendi
1303/1886	Nuri Efendi	Hacı Sadık Efendi	Şuhudi Efendi	İsmet Efendi	Niyazi Efendi	Kadri Efendi
1304/1887	Nuri Efendi	İbrahim Efendi	Şuhudi Efendi	İsmet Efendi	Niyazi Efendi	Tahir Efendi
1305/1888	Derviş Yahya Efendi	İbrahim Efendi	Şuhudi Efendi	İsmet Efendi	Galip Efendi	Tahir Efendi
1306/1889	Derviş Yahya Efendi	Mehmet Sadık Efendi	Şuhudi Efendi	İsmet Efendi	Hamdi Efendi	Tahir Efendi
1307/1890	Şevki Efendi	Mehmet Efendi	Şuhudi Efendi	İsmet Efendi	Hamdi Efendi	Tahir Efendi
1308/1891	Nuri Efendi	Hüseyin Efendi	Numan Efendi	Hacı Abdülkadir Efendi	Ahmet Hamdi Efendi	Ahmet Tahir Efendi
1309/1892	Nuri Efendi	Ömer Vahid Efendi	Münhal (Boş)	Hacı Ahmet Efendi	Ahmet Hamdi Efendi	Tahir Efendi
1310/1893	Nuri Efendi	Mustafa Sabri Efendi	Ahmet Tahir Efendi	Hacı Abdülkadir Efendi	Ahmet Hamdi Efendi	Ahmet Tahir Efendi
1312/1895	Nuri Efendi	Kasım Mehdi Efendi	Ahmet Tahir Efendi	Hacı Abdülkadir Efendi	Ahmet Hamdi Efendi	Mehmet Hilmi Efendi
1317/1900	Şaban Efendi	İbrahim Vehbi Efendi	Ahmet Tahir Efendi	Hacı Abdülkadir Efendi	Ahmet Hamdi Efendi	Mehmet Nuri Efendi
1322/1905	Abdullah Efendi	Mehmet Emin Efendi	Mehmet Hilmi Efendi	Mehmet Tahir Efendi (eski müftü)	Mehmet Tevfik Efendi	Halil Rifat Efendi

1330/1914	Bilgi yok.
-----------	------------

Tablo 2. Demografik Durum

Yıl	Akseki Kazası	Teke Sancağı	Konya Vilayeti
1868	17.785	76.241	419.841
1869	16.785	76.845	455.756
1870	16.785	76.845	410.646
1874	17.585	85.601	414.603
1878	17.585	80.401	402.646
1883	17.638	86.913	432.364
1886	34.758	173.657	884.717
1892	34.758	173.513	893.666
1895	27.860	-	1.483.111
1900	25.930	196.709	1.046.832
1905	32.460	-	1886.237.470

1886 yılındaki salnamede rakamlar yaklaşık iki katına çıktı. Bunun sebebi **1881** yılında yürürlüğe giren Sicil-i Nüfus Nizamnamesi (Nüfus Defterleri Yönetmeliği) ile başlayan ve uzun süre sonunda tamamlanan Konya Vilayeti'nde kadınların da sayıma dâhil edilerek sonuçların salnamelerde yer almasıdır. Buradaki bilgilere göre, **1886** yılında Akseki'de 18.078 erkek ve 16.680 kadın vardır. Aynı tarihlerde Teke 173.657; Konya 337.449; Hamid 119.768; Niğde 197.634; Burdur 56.209 olmak üzere Konya Vilayeti toplam 884.717 nüfusa sahipti. 1904'te nüfus sayımı yapıldığı için rakamlarda değişim söz konusudur.

Yukarıdaki tabloya göre Akseki, **1868**'de Konya Vilayeti'nin toplam nüfusunun %4,2'sini, Teke sancağı nüfusunun %23,3'ü oluşturur. **1900** yılında ise Akseki, toplam vilayet nüfusunun %2,5 ve Teke sancağındaki toplam nüfusun %13'ünü barındırmaktadır. Bu düşüşte Düşenbe'nin kazadan ayrılması etkili olsa da 1886 yılı ele alındığında dahi Akseki, Teke sancağındaki nüfus artış hızının gerisindedir.

Tablo 3. Akseki'de Köy, Hane ve Nüfus Sayıları

Yıl	Akseki Merkez			İbradı			Düşenbe			Toplam		
	Köy	Hane	Nüfus	Köy	Hane	Nüfus	Köy	Hane	Nüfus	Köy	Hane	Nüfus
1868	57		9.656	16		4.282	54		3.847	127		17.785
1869	57	3.220	9.656	16	1.427	4.282	54	950	2.847	127	5.597	16.785
1873	57	3.120	9.336	14	1.332	4.437	54	1.316	3.812	125	5.768	17.585
1878	57	2.020?	9.336	14	1.352	4.437	54	1.316	3.812	125	4.688	17.585
1883	50	4.096	8.178	14	2.069	4.530	52	1.783	3.920	116	7.948	17.638
1891	54	3.939	18.115	17	1.881	8.207	51	1.865	9.116	68	5.820	26.322
										119	7.685	35.438
1895										75	6.752	27.860
1905										57	1.517	32.460
1914										60		32.993

Düşenbe 1886 yılında Akseki'den ayrılmasına rağmen 1891 rakamlarında Akseki'ye bağlıymış gibi salnamede yer almıştır.

Tablo 4. 1872 ve 1873 KVS'ye Göre Mahalle ve Köyler¹

AKSEKİ KAZASI							
Esami-i Kura		Nüfusu		Hanesi			
		1873	→	1872	1873	→	1872
1.	Akseki Kasabası	2.217	→	aynı	905	→	aynı
2.	Hüsameddin Karyesi	159		''	29		''
3.	Alavere/Alavada	161		''	43		''
4.	Belenilvad	257		''	83		''
5.	Bucakilvad	86		''	30		''
6.	Alvadkebir	462		464	154		''

¹Köy ve mahalle isimleri salnamelerde yer aldığı şekilde yazılmakla birlikte yer isimlerinin bulunduğu birkaç çalışma dikkate alınarak bazı yer isimlerinin yanına çalışmalarda yazılan isimler de eklendi. Mahalle ve köy isimlerinin karşılaştırılması için bkz., (Ak, 2014; Güçlü, 2020; Topkaya, 2007).

7. Sarıhaliller	94	aynı	23	”
8. Sarısa	17	”	- (boş)	5
9. Emiraşıklar	198	”	64	aynı
10. Bucakkışla	95	”	32	”
11. Akşehir	189	”	65	”
12. Emiriye/Emerya	205	”	34	”
13. Tutus/z	45	”	33	”
14. Hotullar	25	”	5	”
15. Kağıtçı	255	”	83	”
16. Sima/Simyan	190	195	56	”
17. Değirmenlik	185	aynı	22	”
18. Honhab	56	”	15	”
19. Hacceler/Ceceler	115	”	34	”
20. Güneykışla	27	”	20	”
21. Karakışla	138	”	47	”
22. Yarlurmamekışla?	408	”	135	”
23. Bala	250	”	96	”
24. Bıyıklı	160	”	50	”
25. Minariye	145	”	50	”
26. Barla	117	”	4	”
27. Çende/Çendeve	58	”	30	”
28. Abuteteb/Ebuztateb?	25	45	22	”
29. Kepez	190	aynı	52	”
30. Kepezbeleni	123	”	15	”
31. Mofuzu	44	”	25	”
32. Hoca	225	”	73	”
33. Kötep	- (yok)	149	- (yok)	44
34. Kiliseli	126	149	44	aynı
35. Afşin	80	aynı	31	”
36. Cadikli	134	”	44	”
37. Minval	124	”	43	”
38. Belles	397	”	145	”
39. Koğanda	163	”	48	”
40. Karsola/Karsula	107	”	29	”
41. Birnuhi	248	”	75	”
42. Cümleler/ Cemeler	204	”	54	”
43. Aşağıaşıklar	154	”	15	”
44. Viranyaka	150	153	50	”
45. Gönye/Gönyat	74	aynı	26	”
46. Balakilise	132	”	45	”
47. Didedere	165	”	44	”
48. Sarıhacılar	209	”	64	”
49. Güncek	56	”	19	”
YEKUN	9.336 (olması gereken 9.593)	”	3.120 (olması gereken 3.149)	”
Senir Mea Düşenbe Nahiyesi	1873	1872	1873	1872
1. Karaboynuzlar Karyesi	90	aynı	19	”
2. Hacı Ahmetler	87	”	24	”
3. Okurcalar	29	”	13	”
4. Sarı Ağalar	26	13	8	”
5. Köseler	46	26	16	8
6. Kadem Ağalar	83	46	53	16
7. Hifeler/Hayfeler	14	83	4	52
8. Odaönü	16	14	4	aynı
9. Buzine	35	16	26	4
10. Yolcu	49	35	19	26
11. Viran Senir	26	82	22	19
12. Çavuş	54	49	30	19
13. Özler/Uzeller?	31	26	10	22
14. Alaybeyler	112	54	34	30
15. Kadılar	24	31	11	10
16. Matarlar	8	111	7	31
17. Halid Ağa	41	24	34	11
18. Rışvan Ağa	73	8	22	7

19. Kadir Ağalar	45	41	19	34
20. Hacılar	41	73	15	22
21. Karacalar	31	45	15	19
22. Hacı Ali	25	41	10	15
23. Seydiler	31	aynı	15	aynı
24. Asiyeler/Esbiyeler?	25	”	10	”
25. Karaöz	28	”	9	”
26. Demirciler	26	”	9	”
27. Kirten/Girtek	29	”	11	”
28. Çeltikçi	83	”	35	”
29. Bazarıcı	78	”	31	”
30. Karafeyz	35	”	15	”
31. Çakir	32	”	13	”
32. Odaönü	10	”	13	”
33. Aşıklar	48	”	12	”
34. Ahmetler	41	”	15	”
35. Temreci	41	”	18	”
36. Serhenk	38	”	14	”
37. Subanlı/Sevbanlı?	74	”	21	”
38. Maralnas	75	”	24	”
39. Karayol	58	”	23	21
40. Karabağı	395	95	173	73
41. Nefs-i Senir mea Mahmud Ağalar	347	aynı	142	aynı
42. Karadere	122	”	23	”
43. Kozağaç	154	”	54	”
44. Eksere/Eksire	307	”	114	”
45. Umlas	67	”	34	”
46. Sefire	74	”	27	”
47. Benyelik/Beniyelik	23	”	10	11
48. Karağacı/Narağacı	43	”	20	21
49. Hacı Emirlü (Ömerli) Aşireti	312	”	87	aynı
50. Sülük/Sülele Aşireti	228	”	71	”
51. Boz Ahmetli Aşireti	113	”	13	”
52. Sarıçlı Karyesi	178	”	53	”
53. Kileci	3.772	”	1.335	”
YEKUN	3.812 (olması gereken 4101)	”	1.316 (olması gereken 1505)	”
İbradı Nahiyesi	1873	1872	1873	1872
1. Nefs-i İbradı	1.325	aynı	366	aynı
2. Ormana	645	”	264	”
3. Onlar	289	”	74	”
4. Üzünderesi	63	”	30	”
5. Velal	137	”	44	”
6. Ilarma	140	”	44	43
7. Lordma	259	”	87	aynı
8. Günü	150	”	5	50
9. Dalaman	210	”	50	aynı
10. Zekeriya	117	”	31	”
11. Kethak/Kethen	312	”	80	”
12. Derebucak	410	”	104	”
13. Kömec	311	”	81	”
14. Başlanuz/Başlar	69	”	23	”
YEKUN	4.437 (doğru)	”	1.352 (olması gereken 1283)	1353
VİLAYETİN YEKUNU				
Aded-i Kura (Köyler)	Hanesi	Nüfusu		
1.692	137.341	430.206		

Tablo 5. 1914 KVS'ye Göre Akseki'de Mahalle ve Köyler

Akseki				
Mahalle		Karye		
Marulya'da Hacı İlyas	Güleş/Gülüş	Gelvas	Fersun	Cimeler/Cemeler
” Fakihler	Akşahap	Hüsameddin	Gönyat	Parboz/Yarpuz
” Boğaz	Emiriye/Emerya	Aladede/Alavada	Hovaca/Hoca	İbradı'da Urla

” Demirciler	Kağras	Albilvad	Mudus	” Üzümdere
Çimi’de Soğanlı	Tutus/z	Bucak	Kepezbeleni	” Başlar
” Süfla	Sutariye	Koruğza/Kravganda	Kibar/Kepez	” Onurle/Ünürle
” Bala	Sima/Simyan	Elvadkebir	Eyügal/İvgal	” Derebucak
” Evsat	Değirmenlik	Sarı Hacılar	Bergus/Bergos	” Güveyih
Cemerler Bala	Susuz Şahab	Didere	Viranyaka	” Gencek
Süfla	İbradı’da Bala	Seller	Aşağışıklar	” Zekeriya
Gödene’de Bala	” Evsat	Çaltılı Çukur	Gediş/Geriş	” Bodamyra
” Süfla	” Süfla	Mişval	Alakilise	” Zılan
Sarı Haliller		Efteşe	Cendek	” Larma
Emiraşıklar		Kiliseli	Minariye	” Kirlı/Gereli
Bucak Kışla		Güneycik	Kara Kışla	” Yeniköy
Mahalle Toplamı	27	Köy Toplamı	45	

Tablo 6. Emakin-i Umumiye (Başhca Yapılar, Binalar)

Yıl	Cami/ Mescid	Medrese	Mektep	Dükkân	Hamam	Su Değir -meni	Fırın	Kahvehane	Kütüphane	Tekye	Çeşme
1869	20	5	5	60							
1883	82/44	22		148	4				1		
1885	82/44	51	86	418	4				1		901
1900	85	24	60	228		86	3	9	2	5	
1905	110	32	23+2	171+53					3	3	
1914	71/25			315		77					300

Akseki’de 1 tane Hükümet Konağı, 1 tane Debboy-i Hümayun (askeri depo) ve 1 tane Daire-i Belediye vardır.

- 1905’te İbradı’da 1 Rüştıye, 1 İbtidai, 53 dükkân bulunmaktadır.
- 1914 KVS’ye göre Akseki’de:
 - Kilise ve fabrika yoktur.
 - Lokanta, destgah (atölye) yoktur.
 - 1 şadırvan,
 - 5 mağaza,
 - 4 aşçı dükkânı,
 - 1 kiremithane,
 - 2 imalathane,
 - Civarındaki hanlar ve çeşmeler vardır.
 - Kasaba civarına gelinceye kadar kireçle yapılmış yol ile kasaba içerisinde demir borularla isale (su akıtma) edilmiştir.
 - Kazada istirahati temin edecek yapılar mevcuttur.
 - Merkezde cumartesi günü pazar kurulur. Tesis tarihi 1868’tir.

1914 KVS’ye göre Av ve Mesire Mahalleri

Kaza dâhilinde mesire yoktur. Ama her tarafta geyik, keklik, tavşan, sansar ve tilki avlamak için avlaklar olup yalnız geyik aralıkta ve diğer avlar eylülünden şubat sonuna kadar avlanabilir. Kazada kayda değer asar-ı atika (eski/antik eser) yoktur.

1914 KVS’ye göre Akseki Kazası Evkafı

Kazada hayır olarak yapılan cami, mescid, çeşme, sahrınç (sarnıç), medrese, yolcular için han vesair vardır ama mahsusat-ı vakfiyeleri yoktur. Akseki kazasında bulunan dini yapılar; Emiraşıklar, Genç Abdal, Viranyaka karyesinde Şeyh İdris ve Kibar Tilki karyesinde İshak Seydi ve Menariye karyesinde Sadık Abdal zaviyeleri vardır. Bu zaviyelerin mahsusatları var ise de mukaddema hazineye alınmıştır. Tarihleri meçhuldür.

Akseki'de Eğitim

1914 KVS'ye göre:

Tablo 7. Akseki'de 1914 KVS'ye Göre Eğitim

Akseki Mektep Kazası Derecesi	Tarihi Tesisi ve Küşadı	Mektebin Resmî Veya Hususî olduğu	Mektebin Mensup Olduğu Cemaat	Adet-i Şakirdan Yekün	Şimdiye Kadar Şehadetname Alanların adedi	Adedi muallim
Rüşdiye	1890	Resmî	Osmanlı	50		3
Merkez İbtidai	1893	”	İslam			3
Orman Karyesi İbtidaisi					İki rüştiyeden	1
Çimi K. İ.	”			400	105	1
İbradı Rüştiyesi	1872			50		3
İbradı İbtidaisi					İbradıdan 550	1

1874'te 6 adet sıbyan mektebinde 389 erkek ve 300 kız çocuk vardır. 5 medresede 47 öğrenci bulunuyor. Düşenbe'de 7 sıbyan mektebinde 400 erkek ve 187 kız çocuk vardır.

1879'da 6 sıbyan mektebinde 350 erkek ve 150 kız çocuk ile 6 medresede 150 öğrenci vardır.

1900'de 60 mektep var. 14'ü yeni usulde eğitim veriyor ve 860 talebe ve 352 talebat vardır.

- Eski usul eğitim veren mektep sayısı 46 iken 1679 talebe 1203 talebat vardır.
- 24 medreseye 18 müderris 535 talebe devam eylemektedir.
- Mevcut iki kütüphanede 360 aded yazma ve 72 basma kitap vardır.

1905'te;

- Merkez kaza mektep-i rüştiye muallim-i evvel Mustafa Şükrü Efendi
- Hüsn-i hat Muallimi Ahmet Salim Efendi aded-i talebe 53
- İbradı Nahiyesi mektep-i rüşdiyesi muallim-i evveli Şükrü Efendi
- İbradı Nahiyesi mektep-i rüşdiyesi muallim-i sanisi Abdurrahman Efendi aded-i talebe 35'tir.

Tablo 8. Akseki Kazasının Gelirleri/Vergileri

Akseki Kazası Vergileri (1869)			
Akseki Kazası	Sınır mae Düşenbe	İbradı Nahiyesi	Yekün
216.587	192.285	81.145	490.019

Mahsulat-ı sınaiyesi: Bez, gön ve demirden mamul balta ve kazma gibi aletlerdir. Hasılat-ı Araziyesi: Hınta, şair, pembe ve burçak vesairdir.

- 1879'da vergi toplamı 417.089 kuruştur.
- 1905'te kazanın varidat-ı umumiyesi
 - Aşar 349.687,
 - Emlak ve arazi vergisi 229.845,
 - Ağnam 179.126,
 - Temettü 71.500,
 - Teçhizat-ı askeriye 28.828,
 - Maarif 4.515,
 - Rüsüm-i mütenevvi 1.485,
 - Toplam 764.987 kuruştur.
- 1914'te Akseki kazasının gelirlerinin tamamı 12.500 liradır. Genel masrafı 6-7 bin civarıdır. Ahalinin tahmini nakit serveti kullarımdakiler dâhil edildiğinde yaklaşık 500.000 bin liradır.

Tablo 9. Ekili Arazi ve Ziraat

Teke Sancağı					
Kaza İsmi	Çift	Ekili Tarla (Dönüm)	Gelecek Seneye Hazırlanan Tarla (D.)	Ziraata Elverişli Tarla (D.)	Ekili Araziye Atılan Tohum (Keyl-i Âsitane)
Teke	6.770	203.100	203.100	610.000	101.550
Elmalı	3.300	99.000	99.000	30.000	49.500
Alâiyye	3.000	90.000	90.000	45.000	45.000
Akseki	2.800	84.000	84.000	25.000	42.000
Kaş	2.300	69.000	69.000	6.000	34.500
Toplam	18.170	545.100	545.100	716.000	272.550

Yukarıdaki tablonun bulunduğu 1874 yılına ait verilere göre, Teke sancağında ekili arazinin yaklaşık %15'i Akseki'dedir. 1883'te 45.385 dönüm ekilmiş arazisi ve 7.170 dönüm arazi-i gayri mezru'ası vardır.

1900'te İdhalat ve İhracat: genellikle yiyecek, hububat ve ticaret malları ithal edilirken; ihracat salep, mazı, kitre, kereste vesairden ibarettir.

1905'teki bilgiye göre, buğday, arpa, susam, darı, burçak gibi zirai ürünler yetersiz olduğu için çevre kazalardan ithal edilir. Deri ve ayakkabı üretimi ihtiyacı karşılayacak derecededir. İhracatı salep, mazı, kitre ve kereste gibi şeylere münhasırdır.

1905 senesi Hasılat-ı mütenevvası (çeşitli hasılatları) şöyledir: Keyl Astanı (ölçüsü): Hınta 32.200; Şa'r (kıl) 11.280; Penbe 5.660; Sisam 4.000; Darı 2.550; Burçak 861. Kıyye (Okka): Yağ 18.000; Peynir 750; Arı kovanı 8.000 adet.

1914 KVS'ye göre Arazi ve Ziraat

Akseki kazası dâhilinde 125.000 dönüm arazi ziraata yapmaya elverişli iken 220.000 dönüm arazi dağlık ve taşlık olduğundan ziraat yapılamaz 150.000 dönüm arazi ise meradır.

Ziraat yapılan arazide buğday, arpa, nohut, fasulye, susam gibi hububat ve pamuk ekimi yapılmakta ve bir kıyyeden (okka) tahminen beş kıyye hasılat alınmaktadır. Ziraat eski usuldür. Mahsulat tahminen mahallinde sarf olunup harice gitmez. Ekili arazi tümüyle kuraktır. Sulanmaya imkânı kısıtlıdır. Etrafında göl ve şehir yoktur. Ekim yapılmayan dağlık ve taşlık arazi kabil-i imar değildir.

Kaza dâhilinde 5-6.000 dönüm kadar bağ ve bahçe bulunmaktadır. Muhtelif çeşit üzüm türleri üretilmektedir ama kuru üzüm olmaz. Bir dönüm bağdan ortalama 500 kıyye yaş üzüm üretilir ve kaza dâhilinde tüketilir. Bağ ve bahçelerde çok miktarda incir ağacı bulunur. Bağlarda hastalık yoktur. Bazen tırtıl bulunursa da hasarı mevcut olmaz.

1914 KVS'ye Göre Madenler

Merkez kazaya bir buçuk saat mesafede Emir Hasan, Pusar, Ferme adlı mahallerde yığın halinde kömür madeni, Tutus/z Karyesi civarında simli kurşun madeni ve mahal-i sairede demir ve gümüş madenleri izlerine tesadüf edilmekte ise de bunlardan hiçbirinin işletilmesi için ruhsatname alınmamıştır.

1914 KVS'ye Göre Sanayi

Her çeşit ayakkabı, hayvan nal ve mıhları, bez ve eski usulde üretilen el havlusu, eski usul çıkırıklar vasıtasıyla pamuk iplikleri, kaşık ve kereste imal edilmektedir.

Ayakkabıların bir kısmı çevre kaza ve nahiyelere ihraç edilir. 25.000 kıyye nal ve mih ile cüzi miktarda edevat üretilerek bunların 10.000 kıyyesi Hadım ve Manavgat Nahiyelerine gönderilir. İpliğinin üçte birinin dâhilde üretildiği 50.000 kıyye bezin 30.000 kıyyesi ihraç edilir. Senelik her destesi on tane olmak üzere 30.000 deste üretilen kaşıkların %90'ı başta Konya ve Aydın vesair vilayetlere ihraç edilir. 500.000 kuruşluk kerestenin yarısı dâhilde kullanılır, diğer yarısı Konya havalisini ihraç edilir. Nakliyesi kolaylaştığı takdirde buradan 150.000 liralık ve belki daha fazla kereste üretilip ihracı mümkün olabilir. Bunlar için şirket yoktur.

Tablo 10. Hayvanlar/Hayvancılık

	Keçi	Koyun	İnek	Öküz	Beygir	Eşek	Katır	Deve	Manda
1893	56.093	3.255	2.652	1.981	774	970	834	377	0
1900	57.683	3.862	6.496		667	2.287	764	276	55
1905	41.759	2.912	6.671		646	1.878	501	470	16
1914	-	-	6.886		651	2.138	996	565	

Hayvancılık alanında kayda değer bir gelişim olmadığı gibi, başlıca hayvancılığı teşkil eden Keçi sayısı ile koyun ve at sayılarında düşüş vardır.

DEĞERLENDİRME

Vilayet Salnameleri birinci el kaynak olarak değerlendirilebilecek resmi kayıtlardır. Özellikle yerel tarih çalışmaları başta olmak üzere sosyo-ekonomik, idari, askeri, eğitim ve kültüre ilişkin çeşitli alanlardaki tarih çalışmalarına kaynaklık etmektedir. Ancak vilayet salnamelerinde yer alan bilgilerin kullanılması sırasında dikkatli olunması gerekmektedir. Çünkü salnamelerde yer alan bilgilerin güncelliği ve güvenilirliği noktasında eksiklikler ve hatalar olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışma çerçevesinde yer adları ve demografik yapıya ilişkin bilgi ve verilerde tutarsızlıklar, eksiklikler ve hataların mevcut olabileceği görülmüştür. Yine de genel olarak değerlendirildiğinde Konya Vilayet Salnameleri içinde Akseki'ye dair yer alan bilgiler, bilimsel bir çalışma yapmaya olanak sağlayacak derecede zengin ve detaylıdır.

Bu çalışmada 1868'de başlayıp 1914'te sonlanan 29 adet salnamenin incelenmesi sonucu Akseki'deki idari ve sosyo-ekonomik yapı ve bu yapıdaki süreklilik ve değişim ortaya konulmaya çalışıldı. Çalışma dâhilinde ve ulaşılabildiği ölçüde farklı alanlara ilişkin tablolar oluşturuldu.

İlk salnameler daha az bilgi içermekle birlikte kazaya ilişkin malumat kısmında genellikle benzer bilgiler tekrarlanmaktaydı. Salnameler zamanla daha detaylı bilgiler içermeye başladı ve özellikle 1914'teki KVS'de en detaylı şeklini aldı. İlk salnamelerin sayfa sayısı 100 civarı iken son salname resimlerle birlikte 850 sayfadan fazladır.

Salnamelerden anlaşıldığı üzere merkezi yönetimin taşra teşkilatına ilişkin yaptığı değişiklikler hızlı şekilde Akseki'de karşılığını bulmuştur.

II. Abdülhamit'in eğitim alanındaki atılımları da benzer şekilde Akseki'de tatbik edilmiş, yeni usulde eğitim veren okullar yaygınlaşmıştır.

Akseki'de nüfus yıllar içinde az da olsa artış göstermiş ama Teke sancağının geneli ile karşılaştırınca bu artış hızı çok daha yavaş gerçekleşmiştir. 1872'de köylerin ortalama nüfusu Akseki'de (2.217 nüfuslu merkez dâhil) 192, Düşenbe'de 77, İbradı'da (1.325 nüfuslu merkez dâhil) 317'dir. 1914'te Akseki nüfusu 32.993, mahalle sayısı 27, köy sayısı ise 45'tir. Mahalle ve köyler birlikte düşünüldüğünde yerleşim yerlerindeki ortalama nüfus 458'tir. 1872 sayılarına sonraki yılların ortalamasına göre (kadınların sayısı erkeklere yakın ama biraz daha azdı) kadınların sayısı eklendiği takdirde, 1914'e gelindiğinde yerleşim yerlerinde nüfus yoğunluğunun artmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde dahi bu durumda olumlu bir değişim yoktur. 2020 yılına göre, Akseki'nin nüfusu 11.484 ve ilçenin mahalle sayısı 51'dir. Akseki Belediyesi'nin resmi internet sitesinde köylerdeki nüfus oranının düşüş gösterdiği ve nüfusun yaşlı kişilerden oluştuğu yazmaktadır. (<http://akseki.bel.tr/akseki-tarihi/>)

İncelenen tarihler arasında Akseki'deki başlıca bina ve yapılarda ciddi değişiklik olmamış, sadece dükkân sayısı 1869'da 60 iken Düşenbe'nin ayrılmasından sonra bile 1914'te 315'e yükselmiştir. Kazada kilise, fabrika ve atölye yoktur. Buradan hareketle Akseki'de gayrimüslim tebaanın olmadığı veya az olduğu ile üretimin çok sınırlı kaldığı yorumu yapılabilir. 1914'teki verilerde ise ayakkabı, nal, mih, iplik ve kerestenin çevre kaza ve vilayetlere ihracından bahsedilmiştir. Aynı zamanda ulaşım olanaklarının kısıtlılığında ve dolayısıyla ihracın arttırılamadığı belirtilmiştir.

Akseki'de yıllar içinde toplanan vergiler ve bununla bağlantılı olarak gelirler de artmıştır. Metinde yer alan tablolar incelendiğinde 1874'te 45 bin dönüm kadar olan ekili arazi 1914'te 125 bin dönüme yükselmiş, verilen rakamlara göre bölge halkı tarım konusunda adeta atılım yapmıştır. Ancak aynı durum hayvancılık için geçerli değildir. Hatta hayvancılık konusunda bazı gerilemeler dahi olmuştur.

KVS'den hareketle genel olarak değerlendirildiğinde, Akseki kazasında idari, sosyo-ekonomik ve kültürel değişim gözle görülür bir şekilde ilerlemiş ama Osmanlı İmparatorluğu'nun temel

sorunlarından olan ve ekonomik şartlardan kaynaklanan olumsuzluklar ve zorluklar nedeniyle Akseki'deki değişim yavaş ve bölgenin çehresini değiştirmesi anlamında daha az etkili bir seyir izlemiştir.

KAYNAKÇA

Konya Vilayet Salnamesi (KSV):

1285/1868, s. 65, 94.

1286/1869, s. 65, 119.

1287/1870, s. 64, 92.

1288/1871, s. 64, 119.

1289/1872, s. 58, 107, 178, 198-202.

1290/1873, s. 58, 116, 206-212.

1291/1874, s. 64, 119, 134, 137, 156-161.

1292/1875, s. 64, 119, 134, 137, 156-161, 175.

1293/1876, s. 65, 89, 138, 143-144.

1294/1877, s. 81, 148, 154-155.

1295/1878, s. 84, 108, 139, 151, 158-159.

1296/1879, s. 121-122, 158, 162.

1298/1881, s. 54, 140.

1299/1882, s. 142, 161.

1300/1883, s. 191-193, 225.

1301/1884, s. 161-163, 191.

1302/1885, s. 119-121.

1303/1886, s. 237-240, 245.

1304/1887, s. 190-192, 199.

1305/1888, s. 190-193.

1306/1889, s. 194-196.

1307/1890, s. 177-179, 184.

1308/1891, s. 182-184, 252-253, 271.

1309/1892, s. 178-180, 186.

1310/1893, s. 187-190, 236-237, 268-269.

1312/1895, s. 185-188, 236-237, 249-247.

1317/1900, s. 212-216.

1322/1905, s. 155-159, 314.

1330/1914, s. 184, 308, 344, 370, 463, 486, 520, 593, 630, 648, 729.

Ak, Mehmet, (2014). Antalya'da İdari Yapı ve Nüfus (1915). *ADALYA*, XVII, ss. 311-349.

Aydın, Bilgin, (2009). "Salnâme", *İslam Ansiklopedisi*. Cilt:36, ss. 51-54.

Bakırcılar, Ayşe N., ve Durgun Hatice, (2015). Osmanlı Dönemi'nde Akseki'ye Genel Bir Bakış, Ed. Demirtaş, Kemal vd., Ben Akseki'yim. İstanbul: Elit Ofset Matbaacılık, ss. 307-325.

Beden, Aydın, (2007). "Konya Vilâyet Sâlnâmelerine Göre XX. Yüzyılın Başlarında Antalya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı", *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu (Antalya, 22-24 Kasım 2007)*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları. ss. 176-196.

Güçlü, Muhammet, (2020). Cumhuriyet Döneminde Manavgat Kazası (1923-1950), *USAD*, 13, ss. 149-212.

<http://akseki.bel.tr/akseki-tarihi/> (Erişim, 26.06.2021).

<https://dijitalkitabim.com/konya-vilayet-salnamesi/> (Erişim, 26.06.2021).

Talayhan, Mehmet Ali, (2001). *Osmanlı Devlet Salnamelerinde Göre Adana ve Konya Vilayetlerinin İdari Taksimatı 1851-1910*. Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi SBE, Niğde.

Topkaya, Adem, (2007). *Salnâmelere Göre Konya Vilayeti (Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı)*. Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

AKSEKİLİ RASİH (KAPLAN) BEY'İN HAYATI VE DÜŞÜNCELERİ

*Doç. Dr. Nebahat ORAN ARSLAN**

ÖZET

Bu çalışmada Antalya Milletvekili Rasih (Kaplan) Bey'in hayatı, milli mücadele yıllarında ve TBMM iki dönem milletvekilliği sırasında yapmış olduğu çalışmalar üzerinde durulmuştur. Rasih Bey TBMM'de sekiz dönem Antalya Milletvekilliği yapmıştır. Rasih Bey, Milli Mücadele yıllarında Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde siyasi faaliyetlerine başlamış daha sonra TBMM'nin açılmasıyla milletvekili olarak, Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine ulaşması için yapılan bütün inkılapların benimsenmesinde etkin rol oynamıştır.

TBMM'nin açılmasıyla birlikte, Saltanat ve Hilafetin kaldırılması, ve Cumhuriyetin ilanı hakkındaki bilimsel yaklaşımı, halkın, çocukların ve geçliğin eğitimi ile ilgili düşünceleri aktarılmaya çalışılmıştır. Bildiri hazırlanırken arşiv belgeleri ve telif eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antalya, TBMM, hilafet, saltanat.

THE LIFE AND THOUGHTS OF RASİH BEY (KAPLAN) FROM AKSEKİ

ABSTRACT

Our recent history is full of many events and personalities that have not been studied properly yet. One of these studies. He is a person whose importance in the history has to be mentioned with his exertion and effort during the National Contention.

Rasih (Kaplan) Bey first took part in the foundation of "The Association of Defense of Rights in Antalya" in the Turkish political history. Then he played an active role in adopting the whole revolutions for the advanced of modern Turkish society as a deputy with the establishment of the Great National Assembly of Turkey (TBMM). In this study, the family and characterization of Rasih bey have been studied, and his efforts in the first and second period of the Great National Assembly of Turkey have been summarized. His political personality has been tried to be brought to light taking into consideration his opinions about Sevr an Lozan Treaties taht have been considered as essential turning points in the Turkish history, his opinions about sovereignty and caliphate, and how he evaluated many other developments.

In my opinion with studying the efforts of Rasih (Kaplan) Bey who worked as deputy of Antalya for eight periods, the progress in the National Contention and Republican Period, and the phases in the process of modernization could be easily comprehended.

Key Words: Antalya, TBMM, caliphate, reign.

GİRİŞ

Rasih (Kaplan) Bey'in Hayatı

Mehmet Rasih Bey 1883'te Antalya'nın Akseki ilçesi Fakılar Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir (Akseki İlçesi Nüfus Müdürlüğünden Alman Nüfus Kayıt Örneği). Ailesinin adı Şatıroğullarıdır. Babası Şatırzade Tahir Efendi, Çimi ve Konya medreselerinde okumuş, 1893'te Akseki müftüsü olmuştur. 1900'de Akseki Belediye başkanlığı yapmış olan Tahir Efendi eğitim şuurunun uyanmasına çalışmıştır. Rasih Bey'in annesinin adı Tevhide Hanım'dır. Öğrenimine Akseki'de başlamış, ilkokul ve ortaokulu burada bitirmiş olan Rasih Bey 1902'de Konya müftüsü Yalvacı Ömer Efendiden Arapça ve İslam Hukuku gibi dersler alarak medreseden mezun olmuştur. 1906'da öğrenimini ilerletmek için Mısır'a gitmiştir. Burada Mısır Dar'ül- Fünun'unda edebiyat ve sosyoloji eğitimi almıştır. Daha sonra İstanbul'a gelmiş ve 1911'de Nevşehirli Hasan Efendiden diploma almıştır.

Rasih Bey, 1900'de on yedi yaşında iken Hatice Hanımla evlenmiş bu evlilikten Fatma, Şerife, ve Zeynelabidin adlı üç çocuğu olmuştur. Ne yazık ki günümüzde hiçbiri yaşamamaktadır. Rasih Bey ilk eşinin 1949'da ölümü üzerine Şerife Hanımla ikinci evliliğini yapmıştır (Nüfus Kayıt Örneği). 1920-

* Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nebahatarслан@hotmail.com (Bu bildiri Tarafımdan yapılmış olan Yüksek Lisans (Basılmamış) türetilmiştir.

1950 yılları arasında yedi dönem Antalya milletvekilliği, bir dönem Maraş milletvekilliği yapan Rasih Bey, 1952 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu Akseki'de hayata gözlerini kapamıştır.

Antalya'nın İşgali ve Rasih Bey

Rasih Bey Aralık 1911'de Antalya sancağından Konya İl Genel Meclisine üye seçilmiştir. 1912-1913 yıllarında Akseki Encümen-i Maarif Riyaseti'nde bulunmuştur. Antalya'nın Konya'dan ayrılmasıyla Antalya İl Genel Meclis üyesi olmuş, bu görevini 1920 yılına kadar sürdürmüştür.

Rasih Bey'in milli mücadelede yer alması Antalya'nın Birinci Dünya Savaşı sonucunda imzalanan Mondros Mütarekesi'yle (Tansel, 1991, s.25). İtalyanlar tarafından işgaline karşı oluşturulan milli harekete katılmasıyla başlamıştır. Antalya'da da kurulan milli teşkilat içerisinde yer almıştır. İtilaf Devletleri mütarekenin yedinci maddesine dayanarak birçok bölgede haksız işgaller gerçekleştirmişlerdir. Bütün yurttan ordusu, silahı ve donanımı olmayan Türk milleti korku ve mücadele ikilemini yaşamaktaydı. İşgaller karşısında alınacak önlemlerin amacı halkı buldukları yerlerde silahlandırma ve teşkilatlar kurma yönünde bilinçlendirerek Türk milletinin haklı sesini dünya kamuoyuna duyurmaktır. Bu faaliyetler Anadolu toprağında, işgale uğrasın ya da uğramasın milli ve dini değerleri ön plana çıkararak bağımsızlık ve hürriyet amacına yardım edecekti.

İşgale uğrayan vilayetlerden biri de Antalya idi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde imzalanan Uşi Antlaşmasıyla İtalyanlara Trablusgarp, Bingazi ve On İki Ada'ya ek olarak Anadolu'dan toprak vaat edildiğini görmekteyiz (Köstüklü, 1989, s.113). Bunu takiben de 26 Nisan 1915'de İtalya, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan Londra Antlaşmasıyla İtalya'ya Antalya ve çevresi verilmişti. İtalya'nın Avusturya ve Arnavutluk'tan alacağı yerlerin de tespit edildiği on altı maddelik bu antlaşmanın dokuzuncu maddesi, Anadolun paylaşılmasına ait olup şu ifadelerle yer verilmiştir; Eğer bu savaş boyunca İngiltere ve Rusya Asya Türkiye'sinde yerler işgal ederlerse, Antalya vilayetine yakın olan Akdeniz Bölgesi de İtalyanlara ait olacak, İtalya'nın burayı işgal etme hakkı doğacaktır. (Köstüklü, 1990, s. 12.)

İtalya bu fırsatı Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla elde etti ve hiç zaman kaybetmeden zararlı cemiyetlerin temsilcilerinin desteği ile (Erten, 1996, s.3) çeşitli bahanelere dayanarak Antalya'yı 28 Mart 1919 tarihinde işgal etti (Erten, 1996, s.3). Bu işgale karşı konuşlandırılmış olan 57. Kolordu Kumandanlığı'nın tepkisi de basit protestodan öteye gidememiştir. Antalya mutasarrıf vekilinin tepkisi de bunlardan farklı olmamış, mütarekenin ihlal edilmemesi için hiçbir fiili müdahale yapılmamıştır (Aydınel, 1993, s.16).

Ancak Antalya halkı bu duruma sessiz kalmamış birkaç defa bir araya gelerek bir cemiyet adı altında teşkilatlanmışlardır. Cemiyet, Müftü Yusuf Talat'ın başkanlığında Belediye Başkanı Karakaş Hüsnü, Vilayet Encümen üyesinden Rasih Kaplan, İbrişim Mustafa, Eski Telgraf Müdürü Hasan Tahsin, Avukat Halil İbrahim, Dr. Galip, Hacı Hatip Osman, Kesikçi Mehmet ve Girit'li Mehmet Remzi Beyler tarafından kuruldu ve daha sonra kendilerine Mutassarrıf Cemal Beyde katıldı. Bu cemiyetin kazalarda şubeleri açıldı (Erten, 1996, s.15-16). 19 Kasım 1919'da "*Müdafaa-i Heyet-i Milli Cemiyeti*" adı altında teşkilatlandılar. Cemiyet, Sivas Kongresi kararları gereğince kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlı olduğunu açıkladı (Erten, 1996, s.22-23).

Antalya "*Müdafaa-i Heyet-i Milliye Cemiyeti*" Nazilli Cephesine asker, erzak ve levazım sevk etmiş, bu hususta hiçbir yardım esirgenmemişti. Ayrıca Antalya'da iki yüz yataklı seyyar hastane takımı hazırlanmıştı. Antalya'nın işgal altında olmasına rağmen bu cemiyet elinden geleni yapıyor ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ni de idare ediyordu. Antalya'da işgalle başlayan bu teşkilatlanma içerisinde Rasih Bey Cemiyet'in kuruluşuna ve bütün faaliyetlerine bizzat katılmıştır (Erten, 1996, s.16-17).

İşgal sırasında Anadolu'ya iki Nasihat Heyet'i gönderilmişti (Yılmaz, 1994, s.1-10). Antalya'ya Şehzade Abdurrahim Efendi'nin başkanlığında gelen heyetin amacı; halkın maneviyatını yükseltmekti. Bu heyetin Antalya'yı ziyareti, İtalyan işgal kuvvetlerine rağmen halkın üzerinde iyi tesirler bırakıyordu. Antalya halkı, heyeti büyük bir sevinçle karşıladı ve Rasih Bey bu nedenle yaptığı konuşmasında bütün kanlarını dökmek pahasına da olsa, Türklük camiasından ayrılmayacaklarını ilan ediyordu (Apak, 1990, s.75).

Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 8 Ocak 1920 'de İstanbul'daki İngiltere, Amerika, İtalya, Fransa siyasi temsilcilerine, İstanbul basınına, Oriental gazetesine, Dâhiliye ve Hariciye Nezaretlerine aşağıdaki telgrafi çekmişti (Erten, 1996, s.24-25):

"Sırf Türk memleketi olan vatanımızdan bazı aksamın hasbel mütareke işgal dolayısıyla hasıl olan teessüre zamimeten ekser mahallerde Türkler ve Müslümanlar hiçte muntazır olmayan bir takım

suzişli vakalara maruz kalıyorlar. Biz Türkler nizam ve intizamı, alem-i ihlal etmek taraftarı olmayıp vatanımızın bütün manası ile tamamen tahliyesi en büyük emelimizdir. Şu sırada kongrede Türkiye mesailinin müzakere olunacağını haber aldık. İşte Antalya'da akdettiğimiz yüz bin kişilik mitingde ita eylediğimiz kararı arz ediyoruz: Osmanlı İmparatorluğu arazisinden kablel harb Osmanlı Hükümeti'ne aid arazi kamilen Hükümet-i Osmaniye'ye iade kılınacaktır. Hiçbir sebep ve vesile ile Türkler hakk-ı sarihlerinden mahrum edilmeyeceklerdir. Bunun hilafına verilecek kararı kabule mazur olduğumuzu ve her halde İtilaf Devletleri'nin şimdiye kadar bu hususta vaki olan ve insaf dairesinde Türklerin muhafaza-i hukuk esbabını temin eyleyeceklerine kat'iyen ümidvar bulunduğumuzu arz ve bu vesile ile takdim-i ihtiramat ayleriz efendim."

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte Antalya'dan 29 Nisan 1920'de otuz yedi yaşında milletvekili seçilen Rasih Bey, TBMM'deki faaliyetlerine 11 Mayıs 1920'den sonra başlamıştır. Rasih Bey'in de içinde bulunduğu Birinci Meclis birçok yeniliğe zemin hazırlayacak çalışmalar içerisinde bulunmuştur. Bu çalışmalar 1920-1923 ve 1923-1927 yılları arasında yeni Türk Devleti için bir dönüm noktası oluşturmuştur. Antalya Milletvekili Rasih Bey'de bu oluşumda görev alan bütün şahıslar gibi birçok konuda temel teşkil edecek düşünce ve çalışma örnekleri sergilemiştir.

Rasih Bey'in Birinci Dönem TBMM'deki Faaliyetleri

Rasih Bey, milletvekili seçilmesinden sonra ilk olarak 1920 Haziran'ında Konya'da çıkan ayaklanmalar üzerine TBMM tarafından buraya gönderilen Nasihat Heyeti'nde görev almıştır (TBMM Azasının Tercüme-i Hal Kağıdı, Sicil No:29). Rasih Bey buralarda çıkan isyanın asıl nedeninin İstanbul Hükümeti ile İngilizlerin propagandaları ve Konya'daki askeri ve mülki idarenin dikkatsizliği olduğunu belirtmektedir (TBMM, Gizli Celse Zabıtları, I/I, 03.06.1336, s.65-67).

Daha sonra Rasih Bey 1920 emmuzunda Mustafa Kemal Paşa ve bir grup Milletvekili ile durumu yakından görmek üzere batı cephesini teftiş eden heyette yer aldı (TBMM Zabıt Cerideleri, I/III, 09.08.1336, s.156). Yapılan ziyaretten sonra kendisi Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanabilmesi için memleketin ancak düzenli ordu ile savunulabileceği izlenimini kazanmıştır (TBMM Zabıt Cerideleri, I/III, 09.08.1336, s.157).

Rasih Bey 18 Eylül 1920'de kurulmasına karar verilen İstiklal Mahkemeleri'nden olan Eskişehir İstiklal Mahkemesine görev yapmıştır (TBMM Zabıt Cerideleri, I/IX, 19.03.1337, s.157). Eskişehir İstiklal Mahkemesi 20 Ekim 1920- 17 Şubat 1921 tarihleri arasında çeşitli davalara bakmıştır (TBMM Azasının Tecüme-i Hal Kağıdı, Sicil No:29). Bu mahkemelerin çalışmaları ve etkileri hakkında çıkarılan kanunun birinci maddesine bir fıkra eklenmesi yönünde Rasih Bey kanun önergesi vermiştir. TBMM'de kabul edilen bu madde ile İstiklal Mahkemelerinin yetkileri genişletilmiştir (Düstur, Üçüncü Tertip, 1929, s.78).

İzmir'in, İstanbul'un ve ardından 8 Temmuz 1920'de Bursa'nın işgal edilmesi TBMM'de büyük tepki ile karşılandı. Rasih Bey, 13 Temmuz 1920 günlü TBMM görüşmelerinde konuyla ilgili düşüncelerini açıklarken Bursa'nın işgaline inanmadığını, kendisinin Mısır'da İngiliz esaretini gördüğünü anlatarak *"ecnebi esaretine geçmek, ölümden daha kötü bir şeydir. Bunu anlamalı efendiler! İnsan ölür, İnsan ölür, fakat Şerefi muhafaza edilir, namı ölmez, fakat esarete geçerse namı muhafaza edecek şeref ölür"* demektedir (TBMM Zabıt Cerideleri, I/III, 13.07.1336, s.241).

Rasih Bey aynı konu üzerinde bir yıl sonra 9 Temmuz 1921 'de Mecliste Yunan işgalleriyle ilgili şunları belirtmekteydi: *"Bizi en ziyade düşündüren bu günkü heyecanımıza sebep olan, mütarekeden beri şahit olduğumuz ahval-i müessifedir, bilirsiniz ki mütarekeden beri işgal edilen yerlerde ecdadın, tarihimizin bize ilebet payidar olacak olan hakimiyetimize ihdas etmiş olduğu abidat-ı İslamiyenin birer birer imha edilmekte, Türk'e ait ne varsa onu yıkmak, onu mahvetmek, onu ifna etmek emeli ile, siyasetiyle bugün kendilerine yalnız protesto ile müracaat ettiğimiz o muazzam devletlerin gözlerinin önünde bütün bu facia icra edilmektedir. Dünya'da adalet akvamın, istiklalini temin için hab ettik diyen o muazzam devletlerin gözleri önünde Müslümanların ne emlakı kaldı, ne tecavüz edilmedik haysiyeti kaldı ne de mukaddesatı"* (TBMM Zabıt Cerideleri, I/IX,09.07.1337, s.208-209).

Bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere işgaller karşısında olduğu gibi, yaşanan siyasi ve askeri olaylara yönelik fikir ve düşüncelerini TBMM'nin açık ve gizli celselerinde her zaman büyük kararlılıkla dile getirmiştir. Rasih Bey, 22 Mayıs 1922'de TBMM toplantısında Sevr Barış Antlaşması' imzalanmasıyla ortaya çıkan durumla ilgili görüşlerini şöyle açıklıyordu:

“Türk asırlardan beri hür yaşamış, asırlardan beri hakkı, hakikati, hürriyeti daima müdafaayı şiar edinmiş, bu kürsünün sahibi olan, böyle zelilane esir edilmek istenilen, şöyle bir tarihe malik olan bu millet hiçbir vakit boynunu uzatıp, bu muahedeyi kabul edip böyle mahdut bir sahada katiyen sınırlı kalmaz. İşte onu bildikleri için Hükümet-i Osmaniye, kuvvetlerini Çanakkale Boğazı'na yaklaştırmayacak diyorlar. Galiba son tecrübe İngiliz dostlarımıza Çanakkale'de pahaliya mal olmuş.” (TBMM, Zabıt Cerideleri, I/II,22.05.1338, s.16).

Görüldüğü üzere Rasih Bey açık bir şekilde Sevr Barış Antlaşması'nın kabulünü Türk milletinin yok olması şeklinde ifade etmekte ve uygulanmasının pek kolay olmayacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Sevr'in getirmiş olduğu hükümleri hiçbir zaman kabul etmeyen Mustafa Kemal liderliğindeki Anadolu Milliyetçileri ki bunların içinde Rasih Bey'de olduğu halde, 1920-1922 yılları arasında hem askeri hem siyasi alanda kazandıkları başarıyla Mudanya Mütarekesini imzalayacaklardır.

Rasih Bey'in Saltanat ve Hilafetle İlgili Düşünceleri

Mütarekenin imzalanmasından sonra ülkeden çekilen İtilaf Devletleri ve Yunanlılar İstanbul Hükümetiyle TBMM'yi karşı karşıya bırakmıştır. Bir tarafta halkın desteği ile büyük zafer kazanmış milliyetçi hükümet ve meclis, diğer tarafta itibarını tamamen yitirmiş ama otoritesini sürdürmek isteyen İstanbul Hükümeti ve Padişah vardı (Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, 1993, s.256-257). Bu iki Hükümet arasındaki problemler, Lozan Barış Konferansına çağrılmaları ile iyice ortaya çıkmıştı. İtilaf Devletlerinin iki tarafı birden konferansa çağırması, ülkenin tekrar parçalanmasına ve özellikle otoritenin sarsılmasına neden olacağı için Mustafa Kemal saltanatın siyasal iktidarına birden ve kesin olarak son vermeye karar verdi. Mustafa Kemal Paşa konuyla ilgili şunları söylemektedir: (Nutuk, II,1989, s.911). “Bu ortaklaşa çağrılma olayı saltanatın kaldırılması işini kesin olarak sonuçlandırdı. Gerçekten 1 Kasım 1922 tarihli yasa gereğince halifelik ve saltanat bir birinden ayrıldı. İki buçuk yılı aşan bir zamandan beri erkini yürüten ulusal egemenlik berkitildi. Halifelik açık hakları olmaksızın bir süre daha bırakıldı.”

Rasih Bey de Lozan Konferansına çağrılan İstanbul Hükümeti'nin bu teklif karşısında “ bu millet mukadderatını kendisi halledecektir. Bize müracaat etmeyin, milletin mukadderatı ile alakadar bir meclis vardır. O, bu sözün meşru sahibidir.” diye cevap vermesi gerektiğini belirterek konuşmasına şöyle devam etmektedir: (TBMM Zabıt Cerideleri I/XXIV, 30.10.1338, s.270-271).

“TBMM ilk toplantısında Misak-ı Milli ile beraber yayınladığı beyannamede hilafetin esarete olduğunu bundan kurtuluncaya kadar mücadelesine devam edeceğini bütün dünya'ya ilan ettiğini, kabul ettiği Teşkilatı Esasiye Kanunu ile milli egemenliği esas alarak eski Kanun' -ı Esasinin bir maddesi ile memleket ve halkını onun malı gibi sayan uygulamaları ortadan kaldırdığını, aslında bu durumun şeriat hükümleriyle bir ilgisi olmadığını, şeriatın başa gelecek zati kutsal ve sorumsuz kabul etmediği, yalnız Tanrının kutsal olduğunu, ayrıca şeriat hükümlerinde “irsen intikalin” bulunmadığını, çünkü varisin cahil, yetersiz ve tecrübesiz olabileceğini, Kanun-ı Esasinin Avrupa kaynaklı olduğunu hilafet ordusu adı altında Türk ve Müslüman halka zulüm yapıldığını, bunu gören halkın bunlara yüce meclisi kurtarıcı olarak görüp temsilcilerini buraya göndermiştir.”

TBMM, 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırmakla kişi egemenliğine son vermiş ve bu nedenle Vahdettin İngilizlere sığınmayı tek çare olarak görmüştür. 17 Kasım 1922'de İstanbul'daki Ankara Hükümeti temsilcisi Refet Paşa, Ankara'ya çektiği telgrafta “Vahdettin bu gece saraydan kaçmıştır.” ifadesini kullanarak saltanat meselesinin tamamen kapandığını vurgulamıştır.

Saltanatın kaldırılması Hilafet meselesinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Hilafet makamına dayanılarak memleketin iradesinin eski yönetime dönebileceği ümidi, Hilafet taraftarlarına güç vermiş, rejimin adının konulmamış olması da buna temel oluşturmuştur. Kamuoyunda yeni Halife Abdülmecit efendi'nin yetkileri ve görevleri sert tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Anadolu gezisi sırasında 15 Ocak 1923 tarihinde TBMM'de Afyonkarahisar Milletvekili Şükrü Efendi'nin (Türk Parlamento Tarihi, 1994, s. 570-571), “Hilafet'i İslamiyye ve Büyük Millet Meclisi” adlı risalesinin dağıtılmaya başlamasıyla daha da alevlendi. Hoca Şükrü Efendi risalesinde şu konular üzerinde durmaktaydı (Akbulut, 1988, s.70).

“1 Teşrin-i Sani 338 (1 Kasım 1922) kararı bazı yanlış anlamalar sebebiyle içeride ve dışarıda İslam alemi nazarında tereddütler meydana getirmiştir. Güya İslam halifeliği asıl durumundan çıkılarak, Papanın mevkii gibi bir hale getirilmiştir. Halbuki TBMM azasından öyle bir düşüncesi olmamıştır. Karar yanlış yorumlanmıştır. Esasen meclis ile halifenin ayrı yerde bulunması bu yanlış

anlama ve yorumu neden olmuştur. Kaldırılan, kaldırılan İslam'ın özünde bulunmayan ve bid'at olan saltanattır. Halife İman demektir, müminlerin idarecisidir. Sırası gelince bu yön, özel bir kanunla teyid edilecektir." Hoca Şükrü Efendiye göre kaldırılan saltanat ünvanıdır ve halife eski yetkilerine sahiptir.

Bu risaleden İzmit'te haberi olan Mustafa Kemal Paşa risaleye karşı yaptığı açıklamada Arar, (1982, s.63):

"Memleketin yegâne, hakiki mümessili bu meclistir. Türkiye Devletinin reisi de vardır. Bu şekil şer'idir, ilmidir, bilhassa istiklal-i devleti en iyi muhafaza edebilecek bir şekildir. Hadd-i zatında başka makam yoktur. Yeni makam-ı hilafetin vaziyeti ve mahiyeti resmiyesi yoktur."

Bu risaleye sadece Mustafa Kemal Paşa tepki göstermemiş, başta meclisteki Müdafaa-i Hukuk grubu olmak üzere hükümet üyeleri risalenin bu konuda yol açacağı tahribatı önlemek için gerekli tedbirleri almaktan geri kalmamıştır. Bu tedbirlerden biri de "*Hilafet ve Hâkimiyet-i Milliye*" adlı risalenin kaleme alınmasıdır. Bu risale dini esaslara göre hilafet makamının hukuki statüsünü açıklamaktadır. 30 makaleden oluşan risalede Ziya Gökalp, Falih Rıfkı, Celal Nuri, Ahmet Emin, Rasih Bey, Ağaoğlu Ahmet ve Yunus Nadi Beylere ait makaleler bulunmaktadır (Kılıç, 1998, s.61).

Rasih Bey'in bu risaledeki makalesinden başka hilafetle ilgili diğer makaleleri de Hâkimiyet'i Milliye Gazetesinde 17-26 Ocak 1923 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Makalelerinde İslam Dininin esaslarına göre Hâkimiyet anlayışını ve hükümetin nasıl olacağını anlatan Rasih Bey düşüncelerini şu şekilde açıklıyordu: (Hakimiyet-i Milliye, 17 Kasım 1923)

"Nasıl ki esaret bir milletin benliğini, varlığını, ahlakını, âdetini, ilmini, örfünü hülasa olarak hâkimiyetini imhaya, dinini unutturmaya saik ise, anarşi- hükümeteşizlik de mütemadi etmesi netice-i tabiyesi olan ihtilaller ve zulümler yüzünden bu varlıkları maksatlı tehlikeye ilka ederler.

Çünkü meliklik, krallık hükümetleri gaye itibariyle tegallüp ve tahakkümden ibaret olduğundan bu nev'i hükümetler ve efrad-ı milletin saadetlerini düşünecekleri yerde, teşekkülleri itibariyle fert ve şahısların itibba' ve kiblesinin kuvvetine mağruren hakim bulunduğundan yalnız kendilerinin nef'i ve saadetlerini yahut safahatlarını düşünürler. Efrad_ı milletin hükümet teşkilatını ayrı ayrı şeyler görürler. Bu nev'i hükümetler de şer'i ve kanundan ve milletin hakimiyetinden ziyade melikin keyf ve arzusu hakimdir. Mesalih-i amme ihmale mahkumdur.

Halbuki cumhur-ı müslimin her nevi hukuktan yek diğerine müsavi birbirlerinin kardeşi fertlerden tereküp etmiş bir kitle, ancak yek diğerinden takavvi ve hukuka riayetle temayüz eden mümtaz bir kavim olduklarından teşkil-i hükümette kendileri gibi aynı hukuka haiz fertten ibaret olan bir şahsın tagallüb ve tahakkümü esasına istinad ederek icra-i hükümetine müsaade etmemişlerdir..."

Rasih Bey bundan sonra yazdığı makalelerde tarihten örnekler vererek, yönetimin tek kişinin elinde olmasının birçok zararlarını gördüğümüzü, bu sistemlerin uzun sürmeyecek çöktüğünden bahsetmektedir. Rasih Bey bir diğer makalesinde konu ile ilgili olarak şu açıklamaları yapmaktadır (Hakimiyet-i Milliye, 22 Kasım 1923).

"İşte bu sükut ve acz karşısında mülk ve milleti (benimseyenler), memleketi malikane, milleti kul ve köle görenler istibdatlarının bekasını milletin cehlinde görmüşler, ilmi söndürmüşler, hükümeti ilim esasından uzaklaştırmışlar, Şekl-i İslamiye'den uzak bir şekle doğru sürüklemişler, varidatlığı memleketin ve milletin refah, emniyet ve müdafaasına milletin terbiyesine sarf edebilecekleri yerde kendi safahat ve hevasatının teminine hasretmişler, bu sebeple bu azim-i küyad İslam dininden müdafaa edilecek düşmandan "hatta dün bizden bir eyalet halinde ayrılan Yunan'a karşı bile" mahrum kalmış, tahakküm ve tecebbürün vüs'at ve şümulü şer'-i celili İslam da hükümet mefhumundaki mesalih_i ümmeti ibtale sebep olmuştur."

Rasih Bey'e göre İslami hükümet, şuraya ve istişareye dayanmalıydı. Eğer hilafetlerin hanedanlara dayanmayıp da meclisleri olsaydı "*mesalih-i ümmet böyle baçize olmazdı. Mukaddesat-ı İslamiye zarar görmez, hukuk-ı müslimin zayi olmaz idi.*" (Hakimiyet-i Milliye, 26 Kasım 1923) demektedir.

Hoca Şükrü Efendi'nin risalesine karşı yazılan diğer bir risale "*Hakimiyet-i Milliye ve Hilafet-i İslamiye*" (Hakimiyet-i Milliye ve Hilafet-i İslamiye, 1341, s.3) adı ile Antalya Mebusu Rasih Bey, Muş Mebusu Hoca İlyas Sami, Siirt Mebusu Halil Hulusi Efendiler tarafından yazılmıştır. 20 Ocak'ta yazılmış olan bu risalenin hemen başlığının altında "*Karahisar-ı Sahib Mebusu Hoca İsmail Şükrü Efendinin bu meseleye dair neşrettiği risaleye reddiyedir.*" yazısını görmekteyiz. Risalenin yazılış amacı Hoca Şükrü Efendi'nin yazmış olduğu risaleye aynı tarzda cevap vermektir.

Mustafa Kemal Paşa bu risale için 25 Ocak'ta Recep Bey'e çektiği telgrafta (Akbulut, 1994, s.94) *“risaleye karşı yazılan reddiyeyi okudum. Esasatını pek mükemmel buldum. Risalenin tahrir ve neşrine himmet buyuran rüfeka-yı muhteremeyi bilhassa tebrik ederim.”* demiştir.

Risalede asıl olan şeyin Kuran ve Hadisler olduğu, İslamiyet'teki hükümlerin değişmeyeceği, ruhban sınıfının olmadığı, ruhani ve cismani ayrımların yapılamayacağı belirtilerek, risaleye şu sözlerle son verilmektedir (Hakimiyet-i Milliye ve Hilafet-i İslamiyye, 1341, s.10):

“Kuran ve Hadis muktadamızdır. Bunların haricindeki ahkam ise maslahat-ı asra muvafıksa makbulümüzdür, değilse hakk-ı içtihad Büyük Millet Meclisine ait olduğundan o icmanın kıyas ve kararı muteberdir, muta'dır, meşrudur.”

Saltanat kaldırılmış olmasına rağmen Halifeliğin kaldırılacağına çoğunluğun inanmadığı görülmektedir. Gazetelerde Kılıçzade Hakkı Bey, Celal Nuri, Abdullah Cevdet gibi aydınlar da görüşlerini dile getirirken (Kılıç, 1998, s.57-58), halifelik makamının kaldırılacağına onlar da ihtimal vermemektedirler. Dolayısıyla ortaya çıkan Hilafet Meselesi 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi, Lozan Barış antlaşmasının 24 Ağustos'ta imzalanması ve Cumhuriyetin İlanı ile farklı boyutlara taşınacak, nihayet 3 Mart 1924'te kaldırılarak çözüme bağlanacaktır. Siyasal alanda yapılan bu inkılaplar Cumhuriyetin laik devlet olma yolundaki en büyük adımları olarak göze çarpmaktadır. Yeni Türk Devleti kendisini uygarlık ve çağdaş olma yolunda alıkoyacak bütün zorlukları aşarak hür ve bağımsız bir cumhuriyet olacaktır.

Rasih Bey, birinci dönem TBMM'deki milletvekilliği sırasında İslam hukuku alanında eğitim almış bir kişi olarak halifelikle ilgili düşünceleri büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra daha birçok konuda çalışmalarının olduğu görülmektedir.

Rasih Bey'in İkinci Dönem TBMM'deki Faaliyetleri

Rasih Bey'in İkinci Dönem TBMM milletvekilliği sırasındaki çalışmaları arasında üzerinde durmak istediğimiz konuda cumhuriyet ile ilgili düşünceleridir. Cumhuriyetin ilan edilebilmesi için Anayasanın devlet biçimini oluşturan maddelerinden birinci, üçüncü, sekizinci ve dokuzuncu maddelerinde değişiklik yapılması gerekiyordu. 29 Ekim 1923 'te Halk Partisi Grubunun Bakanlar Kurulunu oluşturamaması üzerine meclise verilen anayasa değişikliği kanun önergesi uzun ve sert tartışmalara neden oldu. Müzakereler sırasında söz alan Rasih Bey; (Türk Parlamento Tarihi, II/I, 1993, s.203-204).

“Muhterem arkadaşlar, bendenizde dâhil olduğu Kanun-i Esasi Encümeni'nde bulunan arkadaşlarımızın huzur-ı alinize getirdiği şu teklif mevcut olan şeklimizin tespit ve takririnden başka erbab-ı tama'ın ve irsen kendilerinde hak görenlerin tama'larının ebediyen bu millet tarafından idama mahkum bulunduğu bir defa daha bu büyük millet meclisi kürsüsünden ilan edilmesinden başka bir şey değildir. Arkadaşlar, bilirsiniz ki bu Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Türk milletinin asırlardan beri hukukunu istirdat için mücadele ederek elde ettiği bir hakkıdır. Bu gün Teşkilat-ı Esasiye Kanununun bazı maddelerini tavzih ile hakkın ebediyen bu milletin kendi eliyle idare edileceğini aleme ilandan başka bir şey değildir. Bilirsiniz ki Teşkilat-ı Esasiye Kanun ile Türk Milletinin ihtilal ile kurduğu şu Meclis-i Ali'nin teşkil ettiği devlet kendi devleti idi ve o devlet ancak kendi sürüsünü kendi güdecek, kendi evini kendi idare edecek, kendi mülkünü kendi imar edecek surette işi eline almasından başka bir şey değildir.

Bu gün tespit ettiğimiz ve üzerine yürüdüğümüz şek-i hükümet, yani milli hükümet ancak o esasat-ı aliyenin size telkin ettiği şeklidir. Millet doğrudan doğruya hak ve hakimiyetini kendisi istimal ediyor. Gerek mutlak hükümdarlığı ve gerekse meşruti hükümdarlığı hatırlarsınız. Meşruti olsun mutlak olsun her ikiside netice itibarıyla şahsi hükümet demektir. Fakat Teşkilat-ı Esasiye kanunu ile sizin ilan buyurduğunuz esas, doğrudan doğruya milletin heyet-i umumiyesinin hakimiyetinin tecellisidir, kendi hakkının kendisi tarafından idaresi ve idamesidir. İşte bu esas dâhilinde kendi devletine riyaset edecek şahsı da yine kendi devletine, kendi devletine riyaset edecek şahsı da yine kendi devletine, kendi vatanına karşı kendi hizmeti ile tanınmış olan şahsın ancak o mevkiye getirilerek seçme usulünü de kabul ediyorsunuz ki, bu milletin ilelebet kendisini kurtaracak yollar ve günler içerisinde yaşıyorsunuz” demektedir.

Rasih Bey'in konuşmasından da anlaşılacağı üzere Cumhuriyet için her şey mevcuttur. Sadece kanun teklifiyle bunun adı konulacak, Türk Devleti başkanlığında irsi yolla değil, seçimle bu işe uygun kişiler bulunacaktı. Bu rejimle beraber Anayasa halka kendisini yönetecek kişileri seçme hakkı

vermektedir. Rasih Bey, cumhuriyeti alınacak bu kararlarla milletin ebediyen kurtuluşunu sağlayacak bir rejim olarak görmekteydi.

1924 yılının Şubat ve Mart aylarında Rasih Bey TBMM tarafından Hindistan ve Pakistan'a gönderilen Hilal-i Ahmer Heyeti'nde yer almıştır. (Khan,1970, s.139; Rasih Bey Özlük Dosyası, Sicil No: 29) Bu heyet Güney Asya Müslümanlarının Milli Mücadeleye olan maddi yardımlarını toplayarak yurda getirmiş, bu para İş Bankası'nın kurulmasında ve TBMM'nin yeni binasının yapılmasında kullanılmıştır (Khan, 1993, s.208).

Rasih Bey'in Eğitim ile ilgili Düşünceleri

Rasih Bey, Akseki Merkez ilkokulunda öğretmenlik yapmış, (Rasih Bey, VI. Dönem Özlük Dosyası, Sicil No: 29) daha sonra Antalya İl Genel Meclisi Üyeliği sırasında Akseki Eğitim Müdürlüğü ve İlk Öğretim Meclisi'nde üye olarak çalışmıştır. Bu nedenle eğitim ve öğretim üzerinde önemle duran Rasih Bey, ülkenin geleceğinde eğitilmiş nesillerin çok iyi şeyler yapacağına inanmıştı. Öğrenci ve öğretmenlerin askerlikten istisnası için kanun teklifi de veren Rasih Bey (TBMM Zabıt Cerideleri, I/IV, 21. 10.1336, s.124) 4 Ekim 1920'de mecliste yaptığı bir konuşmada eğitim ve öğretim hakkında şunları söylemektedir (TBMM Zabıt Cerideleri, I/IV, 04.10.1336, s.538-539):

“Memlekette yapacağımız gerek teşkilat, gerek ıslahat ne ise yine temelden başlayalım. Temel de maarıftır. Milleti Seviye-i irfanını yükseltecek, halet-i ruhiyesini takviye edecek surette bir program kabul etmek zannederseniz Heyet-i Aliyenin borcudur, maarif nazırı ne kadar değişirse değişsin memleketin halet-i ruhuyesi yani temeli ile oynanamaz.” Eğitim Rasih Bey, ülkenin geleceği için yapılacak yatırımlar üzerinde önemle durmaktadır. Geleceğe olan güvenin çocukların ve gençliğin eğitiminden geçtiğini, toplumun sağlam bir alt yapıya sahip olmadan ilerlemeyeceğini söylemektedir. Buna en güzel örneği Dar'ül Eytamlarla ilgili düşünceleri teşkil eder (TBMM Zabıt Cerideleri, II/I, 09.09.1339, s. 478)“ *...hususiyile memleketimizin müdafaaasında babaları, amcaları, kardeşleri şehit olan evlad-ı vatan mevzu bahis olunca hissiyatımız galeyana gelir. Yalnız üç yüz bin değil, üç yüz milyon liralık tahsisat istenilirse verelim. Fakat müesseseleri içindeki evlatlarla beraber memleketi nafile bir hale getirelim.”*

Rasih Bey, Tekke, Zaviye ve Türbelerin kaldırılmasıyla ilgili olarak da mecliste bu kanunun kabulü hakkında (TBMM Zabıt Cerideleri, II/XIX, 30.11.1341,s. 284-285);“ *... bu gün bu kanunu kabul ederken milyonlara baliğ olan Müslüman kitlesine karşı intibah devresi veriyorsunuz, onun için şayan-ı takdirdiniz.”* diyerek, Osmanlı Devleti'nin son yıllarda içinde bulunduğu toplumsal sıkıntılara neden olan problemlere son verildiğini vurgulamaktadır.

Yapılan yeniliklere her zaman açık olan Rasih Bey, kılık kıyafet devrimi ile ilgili olarak da (TBMM Zabıt Cerideleri, II/XIX, 30.11.1341, s. 226-227) “ *... Şapka giymekle Hıristiyan olunmaz, Yahudiler şapka giymişler şapka giymişler diye Hıristiyan mı olmuşlar? Hindistan Mecusileri sarık sarıyorlar diye Müslüman mı olmuşlardır?”* diyerek kıyafetin dinle ilgili olmadığını vurgulamışlardır.

Rasih Bey Millet'in ve devletin çıkarlarını gözeterek, gerçekleşmesinin gerekli olduğuna inandığı siyasal ve sosyal değişimlerin sadece düşüncede kalmaması için yoğun bir mücadele örneği vermiştir. Ona göre ulusu, bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ortak ideallere bağlı bir halk kitlesi haline getirmek, kültür, ülkü amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak için toplumun bazı kurumlara ihtiyacı vardı. Halkevleri de bunlardan biriydi. 1933'te Antalya Halkevinin açılışına katılan Rasih Bey için, Antalya Halkevi Broşüründe (Antalya Halkevi Mesai Broşürü,1933, s. 4) “*Evimizin inşasıyla çok samimi ve candan meşgul olan mebusumuz Rasih Beyefendi*” diye bahsedilmektedir.

Köy Enstitülerinin de çok yararlı olacağına inanan Rasih Bey, 29 Eylül 1940'da Aksu Köy Enstitüsünü ziyaretlerinde bir konferans vermiş ve şunları söylemiştir (Türk Akdeniz, 18 Haziran 1940, s. 2.):

“Köyü Köylüğü Kurtarmak, onu bu günün hayat ve çalışma şartları altında kalkındırmak için esaslı ve mühim çareler aranıyordu. Köye refah, kültür ve servet ile girmek için mutlak bir anahtar bulunacaktı. Atatürk bu işin yegâne çaresinin, köye girmenin ancak yine köylüyle olacağına kanat getirmişti. Bu sene TBMM'den çıkan bir kanunla Köy Enstitüleri teşkil olunarak bu faydalı yolda büyük bir adım daha atıldı.”

SONUÇ

Yeni Türk Devleti'nin kurulmasında aktif rol oynayan Rasih Bey özellikle Türk Milleti, İslam Dini, Türk Tarihi, Dünya Milletleri Tarihi, Eğitim, Kültür ve Milli Devlet konularında büyük hassasiyet göstermiştir. Milletvekili seçilmesiyle başlayan siyasi hayatında daima aktif rol oynayan Rasih Bey, fikir ve düşünceleriyle cumhuriyeti ve getirdiklerini her zaman savunan ve destekleyen bir tutum sergilemiştir.

Rasih Bey, İstiklal Mahkemesi üyesi olduğu için, kırmızı-yeşil şeritli İstiklal madalyası sahibidir. Rasih Bey ne yazık ki bizzat hatıralarını yazmamış fakat Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde 17- 26 Kasım 1923 tarihleri arasında çıkan altı makalesi, "*Hakimiyet-i Milliye Hilafet-i İslamiye*" adı altında Yenigün Matbaası tarafından 1923'te yayınlanan bir risalesi, yine 1949'da yayınlanan "*Ankara Konya Manavgat Demiryolu ve Ankara- Konya ve Orta Anadolu'nun Manavgat'ta Akdeniz Limanı*" adlı bir kitapçığı vardır.

Bu çalışmada, Cumhuriyet tarihimizin gizli kahramanlarından biri olarak görülen ve pek çok yenilikçi düşüncenin benimsenmesinde etkin rol oynayan Rasih bey'in hayatı ve çeşitli konulardaki düşünceleri, gelişen olaylara paralel olarak anlatılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv

TBMM Arşivi

Rasih Bey'in Aile Arşivi

Resmi Yayınlar Zabıtlar ve Gazeteler

Rasih Bey'in Özlük Dosyası, Sicil No.29.

Düster, I,Üçüncü Tertip, İstanbul 1929.

TBMM Birinci Dönem Gizli ve Açık Zabıt Ceridesi.

TBMM İkinci Dönem Gizli ve Açık Zabıt Ceridesi.

Hakimiye-i Milliye Gazetesi.

Hakimiyet-i Milliye ve Hilafet-i İslamiyye, Ankara 1341.

Antalya Halkevi Mesayi Broşürü, Antalya, 29 Ekim 1933.

Türk Akdeniz, Antalya Halkevi Dergisi, 18 Haziran 1940.

Türk Parlamento Tarihi, TBMM Yayını, Ankara 1993.

Akseki Nüfus Müdürlüğünden Alınan Nüfus Kayıt Örneği.

Telif Eserler

Akbulut, Dursun Ali, Saltanat, Hilafet ve Milli Hâkimiyet, Samsun 1994.

Akbulut, Dursun Ali, Hilafetin Kaldırılması Üzerine Erzurum'da Reiscumhur Gazi

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Çekilen Telgraflar, Atatürk üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2, Kasım 1988.

Apak, Rahmi, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, Ankara 1990.

Arar, İsmail, Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı (16-17 Ocak 1923), İstanbul 1969.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Yayına Hazırlayan, Arı İnan, Ankara 1982.

Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk –Söylev, II,(1920-1927), Ankara, 1989.

Aydinel, Sıtkı, Güneybatı Anadolu'da Kuva-yi Milliye Harekâtı, Ankara 1993.

Erten, Süleyman Fikri, Milli Mücadelede Antalya, Antalya 1996.

Khan, M. Ali Asgar, İstiklal Sevası Hakkında Hind-Pakistan Müslümanlarının Davranışı (1919-1923), Basılmanış Doktora Tezi), Ankara 1970, s.139,

Khan, M. Ali Asgar, Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Mali Yardımı, Çeviri: Ahmet Özgiray, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt:8, sayı: 1, 1993, s.208. s.203- 217.

Kılıç, Selami, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet Türkiye'sine Türk İnkılâbının Fikir Temelleri, Erzurum 1998.

Köstüklü, Nuri, Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu'da İtalyan İşgal Metodu, Askeri Tarih Bülteni, sayı:27, Ağustos 1989.

Lewis, Bernard Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1993.

Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, İstanbul 1991, s.25.

Yılmaz, Fehamettin, Anadolu Tahkik Heyetleri (1919), (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1994.

ANTALYA-AKSEKİ'NİN YETİŞTİRDİĞİ ÇAĞDAŞ DEĞERLERDEN BİR KÜLTÜR VE EDEBİYAT İNSANI: Prof. Dr. CEMAL KURNAZ

*Prof. Dr. Nesrin KARACA**

ÖZET

Antalya'nın Akseki kazasına bağlı Taşlıca köyünde 10 Mayıs 1956 tarihinde bir çiftçi ailesinin üçü kız, beşi erkek olmak üzere 8 çocuğun ikincisi olarak dünyaya gelen Cemal Kurnaz, Omaril (Ömergil) soyundandır. Taşlıca; Akseki'ye 23, Manavgat'a 52, Antalya'ya 125 km uzaklıktadır. O yıllarda köyde yol, elektrik, su yoktur. Su kuyudan taşınır. Yol 1976, elektrik 1979, su 2005 yılında gelecektir.

Pek çok tekrarladığı atasözü, kıssa ve hikmetli sözlerle bilinçaltını işleyen babası Cemal Kurnaz'ın hayatında çok etkili olmuştur. Yine annesinin geleneksel yörük kültürü içinden gelen irfanı ve bilgisi de şiir ve edebiyata yönelmesindeki tesirlerdendir. 6 yaşında kayıtsız olarak köyünde okula başlar ve daha sonra kaydı yapılır ilkokulu bitirdikten sonra babasının da teşvikiyle Aksu İlköğretmen Okulu sınavına girer, kazanır ve 1974'te Öğretmen Okulundan mezun olur. Tayini Urfa'nın Birecik kazasına bağlı Sumaklı köyüne çıkar ama üniversite sınavına girme hakkı kazandığından sonuçta Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü girer. Eş zamanlı olarak 'Yüksek Öğretmen'de yatılı olarak okur ve öğretmenlik formasyonunu burada tamamlayarak 1979'da fakülteyi birincilikle bitirir.

Lisans tezini Antalya'lı bir tekke şairi üzerine yapan Cemal Kurnaz, Yüksek Lisans ve doktorasını Prof. Dr. Amil Çelebioğlu'nun danışmanlığında yapar.

Aslen Nevşehirli ve bir tarih profesörü olarak çalışmalarını sürdüren olan Şefika Hanım'la evlenir ve bu evlilikten Hasibe (1996) ve Hayreddin (1998) adında iki çocukları olur.

Klasik Divan edebiyatı alanının duayenlerinden olan Cemal Kurnaz'ın çok sayıda kitabı, makalesi ve bildirisi bulunmaktadır. Bilimsel toplantılara katılmak, bilgi ve görgüsünü artırmak amacıyla İran, Yunanistan, Makedonya, Kosova, Kırgızistan, ABD, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Suriye, Kazakistan, Cezayir bazı ülkeleri ziyaret etmiş, yine çalışmaları ve eserleriyle pek çok kültür ve akademi ödüllerine layık görülmüştür.

Aynı zamanda bir şair olan ve son çalışmalarından hatıra-monografi türünde "*Bir Köy Vardı*" isimli bir eseri de bulunan Cemal Kurnaz'ın, meslek hayatı boyunca 100'ün üzerinde kitap, 250 civarında makale, onlarca bildiri ve internet yazıları mevcuttur.

Bildiri çerçevesinde şair, yazar, akademisyen olan ve yüzlerce öğrenci yetiştiren Prof. Dr. Cemal Kurnaz'ın Antalya'nın yetiştirdiği bir kültür insanı olarak profilinin değerlendirilmesine çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cemal Kurnaz, Antalya, Akseki, kültür, sanat ve akademik hayatı, eserleri.

Prof. Dr. CEMAL KURNAZ AS A FIGURE OF CULTURE AND LITERATURE AND AS A CONTEMPORARY VALUE OF ANTALYA-AKSEKİ

ABSTRACT

Cemal Kurnaz was born in the village Taşlıca of the Akseki district of Antalya on May 10, 1956; as the second eldest child of a family of eight children that descend from Omaril ancestry. Taşlıca is respectively 23 km, 52 km and 125 km away from Akseki, Manavgat and Antalya. During these years, the village lacked roads, electricity and even water. Roads would arrive 1977, electricity in 1979 and water in 2005.

His father, who cultivated his subconscious with proverbs, tales and erudite parables, was an influential figure for Cemal Kurnaz. His mother's knowledge and wisdom derived from traditional nomad culture are yet other factors that led him to poetry and literature. Cemal Kurnaz started his education first without registering in the school at the age of 6. After finishing primary school, with the motivation of his father, he entered the exams of primary school teaching and passed. He graduated from training college in 1974. Even though he was appointed to a school in the village of Sumaklı in the

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nesrinkaraca@uludag.edu.tr

Birecik district of Urfa, because he succeeded in the university entrance exams, he started to study Turkish Language and Literature at the Faculty of Social and Administrative Sciences of Hacettepe University. He concurrently studied higher teacher education school, completing his proficiency there. In 1979, he graduated from the faculty ranking first in class.

In his undergraduate thesis, Cemal Kurnaz studied a poet of Islamic monastery from Antalya. He completed his Master's and PhD theses under the supervision of Prof. Dr. Amil Çelebioğlu. He married to Şefika Hanım, a history professor from Nevşehir and had two children named Hasibe (1996) and Hayreddin (1998).

As a doyen of classical Divan literature, Cemal Kurnaz wrote numerous books, articles and papers. In order to attend scientific meetings and enhance his knowledge and expertise, he visited countries like Iran, Greece, Macedonia, Kosovo, Kirghizstan, USA, Azerbaijan, Bosnia and Herzegovina, Syria, Kazakhstan and Algeria. He was granted many academic and cultural awards in the meanwhile.

Cemal Kurnaz was also a poet. His memoir-monograph named "Bir Köy Vardı" stands out among his latest works. In total, he managed to write more than a hundred books, 250 articles, tens of papers and internet essays during his entire career.

This paper discusses the profile of Cemal Kurnaz as a poet, writer, academic and teacher of hundreds, and as a man of culture raised in Antalya.

Key Words: Cemal Kurnaz, Antalya, Akseki, culture, his artistic and academic life, his works.

GİRİŞ

Cemal Kurnaz'ın Hayat Hikâyesi

Ailesi

Cemal Kurnaz, Antalya'nın Akseki kazasına bağlı Taşlıca köyünde doğar (10 Mayıs 1956). Babası Mustafa Kurnaz (1928- 13 Nisan 1997), ilkokul mezunudur, köyde rençperlikle geçimini sağlar. Aile, dip dedelerinden birine nispetle Omaril (Ömergil) diye anılır; babası da Omarilin Mustafa.

Annesi Emine Kurnaz (d. 1935), Manavgat'ın Erengeriş köyündendir; lakabı Yörük Kızı'dır. Köy Yörük köyüdür. Yazın Toroslarda Çimi'ye bağlı Kuyu Yaylasına çıkarlar. Zaman içinde, yayla ile sahil arasındaki Doğrul, Çimi, Alavada, Belen, Taşlıca, Güçlüköy, Ahmetler, Taşkesiği, Cırıklı, Gençler gibi köylerde evlilikler ve yerleşmeler yoluyla hısımlık ve akrabalık bağları kurulur. Annesi ile babasının evliliği de böyle bir yakınlığa dayanır. Annesinin annesi Dudu (1913- 25 Nisan 2013) ve babası Hüseyin Arıcı (1918-1946) ile babasının babası Mehmet Kurnaz (1906-1987) teyze çocuklarıdır.

Babası halim selim, güler yüzlü, çalışkan, kavgadan gürültüden hoşlanmayan bir kişidir. "Haram lokma yedirmedim, muhannete muhtaç etmedim" dediği çocuklarını okumaları için teşvik eder. "Bir okka unun da olsa ehline pişirtmelisin; en küçük şeye önem vermelisin; ben yol işinde acele ederim" gibi çok tekrarladığı sözleri, Cemal Kurnaz'ın hayatında etkili olur.

Annesi, hakkını her ortamda savunan, mücadeleci bir kişiliktir. Kendini asla ezdirmez. Köy şartlarında kocasının yaptığı her işi yapar. Ümmidir. Okul görmemiştir. Halk kültürünün önemli bir kaynağı ve taşıyıcısıdır. Hafızası güçlüdür. Konuşurken konuya uygun atasözleri ve manzum sözler söyler. Taklit yeteneğine sahiptir. Cemal Kurnaz'ın şiire ve edebiyata yönelmesinde etkili olur.

Anne ve babası 1950 Ocak ayında evlenirler. Aile yoksuldu; çok yoksuldu. Yiyecek ekmekleri yoktur. Dedesi köyün mülk bakımından en varlıklı kişilerinden biri olmasına rağmen, babası ile arası açılır. Askerden döndükten bir ay sonra 1954 Aralık ayında, soğuk bir kış günü evden ayrılmak zorunda kalırlar. Varlık içinde yokluk çekerler.

Taşlıca arazisi kıt, taşlık bir köydür. "Ekmeğini taştan çıkarır" sözü bu köy için söylenmiş gibidir. Dere tepe yamaç tarlalarda yetiştirilen ürünler ancak köylünün kendine yetecek kadardır. Herkes boğaz tokluğuna çalışır. Yol olmadığı için de yetiştirdiğini pazarlara ulaştırma imkânı yoktur.

Taşlıca; Akseki'ye 23, Manavgat'a 52, Antalya'ya 125 km uzaklıktadır. O yıllarda köyde yol, elektrik, su yoktur. Su kuyudan taşınır. Yol 1976, elektrik 1979, su 2005 yılında gelecektir.

Cemal Kurnaz üçü kız, beşi erkek olmak üzere 8 çocuğun ikincisi olarak dünyaya gelir (10 Mayıs 1956). Doğduğunda ramazan bayramına iki gün vardır. Diğer kardeşleri şunlardır: Nurten (1953. Yedi aylıkken ölür), Ayşe (d. 1959), Hüseyin (d. 1963), Fatma (d. 1966), Mehmet Ali (d. 7 Ocak 1969), Ramazan (d. 1972), Adem (d. 1976).

Evin büyük çocuğu olarak anne babasının ve kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenir.

Çocukluğundan başlayarak mevsimine göre köydeki her işin ucundan tutar. Oğlak, sığır güder, ekin biçer, harman sürer, bahçe sular. Bu işler öğrenim hayatı boyunca devam eder. Meslek sahibi olup evlendikten sonra da yaz tatillerine köyüne gider.

2018 yılında yayınladığı *Bir Köy Vardı*¹ adlı, köyünü anlattığı eseri, halk kültürüne, halk bilgisi ve edebiyatına dair bilgileri sistematik bir veri toplama tekniğiyle elde etmemiştir. Daha çok hatıra niteliğinde olan bu kitaptaki bilgilerin esas kaynağını yazarın on bir yaşına kadar yaşadıkları ve tatillerdeki gözlemleri oluşturmaktadır. Köyünden uzak kaldığı yılın sekiz aylık okul dönemine rastlayan zamanlardaki bilgi eksikliğini çeşitli kaynak kişiler yardımıyla tamamlamıştır ki, bunların başında ailesi ve yakın çevresi gelir. Kitabında genellikle Taşlıca Köyünün somut olmayan kültürel mirasına dair bilgiler yer almaktadır. Doğumdan ölüme insanın sosyal, kültürel ve dinin hayatına dair birçok örnek bilgi bulunmaktadır. Bunlar; doğum, sünnet, düğün ve ölüme dair uygulama ve törenler, yer adları, lâkaplar, halk takvimi, halk meteorolojisi, halk ekonomisi, tarım, hayvancılık, halk hekimliği, halk veterinerliği, âdetler, inanışlar, kutlamalar, uğurlamalar, karşılamalar, bayramlar, halk mutfağı; yiyecekler, içecekler, çocuk oyunları, köy seyirlik oyunları, halk müziği; türküler, halk edebiyatı; masal, mani, ninni, bilmece, tekerleme, alkış, kargış, atasözü, deyim ve diğerleridir.

Öğrenim Hayatı

Babası okumaya meraklıdır. Ocağın başında oğlunu kucağına oturtur, elindeki çöp ile düzlediği külün üzerine harfleri yazarak okula başlamadan okuma yazmayı öğretir. 6 yaşında kayıtsız olarak okula başlar. Kısa süre sonra kaydı yapılır (30.9.1962). İlkokuldan 13 Mayıs 1967'de pekiyi derece ile mezun olur.

Taşlıca'da 1946'dan beri ilkokul olduğu bilinmektedir. İki derslikli okulda tek öğretmen vardır. 1, 2 ve 3. sınıflar bir dershanede, 4 ve 5. sınıflar diğerinde ders görürler. Öğretmenleri Mümin Eroğlu (20 Ekim 1927 – 19 Kasım 2011) aynı zamanda köylüleridir. Aksu Köy Enstitüsü mezunu olan Eroğlu, idealist bir öğretmendir. Okumak isteyen öğrencileriyle özel olarak ilgilenir. O yıllarda köy çocukları için en ideal meslek ilkokul öğretmenliğidir. Lise okur gibi 6 yıl yatılı okuyup meslek sahibi olmak köy çocukları için caziptir. İl ve ilçe çapında Öğretmen Okuluna öğrenci kazandırmak öğretmenler için bir itibar konusudur. Mümin Eroğlu bu başarılı öğretmenlerin başında gelir. Hayatı boyunca çok sayıda öğrenci yetiştirir.

Aksu İlköğretmen Okulu

Cemal Kurnaz, ilkokulu bitirdikten sonra babasının da teşvikiyle Aksu İlköğretmen Okulu sınavına girer ve kazanır (1.10.1967). Okul arkadaşlarından sınava giren 5 kişi de kazanmıştır. Bir gün camiden çıktıklarında, yaşlılardan birinin "5 çocuğu daha komünist yaptılar" dediğini duyar. Demek ki köylünün böyle bir algısı, bir korkusu vardır. Öğrenim hayatı boyunca bu sözü hep aklında tutar.

Son sınıfa geçtiğinde Öğretmen Okullarının Öğretmen Lisesine dönüştürüldüğünü, kendilerine hem lise mezunu hem de öğretmenlik hakkı verildiğini, ancak bunun için bir yıl daha fazladan okumaları gerektiğini öğrenir. Bu üzücü bir durumdur. Bir yıl önce öğretmen olup maaş alma varken, bunun gecikmesi ve bir yıl daha masraf edilecek olması üzücüdür. Yapacak bir şey yoktur, çaresiz okurlar.

29.6.1974'te Öğretmen Okulundan mezun olur. 7 yıl okumasına rağmen mezun olduğunda 18 yaşını doldurmamıştır, maaş alabilmesi için mahkemeden "kazâ-yı rüşd" kararı çıkartırlar.

Öğretmen Okulunda idealist bir öğretmen olarak yetişir. Son sınıfta üç il seçme hakları vardır. Bütün sınıf bir şenlik havası içinde cetveli Sinop ile İskenderun hizasına koyar, bunun doğusundan üç il seçmek için birbiriyle yarışır. Cemal Kurnaz'ın tayini 1974 Ağustosunda Urfa'nın Birecik kazasına bağlı Sumaklı köyüne çıkar. Göreve başlar, eşyalarını getirmek için köyüne döner.

Üniversite

Üniversitede okumaya ne maddi imkânı vardır ne de hazırlığı. Bir test çözmemiş, dersane yüzü görmemiştir. Arkadaşlarından birisi üniversite sınavına girmeyi teklif eder. "Yarın her birimiz bir yere tayin olup gideceğiz, belki de bir daha görüşmeyeceğiz. Bu vesile ile son kez birlikte oluruz" der. O yıllarda her ilde sınav yapılmamaktadır. Antalya'ya en yakın yer Konya'dır. Orayı seçerler. Üç arkadaş Mevlana Türbesini ziyaret ederler, diğer tarihi yerleri gezerler. Hoş vakit geçirirler. Sınav sadece bir bahanedir. Stressiz, rahat bir sınav olur.

¹ Cemal KURNAZ, *Bir Köy Vardı*, Ankara: Kurgan Edebiyat, 2018, ISBN:978-605-203064-6, 492 Sayfa.

O yıllarda tercihler sınava girmeden yapılmaktadır. Cemal Kurnaz sadece 8 tercih yapar. Çünkü o yıllarda sadece 8 Edebiyat Bölümü bulunmaktadır. O edebiyat okumak istemektedir. Dayısı Hacettepe Üniversitesinde öğrenci olduğundan o da ilk sıraya orayı yazar. Okuma ihtimali olmadığından üstünde ciddi olarak düşünmemiştir.

Pekmez zamanıdır. O yıl şiddetli dolu yağmış, onların bağı dışında kimsenin üzümü olmamıştır. Köylüler bunu, bütün komşu köylülerin katıldığı Çukurköy'deki sınaklı, büyük yağmur duasına köyden sadece babasının katılmış olmasına yorarlar. Üzüm her yılının bir buçuk katıdır. Kesmekle bitmez, kaynatmakla bitmez. O, bir an önce bitmesi ve hazırlanması için sabırsızlanmaktadır. Bu sırada Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandığını öğrenir. Bu, beklenmedik bir gelişmedir. Uzun bir istişare ve değerlendirmeden sonra kararını verir. Urfa'ya gitmekten vazgeçer, üniversiteye kaydını yaptırır (1974 Ekim).

Hazırlık sınıfında Hacettepe Erkek Öğrenci Yurdu'nda kalır. Birinci sınıfa geçtiğinde yurda almazlar. Üç öğrenci, Akdere'de tek göz bir gecekondu kiralarlar (1975 Aralık). Son duraktaki tepenin üzerinde 80 basamaklı merdivenle çıkılan bir yer. Bir gaz sobası alırlar. Dikimevi'ndeki benzin istasyondan bidona gaz doldururlar, dolmuşla taşırlar. Isınmazlar. Beytepe'ye okula gidip gelmekte zorlanırlar.

Ankara Yüksek Öğretmen Okulu

O günlerde Ankara Yüksek Öğretmen Okulu burslu olarak yeniden açılır. Öğretmen Okulları Genel Müdürü Ayvaz Gökdemir (1942-2008) Yüksek Öğretmen'i yeniden faaliyete geçirir. Yüksek Öğretmen Okulları eskiden, öğretmen okullarında son sınıfa geçen öğrenciler arasından not ortalaması çok yüksek öğrenciler seçilerek üniversiteye geçiş imkânı sunmaktadır. Yüksek Öğretmen'e seçilenlere gıpta ile bakarlar. Cemal Kurnaz bu yolla seçilemeye de, 1976 Ocak ayında ummadığı bir anda kendini Yüksek Öğretmen'de bulur. Beşevler'de şimdiki Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü'nün bulunduğu kampüste yatılı olarak okur ve öğretmenlik formasyonunu burada tamamlar. Bölüm dersleri için de Beytepe'ye gidip gelir. 1978 Temmuzuna kadar burada bir cennet hayatı yaşar. Bu tarihte Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Üstündağ Yüksek Öğretmen'i kapatır. Bunun üzerine arkadaşlarıyla Aşağıeglence'de bir ev tutarlar. 1979 Haziranından mezun olur.

1980 İhtilaline giden yolda üniversitelerde sağ-sol çatışmaları şiddetlenir. Olaylar yüzünden okul sık sık tatil edilir. Anne babalar radyodaki gece haberlerini dinlemeden yatamazlar. Annesi, okulu bırakması, ilkokul öğretmenliğine dönmesi için yalvarır. Ona, "Anacığım, ben okursam Türkiye kurtulur" diye cevap verir. Köy çocuklarının mutlak okuması, bir yerlere gelmesi gerektiğine inanır.

Akademisyenliğe Giden Yol

Hacettepe'de Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 3. Sınıfındadır. 1977 Kasım başları. Hocası Abdurrahman Güzel Manavgat'ın Ahmetler köyündendir. Köylüleri yazın Akseki'nin yaylalarına çıkarlar. Dolayısıyla o da Aksekili sayılır. Ona memleketiyle ilgili bir tez konusu önerir: 17. yy'da Akseki'nin Ormana köyünde yaşamış Ali Zelili'nin Niyâzül'l-müznibîn'i. Ancak elde nüshası yoktur. Bilinen tek nüshası, İstanbul'da Nalburcular çarşısında esnaf olan Ahmet Karatay'dadır. Babası Karatay bir suikasta kurban gitmiş, Ahmet küçük yaşta yetim kalmıştır. Onun hakkında yakılan ağıtı annesi de söyler:

Manavgat yolları sade mermerden
Yedi gün yatmışım kimse görmeden
Yetiş oğlum Ahmet kuzgun yemeden
Vurman beni vurman yareme vurman
Küçük Karatay'dan intizar alman

Babası öldürüldüğünde çok küçük olan Ahmet Karatay, o tarihte yetmiş yaşlarında, İstanbul'da nalburdur. Hocası onunla görüşmüştür. Cemal Kurnaz'a, "Git benim selamımı söyle, o eseri al, tez olarak hazırla" der. O, belki de İstanbul'a gitmek gözünde büyüdüğünden, "Elin adamı tanımadığı bir öğrenciye elindeki yazma eseri verir mi? Siz temin ederseniz memnuniyetle çalışırım" diye cevap verir. "O zaman kalsın, başka bir konu buluruz" der. Öylece kalır.

İki hafta sonra Kurban bayramı için köye gider. 22 Kasım 1977 Salı Kurban Bayramının ilk günü. Bir de ne görsün? Küçük kardeşleri ellerinde eski harfli birkaç kitap yaprağı, uçurtma

uçurmaktadır. Gözleri fal taşı gibi açılır. Şaşkınlıktan küçük dilini yutacak gibi olur. Bakar, Zelili'nin eseri. Tam metin. İçinde büyük bir sevinç oluşur.

Köyde böyle şeylerin olabileceğine hiç ihtimal vermemektedir. Bunu nerede buldunuz diye sorar. Dedemizin terk edilmiş evinin tavan arasında derler. Dedesi çobanlık yapan bir adamdır. Kuran'ı okur ama eski yazı bilmez. Üstelik Ormana, köylerine çok uzaktır. Bir ilişki, iletişim yoktur. Hemen gidip tavan arasını alt üst eder. Başka hiçbir kitap yoktur.

Döner dönmez durumu Hocasına anlatır; "Zelili, bu tezi yapmamı istiyor" der.

2 Kasım 1978'de Ormana'ya gider. Ali Zelili Efendi'nin türbesini ziyaret eder. Köylülerle görüşür. Sözlü gelenekte anlatılanları dinler. Köyün en yaşlılarından Hasan Gerçek (84 yaşında) önemli bilgiler verir. Ahmet Karatay da köydedir. "İstanbul'a gel Zelili'nin kitabının orijinalini vereyim" der. İstanbul'a gider, elindeki nüshanın fotokopisini çektirir. Milli Kütüphane'de bir nüsha bulur. Daha sonra bir tane de Almanya'da.

Fransa'da işçi olarak çalışan amcası Royal marka bir daktilo getirir (1978 Eylül). Bilgisayar çağına kadar bütün çalışmalarını bununla yazar. Tezini 16 Haziran 1979'da tamamlar: *Ali Zelilî Efendi-Niyâzü'l-Müznibîn (İnceleme-Metin)*, (1979), Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, XXX+598 s. Hocası tezine A notu verir.

26 Haziranın 1979'da mezun olur. Bölümü birincilikle bitirdiğini söylerler. İhsan Doğramacı Vakfı, bir plaket ve para ile ödüllendirir.

Acaba öğretmen olabilecek midir? Tayini nereye çıkacaktır? Tam bir belirsizlik içindedir. Bu duygular içinde köyüne gider.

Üniversite Hayatı

Bölüm yeni kurulmuştur. Cemal Kurnaz, üçüncü dönem mezunudur. Öğretim kadrosu oldukça gençtir. Yeni elemanlara ihtiyaç vardır. Bölüm Başkanı Prof. Dr. Şükrü Elçin, "O, bizim yetiştirdiğimiz öğrencimiz, bölümümüzün birincisi, yazmalara dayalı altı yüz sayfalık mezuniyet tezi yaptı, Osmanlıca okutmak üzere bir kadro buldum, gelsin hemen göreve başlasın" diye haber gönderir. Neden sonra haberi olur.

Milli Eğitim Bakanlığına hem ilköğretmen okulundan hem de Yüksek Öğretmen'den mecburu hizmeti vardır. Bakanlığa başvurur, Hasanoğlu İlköğretmen Okuluna tayin edilir (3 Mart 1980). Bir hafta sonra muvafakat verilir, üniversiteye nakli yapılır. Gidip hemen göreve başlar (14 Mart 1980).

Şükrü Hoca çok kibar, zarif bir insandır. Birtakım jüriler için İstanbul Edebiyat Fakültesinden Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş gibi arkadaşları gelir. Hocası onu odasına çağırır, elinde mezuniyet tezi, onlara takdim eder: "Cemal bizim bölümümüzü birincilikle bitirdi. Yazma nüshalara dayalı olarak altı yüz sayfalık bir mezuniyet tezi hazırladı. Biz de onu buraya Osmanlıca okutmak üzere aldık. Onu sadece çalışkan olduğu için almadık. Aynı zamanda milliyetçi, vatanperver bir genç olduğu için aldık" diye iltifat eder.

Bir genç insan için bunların ne kadar önemli olduğunu söylemeye gerek yok. O sözler hayatı boyunca bir vasiyet gibi üzerime yapışıp kalır. Yazdığı her kitabı, makaleyi millet hizmeti olarak gördür. O, akademik hayata başlamasını erenler himmetine bağlar. 100 sayfalık bir tez hazırlamak varken Ali Zelili Efendi'nin hacimli eserini yüksünmeden tez olarak hazırlamasının karşılığını fazlasıyla alır. Bu sayede zor gibi görünen şeyler çok kolaylaşır.

Ona göre dindarlık da, milliyetçilik de, akademisyenlik de samimiyete, samimi hizmete dayanmaktadır. Her şeyden önce samimiyet! Asistan olmanın yolu da budur.

Yüksek Lisans ve doktorasını Prof. Dr. Amil Çelebioğlu'nun danışmanlığında yapar. Yüksek Lisans tezi Taşlıcalı Yahya Bey Divanında Kozmik Unsurlar (30 Haziran 1981), doktora tezi Hayâli Bey Divanının Tahlili'dir (3 Nisan 1984).

Âmil Çelebioğlu, Cemal Kurnaz'ın akademik hayattaki en büyük şansı olur. Mevlâna soyundan âlim ve ârif bir zât olan Çelebioğlu, kendisiyle akademik çalışmaya başlamadan önce bazı konularda anlaşma yapar. Karşısına oturtur ve şunları söyler:

"Üniversite hocalığı karşıdan çok havalı görünür. Aslında, zahmetli, meşakkatli bir iştir. Öyle fazla bir parası da yoktur. Hele Türkoloji, yani Türklük bilimi 9-5 mesaisi ile sınırlandırılacak bir alan değildir. 24 saat millet hizmetinde olmayı gerektirir. Bütün bunları bilerek, gece gündüz millete hizmete var mısın?"

Ne kadar anladığını bilemez ama "evet" der. Yeter ki Hoca kabul etsin.

"YÖK mevzuatı öğretim üyesini, 'zorunlu olarak en az şu kadar derse girer, alanıyla ilgili araştırma inceleme yapar' diye tanımlar. Bu mevzuat bizim ilmihalimiz gibidir. Millet ortak bütçesinden buna göre maaş/rızık takdir edilir. Bu iki görevden birini yapmazsak maaşımızı hak etmemiş oluruz. Şimdi, zorunlu ders yükünden fazla derse girmeyeceğine, ek ders ücretine tamah etmeyeceğine; geri kalan zamanında durmadan araştırma ve inceleme yapacağına söz veriyor musun?"

Bunlar, daha önce üstünde düşünmediğim konulardır. Ne demek istediğini tam olarak anlayamaz ama "evet" der. Yeter ki Hoca kabul etsin.

"Bir şey daha var" der. "Öğretim üyeliği, akademisyenlik başlı başına bir değerdir. Onun üstünde başka bir makam yoktur. Onu bürokrasiye, politikaya bir basamak, bir atlama tahtası olarak kullanmayacağına, yöneticiliğe tenezzül etmeyeceğine söz veriyor musun?"

Çaresiz, hepsine evet der.

Hocası, 2 Temmuz 1990'da hacda meydana gelen "Tünel Faciası"nda Hakk'ın rahmetine kavuşur. Söyledikleri bir vasiyet gibi üzerine yapışıp kalır.

O günden sonra gece gündüz, cezbeye kapılmış gibi, aşk ile yazar da yazar. Millet hizmetinde kendi payına düşen görevin bu olduğuna inanır. Bunun sonucunda her işi kolay olur.

Askerliğini Menemen'de 4 ay süreli er olarak yapar (1982 Kasım-1983 Şubat).

Askerliğini ve doktorasını tamamladıktan sonra sıra evliliğe gelir. Tarihçi Şefika Hanım (d. 6 Mayıs 1963, Ankara) ile evlenir (10 Temmuz 1984). Aslen Nevşehirli olan Şefika Hanım, Pakize (1929-1989) ve Zeki Dörtkol (1929-2010)'un 6 çocuğundan sonuncusudur. Bu evlilikten Hasibe (d.26.8.1996) ve Hayreddin (d.23.10.1998) adında iki çocukları olur.

Şefika Kurnaz akademik hayata girer, Hacettepe ve Gazi Üniversitelerinde çalışarak emekli olur. Prof. Dr. Şefika Kurnaz kadın tarihi konusundaki çalışmaları ile tanınır: Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (2011), Osmanlı Kadınının Yükselişi (2013), Hürriyet Yolunda Bir Ömür-Emine Semiye (2008), Balkan Savaşında Kadınlarımız (2012).

Cemal Kurnaz, doktorasını tamamladıktan sonra bir yıl Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak çalışır. O yıllarda kadro sıkıntısı yaşandığından, yeni kurulan Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünde Yardımcı Doçent olarak göreve başlar (14 Mayıs 1986). O günden beri aynı bölümde çalışmaktadır.

28 Temmuz 1990'da doçent, 6 Eylül 1995'te profesör olur. 26 Eylül 1995'te Bölüm Başkanlığı görevine getirilir.

MEB ve Kültür Bakanlığında 1992 yılından başlayarak uzun süre yayın kurulu üyeliklerinde bulunur.

Cemal Kurnaz'ın çok sayıda kitabı, makalesi ve bildirisi bulunmaktadır. Bilimsel toplantılara katılmak, bilgi ve görgüsünü artırmak amacıyla bazı ülkeleri ziyaret etmiştir: İran (14 Mayıs – 23 Mayıs 2003), Yunanistan, Makedonya, Kosova (Mayıs-Haziran 2003), Kırgızistan (4-9 Mayıs 2004), ABD (Temmuz 2004), Azerbaycan (29-30 Mayıs 2005), Bosna-Hersek (9-15 Nisan 2007, 17 Mayıs-3 Haziran 2011), Suriye (1-5 Mayıs 2008), Kazakistan (17-22 Mayıs 2009), Cezayir (15-19 Nisan 2013).

Cemal Kurnaz, çalışmalarıyla çeşitli ödüllere layık görülür. Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Denemeler (Ankara 1990) isimli eseriyle Türkiye Yazarlar Birliği 1990 yılı Deneme Ödülü'nü kazanır.

Deli Rüzgâr Osman Yüksel Serdengeçti isimli eseriyle, Edebiyat Sanat ve Kültür Araştırmaları Derneği (ESKADER)'nin 2012 yılı biyografi ödülü verilir.

Türk kültürüne yaptığı katkılardan dolayı Türk Ocakları Genel Merkezi tarafından, 2013 Yılı "*Hamdullah Suphi Tanrıöver*, Türk Ocakları, Kültür Armağanı" ile ödüllendirilir.

2018'de Selçuklu Vakfı Abdurrahim Karakoç Edebiyat Ödülüne layık görülmüştür.

Dergicilik

Arkadaşlarıyla Yüksek Öğretmen Okulunun imkânlarıyla kültür sanat ağırlıklı *Ülkü Pınarı* adında bir dergi çıkarırlar. Dergi 1976-1977 yıllarında 18 sayı yayımlanır. Bir süre derginin Yazı İşleri Müdürlüğünü yapar. Dergide şiir ve yazılar yayımlar. Herkesin amatör olarak görev aldığı dergi, onun için ikinci bir okul görevi görür. Önemli deneyimler kazanır.

Ülkü Pınarı kapandıktan sonra geniş katılımlı istişare toplantıları yapılır. Buradaki kadro zenginleştirilerek bütün Türkiye'ye hitap edecek yeni bir kültür sanat dergisi çıkarmaya karar verilir. Önce Divan (1. Sayı, Kasım 1978), sonra Yeni Divan adıyla yayımlanan ve 1980 darbesi sonrasında kapanan dergi büyük ilgi görür. Cemal Kurnaz burada da şiir ve makaleler yayımlar.

Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri

İlkokulda okurken Osmanlıya karşı büyük öfke duyarlar. Osmanlı padişahları haindir, satılmıştır, işbirlikçidir. Sonuncusu, bir İngiliz gemisine binip ülkesini terk etmiştir. İyi de olmuştur. Onlardan kurtulmuşlardır. Onlarla birlikte tarihlerinden, kültürlerinden, edebiyatlarından, sanatlarından da kurtulmuşlardır.

Öğretmen Okulunda bu kanaati pekiştir. Osmanlı Dönemi'nde bir "halk" vardır, bir de halk olmayanlar. Halk olmayanlar, büyük halk kitesini yönetmektedir. Bizim edebiyatımız "halk"ın edebiyatıdır. "Halk" olmayanların edebiyatından bize nedir? Onlar tamamıyla halktan kopuk yaşamaktadır. Şairler surların arkasında, sarayda yatıp kalkmakta, yöneticilerin hoşuna gidecek şeyler yazmaktadır. Arapça, Farsça, Türkçe karışık, Osmanlıca denilen yapay bir dil kullanırlar. Bunlar asla halkla görüşmezler, onların dilini anlamazlar.

Urfa'ya öğretmen olarak gittiğinde, bütün bilgileri alt üst olur. Dilenciler, Fuzuli'den gazeller okuyarak dilenmektedir. Genç bir tuvalet bekçisi ile tanışır. Peş peşe Nabi'den gazeller okur. Şaşkına döner. "Sen bunları nerden biliyorsun?" deyince, "Bunları burada herkes bilir" cevabını alır.

Bütün bunların bir açıklaması olması gerekir. Cumhuriyet'in 50. Yılında, İstanbul'dan bu kadar uzakta, bu insanlara bu şiirleri kim öğretmiş olabilir?

Üniversitede bu soruların peşine düşer. Aradığı cevabı Erol Güngör'de bulur. Ona göre Osmanlı toplumunda aydın, bir ve aynı kültürün² en ince ve işlenmiş tarafını temsil ederler. Onları halktan ayıran özellik bilgi ve yetenek farkıdır. Aydın da halk da aynı dünya görüşünü paylaşırlar.³ Başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde üretilen klasik kültür çeşitli yollarla taşraya taşınır. Taşra sanatçıları tarafından mahallinde üretilen kültür ve sanat eserleri hem klasik hem de yerel özellikler taşırlar. Edirne, Bursa, Kütahya, Erzurum, Diyarbakır, Harput ve Urfa gibi şehirlerdeki şiir, musiki, mimari eserlerini Tanpınar "mahalli klasik" olarak niteler.

Cemal Kurnaz, bu tespitler üzerinden, halk ile klasik arasında uçurumlar olmayıp, "ara örnekler" yoluyla geçişkenlikler olduğunu fark eder. Halk şiiri ve Divan şiirini birbirine düşman olarak göstermenin doğru olmadığını düşünür. O, yaratılış olarak, farklılıklardan çok müşterekliklere bakmayı sever. Ona göre edebiyatımız bir bütündür. Edebiyatımızın Tanzimat Edebiyatı, Tasavvuf Edebiyatı, Halk Edebiyatı gibi karakteristik özellikleriyle kendini tanımlayan dönemleri ve kolları bulunmaktadır. Söz gelimi, bir Fransız Edebiyatı ile karşı karşıya geldiklerinde, aralarındaki farklılıklar ortadan kalkar, yekpare bir Türk Edebiyatı olarak görünürler. Bunu, şehrin bütünlüğü içinde, ayrılan mahalleler, caddeler ve sokaklar gibi değerlendirmek mümkündür.

Bu düşünceden hareketle kaleme aldığı *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri* kitabı büyük ilgi görür.

Bu bakış açısında köy kökenli olması yanında hocası Âmil Beyin de etkisi olur.

Şairliği

Şairliğin okulu yoktur. Şairi yetiştiren gurbettir. Şiiri besleyen ayrılıktır. Onun için her yatılı okul öğrencisi biraz şairdir.

Cemal Kurnaz da şiire yatılı okulda okurken ilgi duyar. Şiire ve edebiyata yönelmesinde annesinden gelen bir etki söz konusudur. Kulağında, çocukluğundan başlayarak annesinin söylediği türkü, mani, bilmece, masal, hikâye ve özlü sözler bulunur. Yaz günleri bağ beklemeye gittikleri hanayda, annesinin gökyüzüne bakarak anlattığı yıldızlara ait hikâyeleri dinlerken uyuyup kaldığını hatırlar.

Öğretmen Okulunda öğretildiğine göre, Divan şairleri Arapça, Farsça, Türkçe karışık, yapma bir dil ile şiir yazmaktadır. Sarayda yaşarlar, halkın içen karışmazlar. Halk onların dilini anlamaz. Bizim gerçek edebiyatımız halkın dilini kullanan halk edebiyatıdır. Böyle olunca bize en yakın şair Yunus Emre kalmaktadır. Okulun kütüphanesinde Cahit Öztelli'nin bir kitabını bulur: (Yunus Emre, Bütün Şiirleri, Milliyet Yayınları, 1971.)

Yunus'un şiirlerini okudukça farklı bir tat bulur. Hem söyleyişi hem de alışılmadık kelimeler ilgisini çeker. Belki de kendisi gibi köylü olduğundan kendine yakın bulur. Her şeye aşk ile bakış. Aşk ile her şeyi bırakış. Dünyevi şeylere değer vermeyen, özgür, pervasız, müstağni tavır... Bunlardan etkilenir

² *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, 4 baskı. İstanbul 1980, s. 28.

O günkü haliyle ne kadar anladı kim bilir? Ama onu sarar. Bilmediği kelimeleri not alır. Şiirlerinde yedili, sekizli heceyi onun gibi yalın söyleyebilir miyim diye dener. Onun kullandığı bazı kelimeleri şiirlerine serpiştirerek ayrı bir hava, ayrı bir tat arar. Mesela:

"Nice bir Türkmen Kocası/ Göyündürdü aşka bizi"
"Şarap içtim badya badya/ Ne sarhoşum ne ayıkım"
"Esridi Cemal'in canı"

O günlerde Bahattin Karakoç'un *Seyran* isimli şiir kitabı çıkmıştır (Hareket Yayınları, 1973). *Seyran*'da yedili, sekizli heceyle yazılmış şiirler dikkatini çeker. Bu şiirler heceyle yazılmasına rağmen yeni ve tazedir; geleneksel halk şiiri değildir. Tanpınar'ın, Necip Fazıl'ın, Dranas'ın, Cahit Sıtkı'nın şiirleri gibi, heceyi kullanmakla birlikte içeriği ve söyleyişi yenidir. Üstelik dörtlüklerin sonuna eklediği ikişer mısra ile yedekli koşma formunu yenileyen örneklerdir. Yunus'u okuduğu günlere denk gelen bu şiirler ona örnek olur. O da Yunus'tan esintiler taşıyan yediz, sekiz heceli, yedekli koşmayı çağrıştıran şiirler yazar:

SU YÜRÜDÜ GÜLÜMÜZE

Ay değirmi dolunurken
Miskinlik esritir canı
Dost mihrabında dururken
Unutulur acı anı
Varda bile yoğu seçtik
Haldaş gerek halimize
Nice bir Türkmen Kocası
Göyündürdü aşka bizi
Yok tutkunun korkucası
Gönlüm bir sevgi denizi
Dünyada dirlikten geçtik
Baş indirdik ulumuza
Kalbin içi-dışı göynü
Çün dert bize hoş gelir
Çağrılarım çifte yönlü
Muştular Hüma kuş gelir
Şarabından içirdi aşk
Baş eğdirdi delimize
Halden hale şu dünyada
Tüm varlığım doldu yakım
Şarap içtim badya badya
Ne sarhoşum ne ayıkım
Çok geride kaldı eşik
Su yürüdü gülümüze

Nisan 1974. Hareket, 104-105, Ağustos-Eylül 1974, 47.

1973'te Mehmet Atilla Maraş Aksu İlköğretmen Okuluna Tarım öğretmeni olarak atanır. Şiir yazmaktadır. Hemen kaynaşır. Onun Nurettin Topçu'nun kurucusu olduğu Hareket çevresi ile yakınlığı vardır. Cemal Kurnaz'ın şiirleriyle ilgilenir, tavsiyelerde bulunur. İlk şiirleri onun aracılığıyla Hareket'te yayımlanır. Yusuf Reha takma adıyla o yılki şiirleri değerlendirdiği yazısında ondan, "Eski şiirimizin havası ve sesiyle özellikle Yunus'u örnek alan şiirler yazan Cemal Kurnaz..." şeklinde söz eder.³ İstanbul'a da ilk kez 1977 Şubat'ında M. Atilla Maraş ile birlikte gider. Dergâhçılarla tanışır. Mustafa Kutlu'nun evinde kalır. Sonraki yıllarda bu çevre ile olan gönül bağını sürdürür.

Divan şairlerini ve diğer mutasavvıf şairleri üniversite yıllarında tanır.

³ "1974'te Şiir", *Hareket*, Sayı 111, Mart 1975, s. 53.

Osman Yüksel Serdengeçti bir gün Niyazi-i Mısri'den söz eder. Yunus'tan sonra en güçlü aşk şairi odur der. Bizim Elmalı'da Ümmi Sinan'a bağlıdır. Elmalı'yı öven güzel bir şiiri vardır: "Canlara derman olan Elmalı göründü." Sonra aşk ile her şeyden geçişin en güzel örnekleri: "Varlığından soyunup üryân olan anlar bizi."

Bu sohbetten etkilenir, Hacı Bayram'dan bir Niyazi Divanı alır. Kelimelerin altını çize çize okur. Yüksek Lisans yaptığı günlerde hocası Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, her hafta bir nazire yazıp gezelim diyerek öğrencilere ev ödevleri verir. Önce kendi yazdığını okur, öğrencilerin görüşünü sorar, sonra onlarınkini okutur. Utana sıkıla yazdıklarını gösterirler. Yazdıkça alışmaya başlar. Bir süre sonra kendiliğinden yazma isteği doğar. Ona göre Divan şiirini öğrenmenin; vezni, edebi sanatları kullanarak öğrenmenin yolu budur. Bir üstadın rehberliğinde kanat çırpamak demek olan tahmis benzeri uygulamaların da nazire ile akraba olduğunu fark eder. O günlerin hatırası olarak Mısri'nin iki gazelini tahmis eder. Birini Serdengeçti'ye ithaf eder:

BEYÂN-NÂME

-Osman Yüksel Serdengeçti'ye-

Tâ ebed hem-yâre-i hicrân olan anlar bizi
Gâye-i vuslat için giryân olan anlar bizi
Lâ-mekân kürsünde cân pinhân olan anlar bizi
Zât-ı Hak'ta mahrem-i irfân olan anlar bizi
İlm-i sırda bahr-i bî-pâyân olan anlar bizi

Er odur kim yâr elinden dert çeker hem inlemez
Aşkı rehber eyleyenler gayrıdan söz dinlemez
Hey gülüm an bunu sen Mecnûn-misâl hep ağla gez
Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz
Vech-i bâkî hüsnüne hayrân olan anlar bizi

Sarhoşuz hey aşk şarâbın tâ ezelden içmişiz
Bir Hüma olmuş gönül arşa kanatlar açmışız
Hem-dem olduk dostla biz ha kalmışız ha göçmüşüz
Dünye vü ukbâyı ta'mîr eylemekten geçmişiz
Her taraftan yıkılıp vîrân olan anlar bizi

Arşta İsâ gibi olmaz evvelallah hâlimiz
Çünkü yoktur iğneden ipliğe hiç bir mâlimiz
Ölmeden öldük serâpâ aşk imiş icmâlimiz
Biz şol abdâlüz bıraktık eğnimizden şalımız
Varlığından soyunup üryân olan anlar bizi

Nice sevdâ gibi hasret gibi gerçektir azâb
Arttı âşıklarda râğbet, bilki gökçektir azâb
Emr-i Hak'dan şaşmayan en doğru ölçektir azâb
Kahr u lütfu şey'-i vâhid bilmeyen çekti azâb
Ol azâbdan kurtulup sultân olan anlar bizi

Günde bin bir hâl görürler: Dertli, mahzûn, şen... bizi
Yâ ne bilsin bilmeyenler özde gerçekten bizi
Vardır elbet böyle Mecnûn eyleyen bir fen bizi
Zâhidâ, ayık dururken anlamazsın sen bizi
Cür'ayı sâfi içip mestân olan anlar bizi

Dosta varmak istiyorsan ibtidâ bürhân gerek
Yol bilen ihvân gerek erkân gerek irfân gerek
Gece gündüz dâimâ kalbinde tek mihmân gerek

Ârifin her bir sözünü duymaya insân gerek
Bu cihânda sanma kim hayvân olan anlar bizi

Gör, ne kâm aldık ne dertlerden bunaldık biz bugün
Kardeşim yârin cemâlin seyre daldık biz bugün
Mest ü hayrân mest ü hayrân öyle kaldık biz bugün
Ey *Niyâzî*, katremiz deryâya saldıık biz bugün
Katre nice anlasın ummân olan anlar bizi

Ne zaman görsem elif meşkinde derviş abdalı
Tüllenir gönlümde seslerden şu tahmis danteli
Çilleden geçmez Cemal, var âkıbet vahdet balı
Halkı koyup lâ-mekân ilinde menzil tutalı
Mısrıyâ, şol cânlara dermân olan anlar bizi

Divan, 13, Mart 1980, 12-13

Aruzla yazdığı şiirler, Âmil Beyin verdiği ev ödevlerinin bir hatırasdır.
Şair Ali Akbaş'la tanıştıktan sonra, hecenin terbiyesinden geçen bazı serbest şiir denemeleri de olur:

LEYLÂ'YA ŞİİR

Hızlı bir sessizlik örülü her yanda
Çok eski bir
Zaman içi
Yıldızlar
Savrulmuş kâinata
Leylâ'nın saçlarında
Çiğ.

Zaman
Hem uzunmuş
Hem kısa
Asırlara
Basa
Basa
Namus gecelerinde gezinmiş çok

Ay ışıklarından yunmuş
Yıkanmış Leylâ
Bir gül gibi
Şafakları takınmış Leylâ
Masal çiçekleriyle bezenmiş çok

İşte
Beni bitiren en hoş öpüş
Gözkapaklarıma konan
Şu ak düş

Mahçup bir yaşmak
Yüzünde
Tül
Tül
Gel, sabahlar olmadan
Gel götür

Leylâ
Ah Leylâ
Deli yalnızlığında
Boyna
Beni çoğaltan
Ayna
E.....eeyy!..

Aralık 1978. *Divan*, 3, Ocak 1979, 16.

Şiirlerin kronolojik dökümü:

1974

"Balık Muştusu", *Hareket*, 99 (1974), 59.

"Boyut", *Hareket*, 100 (1974), 53.

"Yakım", *Hareket*, 104-105 (1974), 47.

1975

"İstek", *Hareket*, 111 (1975), 44-45.

1976

"Gül Devşirenler", *Hareket*, 114 (1976), 74.

"Uyur-Uyanık Mevlânâ", *Ülkü Pınarı*, 9 (1976).

1977

"Bir Şairi Uğurlarken", *Ülkü Pınarı*, 11 (1977), 9.

"Uzayan Özlem Gazeli", *Ülkü Pınarı*, 12 (1977), 25.

"Aklın Serhaddine Doğru", *Ülkü Pınarı*, 15 (1977), 27-28.

"And İçmişiz En Soylu İnanç Üzre", *Ülkü Pınarı*, 16 (1977), 4.

"Bir Oluşum İçimizde", *Ülkü Pınarı*, 17 (1977), 19.

"Hayat İlkemiz", *Ülkü Pınarı*, 18 (1977), 21.

1979

"Leyla'ya Şiir", *Divan*, 3 (1979), 16. Ayrıca bk. *Türkçenin Şölenleri*, Editör: Osman Özbahçe, Türkiye Yazarlar Birliği yayını, Ankara, s. 220.

"Türkülerle Yaşıt Yüreğim", *Divan*, 4 (1979), 9.

"Essalâ", *Divan*, 8 (1979), 12.

"Yusuflar Geliyor Zindanlardan", *Divan*, 9-10 (1979), 14.

"Yunus'un Gurbetinde", *Divan*, 12 (1979), 11.

1980

"Beyanname", *Divan*, 13 (1980), 12-13.

"Hicri 1400'e Elifname", *Yeni Divan*, 3 (1980), 3.

"Gazel", *Yeni Divan*, 5 (1980), 9.

1981

"Derler Gazeli", *Töre*, 123 (1981), 27.

"Görünür Gazeli", *Töre*, 124 (1981), 28.

"Ağlarım Gazeli", *Töre*, 125 (1981), 32.

1982

"Tahmis", *Millî Eğitim ve Kültür*, 13 (1982), 82.

"Yozgatlı Said Fennî'nin Beytini Tahmis", *Töre*, 129 (1982), 23.

"Bir Avuç Sevinç", *Doğuş*, (1982), 23.

"Olur Gazeli", *Töre*, 135 (1982), 29.

"Pil Gazeli", *Hece Taşları*, Sayı 59, 15 Ocak 2020, s. 3.

Cemal Kurnaz bu şiirlerini, iki baskı yapan *Bir Avuç Sevinç* isimli kitabında toplamıştır⁴ ancak akademik çalışmalara yoğunlaşınca şiir onu terk eder...

⁴ *Bir Avuç Sevinç*, (1. bs. Ankara 1992, 2. bs. Kurgan Edebiyat, Ankara 2003)

Cemal Kurnaz Bibliyografyası

Kitaplar

1. *Ali Zelîlî Efendi-Niyâzü'l-Müznibîn (İnceleme-Metin)*, (1979), Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, XXX+598 s.
2. *Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda Kozmik Unsurlar*, (1981), Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Bilim Uzmanlığı Tezi.
3. *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, (1984), Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
4. *Muallim Naci-Osmanlı Şairleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., (1986), 385 s.

Hakkında Yazılanlar:

- "Osmanlı Şairleri Üzerine Cemal Kurnaz ile", *Yeni Düşünce*, 17 Temmuz 1987, s.9.
Beşir Ayvazoğlu, "Osmanlı Şairleri", *Tercüman*, 28 Mart 1987.
Ahmet Eken, "Osmanlı Şairleri", *Gergedan*, Y11 1, Sayı 4, (Haziran 1987), s.109.
Mustafa Tatçı, "Osmanlı Şairleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXV/1 (1987), Ankara 1988, s.185-187.
5. *Hayali Bey Divanı Tahlili*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., (1987), 773 s.

Hakkında Yazılanlar:

- Beşir Ayvazoğlu, "Hayâlî Bey Divanı Tahlili", *Tercüman*, 24 Haziran 1988.
"Kültür ve Turizm Bakanlığı Kanuni Devrine Ait Üç Eser Yayınladı", *Genç Fırat*, Haziran 1988, s.4.
Ali Fuat Bilkan, "Hayâlî Bey Divanı Tahlili", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXVI/2 (1988), Ankara 1989, s.279-281.
6. *Türk Kültürü Bibliyografyası*, (A. Abdulkadiroğlu ile birlikte), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., (1989), XIII+414 s.
7. *Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler*, Ankara: Akçağ Yay., (1990), 172 s.

Hakkında Yazılanlar:

- Ahmet Kabaklı, "Türküler, Koşmalar, Gazeller", *Tercüman*, 23 Ekim 1990.
B. Bilge Toker, "Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler", *Türkiye Kültür ve Sanat Bülteni*, Sayı 5, (Haziran 1990), s.2.
Fahrettin Akdeniz, "Çizgi Dışı Bir Kitap", *Yeni Düşünce*, Y11 IX, Sayı 458, (10 Ağustos 1990), s.11.
Beşir Ayvazoğlu, "Cemal Kurnaz, Divan ve Halk Şiirlerini Değerlendiriyor: Ortak Kültür Birikimi", *Tercüman*, 8 Ağustos 1990.
"Şiirimiz ve Gelenek", *Zaman*, 27 Ağustos 1990.
Edith G. Ambros, "Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler", *Wiener Zeitschrift für die Kunde Des Morgenlandes*, 81. band, Wien, 1991, s.313-314.
Muhsin Macit, "Klâsik Şiirimize Dair Bir Kitap", *Millî Folklor*, 9 (Bahar 1991), 54.
Ülkü Candan, "Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler", *Bürde*, Sayı 2, (Mayıs 1991), s.44-46.
İbrahim Şahin, "Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler", *Türk Yurdu*, C. XI, Sayı 45, (Mayıs 1991), s.57-58.
"Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler Adlı Kitap Üzerine Bir Sohbet", *Nilüfer*, Sayı 5, (15 Haziran 1991), Elazığ, s.3-8.
H. Fethi Gözler, "Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler Adlı Kitabın Düşündürdükleri", *Gülpınar*, Yıl XVII, Sayı 196, (Ağustos 1992), s.21-23.
Osman Horata, "Bir Kitap veya Bir Tezadın Tashihine Dair", *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Sayı 4 (Şubat 1992), Ankara, s.23-25; bkz. *Türk Edebiyatı*, Sayı 223 (Mayıs 1992), s.54-55.
Nihat Öztoprak, "Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'na Göre Halk ve Divan Edebiyatının Ortak Hususiyetleri", *Türk Edebiyatı*, Temmuz 1991, s.17-20.
Selim Yağmur, "Türkülerde Şiir", *Dergâh*, 6 (Ağustos 1990), s.6-8.

Hüseyin Özbay, "Bir Güzel Kitap Üzerine Düşünceler", *Millî Kültür*, 83 (Nisan 1991), s.61-62. Aynı yazı için ayrıca bkz.: Hüseyin Özbay, "Halk ve Divan Şiirini Birlikte Okumak", *Aldanımların Penceresinden*, Ankara: Günce Yayıncılık, (2001), s.187-193.

8. Ahmet Talat Onay, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., (1990), 244 s.

Hakkında Yazılanlar:

Doğan Kaya, "Ahmet Talât Onay", *Erciyes*, C. XV, Sayı 169 (Ocak 1992), s.27-29.

Hayati Yavuzer, "Ahmet Talât Bey", *Bolu Üçtepe*, Yıl 2, Sayı 21, (Ağustos 1992), s.12.

A. B. Mollaahmedoğlu, "Âkif Merhumun "Vefa Yokuşu", *Dergâh*, 17 (Temmuz 1991), s.6.

9. *Şeyhî Divanı*, (Mustafa İsen ile birlikte), Ankara: Akçağ Yay. (1990), 297 s.

10. *Abdülkerim bin Şeyh Mûsâ-Makâlât-ı Seyyid Hârûn (Tenkitli Basım)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, (1991), VIII+125 s.

Hakkında Yazılanlar:

Mustafa Uğurlu, "Abdülkerim bin Şeyh Musâ, Makâlât-ı Seyyid Hârûn", *Türk Dili*, Sayı 510 (Haziran1994), s.498-501.

M. Akif Erdoğan, "Makâlât-ı Seyyid Hârûn", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VIII, İzmir, 1993, s.255 -256.

11. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, (1992), LXVI+500 s.

Hakkında Yazılanlar:

Beşir Ayvazoğlu, "Eski Şiirimiz Hakkında Benzersiz Bir Kitap: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar", *Türkiye*, 23 Ekim 1992.

Ahmet Kabaklı, "Ahfeş'in Keçisi", *Türkiye*, 10 Kasım 1992.

İskender Pala, "Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar Üzerine", *Dergâh*, C. III, Sayı: 36, (Şubat 1993), s.10-11.

Mustafa İsen, "Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı", *Polemik*, Sayı 6, (Kasım 1992), s.4-5.

Ali Fuat Bilkan, "Kırkıncı Odanın Anahtarı veya Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar", *Türk Edebiyatı*, 232, (Şubat 1993), s.28-29.

12. *Münâcât Antolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, (1992), x+241 s.

13. *Bir Avuç Sevinç*, Ankara, (1992), 53 s.

Hakkında Yazılanlar:

Mehmet Can Doğan, "Cümle Şair", *Polemik*, Sayı 10 (Mayıs Haziran 1993), s.47-48. Aynı yazı "Gizli Şair" başlığıyla: *Kitaplardan Bir Kitap*, İstanbul: Dergâh Yayınları (2002), s.141-144.

Nâmık Açıkgöz, "Ölçüler İçinde Hür ve Sınırsızlığa Tutsak Şâir", *Dergâh*, C. XI, Sayı 128 (Ekim 2000), s.8-9.

14. Ahmet Talât Onay, *Sarı Çiğdemler*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, (1993), XII+ 356 s.

15. *Kredili Sisteme Göre Edebiyat 1*, (O. Okay, A. Karaca, N. Albayrak ile), Ankara: Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti. (İstanbul1992), 144 s.; Değiştirilmiş ve genişletilmiş 2. bsk. İstanbul 1993, IX + 244.

16. *Kredili Sisteme Göre Edebiyat 2*, (O. Okay, A. Karaca, N. Albayrak ile), Ankara: Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti. (İstanbul 1993), 325 s.

17. *Kredili Sisteme Göre Edebiyat-3*, (O. Okay, A. Karaca, N. Albayrak ile), Ankara: Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti. (İstanbul, 1993), 248 s.

18. *Kredili Sisteme Göre Edebiyat 4*, (O. Okay, Y. Akpınar, A. Karaca, N. Albayrak ile) Ankara: Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti. (Ankara1993), 335 s.

19. Tahir Olgun, *Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dair Edebî Mektuplar*, Ankara: Akçağ Yay., (1995), 210 s.

Hakkında Yazılanlar:

Ersin Özarslan, "Tahir Olgun, Edebî Mektuplar", *Yedi İklim*, 71 (Şubat 1996), 79-80.

Ali Fuat Bilkan, "Edebî Mektuplar Üzerine", *Türk Edebiyatı*, 269 (Mart 1996), s.39-40.

Mustafa Erdoğan, "Edebî Mektuplar Üzerine", *Dergâh*, Sayı: 100 (Haziran 1998), 7-9.

20. Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, (Gülgün Erişen'le bir.), Ankara: Akçağ Yay., (1995), 259 s.

Hakkında Yazılanlar:

İbrahim Kardeş, "Çilehâne Mektupları", *Yeni Şafak*, (17 Nisan 1996), s.11.

21. Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., (1995), 379 s.

22. Ahmet Talât Onay, *Millî Mücadele Yazıları*, (Dr. Şefika Kurnaz'la birlikte), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., (1995), 162 s.

23. Ahmet Talât Onay, *Türk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, Ankara: Akçağ Yay., (1996), s. XXII+417.

24. Ahmet Talât Onay, *Türk Şiirlerinin Vezni*, Ankara: Akçağ Yay., (1996), s.XXII-224.

25. Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, Haz. C. Kurnaz, A. Hayber, M. Tatçı, K. Akarsu, S. Toplu, H. Özbay, İstanbul: MEB Yay., 1996, 701 s.

26. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İstanbul: MEB, (1996), 718 s.

27. *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 1997, 467 s.

Hakkında Yazılanlar:

Ahmet Sevgi, "Divan Edebiyatı Yazıları", *Son Çağrı*, 12 Nisan 1997. Ayrıca bkz. *Heybe*, 2 (Mayıs 1997), 5.

Halil Çeltik, "Divan Edebiyatı Yazıları", *Dergâh*, VIII/87 (Mayıs 1997), 5-6.

Yaşar Aydemir, "Divan Edebiyatı Yazıları Üzerine", *Yedi İklim*, 89 (Ağustos 1997), 63-64.

Hüseyin Yorulmaz, "Divan Edebiyatı Yazıları", *Dergâh*, VIII/91 (Eylül 1997), 3-4.

28. *Üzüm Dedesi Hüseyin Hulûsi Efendi*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Semih Ofset, Kızılcabölüklüler Yardımlaşma ve Çevre Güzelleştirme Derneği Yay., No: 1, 1997, 80 s.

Hakkında Yazılanlar:

Yusuf Turan Günaydın, "Üzüm Dedesi Hüseyin Hulûsi Efendi, Hayatı ve Şiirleri", *Özlenen Fark*, 13 (Ağustos 1997), 36.

29. *Türküden Gazele - Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara: Akçağ Yay., (1997), XVIII + 699 s.

Hakkında Yazılanlar:

Ahmet Kabaklı, "Durali Yılmaz'dan, Necat Birinci'den, Kâzım Yetiş'ten, Bilge Ercilasun'dan, Necmettin Turinay'dan, Cemâl Kurnaz'dan, Mustafa İsen'den", *Türkiye*, 6 Aralık 1997, 2.

Mustafa Kutlu, "Türküden Gazele", *Yeni Şafak*, 23 Aralık 1997, 12.

Kaplan Üstüner, "Türküden Gazele", *Akademik Bakış*, Sayı: 4 (Kış 1998), 52-53.

30. *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, Ankara: Kültür Bakanlığı, (1997), 223 s.

Hakkında Yazılanlar:

Bilal Kemikli, "Anadolu'da Orta Asyalı Şairler", *Kitap Haber*, 10 (Mayıs-Haziran 1999), s.19.

Halil Çeltik, "Anadolu-Orta Asya Edebî İlişkileri", *Türk Kültürü*, Sayı: 442 (Şubat 2000), 125-127.

31. *İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf: Emir Buharî* (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Kültür Bakanlığı, (1998), IX+205 s.

Hakkında Yazılanlar:

Abdullah Sancaklı, "Emir Buharî", *Sağduyu Gazetesi*, 9 Aralık 1998, Çarşamba, s.13.

Ömer Bayram, "İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf: Emir Buharî", *Dergâh*, IX/108 (Şubat 1999), 5.

Bilâl Kemikli, "Emir Buharî", *Yeni Dünya*, Yıl: 6, 64 (Şubat 1999), s.8-9.

Halil Çeltik, "Anadolu-Orta Asya Edebî İlişkileri", *Türk Kültürü*, Sayı: 442 (Şubat 2000), 125-127.

32. *Yesevîlik Bilgisi* (M. Tatçı ve M. İsen ile birlikte), Ankara: Ahmet Yesevî Vakfı, (1998), 508 s.

33. *Ümmî Sinan Hayatı ve Eserleri* (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Akçağ Yay., (1998), X +133 s.

34. *Aşk Çağlayanı Bayburtlu Celâlî* (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Reyhan Yay., (1998), XXXII+ 191 s. (Aynı yıl ikinci baskı yaptı).

35. *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri* (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Reyhan Yay., (1999), s. XV+235.

Hakkında Yazılanlar:

Mustafa Kutlu, "Bu da Geçer Yâ Hû...", *Yeni Şafak*, 21 Nisan 1999, s.14.

36. Muslihüddin Vahyî-i Şa'bânî - *Mi'râcü'l-Beyân - Mi'racın Tasavvufî Boyutu*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Bizim Büro Basımevi (1999), s. VIII+120.

37. *Türkiye Orta Asya Edebî İlişkileri*, Ankara: Akçağ Yay., (1999), 286 s.

Hakkında Yazılanlar:

Muhsin Macit, "Türkiye Orta Asya Edebî İlişkileri", *Dergâh*, 115-116 (Eylül- Ekim 1999), 22.

Pervane Abdülhaligova, "Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri", *Bilge*, 22 (Güz 1999), 77-78.

Filiz Kılıç, "Orta Asya-Anadolu Köprüsünden Geçenler", *Milli Eğitim*, 144 (Ekim- Kasım-Aralık 1999), 39-40.

38. *Kütahyalı Bir Gönül Eri: Çavdaroğlu Müftü Derviş*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Akçağ Yay., (1999), 127 s.

39. *Hüseynin Vassâf, Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler*, (M. Tatçı ve İsmail Kasap ile birlikte), Ankara: Akçağ Yay., (1999), 142 s.

40. *İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf: Emir Buharî* (M. Tatçı ile birlikte), 2. bsk. Ankara: Akçağ Yay., (1999), XV+263.

Hakkında Yazılanlar:

Hasan Afşin Can, "Emir Buharî ve Şiirleri", *Özlenen Fark*, 43 (Şubat 2000), s.37-38.

41. *Hüseynin Vassâf, Mevlid - Süleyman ve Vesîletü'n-Necât'ı*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Akçağ Yay., (1999), VIII+128.

42. *Ahmet Talât Onay, Hayat-Eserleri*, 2. bsk. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, (1999), X + 342 s.

43. Muslihüddin Vahyî-i Şa'bânî-*Mi'râcü'l-Beyân-Mi'racın Tasavvufî Boyutu*, (M. Tatçı ile), Ankara: Bizim Büro Basım Yayın Dağıtım, 2. bsk. (2000), x+202.

44. Salacıoğlu Mustafa Celvetî, *Giritli Şeyh Mustafa'nın Şehâdeti - Manzum Bir Menâkıbnâme*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Bizim Büro Basım Yayın Dağıtım, (2000), x+202 s.

45. Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî, *Divan*, (M. Tatçı ve Y. Aydemir ile birlikte), Ankara: Akçağ Yayınları, (2000), x+ 305.

Hakkında Yazılanlar:

Halil Çeltik, "Giritli Salacıoğlu Divanı", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 18 (Nisan Mayıs Haziran 2001), s.275-276.

46. *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı* (Halil Çeltik ile birlikte), Ankara: Kültür Bakanlığı, (2000), X+413 s.

47. Ahmet Talât Onay- *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* Ankara: Akçağ Yayınları, (2000), s. XVIII+ 573.

48. Muallim Nâci - *Osmanlı Şairleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, (2000), s.x+381.

49. İsmail Hakkı Bursavî - *Bitmedik Ot Dibinde Doğmadıcak Bir Göcen / Şerh-i Nazm-ı Ahmed*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Akçağ Yayınları, (2000), s.

50. *Bayburtlu Celâlî ve Şiir Dünyası*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, (2000), XX + 356 s.

51. *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Orhan Veli*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, (2000), VIII + 120 s.

52. *Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ehmed Remzi Akyürek, Miiftâhü'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi, Tıpkıbasım*, (Mustafa Tatçı ile birlikte), Ankara: Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, (2000), s. XV+37+Eski harfli metin.

53. *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî I-II, Tıpkıbasım*, (Mustafa Tatçı ile birlikte), Ankara: Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, (2000), s.99+Eski harfli metin.

54. *Bir Mektebe Uğradım Kuş Dilini Okurlar - Türk Edebiyatında Şathiyye*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Akçağ Yayınları, (2001), s.x+346.

Hakkında Yazılanlar:

Cafer Şen, "Türk Edebiyatında Şathiyye", *Dergâh*, 135 (Mayıs 2001), 4-6.

55. *Ümmî Divan Şairleri ve Enveri Divanı*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, (2001), XI + 251 s.

56. Muslihüddin Vahyî-i Şa'bânî - *Mi'râcü'l-Beyân - Mi'racın Tasavvufî Boyutu*, (M. Tatçı ile birlikte), 3. bsk. Ankara: Bizim Büro Basımevi (2001), s.XII+164.

57. *Tasavvufî Gelenekte Miyârlar ve Karabaş-ı Velî'nin Miyâr'ı*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Bizim Büro Basımevi (2001), s.XII+150.

58. *Hasan Ünsî Şabânî - Tasavvufî İncelikler (Kelâm-ı Azîz)*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Bizim Büro Basımevi (2001), s.XII+100.

59. *Hasan Lutfî - Şerh-i Gazel-i Cemâl*, (M. Tatçı ile birlikte), Ankara: Bizim Büro Basımevi (2001), s. XIII+64.

60. *Eski Türk Edebiyatı*, Ankara: Bizim Büro Basımevi (2001), XII+452 s.

61. *Giritli Salacıoğlu Mustafa ve Mesnevileri*, (M. Tatçı ve Y. Aydemir ile birlikte), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını (2001), 8+132 s.

62. *Eski Türk Edebiyatı*, Ankara: Bizim Büro Basımevi (2002), XII+452 s.

63. *Türküden Şiire*, Ankara: Bizim Büro Basımevi (2003), X+90 s.

64. *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müsterekleri*, Ankara: Bizim Büro Basımevi (2003), X+222 s.

65. *Divan Dünyası*, Ankara: Bizim Büro Basımevi (2003), VIII+134 s.

66. *Eski Türk Edebiyatı*, Ankara: Bizim Büro Basımevi (2003), XII+452 s.

67. *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müsterekleri*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2003.

68. *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müsterekleri*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, X+222s.

69. *Divan Dünyası*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, VIII+134.

70. *Türküden Şiire*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, X+90s.

71. *Eski Türk Edebiyatı*, Gazi Kitabevi Yayınları, 4. bs., Ankara 2004, XI+430s.

72. Ahmet Talât Onay- *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara: Birleşik Yayınevi, (2007), s. XIII+ 527.

73. *Osmanlı Şair Okulu*, Ankara: Birleşik Yayınevi, (2007).

74. *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri* (M. Tatçı ile birlikte), İstanbul: Keşkül Yay., (2007), s.421 s.

75. Tahir Olgun-Mevlevî *Çilesi*, Hazl. C. Kurnaz- Gülgun Yazıcı, İstanbul: Vefa Yayınları, 2008, 183 s.

76. Ahmet Talât Onay- *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İstanbul: H Yayınları, 2010, 704 s.

77. *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, (Halil Çeltik ile birlikte), İstanbul: H Yayınları, 2010, XII+434 s.

78. *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müsterekleri*, Berikan Yayınevi/Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

79. *Eski Türk Edebiyatı*, Berikan Yayınevi/Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

80. *Divan Dünyası*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

81. *Dost Yazıları*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

82. *Eski Edebiyatın İçinde*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

83. *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

84. *Gazeller Arasında*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

Tanıtmaya Yazısı:

Zeynep Dinçer, "Gazeller Arasında", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 9, Sayı 33, Bahar 2012, 181-186.

85. *Divan Edebiyatı ve Türk Kimliği*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

86. *Ünsî Hasan Şabânî, Kelâm-ı Azîz Bir Erenin Söyledikleri*, Derleyen: İbrahim Has, Çeviri ve Sadeleştirme: C. Kurnaz-M. Tatçı, Sufi Kitap, İstanbul 2011.

87. *Hayâlî Bey Divanının Tahili*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2012.

88. *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, (Halil Çeltik ile birlikte), 2. bs. İstanbul: H Yayınları, 2012, XII+434 s.

2011. **89. Şekiller Arasında-Nazım Şekli Araştırmaları** (Halil Çeltik ile), Kurgan Edebiyat, Ankara

90. Tahir Olgun, *Şiir Açıklayan Mektuplar*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

91. *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı* (Halil Çeltik ile), Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

92. Ahmet Talât Onay- *Türk Halk Şiirinde Şekil ve Türler*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

93. Avrasya'da Şair Göçü, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

94. *Deli Rüzgâr Osman Yüksel Serdengeçti*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2012.

Hakkında Yazılanlar:

D. Mehmet Doğan, "Deli Rüzgâr: Serdengeçti!", Akit, 12 Aralık 2012 Çarşamba.

Arslan Tekin, 'Deli Rüzgâr', Yeni Çağ, 01 Aralık 2012.

Namık Açıkğöz, "Kutadgu Bilig'den Osman Yüksel'e", Haber Vaktim, 3 Aralık 2012.

Şerife Akpınar, "Unutulmaz Değerlerimizden Akseki'nin "Deli Rüzgarı": Serdengeçti",

<http://www.aksekim.net/index.php/iletisim/18-koese-yaz-lar/64-unutulmaz-degerlerimizden>, 15 Aralık 2012.

Yıldıray Çiçek, "Üniversitelerde Pkk Cirit Atıyor!", *Ortadoğu*, 4 Aralık 2012.

Ahmet Turan Alkan, "Serdengeçti... Geldi Geçti!", *Zaman*, 15 Aralık 2012.

Alaattin Karaca, "Bir Osman Yüksel Biyografisi", *Kitap Zamanı*, 8 Ocak 2013.

Sadık Yalsızuçanlar, 'Deli Rüzgâr', *Star Kitap*, 11 Ocak 2013 Cuma.

Ömer Özcan, "Deli Rüzgâr Osman Yüksel Serdengeçti", *Türk Yurdu*, Sayı 306, Şubat 2013, s.

61-64.

Osman Oktay, "Prof. Dr. Cemal Kurnaz'dan Bir Serdengeçti Belgeseli: Deli Rüzgâr/Osman Yüksel Serdengeçti", *Karınca*, Sayı 913, Ocak 2013, s. 39-42.

Şeref Yılmaz, "Deli Rüzgâr Osman Yüksel Serdengeçti", *Temrin*, 58, Mart Nisan 2013, s. 43-44.

B. Zakir Avşar, "Osman Yüksel Serdengeçti ve Deli Rüzgâr", *Kurgan Edebiyat*, Yıl 2, Sayı 12, Mart-Nisan 2013, s. 20-26.

95. *Birinci Öğretmenler Kongresi Selanik 1911* (Şefika Kurnaz ile), Kurgan Edebiyat, Ankara 2013.

Tanıtmaya Yazısı:

Bahri Ata, "Türk Eğitim Tarihi Açısından I. Öğretmenler Kongresi Selanik 1911", *Türk Yurdu*, Sayı 308, Nisan 2013, s. 96-98.

96. *Türkülerin Gücü*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013.

97. *Bir Avuç Sevinç*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013.

98. *Sabri Divanı* (Kaplan Üstüner ile birlikte), Ankara 2013.

99. *Muallim Naci-Osmanlı Şairleri*, Ankara 2013.

100. *Deli Rüzgâr Osman Yüksel Serdengeçti*, Kurgan Edebiyat, 2. bs. Ankara 2016.

101. *Osman Yüksel Serdengeçti- Kara Kitap – Bir Devrin Yüz Karası*, Haz. Cemal Kurnaz, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.

Hakkında Yazılanlar:

Hasret Yıldırım, "Kara Kitap/Bir Devrin Yüz Karası 1", <http://www.yenisoz.com.tr/kara-kitap-bir-devrin-yuz-karasi-1-%C2%A0-makale-10746> 5 Mart 2016.

Hasret Yıldırım, "Kara Kitap/Bir Devrin Yüz Karası 2", <http://www.yenisoz.com.tr/kara-kitap-bir-devrin-yuz-karasi-2-makale-10787> 6 Mart 2016.

<http://veysierken.blogspot.com/2016/05/kara-kitap-bir-devrin-yuz-karas.html>

102. *Osman Yüksel Serdengeçti – Bütün Şiirleri*, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat, Ankara 2016.

103. *Serdengeçti Şairleri*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2016.

104. *Ahmet Talât Onay- Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, 2.bs. Ankara: Kurgun Edebiyat Yayınları, 2016, 558 s.

105. *Ahmet Talât Onay, Millî Mücadele Yazıları*, (Dr. Şefika Kurnaz'la birlikte), 2. bs. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., (2017), 162 s.

105. *Bir Köy Vardı*, Ankara: Kurgun Edebiyat Yayınları, 2018, XV+492 s.

Hakkında Yazılanlar:

Yakup Karasoy, "Bir Köy Vardı ve Hatırlattıkları", Türk Dili, Sayı 798, Haziran 2018, s. 163-168.

Sadık Okur, "Köy'ün –di'li Geçmiş Hâli: Bir Köy Vardı!", <http://www.tyb.org.tr/koyun-dili-gecmis-hali-bir-koy-var-di-34478h.htm>

Kaplan Üstüner, "Bir Köy Vardı", Kurgan Edebiyat Kültür Dergisi. Sayı 44, Temmuz Ağustos 2018, s. 67-69.

Ali Osman Abdürrezzak - Yaşar Kalafat, "Taşlıca Köyü Halk Kültürünün Arka Planı". Devlet, Sayı 479, Eylül Ekim 2018, s. 67-78.

Arife Ece Evirgen, "Cemal Kurnaz, Bir Köy Vardı", Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR), XLIV / 2018-Güz, s. 273-277.

Ali Yakıcı, "Cemal Kurnaz, Bir Köy Vardı", Milli Folklor, Bahar 2019, Sayı 121, s. 168-171.

Namık Açıkgöz, "Cemal Kurnaz'ın Bir Köyü Vardı", http://www.enpolitik.com/koseyazisi/2998/cemal-kurnazin-birkoyvardi.html?fbclid=IwAR1Our7x1DLefn9_1jmVsyRgWz12Gr4cBnXWCtrCnLf5MywvFLgrmwGEF4, 3 Mayıs 2019.

İsmet Çetin, "Üç Köy, Üç Kitap", Türk Dili, Sayı 824, Ağustos 2020, 107-109.

106. Makaleler, Ankara: Ankara: Berikan Yayınevi, 2020, 256 s.

107. Küçük Kırmızı Balık İçin, Ankara: Berikan Yayınevi, 2020, IV+185 s.

108. Türk Olmak, İstanbul: Post Yayınları, 2020, 142 s.

109. Yunus'un Nefesi, İstanbul: Post Yayınları, 2021.

110. Ahmet Talât Onay, Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Haz. C. Kurnaz, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2021.

111. Eski Türk Edebiyatı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2021.

112. Serdengeçti Şairleri, İstanbul: Muhit Yayınevi, 2021.

113. Millet'in Şiiri Mehmet Âkif, İstanbul: Muhit Yayınevi, 2021.

114. Dikene Su Vermek, İstanbul: Post Yayınları, 2021.

Makaleler

1. "Irak Türkleri Meselesi", *Ülkü Pınarı*, 4 (1976), 44-46.

2. "İbret Alınsaydı", *Ülkü Pınarı*, 8 (1976), 29-31.

3. "Mevlânâ'yı Anlamak", *Ülkü Pınarı*, 9 (1976), 31-32.

4. "Unutulan İsim: Süleyman Nazif", *Ülkü Pınarı*, 11 (1977), 3-4.

5. "Yoklar Üstüne", *Ülkü Pınarı*, 11 (1977), 23-26.

6. "Fatih'in Hükmü ve İstanbul", *Ülkü Pınarı*, 14 (1977), 9.

7. "Galip Erdem'le Peyami Safa'yı Konuştuk" (A. Postallı ile), *Ülkü Pınarı*, 15 (1977), 2-13.

("Galip Erdem Peyami Safa'yı Anlatıyor", *Divan*, 8, Haziran 1979, 3-10.)

8. "Muhtaç Olduğumuz Dostluk", *Ülkü Pınarı*, 16 (1977), 13-15.

9. "Huzur'da Birkaç Mesele", *Ülkü Pınarı*, 17 (1977), 7-9.

10. "Batılılaşma Faciamız ve Ataç Diye Biri", *Ülkü Pınarı*, 18 (1977), 5-11.

11. "Makina'dan Zor'a Sevinç Çokum", *Ülkü Pınarı*, 18 (1977), 28-32.

12. "Masala Kaçış", *Divan*, 1 (1978), 17-19.

13. "Âkif Mısır'a Niçin Gitti? -Bir Arıza, Bir Dikkat", *Divan*, 3 (1979), 32.

14. "İhmalin Gölgede Bıraktığı Yazar", *Divan*, 4 (1979), 22.

15. "Her Biri Ayrı Meşrep Üzre", *Divan*, 6 (1979), 13-15.

16. "Türk Oyaları", *Doğuş, Yeni Dizi*, Sayı: 1 (Nisan, 1982), 32.

17. "Türkülerde Şiir", *Doğuş, Yeni Dizi*, Sayı: 2 (Mayıs 1982), 22. (Ayrıca bkz. *Halk v ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler*, s.11-15.)

18. "Âmil Çeleboğlu'nun Yeni Eseri: Türk Ninniler Hazinesi", *Doğuş*, 4 (1982), 28-29.

19. "Divanlar Arasında", *Millet*, 1982.

20. "Âkif'in Evinde", *Millet*, 1982. (Ayrıca bkz. *Türk Edebiyatı*, 158 (1986), 66.)

21. "Fethi Gemuhluoğlu'nun Bir Yazısı", *Millet*, 1982.

22. "Türkülerde Sarışın", *Doğuş, Yeni Dizi*, Sayı: 6 (Eylül 1982), 12.

23. "XVI. Asır Şairlerinden Zaifî'nin Fâl-ı Murgân'ı", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., (1983), 221-234.
24. "Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler (Edebiyat) Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Yapılan Tez Çalışmaları", *Türk Kültürü*, XXI, 243 (1983), 487-491.
25. "Geçmiş Günler Birer Hayal Oldular", *Doğuş*, 22-23-24, (1983-1984), 22-24.
26. "Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof.Dr. Faruk K. Timurtaş'ın Hatırasına Armağan)*, 1979-1983, XVII-XXI, 1-2 (1984), 195-207.
27. "XVI. Asır Şairlerinden Hayali Bey'in Tesiri ve Şöhreti", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, II, 2 (1984), 47-49.
28. "Tanpınar ve Türküler", *Millî Kültür*, 44 (1984), 44-47. (Ayrıca bkz. *Doğuş; Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler*, s.17-24.
29. "Siyah-Beyaz Tablo: Yahya Bey'in Bir Gazeli", *Millî Kültür*, 45 (1984), 74-75.
30. "Muallim Naci'nin Osmanlı Şairi Adlı Eseri", *Türk Kültürü*, XXII, 259 (1984), 69-75.
31. "Ahmet Talat Onay'ın Kurtuluş Savaşı ve Atatürk İle İlgili Şiirleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, III, 1(1985), 15-25.
32. "Âşık Çelebi'ye Göre Hayâli Bey", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan)*, XXIII, 1-2 (1985) 373-393.
33. "Bilâdiye-i Derviş Ömer Efendi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, (1983), 81-85. (Ayrıca bkz. *Türk Kültürü*, XXIII, 261 (1985), 35-40.)
34. "Nefî'yi Anarken", *Türk Kültürü*, XIV, 265 (1985), 28-30.
35. "Divan Şiirinde Nilüfer", *Nilüfer*, 2 (1985), 4-7. (Ayrıca bkz. *Türk Kültürü*, XXVI, 297(1988), 37-42; *Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler*, s.95-103
36. "Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Bursalı İsmail Belig, Gazi Üniver.Y. Ankara 1985, 202", *Türk Kültürü Araştırmaları (Dr. Emel Esin'e Armağan)*, XXIV, 1 (1986), 141-143.
37. "İsmail Belig, Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar, Hazırlayan: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1985, LXIII+718+CXXIII s.", *Türk Kültürü Araştırmaları (Dr. Emel Esin'e Armağan)*, XXIV, 1 (1986), 144-151.
38. "Yüzük Oyunu Mazmunu", *Türk Kültürü Araştırmaları (Dr. Hamit Zübeyr Koşay'ın Hatırasına Armağan)*, XXIV, 2(1986), 173-179. (bkz. *Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler*, s.77-22.)
39. "Sezâyi-i Gülşenî, Divan, Hazırlayan: Şahver Çelikoğlu, İstanbul: Yazı Yayıncılık, 1985", *Türk Kültürü Araştırmaları (Dr. Hamit Zübeyr Koşay'ın Hatırasına Armağan)*, XXIV, 2(1986), 229-241.
40. "Hayâli Bey Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler", *Millî Kültür*, 52 (1986), 42-44.
41. "Taşlıca'da Bazı Âdet ve İnanışlar", *Türk Kültürü*, XXIV, 282 (1986), 42-44.
42. "Yirminci Asrı En İyi Anlayanlardan Biri: Mehmed Âkif", *Türk Kültürü*, XXIV, 284 (1986), 62-69. (Ayrıca bkz. "Mehmed Âkif'in XX. Asır Karşısındaki Tavrı", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, II, 1(1989), 107-116.)
43. "Âkif'in Şiirlerinde Halka Hitap Etme Düşüncesinden Kaynaklanan Özellikler", *Millî Kültür*, 55 (1986).
44. "Divan Şiirinde Resim Temayülü-1", *Millî Kültür*, 56 (1987), 17-23.
45. "Divan Şiirinde Resim Temayülü-2", *Millî Kültür*, 57 (1987), 76-81. (bkz. *Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler*, s.139-172.)
46. "Divan Edebiyatı ile Halk Edebiyatının Müsterekleri Üzerine Düşünceler", *Türk Kültürü*, XXIV, 287 (1987), 50-63. (bkz. "Divan Şiiri ile Halk Şiirinin Müsterekleri", *Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler*, s.45-85.)
47. "Âha Dair", *Türk Kültürü*, XXV, 292(1987), 47-52. (Ayrıca bkz. "Âh Allah", *Din Öğretimi Dergisi*, 18 (1989), 97-101; *Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler*, s.87-93.)
48. "Tanıdığım Serdengeçti", *Türk Yurdu*, 8-10 (1987), 15-21.
49. "Serdengeçti", *Dolunay*, II, 22-23-24 (1987), 21-24.
50. "Osmanlı Şairleri Üzerine Cemal Kurnaz İle (Röportaj)", *Yeni Düşünce*, 17.07, 1987, 9.
51. "Hayali Bey ve Divanı'ndan Örnekler", *Türk Kültürü*, XXVI, 297 (1988) 60-62.
52. "Ataç'ın Çelişkisi", *İlkyaz*, 2 (1988), 5-8.
53. "Ahmed Paşa, Necati Bey, Hayali Bey ve Nev'i Divanlarında Teşbih ve Mecaz Unsurları", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXV, 1(1988),127-173.

54. "Divan Şiirinde Çocuk", *Dolunay*, 31(1988), 8-11.
55. "Öğretmenlik Sevdası", *Millî Eğitim*, 80 (1988), 43-44. Ayrıca bkz. Cemre, *Kızılcaölük*, 3 (Temmuz 1999), 12.
56. "Divan Şiirinde Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nabi", *Millî Eğitim*, 81(1989), 71-73.
57. "Şiir Kaynağı Bilmeceler", *Millî Eğitim*, 82 (1989), 30-35. (bkz. *Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Denemeler*, s.25-33.)
58. "Divan Şiiri Geleneğinden Yararlanma", *Türk Edebiyatı*, 185 (1989), 24-26.
59. "Ölümünün 350.Yılında Nefî", *Millî Eğitim*, 83 (1989), 57-58.
60. "Divan Dünyasından: Çizgi Dışı Güzeller", *Millî Eğitim*, 84 (1989), 28-35. (bkz. *Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Denemeler*, s.105-115.)
61. "Divan Dünyasından: Lüknet", *Millî Eğitim*, 85 (1989), 28-32. (bkz. *Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Denemeler*, s.117-123.)
62. "Divan Şiirinde Söz Konusu Edilen Kitap Adları Üzerine", *Millî Eğitim*, 86(1989), 44-51. (bkz. *Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Denemeler*, s.125-137.)
63. "Ahmet Talât Onay, Hayatı, Eserleri, Şiirleri", *Türk Kültürü Araştırmaları (H. Fikret Alasya'ya Armağan)*, XXVI, 2 (1989), 185-213.
64. "Sosyal Değişme ve Yenileşmenin Mânilerdeki İzleri", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof.Dr. İ. Ercüment Kuran'a Armağan)*, XXVII, 1-2 (1989), 193-198. (bkz."Manilerin Vesika Değeri", *Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Denemeler*, s.35-41.)
65. "Divan Edebiyatının Bütün Cephelerini Yoklayan Bir İlim Adamı: Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu", *Millî Eğitim*, 87 (1989), 17-29. (bkz. "Divan Edebiyatının Bütün Cephelerini Yoklayan Bir İlim Adamı: Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XXVI (1986- 1993), İstanbul1993, s.XXXIII-XLVI.)
66. "Pasinli Güzel'i Dinlerken", *Mim*, 1 (1989), 6.
67. "Tasavvuf Şiirinde Akşemseddin'in Yeri", *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yay., (1990), 59-71. (III. Akşemseddin Sempozyumu (25-27 Mayıs 1990)'na sunulan tebliğ.) (Ayrıca bkz. *Türk Kültürü*, XXVIII, 331 (Kasım 1990), 39-49.)
68. "Akseki Türküleri-1", *Millî Folklor*, 7 (Eylül 1990), 53-55.
69. "Akseki Türküleri-2", *Millî Folklor*, 8 (Aralık 1990), 51-52.
70. "Akseki Türküleri-3", *Millî Folklor*, 9 (Bahar 1991), 58-59.
71. "Ümmi Şairler", *Dergah*, 4 (1990), 3-4.
72. "Divan Edebiyatının Halka İntikaline Dair", Mustafa İsen ve arkadaşları, *İşletmelerde Meslek Eğitimi Yapan Meslek Liseleri İçin Türkçe-3*, İstanbul: Serhat Yay., (1990), 12-13. (Ayrıca bkz."Divan Edebiyatının Halka İntikali", *Türk Yurdu*, 33 (Mayıs 1990), 51.)
73. "Hocam Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun Ardından", *Türk Yurdu*, 36 (Ağustos 1990), 47-58.
74. "Veysel'in Şiirlerinde Klâsik Kültürün Yeri", *Millî Kültür*, 70 (1990), 21-23.
75. "Münacatlar", *Diyanet*, 3 (Mart 1991), 46-47.
76. "Âmil Çelebioğlu", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1991*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği (1991), 710-711.
77. "Deneme-Tenkit-İnceleme-1991", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1991*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği, (1991), 268-282.
78. "Mecazdan Hakikate", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V/2 (1991), 309- 313. (Fırat Üniversitesi'nin 1. 2. 1991 günü düzenlediği "Yunus Emre ve Evrensel Sevgi" panelinde sunulan tebliğ.)
79. "Bahar", *İslam Ansiklopedisi*, IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (1991), 468-469.
80. "Benâtu Na'ş", *İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (1992), 430- 431.
81. "XVII.Yüzyıl Divan Edebiyatı", (Mustafa İsen ile birlikte), *Türk Dünyası El Kitabı*, III, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2.bsk. (1992), 157-184.
82. "XIX.Yüzyıl Divan Edebiyatı", (Mustafa İsen ile birlikte), *Türk Dünyası El Kitabı*, III, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2.bsk. (1992), 208-223.
83. "Ali Akbaş ve Türküler", *Kanat*, 2 (Mayıs 1992), 28-29.
84. "Deneme-Tenkit-İnceleme 1992", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1992*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği, (1992),
85. "Dinî Edebiyat Türleri ve Dinî Edebiyatımızın Bugünü Hakkında Düşünceler", Türkiye Diyanet Vakfı Kutlu Doğum Haftası içinde düzenlenen "Dinî Edebiyatın Dünü Bugünü (3 Ekim 1990

Çarşamba Saat 14.00) isimli panele sunulan tebliğ. (Ayrıca bkz. *Kutlu Doğum Haftası II*, Ankara 1992, s.107-111.)

86. "Bülbül", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VI, İstanbul1992, s.485-486.

87. "Câm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1992, s.41-42.

88. "Yunus Emre'de Tenkit", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof.Dr. Şükrü Elçin'e Armağan)*, XXIX/1-2 (1991), Ankara 1993, s. 257-263. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu (Ankara, 7-10 Ekim 1991)'na sunulan tebliğ metni. (Ayrıca bkz. *Uluslararası Yunus Emre Sepozyumu Bildirileri*, Ankara 1995, s.465-471.)

89. "Taşlıca Köyü (Akseki / Antalya) Manileri-1, II, III", *Millî Folklor*, 17 (1993), 59- 60;18 (1993), 59-63; 19(1993), 52-53.

90. "Cemal Kurnaz ile Bir Konuşma: Elli Yıllık Gecikmeyle Gün Işığına Çıkabilen Eser: "Eski "Türk Edebiyatında Mazmunlar", Konuşanlar: Ali Birinci-Alaattin Karaca, *Yedi İklim*, C. V, Sayı: 38, (Mayıs 1993), s.28- 32.

91. "Türk Edebiyatında Tevhidler (M. İsen-M. Macit)", *Yedi İklim*, C. V, Sayı 40 (Temmuz 1993), s.126.

92. "Çelebioğlu, Âmil", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s.264-265.

93. "Dâr", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s.482-483.

94. "Klâsik Türk Musikisi Bestekârlarında Hece Vezniyle Şiir Yazma Eğilimi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Prof. Dr. Halûk İpekten'e Armağan), Sayı: 1 (Erzurum, 1993), s.55-79.

95. "Ümmî Divan Şairleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi (Âmil Çelebioğlu Armağanı)*, Sayı: 7 (İstanbul 1993), s.367-391.

96. "Divan Edebiyatının Bütün Cephelerini Yoklayan Bir İlim Adamı: Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XXVI (1986-1993), İstanbul 1993, s. XXXIII-XLVI. (Ayrıca bkz. "Divan Edebiyatının Bütün Cephelerini Yoklayan Bir İlim Adamı: Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu", *Millî Eğitim*, 87 (1989), 17-29.)

97. "Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu Bibliyografyası", (Doç. Dr. O. F. Sertkaya ile birlikte), *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XXVI (1986-1993), İstanbul 1993, s.XXVII- LXIII.

98. "XVII. Yüzyılda Hece Vezniyle Yazılmış Bir Mesnevi: Feyzî Çelebi'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi", (Gönül Alpay Tekin'in eseri hk.), *Dergâh*, IV/ 43 (Eylül 1993), s.10-11.

99. "Tahir Olgun'un Edebî Mektupları", *Dergâh*, Cilt: IV, Sayı: 47 (Ocak, 1994, s.10- 11.

100. "Tahir Olgun'un İki Mektubu", *Yedi İklim*, C. VI, Sayı: 46 (Ocak 1994), s.47-52.

101. "Mersiye Şairinin İşi: Acıyı Bal Eylemek", (Mustafa İsen'in kitabı hk.), *Polemik*, Sayı:11 (Ocak-Şubat 1994), s.25-29.

102. "Tahir Olgun'un Edebî Mektupları-II", *Dergâh*, V, 49 (Mart 1994), s.10.

103. "Tahir Olgun'un Edebî Mektupları-III", *Dergâh*, V, 50 (Nisan 1994), s.10-11.

104. "Çavuşoğlu, Çelebioğlu ve İpekten Armağanları", *Türk Kültürü*, 378 (Ekim 1994), s.51-55.

105. "Fuzûlî, 500. Yılında İstanbul'da İdi...", *Türkiye Kültür ve Sanat Bülteni*, (Kasım-Aralık 1994), s.2-3.

106. "Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi'nin Bilâdiyeleri", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (Abdülbaki Gölpınarlı Hâtıra Sayısı)*, XIX (1995), Harvard Universty, s.299-316.

107. "Çanakkale Harbi ve Mehmed Âkif", *Millî Eğitim*, 126 (Ocak-Şubat-Mart 1995), s.35-36.

108. "Fuzûlî", *Türk Kültürü*, 381 (Ocak 1995), s.22-27. Bilkent Üniversitesi'nin Düzenlediği Doğumunun 500. Yılında Fuzuli toplatisına sunulan tebliğ. (Ayrıca bkz. "Fuzûlî", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, II / 7 (Şubat 1995), S.34-37.)

109. "Rûhî'nin Dostları", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya Armağan)*, XXXI/1-2, Ankara 1995, s.279-323.

110. "Vilhelm Thomsen'e Mecidî Nişanı Verilmesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1993. [Köktürk Yazıtlarının Okunuşunun 100. Yılı Dolayısıyla TDK'da düzenlenen toplantıya sunulan tebliğ. 15 Aralık 1993 Türk Dil Kurumu, Ankara. 16 Aralık 1993 Marmara Üniversitesi, İstanbul.]

111. "Şeyh Galip Divanı'nda Nazım Şekilleriyle İlgili Problemler", *Yedi İklim*, IX/51 (Nisan 1995), s.60-62. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği Şeyh Galib Günleri toplantısına sunulan tebliğ. [Ayrıca bkz. *Şeyh Galip Kitabı*, İstanbul 1995, s.179-183.]

112. "Müstesna Güzeller'e Dair Birkaç Söz", *Dergâh*, 68 (Ekim 1995), s.7-8.
113. "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Yedi İklim*, X/67 (Ekim 1995), s.65-68.
114. "Seyyid Mehmed Rızâ'nın Kızanlık Kasidesi", (Mustafa Tatçıyla birlikte), *Türk Dili*, 528 (Aralık 1995), s.1322-1328.
115. "Su Terazisi", *Dergâh*, 70 (Aralık 1995), s.11.
116. "Himmet Hoca'nın Son Dersi", *Edebiyat ve Kültürde Cemre*, 1 (Aralık 1995), s.4.
117. "Türkmenistan Bu mudur?", *Türkiye Kültür ve Sanat Bülteni*, (Haziran-Temmuz 1995), s.6-8.
118. "Ok Doğru, Yay Eğri", *Dergâh*, 72 (Şubat 1996), s.7.
119. "Cem Sultan'ın Oğuz Han Mersiyesi: Bir Kaside mi, Üç Gazel mi?", *Türk Dili*, 530 (Şubat 1996), s.315-320.
120. "Bir Saadet Şarkıcısı: Hikâyeci Tarık Buğra", *Dergâh*, 74 (Nisan 1996), s.5-6.
121. "Çağının Cesur Bir Tanığı: Bağdatlı Rûhî", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'a Armağan)*, XXXII/1-2, Ankara 1996, s.267-286.
122. "Tasavvufî Rüya Tabirnameleri" (M. Tatçı ve H. Çeltik'in kitabı hakkında), *Dergâh*, VII/76 (Haziran 1996), s.4-5.
123. "İstanbul'da Buharalı Bir Nakşî Şeyhi: Seyyid Emir Buharî ve Türkçe Şiirleri", (M. Tatçı ile birlikte), *Bilgi*, 1 (Bahar 1996), s.250-265.
124. "Kamusü'l-A'lâm'ın Yeni Yayını", *Türk Kültürü*, 397 (Mayıs 1996), s.320.
125. "Kitapların da Bir Kaderi Var", *Dergâh*, 77 (Temmuz 1996), s.9.
126. "Harvard'da Gölpınarlı Armağanı", *Dergâh*, 79 (Eylül 1996), s.3-5.
127. "Ahmed İlâhî'nin Türkçe Şiirleri", *İLAM Araştırma Dergisi*, I/1 (Ocak-Haziran 1996), s.153-172.
128. "Hasan Âli Yücel'in Bilinmeyen Bir Eseri: Âli Divanı", *Tarih ve Toplum*, XXVI/155 (Kasım 1996), s. 4-8.
129. "Anadolu Sahasında Orta Asya Menşeli Divan Şairleri", Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ile Gazi Üniversitesi Uluslararası Sempozyumu. Timur'un 660. Doğum Yılında Türkistan-Anadolu İlişkileri (24-25 Aralık 1996).
130. "Mütercim Âsım Efendi Hakkında Prof. Dr. Cemâl Kurnaz ile Konuştuk", *Tarihi Uzunluk*, 9 (1997), 26-27.
131. "Divan Şiirinde Nasreddin Hoca", *Türk Kültürü*, 411 (Temmuz 1997), 37-46. Gazi Eğitim Fakültesi Nasreddin Hoca Sempozyumu (6-7 Ocak 1997)'na sunulan bildiri metni.
132. "Ahmed Yesevî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi", (M. Tatçı ile birlikte), *Bilgi*, Sayı: 4 (Kış 1997), 253-263.
133. "Gelenekten Geleceğe: Şiirimizin İpek Yolu" (Röportaj), *Dergâh*, VIII/91 (Eylül 1997), s. 12-13.
134. "İlyas İbn İsâ'nın Şiirleri", (M. Tatçı ile birlikte), *Journal of Turkish Studies -Türklük Bilgisi Araştırmaları (Hasibe Mazioğlu Armağanı -I)*, Volume 21, Harvard, 1997, 187-220.
135. "Hamse", (Tahsin Yazıcı ile birlikte), *TDVİA*, XV, 499-500.
136. "Ninnilerin Şiirli Dünyası", *Türk Kültürü*, 413 (Eylül 1997), 28-30.
137. "Kırımlı Selim Dîvâne'nin Hayatı, Eserleri ve Şiirleri", (Mustafa Tatçı ile birlikte), *İLAM Araştırma Dergisi*, II/1 (Ocak-Haziran 1997), 165-177.
138. "Divan Şiirinde Nasreddin Hoca", *Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, (1997), 24-36.
139. "Dost Yazıları", *Dergâh*, Sayı: 100 (Haziran 1998), 5-6.
140. "Haşim Nezihî Okay ile Ahmet Talât Onay'ın Mektuplaşmaları", *Müteferrika*, Sayı: 13 (Yaz 1998), 53-73.
141. "Anadolu Şairlerinin Orta Asya ile İlişkileri", *Atayurttan Anayurda Türk Dünyası*, Sayı: 15 (1998), s.51-65. Ayrıca bkz. *Bir (Prof. Dr. Kemal Erarslan'a Armağan)*, İstanbul 1999, s.
142. "Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı", (Halil Çeltik ile birlikte), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 6 (Güz 1998), 670-692.
143. "Harâbât (Ziya Paşa)", *TDVİA*, 16, s.68-69.
144. "Hayâlî Bey", *TDVİA*, 17, s.5-7.
145. "Helâkî", *TDVİA*, 17, s.173.
146. "Hızır (Edebiyat)", *TDVİA*, 17, s.411-12.

147. "Toroslarda Bir Mutasavvıf Şair: Ali Zelîlî", (Mustafa Tatçı ile birlikte), *Doğu Akdeniz*, Sayı: 1 (1998), 147-162.
148. "Hilâl", *TDVİA*, 18, s.11-13.
149. "Hüdhüd", (Ömer Faruk Harman ile birlikte), *TDVİA*, 18, s.461-62.
150. "Hümâ", *TDVİA*, 18, s.478.
151. "Kütahyalı Bir Mutasavvıf Şair: Çavdaroğlu Şeyh Ahmed Efendi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi- Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, Ankara 1999, s.487-519.
152. "Hüseyn Vassaf", (Mustafa Tatçı ile birlikte), *TDVİA*,
153. "İlyas İbn İsâ" (Mustafa Tatçı ile birlikte), *TDVİA*
154. "Halk ve Divan Edebiyatlarının Müşterekleri Açısından Osmanlı Türk Edebiyatına Bakış", *Osmanlı*, C. IX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (1999), 541-553.
155. "Giritli Sırrı Paşa Hayatı, Eserleri, Şiirleri", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 9, İstanbul 2000, s. 133-160.
156. "A View on Turkish Literature of the Ottoman Period in Terms of Commons of Folk and Divan Literatures", *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, C. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (2000), 185-198.
157. "Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatının Niteliği Üzerine Düşünceler", *Millî Eğitim*, 144 (Ekim- Kasım-Aralık 1999), 4-14.
158. "Osmanlı Döneminde Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri", *Türk Yurdu*, XIX-XX/148-149 (Aralık 1999-Ocak 2000), 206-214.
159. "Gönüller Hizmetçisi Bir Garip Abdal", (Bayram Bilge Tokel'in Neşet Ertaş Kitabı Münasebetiyle), *Dergâh*, 121 (Mart 2000), 20-21.
160. "Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türkçe", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 5 (Temmuz 2000), 4-5.
161. "Atatürk ve Türk Dili", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 2 (Nisan 2000), 4-5.
162. "Kırım Hanlık Dönemi Yazılı Edebiyatı", (Halil Çeltik ile birlikte), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (Kırım Türk- Tatar Edebiyatı)*, C. 13, İstanbul 2000, s.22-24, 239-336.
163. "Salacıoğlu Mustafa ve Devriyyeleri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 4-5 (Şubat - Temmuz 2000), 353-376.
164. "Şathiye Geleneği ve Bursalı İsmail Hakkı'nın Şerh-i Nazm-ı Ahmed'i", I. Uluslararası İsmail Hakkı Bursavî Sempozyumu, Bursa, 26-27 Mayıs 2000.
165. "Kastamonulu Vahyî ve Mi'râcü'l-Beyân'ı", I. Kastamonu Kültür Sempozyumu, Kastamonu, 20-22 Mayıs 2000.
166. "Ahmed Sâfi Bey'in Türk Dili ile İlgili Düşünceleri", (M. Tatçı ile birlikte), *Türk Dili*, Sayı 583 (Temmuz 2000), 25-27.
167. "Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Orhan Veli Kronolojisi", *Türk Dili*, Sayı 586 (Ekim 2000), s.407-414.
168. "Ölümünün 50. Yılında Belgelerin Işığında Orhan Veli'nin Hayatı", *Türk Yurdu*, C. XX, Sayı 159 (Kasım 2000), s.30-31.
169. "Bütün Şairler Büyük Tek Bir Şiiri Oluşturmak İçin Faaliyet Göstermişlerdir" (Soruşturma), *İlmî Araştırmalar*, Sayı 10 (İstanbul 2000), s.165-168.
170. "Divan Şiirinde Ritm Arayışları", *Türk Dili*, Sayı 589 (Ocak 2001), s.87-92.
171. "Kastamonulu Vahyî ve Mi'râcü'l-Beyân'ı", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu*, 20-22 Mayıs 2000, Kastamonu: Kastamonu Valiliği (2001), s.231-244.
172. "Bir Mevlevî Dervişinin Matbah İzlenimleri", (*Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni* (15-17 Aralık 2000, Ankara)-*Bildiriler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., (2001), s.441-467.
173. "Karabaş-ı Veli", (M. Tatçı ile birlikte), *Tasavvuf*, Sayı 6 (Mayıs 2001), s.35-59.
174. "Şeyh Hasan Ünsî", (M. Tatçı ile birlikte), *Tasavvuf*, Sayı 7 (Eylül-Aralık 2001), s.93-116.
175. "Türk Tasavvuf Edebiyatında Sembolik Anlatım Veya Kuş Dili", (M. Tatçı ile birlikte), *Türk Yurdu*, Sayı 167 (Temmuz 2001), s.29-33.
176. "Ferhâd İçin Dağlarda Feryâd Eyledim", *Dergâh*, XII/143 /Ocak 2002), s.9-10.
177. "Tarih Boyunca Anadolu ve Orta Asya Kültür Çevreleri Arasındaki İlişkiler", *Türkler*, C. 8, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (2002), s.831-839.
178. "Tanpınar ve Türküler", *Bir Gül Bu Karanlıkta -Tanpınar Üzerine Yazılar-*, Hazırlayanlar: Abdullah Uçman-Handan İnci, İstanbul: Kitabevi (2002), s.374-379.

179. "İkilikten Bugün Ferdem", *Dergâh*, C. XII, Sayı 145 (Mart 2002), s.11, 22.
180. "Bir Demir Dağı Delip Boynuna Almak", *Dergâh*, Sayı 151 (Eylül 2002), s.1, 8-9.
181. "Divan Şairi Kimdir?", M. İsen, M. Macit, O. Horata, F. Kılıç, İ. H. Aksoyak, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara 2002, s.359-360.
182. (Mustafa Tatcı ve Halil Çeltik ile), "Manzum Bir Şathiyye Şerhi: Mehmed Nesim Efendi'nin Tuhfe-i Verdiyyesi" *Journal of Turkish Studies/ Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA) (Essays in Honour of Barbara Flemming II)*, Harvard University, 26/II (2002), s. 69-95.
183. "Âşık Odur ki Kılır Cânın Fedâ Cânânına", *Dergâh*, Sayı 157 (Mart 2003), s.11, 22.
184. "XVI. yy.ın Tanınmış Amirallerinden Seydî Ali Reis'in Tasavvufî Portresi", *60.Yılında İlim ve Fikir Adamı Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopruman'a Armağan*, Haz. E. Semih Yalçın, Ankara 2003, s.470-483.
185. "Osmanlı Şairlerinin Nevayî Referansı", *Türk Dili*, Sayı 617 (Mayıs 2003), s. 509-513.
186. "O Yok, Bu Yok", *Dergâh*, Sayı 163 (Eylül 2003), s.11.
187. "Dört Yeni Kitap", *Türk Yurdu*, Sayı 193 (Eylül 2003), s.54-56.
188. "Çankırlı Ahmet Talât Onay", Çankırı Kültür Sempozyumları I. Doğumunun Yüzüncü Yılında Zeki Ömer Defne ve Çankırlı Şairler Sempozyum Bildirileri (19-20 Eylül 2003), Ankara 2004, s. 95-125.
189. "Osmanlı Şair Okulu", *Journal of Turkish Studies /Türklük Bilgisi Araştırmaları. Kaf Dağının Ötesine Varmak. Günay Kut Armağanı I*, C.27/11, Harvard Ün. USA.
190. "19. yy. Şairlerinden Beypazarlı Şakir", Cumhuriyet'in 80. Yılında Her Yönüyle Ankara Sempozyumu (18-19 Aralık 2003), Ankara Büyükşehir Belediyesi-Gazi Ün. Fen. Ed. Fak. Dekanlığı. (= Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara, Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2004, s. 108-134).
191. "Öğretmenlik Sevdası", *Gölbaşı Eğitim ve Kültür Dergisi*, Sayı 2 (Ocak 2005), s. 8.
192. "Öğretmenlik Sevdası", *Kum Saati*, Aksu Anadolu Öğretmen Lisesi Bülteni, Sayı 1 (Ocak 2005), s. 11.
193. Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", (Halil Çeltik ile birlikte), *Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı*, 2005, Ankara: Gazi Kitabevi, s. 487-538.
194. "Mehmed Esad Dede", *TDVİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 469-470.
195. "Halk ve Divan Şiiri Küs Kardeşler miydi?", Röportaj, *Edebiyat Otağı*, Sayı 5 (Şubat 2006), 35-39.
196. "Halkın Çağdaş Şairi", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 73 (Mart 2006), 34-44.
197. "Türk Şiirinde Kuş İmajının Zamana Bağlı Unsurlar Bağlamında Kullanılışı ve Aziz Mahmud Hüdayi", *Dergâh*, Sayı. 198 (Ağustos 2006) 9-10. III. Üsküdar Sempozyumu/Aziz Mahmud Hüdayi, 20-22 Mayıs 2005, İstanbul. Aziz Mahmut Hüdayî Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 20-22 Mayıs 2005, C. 1, İstanbul 365-370.
198. "Urfa'nın Öğrettiği", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Sayı 77-78 (Temmuz Ağustos 2006), İstanbul: MEB. Yayını, s. 5-15.
199. (Halil Çeltik ile), "Fuzuli'nin Şiirlerinde Şekil Arayışları ve Şekil Yönünden Tipik Bir Terkid-Bendi", *Osmanlı Araştırmaları (Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-III)*, C. XXVII, İstanbul 2006, s. 297-335.
200. (Mustafa Tatcı ile), "Müftü Derviş", *TDVİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 506-507.
201. "Osmanlı Tarihinde İz Bırakan Amasyalı Bir Aile: Müeyyedzâdeler", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (13-15 Haziran 2007)*, Amasya 2007, s. 647-666.
202. "Mevlânâ ve Hoşgörü", *Kardeş Kalemler*, Şubat 2009, Ankara: Avrasya Yazarlar Birliği, s. 34-35.
203. "Serdengeçti'nin Âkif'e Yaklaşımı", *Mehmet Âkif Edebî ve Fikrî Akımlar*, Ankara 2009, TYB Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları 4, s. 173-186.
204. "Bana Seni Gerek Seni", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, Sayı 39, Erzurum 2009, 147-160.
205. "Ayvaz Ağabey", *Ayvaz Gökdemir'e Saygı: Ayvaz Gökdemir'e Armağan-1*, İstanbul 2009, Ötüken Neşriyat, 172-176.
206. "Divan Edebiyatı ve Türk Kimliği", *Türk Kimliği: Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2*, İstanbul 2009, Ötüken Neşriyat, 203-239.
207. "Anadolu Şairlerinde Yesevi Kaynaklı Bir Söz: Bana Seni Gerek Seni", *III. Türkoloji Kongresi, Ortak Dil, Tarih ve Alfabe Oluşturma Sürecinde Geçmişten Geleceğe Türkolojinin*

Meseleleri, 18-20 Mayıs 2009, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan-Kazakistan, s. 304-311.

208. "Şiir Dilinin Kebk-i Hırâmâmı Ya da Geh Gâh ", (Y. Aydemir ve H. Çeltik ile birlikte), *Türk Kültürü*, 2009/1, 97-105.

209. "Selanik Vilayeti Birinci Muallimler Kongresi (1911)" (Prof. Dr. Şefika Kurnaz ile birlikte), *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Reşat Genç Özel Sayısı II*, C. 29, Temmuz 2009, 998-1012.

210. "Hanlık Dönemi Kırım Şairleri Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", (H. Çeltik ile birlikte), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 51/Güz 2009, 275-294.

211. "Şiirsel Bir İmge ve Simge Olarak Halep Kumaşı", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu 25-27 Nisan 2007, Erzurum, Bildiriler 1*, Erzurum 2009, 749-756.

212. "16. Yüzyıl Türk Dünyası Kültür, Sanat, Edebiyat ve Tarihi İçin Bir Kaynak: Seydi Ali Reis'in Mir'âtü'l-Memâlik'i", *Journal of Turkish Studies /Türklük Bilgisi Araştırmaları. Festschrift in Honor of Cem Dilçin I*, Volume 33/1, Harvard Un. USA., s. 343-350.

213. "Fuzuli'yi Bilir misiniz?", *Sazın ve Sözü'n Sultanları Yaşayan Halk Şairleri*, C. II, Editörler: Fatma Ahsen Turan, Başak Uysal, Kadir Gökhan Uğur, Ayfer Sarıyıldız, Ankara 2010, Gazi Kitabevi, s. 1-8.

214. "Fuzuli'yi Bilir misiniz?", *Türk Yurdu*, C. 30, Sayı 269, Ocak 2010, s.27-31.

215. "16. Yüzyıl Türk Dünyası Kültür, Sanat, Edebiyat ve Tarihi İçin Bir Kaynak: Seydi Ali Reis'in Mir'âtü'l-Memâlik'i", *I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu* (11-13 Mayıs 2005), *Bildirileri*, Gazi Üniversitesi Gazi Türkiyat Araştırmaları Merkezi Yayını, Ankara 2010, 561-570.

216. "Bizim Yunus Tiran'daydı", *Yunus Emre Bülteni*, Sayı 3, Şubat 2010, 11.

217. "Arnavutluk: Gördüm/Görmedim", *Yunus Emre Bülteni*, Sayı 3, Şubat 2010, 12-15.

218. "Unutulmuş Bir Biyografi Yazarı Mehmet Nail Tuman" (M. Tatçı ile), *Türk Edebiyatı*, Sayı 437, Mart 2010, s. 34-37.

219. "Serhadde Yaralı Bir Akıncı Beyi: Bosna", *Türk Yurdu*, Sayı 273, Mayıs 2010, s. 58-63.

220. "Yolum İran'a Doğru 1", *Türk Yurdu*, Sayı 275, Temmuz 2010, s. 26-32.

221. "Yolum İran'a Doğru 2", *Türk Yurdu*, Sayı 276, Ağustos 2010, s. 34-38.

222. "Terci-Bent Hakkında Yeni Bilgiler", (Halil Çeltik'le birlikte), *Müjgân Cunbur Armağanı*, Haz. Tuncer Gülensoy, Ankara 2010, TKAE Yayını, s. 178-193

223. "Yeni Bilgiler Işığında Divan Şiiri Şekil Bilgisi", *Journal of Turkish Studies /Türklük Bilgisi Araştırmaları. Festschrift in Honor of WalterG. Anderws II*, Volume 34/II, Harvard Univ. USA., 2010, s. 295-336.

224. "Vuslat Yolculuğu", *Turkish Studies Turkish Studies*, Vol. 573, Summer 2010, s.

225. "Halkın Çağdaş Şairi", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 133 (Mart 2011), 13-24.

226. "Açış Konuşması: Bosna'dan Bakmak/Bosna'yla Bakmak", Bosna'dan Divan Şiirine Bakış/Pogled na divaünsku poeziju iz Bosne, Saraybosna, Bosna-Hersek 17 Mayıs 2011, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 17. Maj 2011, International Burch University, Sarajevo 2011, s. 8-9.

227. "Uvodni govor: Pogled iz Bosne i Pogled sa Bosnom", Bosna'dan Divan Şiirine Bakış/Pogled na divaünsku poeziju iz Bosne, Saraybosna, Bosna-Hersek 17 Mayıs 2011, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 17. Maj 2011, International Burch University, Sarajevo 2011, s. 10-11.

228. "Divan Şairinin Vuslat Yolculuğu", Bosna'dan Divan Şiirine Bakış/Pogled na divaünsku poeziju iz Bosne, Saraybosna, Bosna-Hersek 17 Mayıs 2011, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 17. Maj 2011, International Burch Univer., Sarajevo 2011, s. 12-17.

229. "Vuslat Putovanje Divanskog Pjesnika", Bosna'dan Divan Şiirine Bakış/Pogled na divaünsku poeziju iz Bosne, Saraybosna, Bosna-Hersek 17 Mayıs 2011, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 17. Maj 2011, International Burch Univer., Sarajevo 2011, s. 18-24.

230. "Türk Kadın ve Kültürünün Hizmetine Adanmış Bir Ömür: Dr. Müjgan Cunbur", *Türk Yurdu*, C. 31, Sayı 286, Haziran 2011, s. 285.

231. "Eski Türk Edebiyatında Biyografik Metinlerin Eleştirisi", *Mustafa İsen Anısına Uluslararası Sempozyumu Klâsik Türk Edebiyatında Biyografi*, *Bildiriler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2011, s. 469-474.

232. "Osman Yüksel Serdengeçti'nin Eserleri", *Türk Yurdu*, Sayı 289 Eylül 2011, s. 121-131.

233. (Prof. Dr. Şefika Kurnaz'la birlikte), "Selanik Birinci Muallimler Kongresinde Öğretmenlik Mesleğinin Sorunlarına Dair Görüşler", *Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları, Eğitim ve Kültür Yazıları*, Editörler: Prof. Dr. Cemil Öztürk – Dr. İlhami Fındıkçı, Ankara 2011: PEGEK Akademi, s. 909-914.

234. "Toroslarda Bir Mutasavvıf Şair: Ali Zelîlî", *Göller Bölgesi Tarih ve Kültür Varlıkları Bilgi Şöleni*, 16-17-18 Eylül 2011, Hazırlayanlar: Ramazan Topraklı- Refik Turan, Ankara 2011: Hamideli Derneği, s. 221-236.

235. (Prof. Dr. Şefika Kurnaz'la birlikte), "Selanik Birinci Muallimler Kongresi'nde Tarih Dersleriyle İlgili Görüşler", *Tuncer Baykara Armağanı*, Ankara 2011, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, s. 113-120.

236. "Beni Ağla", *Ölümünün 500. Yılında Necati Bey'e Armağan*, Hazl.: İ. Çetin Derdiyok-Muna Yüceol Özezen, TDK Yayını, Ankara 2011, 115-127.

237. "Yunus'un Yollarında Serdengeçti", *Kardeş Kalemler, Yunus Emre Özel Sayısı*, Yıl 6, Sayı 65, Mayıs 2012, 13-18.

238. "Döner Döner Bakarım"; *Temrin*, Sayı 51-52 Temmuz Ağustos 2012, 15-16.

239. "Gurbetteki Yolcu", *Kardeş Kalemler*, Sayı 67, Temmuz 2012, 53-55; *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi Abdurrahim Karakoç*, Haz. Hayrullah Eraslan, Nar Yayınları, İstanbul 2012, s. 115-120.

240. "Nâbî'de Belgesel Redifleri", Şair Nabi, Editör Ali Fuat Bilkan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2012, s. 219-224.

241. "İmge ve Simge Olarak Halep Kumaşı", Şair Nabi, Editör Ali Fuat Bilkan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2012, s. 299-307

242. "Nesillerin Rehberliği", *Klasik Türk Edebiyatı Araştırmacılarına Mektuplar*, İstanbul 2012, s. 57-71.

243. "Hocam Âmil Çelebioğlu", *Turkish Studies/Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı*, Editörler: Cemal Kurnaz, Yaşar Aydemir, Halil Çeltik, Sibel Üst, Volume 8/I, Winter 2013, s. 1-19.

244. (Halil Çeltik ile), "Şairlerin Gözüyle Mecmua", *Turkish Studies/Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı*, Editörler: Cemal Kurnaz, Yaşar Aydemir, Halil Çeltik, Sibel Üst, Volume 8/I, Winter 2013, s. 21-49.

245. "Mecmualara Sorulması Gereken Sorular", *Turkish Studies/Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı*, Editörler: Cemal Kurnaz, Yaşar Aydemir, Halil Çeltik, Sibel Üst, Volume 8/I, Winter 2013, s. 51-64.

246. "Beni Ağla", Prof. Dr. Leyla Karahan Armağanı, Ankara 2013, Akçağ yayınları, s. 727-739.

247. "Bir Deli Rüzgâr Osman Yüksel Serdengeçti", Orta Sayfa Sohbeti, *Dergâh*, 278, Nisan 2013, s. 12-17.

248. Yasin Şen, "Prof. Dr. Cemal Kurnaz ile Sohbet Kültürümüz Hakkında Bir Söyleşi", *Üslûp*, Sayı 26, Mart Nisan 2013, s. 24-27.

249. "Siyasetin Gölgesinde Dergicilik Oynadığımız Günler Ülkü Pınarı'ndan Divan'a", *Kardeş Kalemler*, Sayı 82 (Ekim 2013), 59-70.

250. "Döner Döner Bakarım", *Dergâh*, Sayı 285, Kasım 2013, 3-5.

251. "Ali Akbaş ve Şiiri 1", *Kardeş Kalemler*, Yıl: 7, Sayı: 76, Nisan 2013, s.

252. "Düz Profesör", *Dergâh*, Sayı 288, Şubat 2014, 6.

253. "Tek Kişilik Kültür ve Medeniyet Ordusu: Serdengeçti", *Cihan Medya Haber Dergisi*, Sayı 57, Mart/Nisan 2014, 8-10.

254. "Yeşil", *Dergâh*, Sayı 295, Eylül 2014, 22-23.

255. "Gönül Dostlarına Derin Hürmet Etmek ve Yüksek Karakterli İnsan Olmak", (Nevzat Kösoğlu'nu Anma Paneli, 11 Ekim 2014, Türkocağı Genel Merkezi.), *Yenises*, Sayı 228, Aralık 2014, 12-13.

256. "Divan Şiirinde Beden Dili", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Hatıra Sayısı*, Sayı 10, Bahar, 2013, 331-338.

257. "Hatıraların Işığında Hocam Âmil Çelebioğlu", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Hatıra Sayısı*, Sayı 10, Bahar, 2013, 79-88.

258. "Serdengeçti'den Hücrede Edebiyat Dersi", *Üslûp*, Sayı 38, Mayıs-Haziran 2015, 9-11.

259. "Divan Edebiyatının Dili Neden Böyle?", *Üslûp*, Sayı 39, Mart- Nisan 2015, 3-6.

260. "Sağ Olasın Süleyman", *Kurgan*, 28, Kasım Aralık 2015, 10-14.
261. "Şiir Kaynağı Bilmeceler", Yakup Çelik, Mustafa Kurt, Şükran Uçkaç Yargı, Mihriban Uyar, Türk Dili ve Edebiyatı 9. Sınıf, Ders Materyali, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2016, s. 151-153.
262. "Mütercim Âsım'ın Burhân-ı Kâtî' Tercümesi'ndeki Türkçe Tasnifi", Türklük Biliminin Ulu Çınarı Zeynep Korkmaz Armağanı, Editör: Leyla Karahan, Ankara 2017, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları Türkü Kültürü Araştırmaları Armağan Dizisi No. 21, s. 263-274.
263. "Şairlerin Dilinden Cezayirli Askerlerin Yerli Kadınlarla İlişkide Karşılaştıkları Problemler", Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, TKAE Yay, Ankara 2017, s. 179-
264. "Turancılık Suçu ve Mehmet Şükrü Sarı'nın Zaman İsimli Şiir Kitabı Hakkında Tutulan Rapor", Türk Yurdu, Sayı 357, Mayıs 2017, s. 37-43.
265. "Asker Şairlerin Dilinden Akdeniz ve Cezayir'deki Savaşlar", Divanlar Arasında Bir Ömür Prof. Dr. Ahmet Mermer Armağanı, Akçağ Yayınevi, Ankara 2018, s. 597-616.
266. "Fransızların 'Atatürk'ün Hayatı' ile 'Türk İnkılabı ve Türk Kadını' Konulu Gerçekleşmeyen İki Film Önerisi", Bilimin İzinde Prof. Dr. Pakize Pervin Aytaç Armağanı, Editör: Dr. Reyhan Gökben Saluk, Ankara 2018, s. 65-82.
267. "Asker Şairlerin Dilinden Cezayir", Prof. Dr. Alemdar Yalçın Armağanı, C. 1, Akçağ Yayınevi, Ankara 2018, s.188-206.
268. "Divan Şiirinin Aşk Sistematiği", Bizim Külliye, Sayı 76, Haziran-Temmuz-Ağustos 2018, s. 48-52.
269. "Gönüller Yapmaya Gelmiş Bir Sanatçı", Türk Yurdu, Sayı 370, Haziran 2018, s. 82-84.
270. "İstiklal Marşı: Bir Kehanet-i Şairane", Türk Yurdu, Sayı 371, Temmuz 2018, s. 82-84.
271. "Ayşe'm Nerden Gelin Türküsü", Doğumunun 120. Yılında Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu Hâtıra Kitabı, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 424-440.
272. "Burhân-ı Kâtî' Tercümesi'ndeki Mütercim Âsım Efendi'nin Nüktedanlığı", Umay Ana'dan Umay Hoca'ya Prof. Dr. Umay Günay Türkeş'e Armağan, TKAE Yayını, Ankara 2019, s. 149-153.
273. "Serdengeçti Ankara'da", Yerli Düşünce, Sayı 50, Kasım 2019, s. 22-25.
274. "Divan Edebiyatında Beden Dili", Edebiyatta Jest ve Mimik, Editör: Ümral Deveci, Ahmet Akgöl, Kitabevi Yayını, İstanbul 2020, s. 407-414.
275. "Cemal Kurnaz ve Divan Edebiyatı Üzerine Söyleşi", Bilgelerim ile Birlikte Dil ve Edebiyat Üzerine Söyleşiler, Haz. Şafak Karakoç, İstanbul 2020, s. 176-198.
276. "Kaymak Kâğıt Çağı", Muhit, Ocak 2021, s.
277. "Bana Seni Gerek", Muhit, Mart 2021, s. 48.
278. "Aynı Güzele Âşık Yüzlerce Genç", Hüseyin Özbay'a Armağan, Editörler: Mustafa Kurt-Aliye Uslu Üstten, Kurgan Edebiyat Yayını, Ankara 2021, s. 83-84.
279. "Türk'ün Mektebi Türkü Mektebi", Bir Dünya Müzik, Sayı 64, Haziran 2021, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, s. 18-21.

İnternet Yazıları

1. "Divan Edebiyatının İtibarı", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi504-DIVAN_EDEBIYATININ_ITIBARI.html, 8.12.2011.
2. "Divan Edebiyatının Dili Neden Böyle?", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi895-DIVAN_EDEBIYATININ_DILI_NEDEN_BOYLE_.html, 16.12.2011.
3. "Başta Hasır Yakmak", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi1190-BASTA_HASIR_YAKMAK_.html, 20.12.2011.
4. "16. Yüzyılda Buz Pateni", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi1585-16_YUZYILDA_BUZ_PATENI.html, 30.12.2011.
5. "Serdengeçti Ankara'da", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi1813-SERDENGECTI_ANKARADA.html, 6.1.2012.
6. "Divan Şairlerinde Beden Dili Var mı?", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi2348-DIVAN_SIIIRINDE_BEDEN_DILI_VAR_MI_.html, 20.1.2012.
7. "Hayvan Sever Divan Şairleri", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi1639-HAYVAN_SEVER_DIVAN_SAIRLERI.html, 4.2.2012.

8. "Irza Geçmek", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi3013-IRZA_GECMEK.html, 15.2.2012.
9. "Yeşil Kafiye", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi1343-YESIL_KAFIYE.html, 28.2.2012.
10. "Divan Edebiyatı ve Türk Kimliği", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi3737-DIVAN_EDEBIYATI_VE_TURK_KIMLIGI.html, 7.3.2012.
11. "Şikâyet ve Eleştiri", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi3917-SIK%C3%82YET_VE_ELESTIRI.html, 15.3.2012.
12. "Şşşşşşşşşşşş!!!!!!", <http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi4172-SSSSSSSSSS.html>, 23.3.2012.
13. "Bu Sevda Ne Sevdadır", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi4470-BU_SEVDA_NE_SEVDADIR_.html, 3.4.2012.
14. "Rıza Akdemir'i İyi Bilirdik", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi4575-RIZA_AKDEMIRI_IYI_BILIRDIK.html, 10.4.2012.
15. "Türkülerin Gücü", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi4848-TURKULERIN_GUCU.html, 24.4.2012.
16. "Fuzuli'yi Bilir misiniz?", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi4995-FUZULIYI_BILIR_MISINIZ.html, 30.4.2012.
17. "Serdengeçti'den Hücrede Edebiyat Dersi", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi5236-SERDENGECTIDEN_HUCREDE_EDEBIYAT_DERSI_.html, 7 Mayıs 2012.
18. "Döner Döner Bakarım", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi3715-DONER_DONER_BAKARIM.html, 16 Mayıs 2012; Temrin, Sayı 51-52 Temmuz Ağustos 2012, 15-16.
19. "Küçük Kırmızı Balık İçin", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi4992-KUCUK_KIRMIZI_BALIK_ICIN.html, 28 Mayıs 2012.
20. "Deli Rüzgâr", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi4279-DELI_RUZG%C3%82R.html, 6 Haziran 2012.
21. "Gurbetteki Yolcu: Abdurrahim Karakoç", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi6277-GURBETTEKI_YOLCU_ABDURRAHIM_KARAKOC.html, 15 Haziran 2012.
22. "Serhadde Yaralı Bir Akıncı Beyi: Bosna 1", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi4111-SERHADDE_YARALI_BIR_AKINCI_BEYI_I.html, 3 Temmuz 2012.
23. "Serhadde Yaralı Bir Akıncı Beyi: Bosna 2", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi7672-SERHADDE_YARALI_BIR_AKINCI_BEYI_II.html, 21 Temmuz 2012
24. "Ali Akbaş ve Şiiri 1", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi8015-ALI_AKBAS_VE_SIIRI_I.html, 31 Temmuz 2012.
25. "Ali Akbaş ve Şiiri 2", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi8337-ALI_AKBAS_VE_SIIRI_II_.html, 10 Ağustos 2012.
26. "İran İran 1", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi8881-IRAN_IRAN_1.html, 29 Ağustos 2012.
27. "İran İran 2", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9121-IRAN_IRAN_2.html, 7 Eylül 2012.
28. "İran İran 3", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9348-IRAN_IRAN_3.html, 14 Eylül 2012
29. "Nesillerin Rehberliği 1", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9655-NESILLERIN_REHBERLIGI_1.html, 25 Eylül 2012-10-09
30. "Nesillerin Rehberliği 2", http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9999-NESILLERIN_REHBERLIGI_2.html,

5 Ekim 2012

31. "Gönüller Hizmetçisi Bir Garip Abdal Neşet Ertaş",

[http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9688-](http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9688-ProfDrCemal_KURNAZin_Kaleminden_Neset_ERTAS.html)

[ProfDrCemal_KURNAZin_Kaleminden_Neset_ERTAS.html](http://www.haberacisi.com/yazilar/koseyazisi9688-ProfDrCemal_KURNAZin_Kaleminden_Neset_ERTAS.html), 24 Eylül 2012.

32. "Yetik Ozan'ı Rahmetle Anarken (78 Günlüğü'nden)",

<http://www.kirmizilar.com/tr/index.php/kultur-sanat-yazilari/3324-yetik-ozan-i-rahmetle-anarken-78-gunlugu-nden>

33. "Öğretmelik Sevdası", <https://yeniadana.net/kose-yazilari/.html> 21 Kasım 2020

34. "Hasan "Ali Yücel'in Farkı", <https://yeniadana.net/kose-yazilari/.html> 21 Kasım 2020

35. "Biz Öğretmen Okulundayken", <https://yeniadana.net/kose-yazilari/.html> 21 Kasım 2020

36. "Kırk Yıl Sonra Buluşanlar", <https://yeniadana.net/kose-yazilari/.html> 21 Kasım 2020

37. "Aynı Güzele Âşık Yüzlerce Genç", <https://yeniadana.net/kose-yazilari/.html> 21 Kasım

2020

38. "Öğretmen Süleyman Bozdemir",

https://yeniadana.net/kose-yazilari/ogretmen_suleyman_bozdemir-4970.html

Bildiriler - Konuşmalar

1. "Yirminci Asrı En İyi Anlayanlardan Biri: Mehmed Âkif", Gazi Eğitim Fakültesi'nin düzenlediği Mehmet Âkif Sempozyumu'na sunulan bildiri: *Türk Kültürü*, XXIV, 284 (1986), 62-69. Ayrıca bkz. "Mehmed Âkif'in XX. Asır Karşısındaki Tavrı", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, II, 1(1989), 107-116.

2. "Divan Şiiri Geleneğinden Yararlanma", *Türk Edebiyatı*, 185 (1989), 24-26. (Türkiye Yazarlar Birliği'nin düzenlediği Şiir ve Gelenek konulu panele sunulan bildiri).

3. "Tasavvuf Şiirinde Akşemseddin'in Yeri", *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yay., (1990), 59-71. (III. Akşemseddin Sempozyumu (25-27 Mayıs 1990)'na sunulan tebliğ.) (Ayrıca bkz. *Türk Kültürü*, XXVIII, 331 (Kasım 1990), 39-49.)

4. "Mecazdan Hakikate", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V/2 (1991), 309- 313. (Fırat Üniversitesi'nin 1.2.1991 günü düzenlediği "Yunus Emre ve Evrensel Sevgi" panelinde sunulan tebliğ.)

5. "Dini Edebiyat Türleri ve Dini Edebiyatımızın Bugünü Hakkında Düşünceler", Türkiye Diyanet Vakfı Kutlu Doğum Haftası içinde düzenlenen "Dini Edebiyatın Dünü Bugünü (3 Ekim 1990 Çarşamba Saat 14.00) isimli panele sunulan tebliğ. (Ayrıca bkz. *Kutlu Doğum Haftası II*, Ankara 1992, s.107-111.)

6. "Fuzûlî", *Türk Kültürü*, 381 (Ocak 1995), s.22-27. Bilkent Üniversitesi'nin Düzenlediği Doğumunun 500. Yılında Fuzuli toplantısına sunulan tebliğ. (Ayrıca bkz. "Fuzûlî", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, II / 7 (Şubat 1995), S.34-37.)

7. "Vilhelm Thomsen'e Mecidi Nişanı Verilmesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1993. [Köktürk Yazıtlarının Okunuşunun 100. Yılı Dolayısıyla TDK'da düzenlenen toplantıya sunulan tebliğ. 15 Aralık 1993 Türk Dil Kurumu, Ankara. 16 Aralık 1993 Marmara Üniversitesi, İstanbul.].

8. "Şeyh Galip Divanı'nda Nazım Şekilleriyle İlgili Problemler", İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği Şeyh Galip Günleri toplantısına sunulan bildiri: *Yedi İklim*, IX/51 (Nisan 1995), s.60-62. Ayrıca bkz. *Şeyh Galip Kitabı*, İstanbul 1995, s.179-183.

9. "Cumhuriyet Döneminde Fuzûlî Divanı'na Bir Nazire: Âli Divanı", 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu (24-26 Ekim 1996, İstanbul)'na sunulan bildiri. Fuzûlî Kitabı, İstanbul 1996, s.283-292. Ayrıca bkz. "Hasan Âli Yücel'in Bilinmeyen Bir Eseri: Âli Divanı", *Tarih ve Toplum*, XXVI/155 (Kasım 1996), s.4-8.

10. "Anadolu Sahasında Orta Asya Menşeli Divan Şairleri", Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi ile Gazi Üniversitesi Uluslararası Sempozyumu. Timur'un 660. Doğum Yılında Türkistan-Anadolu İlişkileri (24-25 Aralık 1996).

11. "Divan Şiirinde Nasreddin Hoca", Gazi Eğitim Fakültesi Nasreddin Hoca Sempozyumu (6-7 Ocak 1997)'na sunulan bildiri: *Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, (1997), 24-36. Ayrıca bkz. "Divan Şiirinde Nasreddin Hoca", *Türk Kültürü*, 411 (Temmuz 1997), 37-46.

12. "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Edebiyat Mirasımız", Osmanlıdan Cumhuriyet'e Kültür Mirası Sempozyumu, TDV, 27-28 Kasım 1999.

13. "Kastamonulu Vahyî ve Mi'râcü'l-Beyân", I. Kastamonu Kültür Sempozyumu, Kastamonu, 20-22 Mayıs 2000. (*Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu, 20-22 Mayıs 2000*, Kastamonu: Kastamonu Valiliği (2001), s.231-244.
14. "Şathiyye Geleneği ve Bursalı İsmail Hakkı'nın Şerh-i Nazm-ı Ahmed'i", I. Uluslararası İsmail Hakkı Bursavî Sempozyumu, Bursa, 26-27 Mayıs 2000.
15. "Bir Mevlevî Dervişinin Matbah İzlenimleri", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni (15-17 Aralık 2000, Ankara). (*Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni-Bildiriler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, (2000), s.441-467.
16. "Balkanlarda Divan Şiiri ve Kültürel Etkileşim", *Hikmet*, Sayı 2 (Kasım 2003, Gostivar-Makedonya), s. 23-30. ADEKSAM Türk Kültürü II. Sempozyumu sunulan bildiri (3 Haziran 2003).
17. "Ahmet Talât Onay'ın Kastamonu Yılları", *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu* (Kastamonu, 18-20 Eylül 2004).
18. "Çankırlı Ahmet Talât Onay", *Çankırı Kültür Sempozyumları I. Doğumunun Yüzyüncü Yılında Zeki Ömer Defne ve Çankırlı Şairler Sempozyum Bildirileri* (19-20 Eylül 2003), Ankara 2004, s. 95-125.
19. "19. yy. Şairlerinden Beypazarlı Şakir", *Cumhuriyet'in 80. Yılında Her Yönüyle Ankara Sempozyumu* (18-19 Aralık 2003), Ankara Büyükşehir Belediyesi-Gazi Ün. Fen. Ed. Fak. Dekanlığı. (Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara, Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2004, s. 108-134).
20. "Bologna Sürecinde Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi", *Bologna Sürecinde Türkiye ve Kırgızistan'da Öğretmen Yetiştirme Üzerine Düşünceler Paneli*, Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan, 4-9 Mayıs 2004.
21. "16. Yüzyıl Türk Dünyası Kültür, Sanat, Edebiyat Ve Tarihi İçin Bir Kaynak: Seydi Ali Reis'in Mir'âtü'l-Memâlik'i", *Gazi Üniversitesi Gazi Türkiyat Araştırmaları Merkezi I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, 11-13 Mayıs 2005, Ankara.
22. "Türk Şiirinde Kuş İmajının Zamana Bağlı Unsurlar Bağlamında Kullanılışı ve Aziz Mahmud Hüdayi", *Dergâh*, Sayı 198 (Ağustos 2006) 9-10. III.Üsküdar Sempozyumu / Aziz Mahmud Hüdayi, 20-22 Mayıs 2005, İstanbul. Aziz Mahmut Hüdâyî Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 20-22 Mayıs 2005, C. 1, İstanbul 365-370.
23. "Edebiyatımızda Gül Kokusu", *Gül Kitabı - Gül Kültürü Üzerine İncelemeler*, Isparta 2005, s. 47-57 [I. Ulusal Isparta Gül Sempozyumu (2-3 Haziran 2005)'nda Sunulan Tebliğ Metni].
24. "Aşk Okulu", *Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli ve Anadolu Evliyaları Sempozyumu*, 6 Mayıs 2006, Kastamonu.
25. "Türk Edebiyatında Felek Anlayışının Tashihine Dair", *XIII. Uluslararası Hazar Şiir Akşamları* (Elazığ, 22-25 Eylül 2005), Türk Edebiyatında Felek Sempozyumuna Sunulan Bildiri.
26. "Şiirsel Bir İmge ve Simge Olarak Halep Kumaşı", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu 25-27 Nisan 2007*, Erzurum.
27. "Ahmet Talât Onay'ın Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı İsimli Ansiklopedik Eserinde Mevleviler ve Mevlevilik Kültürü", *Mevlana Celaleddin Rumi 800. Doğum Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 8-12 Mayıs 2007, İstanbul-Konya.
28. "Osmanlı Tarihinde İz Bırakan Amasyalı Bir Aile: Müeyyedzâdeler", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu* (15-17 Haziran 2007, Amasya).
29. "Seydi Ali Reis'in Mir'âtü'l-memâlik'inde Mezhep Farklılığından Kaynaklanan Kuşuklar" 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı*, C. 1, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 205-211.
30. "Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i Bir Vuslat Şiiri Olarak Okunabilir mi?", *Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid'i Sempozyumu*, 18-20 Ekim 2007, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayını, s.
31. "Osman Yüksel Serdengeçti", *25. Yıl Sonra Serdengeçti Paneline sunulan bildiri*, Türkiye Yazarlar Birliği Ankara Şubesi, 22 Kasım 2008, Cumartesi, Saat 13.00.
32. "Hanlık Dönemi Kırım Edebiyatı", *Avrasya Yazarlar Birliğinin düzenlediği Avrasya Edebiyat Günleri, Kırım Edebiyatı* konulu toplantıya sunulan bildiri, Milli Kütüphane Konferans Salonu, 29 Kasım 2008, Cumartesi, Saat 13.00.
33. "Serdengeçti'nin Âkif'e Yaklaşımı", *Vefatının 72. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni 3. Mehmet Âkif Edebî ve Fikrî Akımlar*, (27-28 Aralık 2008), Ankara 2009: Türkiye Yazarlar Birliği - İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi, s. 173-186.

34. "Serdengeçti'nin Akif'e Yaklaşımı", *Mehmet Âkif Edebî ve Fikrî Akımlar*, Ankara 2009, TYB Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları 4, s. 173-186.
35. "Anadolu Şairlerinde Yesevi Kaynaklı Bir Söz: Bana Seni Gerek Seni", *III. Türkoloji Kongresi, Ortak Dil, Tarih ve Alfabe Oluşturma Sürecinde Geçmişten Geleceğe Türkolojinin Meseleleri*, 18-20 Mayıs 2009, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan-Kazakistan, s. 304-311.
36. "Enderunlu Vâsıf'ın Devr-i Saadet Özlemi: O da Bir Zaman İmiş...", *III. Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Mardin Artuklu Üniversitesi, 16-17 Ekim 2009, Mardin.
37. "Nâbî'nin Belge/sel Redifleri", *Şair Nâbî Sempozyumu 13-15 Kasım 2009*, Editör: Ali Bakkal, Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, s. 63-67.
38. "Eski Türk Edebiyatında Biyografik Metinlerin Eleştirisi", *Prof. Dr. Mustafa İsen Anısına Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Biyografi Sempozyumu*, Nevşehir Üniversitesi, 6-8 Mayıs 2010. (*Mustafa İsen Anısına Uluslararası Sempozyumu Klâsik Türk Edebiyatında Biyografi, Bildiriler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2011, s. 469-474).
39. "Cânâ Rakîbi Handân Edersin", *Rakip ve Cânân Bilgi Meclisi*, Uşak Üniver., 20-21 Mayıs 2010.
40. "Türk Dünyası Şair ve Yazarlarının İstanbul ile Bağlantısı", *Osmanlı Döneminde İstanbul ve Türk Dünyası Paneli*, Türk Ocağı Genel Merkezi, 29 Mayıs 2010, Ankara.
41. "Yunus Emre", Yunus Emre Paneli, Aksaray Kültür Müdürlüğü, 30 Eylül 2010.
42. "Divan Şiirindeki Rakip Tipine Dair Yeni Değerlendirmeler", *VI. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Mine Mengi Adına)*, 25-27 Kasım 2010, Kayseri.
43. "Açış Konuşması: Bosna'dan Bakmak/Bosna'yla Bakmak", Bosna'dan Divan Şiirine Bakış/Pogled na divaünsku poeziju iz Bosne, Saraybosna, Bosna-Hersek 17 Mayıs 2011, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 17. Maj 2011, International Burch University, Sarajevo 2011, s. 8-9.
44. "Uvodni govor: Pogled iz Bosne i Pogled sa Bosnom", Bosna'dan Divan Şiirine Bakış/Pogled na divaünsku poeziju iz Bosne, Saraybosna, Bosna-Hersek 17 Mayıs 2011, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 17. Maj 2011, International Burch University, Sarajevo 2011, s. 10-11.
45. "Divan Şairinin Vuslat Yolculuğu", Bosna'dan Divan Şiirine Bakış/Pogled na divaünsku poeziju iz Bosne, Saraybosna, Bosna-Hersek 17 Mayıs 2011, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 17. Maj 2011, International Burch University, Sarajevo 2011, s. 12-17.
46. "Vuslat Putovanje Divanskog Pjesnika", Bosna'dan Divan Şiirine Bakış/Pogled na divaünsku poeziju iz Bosne, Saraybosna, Bosna-Hersek 17 Mayıs 2011, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 17. Maj 2011, International Burch University, Sarajevo 2011, s. 18-24.
47. "Avrasya'da Şair Göçü", Uluslararası İpek Yolunda Türk Kültür Mirası Bilgi Şöleni, 3-6 Ekim 2013, *İpek Yolunda Türk Kültür Mirası*, Türk Yurdu Yayını, Ankara 2014, s. 165-174. Sempozyum programında ve kitabın içindekiler kısmında bildiri başlığı "Şair ve Yazarların İstanbul'a Yolculuğu" olarak yazılmıştır.
48. "Mistik Milliyetçi Nevzat Kösoğlu", Nevzat Kösoğlu'nu Anma Paneli, 11 Ekim 2014, Türkocağı Genel Merkezi.
49. "Osman Yüksel Serdengeçti", Bilkent Üniversitesi Medeniyet Topluluğu, 2 Aralık 2015, Çarşamba, Saat. 12.30.
50. "Divan Şiirinde Aşk", Türk Kadınları Kültür Derneği, Ankara, 13 Aralık 2015, Pazar, saat. 13.00.
51. "Nazım Şekli Öğretimine Farklı Bir Bakış", Halil Çeltik ile birlikte, II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Sempozyumu (17-18 Nisan 2017), Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara.
52. "Osman Yüksel Serdengeçti", İnsan ve Medeniyet, Ankara 2019, Birlik Vakfı Ankara Şubesi Yayını, s. 77-89.

Toplantı, Kitap Tanıtma ve Eleştiri Yazıları

1. "Âmil Çeleboğlu'nun Yeni Eseri: Türk Ninniler Hazinesi", *Doğuş*, 4 (1982), 28-29.
2. "Divanlar Arasında" (M. Çavuşoğlu'nun kitabı hk.), *Millet*, 1982.
3. "Muallim Naci'nin Osmanlı Şairi Adlı Eseri", *Türk Kültürü*, XXII, 259 (1984), 69-75.
4. "Nef'î'yi Anarken", *Türk Kültürü*, XIV, 265 (1985), 28-30.
5. "Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Bursalı İsmail Belig, Gazi Üniversitesi Yay. Ankara 1985, 202 s.", *Türk Kültürü Araştırmaları (Dr. Emel Esin'e Armağan)*, XXIV, 1 (1986), 141-143.

6. "İsmail Belig, Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar, Hazırlayan: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1985, LXIII+718+CXXIII s.", *Türk Kültürü Araştırmaları (Dr. Emel Esin'e Armağan)*, XXIV, 1 (1986), 144-151.
7. "Sezâyi-i Gülşenî, Divan, Hazırlayan: Şahver Çelikoğlu, İstanbul: Yazı Yayıncılık, 1985", *Türk Kültürü Araştırmaları (Dr. Hamit Zübeyr Koşay'ın Hatırasına Armağan)*, XXIV, 2(1986), 229-241.
8. "Hayali Bey ve Divanı'ndan Örnekler" (M. Çavuşoğlu'nun kitabı hk.), *Türk Kültürü*, XXVI, 297 (1988) 60-62.
9. "Divan Şiirinde Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nabi" (Mine Mengi'nin kitabı hk.), *Millî Eğitim*, 81(1989), 71-73.
10. "Ölümünün 350.Yılında Nefî", *Millî Eğitim*, 83 (1989), 57-58.
11. "Türk Edebiyatında Tevhidler (M. İsen-M. Macit)", *Yedi İklim*, C. V, Sayı 40 (Temmuz 1993), s.126.
12. "XVII. Yüzyılda Hece Vezniyle Yazılmış Bir Mesnevi: Feyzî Çelebi'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi", (Gönül Alpay Tekin'in eseri hk.), *Dergâh*, IV/ 43 (Eylül 1993), s.10-11.
13. "Mersiye Şairinin İşi: Acıyı Bal Eylemek", (Mustafa İsen'in kitabı hk.), *Polemik*, Sayı: 11 (Ocak-Şubat 1994), s.25-29.
14. "Çavuşoğlu, Çelebioğlu ve İpekten Armağanları", *Türk Kültürü*, 378 (Ekim 1994), s.51-55.
15. "Fuzûlî, 500. Yılında İstanbul'da İdi...", *Türkiye Kültür ve Sanat Bülteni*, (Kasım-Aralık 1994), s.2-3.
16. "Müstesna Güzeller'e Dair Birkaç Söz" (İskender Pala'nın kitabı hk.), *Dergâh*, 68 (Ekim 1995), s.7-8.
17. "Tasavvufî Rüya Tabirnameleri" (M. Tatçı ve H. Çeltik'in kitabı hakkında), *Dergâh*, VII/76 (Haziran 1996), s.4-5.
18. "Kamusü'l-A'lâm'ın Yeni Yayını", *Türk Kültürü*, 397 (Mayıs 1996), s.320.
19. "Kitapların da Bir Kaderi Var", *Dergâh*, 77 (Temmuz 1996), s.9.
20. "Harvard'da Gölpınarlı Armağanı", *Dergâh*, 79 (Eylül 1996), s.3-5.
21. "Gönüller Hızmatçısı Bir Garip Abdal", (Bayram Bilge Tokel'in Neşet Ertaş Kitabı münasebetiyle), *Dergâh*, 121 (Mart 2000), 20-21.
22. "Dört Yeni Kitap", *Türk Yurdu*, Sayı 193 (Eylül 2003), s.54-56.
23. "Türk Kadın ve Kültürünün Hizmetine Adanmış Bir Ömür: Dr. Müjgan Cunbur", *Türk Yurdu*, C. 31, Sayı 286, Haziran 2011, s. 285.

Ansiklopedi Maddeleri

1. "Bahar", *İslam Ansiklopedisi*, IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (1991), 468-469.
2. "Benâtu Na'ş", *İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (1992), 430- 431.
3. "Bülbül", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VI, İstanbul1992, s.485-486.
4. "Câm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1992, s.41-42.
5. "Çelebioğlu, Âmil", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s.264-265.
6. "Dâr", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s.482-483.
7. "Hamse", (Tahsin Yazıcı ile birlikte), *TDVİA*, XV, 499-500.
8. "Harâbât (Ziya Paşa)", *TDVİA*, 16, s.68-69.
9. "Hayâlî Bey", *TDVİA*, 17, s.5-7.
10. "Helâkî", *TDVİA*, 17, s.173.
11. "Hızır (Edebiyat)", *TDVİA*, 17, s.411-12.
12. "Hilâl", *TDVİA*, 18, s.11-13.
13. "Hüdhüd", (Ömer Faruk Harman ile birlikte), *TDVİA*, 18, s.461-62.
14. "Hümâ", *TDVİA*, 18, s.478.
15. "Hüseyin Vassaf", (Mustafa Tatçı ile birlikte), *TDVİA*,
16. "İlyas İbn İsâ" (Mustafa Tatçı ile birlikte), *TDVİA*
17. "Mehmed Esad Dede", (Mustafa Tatçı ile birlikte), *TDVİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 469-470.
18. (Mustafa Tatçı ile), "Müftî Derviş", *TDVİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 506-507.
19. (Mustafa Tatçı ile), "Şaban-ı Velî", *TDVİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 208-210

Röportajlar

1. "Cemal Kurnaz ile Bir Konuşma: Elli Yıllık Gecikmeyle Gün Işığında Çıkabilen Eser: "Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar", Konuşanlar: Ali Birinci-Alaattin Karaca, *Yedi İklim*, C. V, Sayı: 38, (Mayıs 1993), s.28- 32.
2. "Mütercim Âsım Efendi Hakkında Prof. Dr. Cemâl Kurnaz ile Konuştuk", *Tarihi Uzunluk*, 9 (1997), 26-27.
3. "Gelenekten Geleceğe: Şiirimizin İpek Yolu" (Röportaj), *Dergâh*, VIII/91 (Eylül 1997), 12-13.
4. "Bütün Şairler Büyük Tek Bir Şiiri Oluşturmak İçin Faaliyet Göstermişlerdir" (Soruşturma), *İlmî Araştırmalar*, Sayı 10 (İstanbul 2000), s.165-168.
5. "Halk ve Divan Şiiri Kıs Kardeşler miydi?", *Edebiyat Otağı*, Sayı 5 (Şubat 2006), 35-39.
6. Fasih Dinç, "Cemal Kurnaz ile Dergi ve Dergicilik Üzerine", *Giderken*, Kırıkkale Üniversitesi Tarih-Edebiyat Bülteni, Sayı 2, Nisan- Mayıs 2011, s. 9-11.
7. Yasin Şen, "Prof. Dr. Cemal Kurnaz ile Sohbet Kültürümüz Hakkında Bir Söyleşi", *Üslûp*, Sayı 26, Mart Nisan 2013, s. 24-27.
8. "Bir Deli Rüzgâr Osman Yüksel Serdengeçti", *Orta Sayfa Sohbeti*, *Dergâh*, S. 278, Nisan 2013, 12-17.
9. "Lakırtı", *Daktilo*, Sayı 3, Şubat MLart 2015, 19-22.
10. "Prof. Dr. Cemal Kurnaz ile Divan Şiirine İçeriden Bakmak", Konuşanlar: Emrah Aydemir-Cengiz Sarışen, *Edebiyat Vakti*, Sayı 1, 2018, s. 38-40.
11. "Prof. Dr. Cemal Kurnaz ile Seyyid Harun Hakkında", Konuşan: Murat Arslan, *Küpenin İncisi Seydişehir Dergisi*, Sayı 15, Ağustos 2018, s. 54-57.
12. "Şair Evliya Yunus Emre", *Söğüt*, Temmuz Ağustos 2021.

Sonuç olarak diyebiliriz ki;

Bazılarını kolektif yazmış olduğu 114 kitap, 279 makale, Bildiriler-Konuşmalar olarak 52 yazı, 38 İnternet metni, 12 Röportaj, 19 Ansiklopedi Maddesi sahibi, binlerce öğrenci yetiştirmiş ve şimdiye kadar 10 doktora ve 26 Yüksek Lisans tezi çalıştırmış olan Prof. Dr. Cemal KURNAZ, kültür hazinelerinin anahtarlarını tanıtan biri ve Antalya-Akseki'nin yetiştirdiği bir değer olarak:

"...

bir yazar,
bir şair,
bir klasik edebiyat hocası,
bir halk bilimi derlemecisi,
bir araştırmacı,
bir bilim adamı ve bir akademisyen,
yerli ve milli hasletleriyle
... bütünüyle, bir kültür insanıdır..."

KAYNAKLAR

- Ayvazoğlu, Beşir (1989) *Aşk Estetiği ve İnsan*, İstanbul, s.341.
- Gülensoy, Tuncer (2015) *Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler*, C. 2, Akçağ Yayını, Ankara, s. 295-318.
- Işık, İhsan (1998) *Yazarlar Sözlüğü*, Risale Yay., 2. bsk. İstanbul 1998, s.395-96.
- Özyürek, Dursun (2014) "Fuat Köprülü'nün Abdülbaki Gölpınarlı'nın ve Cemal Kurnaz'ın Eski Türk Edebiyatına Yaklaşımları", *Dergâh*, Sayı 293, Temmuz, 15-18.
- Tekin, Arslan (1995) *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul, s.358-359; 2. bsk. İstanbul 1999.
- Tural, Sadık (1993) *Edebiyat Bilimine Katkıları*, Ankara, s.195.
- Reha, Yusuf (1975) "1974'te Şiir", *Hareket*, Sayı 111, Mart, s. 53.
- Cemre- Bibliyografya Özel Sayısı*, Yıl: 3, 7 (Mart-Nisan 1998), s.31-36.
- Tanzimat'tan Günümüze Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, YKY.
- Şahsî görüşmeler...

NOT: (Kitaplarının her biri hakkındaki yazı ve değerlendirmeler, ilgili bölümde tasnifi bir şekilde yer aldığı için ayrıca gösterilmemiştir.)

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E AKSEKİ'DE EĞİTİM

Özge KURŞUN TÜKENMEZ*

ÖZET

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıldan itibaren batılı devletler karşısında siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda geri kalmıştır. Bu geri kalmışlığı gidermek, batının teknolojisini yakalamak için bir dizi ıslahatlara girişti. Bu ıslahatlar başta askeri olmak üzere çeşitli alanlarda yapılmıştır. Bu alanlardan biri de eğitimidir. Osmanlı Devleti'nde eğitim XIX. yüzyıla kadar Dersaadetle sınırlı kalmışken, bu yüzyılla birlikte özellikle II. Abdülhamid Dönemi'nde imparatorluğun her yerine götürülmüştür. Eğitimin modernleştirildiği taşra bölgelerinden biri de Akseki'dir. Akseki kazasında maarif işlerine önem verilmiştir. Buralarda medreselerin yanı sıra modern eğitim kurumları açılmıştır. Bu eğitim kurumları ilkökul ve ortaokul düzeyindedir. Akseki kazasında ve kazaya bağlı nahiyelerde tespit edilen eğitim kurumlarından medrese, ibtidai, rüşdiye okulları bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Konya vilayetine bağlı Teke sancağının Akseki kazasında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e hangi okulların olduğu, okulların açılma nedenleri, okutulan dersleri, talebe ve muallim durumları gibi konuları ilmi açıdan incelemektir. Çalışma, Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri, salnameler ve tetkik eserler incelenerek oluşturulmuştur. Bu kapsamda Osmanlı'nın eğitime verdiği önemin, merkez ve vilayetlerde yapılan yeniliklerin Akseki'ye de yansımalarının olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Akseki, Eğitim, Modernleşme, Osmanlı Devleti.

EDUCATION IN AKSEKİ FROM OTTOMANS TO TURKISH REPUBLIC

ABSTRACT

Ottoman Empire, XVII. From the 19th century onwards, it lagged behind the western states politically, economically and culturally. He attempted a series of reforms to overcome this backwardness and to catch up with the technology of the west. These reforms were made in various fields, especially in the military. One of these areas is education. Education in the Ottoman Empire XIX. While it was limited to Dersaadet until the 16th century, it was taken to all parts of the empire with this century, especially during the reign of Abdülhamid II. Education was carried out in Kaza of Akseki were connected to Kaza of Alanya. In these regions, modern educational institutions had been opened in addition to Madrasahs. These education institutions were comprised of primary and secondary education degrees. There were madrasah, Junior High School (Rüşdiye), Primary School (İbtidai) in Kaza of Akseki and its Nahiyes as educational institution. Within this subject, the aim of this study is to investigate the which educational institutions were operated from Ottomans to Turkish Republic in Kaza of Alaiye which belongs to Sanjak of Teke and the Vilayet of Konya. Furthermore, establishment reasons of these institutions, courses, situations of the students and teachers were examined. The study was created by examining the Prime Ministry Ottoman Archive Documents, yearbooks and study works. Within this context, educational importance of Ottoman Empire, significant reforms in center and Vilayets are reflected to Akseki. The reflects of the education inheritance taken from the Ottoman Empire are developed in the educational institutions that exist today.

Keywords: Akseki, Education, Modernization, Ottoman Empire.

GİRİŞ

Yenileşme sürecinde maarif meselesi Osmanlı'nın en önemli konulardan biriydi. Modern eğitim oluşturulurken Türk- İslam geleneği de göz önünde bulundurulmuş, Osmanlı maarifi kendine özgü bir şekilde oluşturulmuştur. Osmanlı'nın bu özgün maarif mirası Cumhuriyet Dönemi'nde devralınmış ve geliştirilerek günümüz şeklini almıştır.

XIX. yüzyılda eğitim alanında yapılan yeniliklerden en göze çarpanı II. Mahmut Devri'nde yapılmıştır. II. Mahmut Avrupai bir tarzda yenileşme olması gerektiğini düşünen, Avrupa'yı örnek alan bir padişah olması sebebiyle ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da yaptığı yeniliklerden de etkilenecek bu dönemde Avrupa'yı gözlemlemek için dışarıya öğrenciler göndermiştir. Aynı şekilde

*Doktora öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, ozgekursun1@gmail.com

Avrupa'dan Osmanlı ülkesine aydınlar gelmiştir. Bu da Osmanlı yenileşmesinin gelişiminde büyük bir rol oynamıştır. II. Mahmut Dönemi'nde çok kalıcı olmasa da eğitimde bir takım yenilikler yapılmıştır. Bu yeniliklerden en dikkati çekenleri Avrupai tarzda yeni mekteplerin açılması, mevcut okulların ıslahı, ilköğretimin zorunlu olması hakkında çalışmalar yapılması şeklindedir. Tanzimat'la birlikte eğitim işlerini üstlenen bazı meclisler açılmıştır. Bunlardan ilki Muvakkat Meclis-i Maarif'tir. Meclis, Daimi-i Meclis-i Maarif adlı okulları ilk, orta ve yüksek kademeli olarak derecelendirmek üzere 1846'da kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Açılan bu meclisler sayesinde eğitimle ilgilenilmiş, eğitim işleri bir düzene sokulmak istenmiştir diyebiliriz. Bu bağlamda rüştiyelerin sayısında artışlar görülmüş, Darülfünun açılması meselesi gündeme gelmiştir. Eğitim kademeli olarak derecelendirilmeye çalışılmış, Avrupa'nın ilim ve tekniği memlekete girmeye başlamıştır. Batılı tarzda yeni okullar açılmıştır. 1856 Islahat Fermanı, Tanzimat'a göre sönük kalmıştır. Ancak Osmanlı toplum yapısıyla alakalı getirdiği bir takım değişiklikler eğitim alanında kendisini göstermiştir. XIX. yüzyılda eğitimde asıl önemli düzenlemeler 1869 Maarif Nizamnamesi ile yapılmıştır. Yayınlanan bu nizamname ile eğitim meselelerini düzenli bir biçimde yürütmek için Maarif Nezareti bünyesinde Meclis-i Kebir-i Maarif açılmıştır. Bu nizamname ilk kez vilayetlerde de bir maarif teşkilatlanmasını öngörüyordu.

II. Abdülhamid Dönemi'ne geldiğimizde ise öncelikle, 1876 tarihli Kanuni Esasi'de üç madde eğitime ilişkindir. Buna göre, 15. Maddede her Osmanlı vatandaşının kanuna uygun olmak kaydıyla özgürce genel ve özel eğitim yapabileceği, 16. Maddede çeşitli din ve inanışa sahip toplulukların öğretim biçimine dokunulmayacağı, 114. Maddede Osmanlı bireylerinin tümü için ilköğretimin zorunlu olacağı ve bunun ayrıntılarının daha sonra düzenleneceği belirtilmiştir. Bu dönemde vilayet maarif meclislerinin kurulması ve eğitimin taşraya taşınmasıyla Müslim, Gayrimüslim ve yabancı okulların sayısında da artış görülmüştür. II. Abdülhamid Dönemi eğitim sistemini diğer dönemlerden ayıran en önemli özellik merkez dışındaki vilayetlerdeki eğitim teşkilatlanmasıdır. Bu döneme kadar Dersaadet dışına pek çıkarılamayan maarif bu dönemde Anadolu ve Osmanlı Devleti'ne tabi diğer taşra vilayetlerinde nizamlı bir şekilde teşkilatlandırılmaya çalışılmıştır. Tanzimat Dönemi'nde Maarif Nizamnamesi'ne göre memleketin diğer vilayetlerinde derecelerine göre okulların açılması meselesi gündeme gelmişti. Nizamname gereğince diğer vilayetlerde açılması gerekli görülen okullar için II. Abdülhamid Dönemi'nde çalışmalar hız kazanmıştır. 1881 tarihinde Maarif Nazırı Kâmil Paşa, sadrazama yazdığı tezkerede maarif meclisi teşkil edilen Sivas, Diyarbakır, Erzurum, Mamuretülaziz ve Van vilâyetlerine 1200 kuruş maaşla birer maarif müdürü tayin edileceğini bildirmiştir (Kodaman, 1991). Bu bildiriden sonra her vilayet merkezine yıllara ve ihtiyaca göre maarif müdürü atanmıştır. 1892 yılına gelindiğinde 15'i Anadolu'da olmak üzere 25 vilayete maarif müdürü atanmıştır. 1898'de Hicaz hariç bütün vilayetlerde maarif idaresi meydana getirilmiştir (Özkan, 2008). Vilayetlere maarif müdürü atamalarının yanında her vilayete, bir vilayet maarif meclisi açılması kararlaştırılmıştır. Buna göre alınan bir kararla vilayetlere sorumlu buldukları bölgenin her türlü maarif işleriyle meşgul olacak, sıbyan-iptidai okullarının ıslahına ve çoğaltmasına dikkat edecek, öğretmenlerin tayin ve teftişiyle uğraşacak, maarif gelirlerinin raporlarını tutacak ve imtihanları yapıp diplomaları verecek meclisler açılacaktır (Kodaman, 1991). Sonrasında bu meclislere uygun teftiş kadroları da arttırılmıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Akseki'de Eğitim

Akseki, Osmanlı Devleti Dönemi'nde Teke sancağında Alaiye'ye bağlıdır. Teke sancağı ise Konya vilayetine bağlıdır. Konya vilayetinde eğitim teşkilatının başında Maarif müdürü bulunmaktadır. Buna göre Konya vilayeti maarif müdürü 1898-1903 yılları arasında Azmi Bey'dir. Muhasebe memuru Mehmed Emin Efendi, Muhasebe Katibi Ali Rıza Efendi, Muhasebe Refiki Mustafa Efendi, Sandık Emni Mustafa Efendi'dir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BAO), Maarif Salnamesi 1316). Teke sancağının maarif işleri ise maarif komisyonunca yürütülmektedir. Komisyonun bir reisi, altı azası ve bir katibi bulunmaktadır (BAO, Konya Vilayet Salnamesi, 1317). Sancak genelinde mevcut okullara bakıldığında çok sayıda medresenin olduğu görülmektedir. Medresenin yanında XIX. yüzyılda açılmaya başlanan modern tarzda birçok okul da bulunmaktadır. 1874'te Antalya şehir merkezi ve köylerde 20, nahiyelerde 25 sıbyan mektebi bulunmaktadır (Güçlü, 1997). Sancak genelinde 6 Müslüman rüşdiyesi bulunmaktadır. XX. yüzyıl başlarında Teke sancağında toplam 410 erkek rüşdiye öğrencisi bulunmaktadır. (Ünal, 2015). Sancak merkezi olan Antalya'da bir adet idadi bulunmaktadır. Müslüman okullarının yanı sıra sancakta gayrimüslim okulları da bulunmaktadır.

Teke sancağının bir kazası olan Alaiye'de ise genel olarak medreseler, ibtidai mektepleri ve rüşdiyeler bulunmaktadır. Bunun yanında gayrimüslim okulları da mevcuttur. Ancak sancakta lise düzeyinde eğitim veren herhangi bir idadi mektebi bulunmamaktadır.

Alaiye merkezi dışında bir de İbradı ve Akseki kazalarında birer adet rüşdiye bulunmaktadır. Öncelikle Akseki Rüşdiyesi'ne bakacak olursak, Akseki'nin merkezinde Marulya Rüşdiyesi bulunmaktadır. Akseki Marulya Rüşdiyesi'nin inşası 1886 yılında bitmiş olup hemen muallim-i evvel tayin edilmesi istenmiştir. Ancak yeterli maddi kaynak bulunamadığından mektebin açılışı yapılamamıştır. Bu yüzden maarif nezareti tarafından tesis olunmamış sayılmaktadır. Akseki Rüşdiyesi maarifçe tesis olunmamış sayıldığından muallim-i saniliğe seçilen Yusuf Ziyaeddin Efendi'nin memuriyeti tasdik olunmamış, maaşı mahallince ödenmiştir (MF.İBT.20/32; MF.İBT.20/33; MF.İBT.20/32; MF.MKT.97/99; MF.MKT.116/87).

1891 yılında Akseki Rüşdiye ve İbtidai tahsisatının yetersizliği gündeme gelmiştir. Muallim maaşlarının mahallince ödenmesi, ödenemediği takdirde rüşdiyenin ibtidaiye çevrilebileceği söylenmiştir. 1898 yılında Akseki Marulya Rüşdiyesi perişan bir halde olduğu için öğrencilerin ve ahalinin talebi üzerine tamirata için iane hissesinden gerekli paranın harcanması için mektebin keşifnameleriyle diğer evraklarını maarif komisyonuna gönderilmiştir (MF.MKT.,282/14).

Akseki Rüşdiyesi açıldığında tek hocası Muallim-i Evvel Hasan Efendi olup 46 talebesi bulunmaktadır. Akseki Rüşdiyesi'nin de 1903 yılında hoca sayısı 2'ye çıkmıştır. Mülazım-ı Evvel Hasan Hüsnü Efendi ve Hüsnü Hat muallimi Mehmet Emin Efendi olmuştur. Talebe sayısı ise bu tarihte 35'tir. 1898 yılında Marulya'da büyük bir yangın çıkmış ve rüşdiye mektebi zarar görmüştür. Mektepte kullanılan haritalar yanmış ancak yerine yenileri gönderilmiştir.

Ayrıca Akseki'de ibtidai mektepleri de mevcuttur. Bu mektepler Akseki-Belenilvad, Tesaiye, Hamidiye, Hacı Kasab Reşadiye İbtidaileridir. Adı II. Abdülhamid'in tahtta olmasından dolayı Hamidiye İbtidaisi (Marulya'da) olan mektep, 1895 yılında Aksekili hayırseverlerin ve halkın destekleriyle açılmıştır. Toplamda 85 öğrencisinin olduğu bilinmektedir. Adını V. Mehmed Reşad'dan alan Reşadiye İbtidaisinin bu dönemde 36 öğrencisi bulunmaktadır (BOA,EV.d,12737, 1280).

Arşiv belgelerinde Akseki merkezinde bir de inas (kız) mektebinin olduğu anlaşılıyor ancak okula dair bilgiler henüz mevcut değildir.

Kamus'ül-Alam'a göre Akseki'de 22 adet medrese bulunmaktadır. Bu medreselerden en meşhuru, Sultan Abdülmecid'e huzur hocalığı yapmış Güzelsulu Hasan Efendi'nin talebi üzerine padişah tarafından inşa ettirilmiş Mecidiye Medresesidir. Mecidiye Medresesi Ahmet Hamdi Akseki gibi önemli aydınların yetiştiği önemli bir dini eğitim merkezi olmuştur. (Şemseddin Sami, Kamus'ül Alam; Sümbül,1989.)

İbradı Rüşdiyesine bakacak olursak; 1875 yılında Akseki kazasına bağlı İbradı nahiyesinde inşa edilen rüşdiyeye yeterli islam hanesi varsa muallim-i evvel tayin edileceği, yoksa mahallince bir muallim-i sani seçilmesi gerektiği belirtilmiştir. İbradı Rüşdiyesi'nin bu dönemde tek hocası Muallim-i evvel Hakkı Efendi'dir. Ayrıca rüşdiyenin 1 hademesi ve 107 öğrencisi bulunmaktadır. İbradı Rüşdiye Mektebinin 1901 yılında hoca sayısı 2'ye çıkmış ve buna göre Muallim-i evvel Hasan Şevki Efendi, Muallim-i Sani ve Hüsnü hat muallimi Ahmet Feyzi Efendi olmuştur. Talebe sayısı da 104 olmuştur (BOA,MF.MKT.509/55).

İbradı'da rüşdiyenin yanısıra mahalle ibtidaileride bulunmaktadır. Bunlar: İbradı Bala(Yukarı) Mahalle, İbradı Urumna, İbradı-Süfla(Aşağı) Mahalle İbtidaileridir. Buna göre; Akseki Rüşdiyesinin de tek hocası Muallim-i Evvel Hasan Efendi olup 46 talebesi bulunmaktadır (BAO Maarif Salnamesi, 1316). İbradı Rüşdiye Mektebinin 1901 yılında hoca sayısı 2'ye çıkmış ve buna göre Muallim-i evvel Hasan Şevki Efendi, Muallim-i Sani ve Hüsnü hat muallimi Ahmet Feyzi Efendi olmuştur. Talebe sayısı da 104 olmuştur (BAO Maarif Salnamesi, 1319).

Akseki Rüşdiyesi'nin de 1903 yılında hoca sayısı 2'ye çıkmıştır. Mülazım-ı Evvel Hasan Hüsnü Efendi ve Hüsnü Hat muallimi Mehmet Emin Efendi olmuştur. Talebe sayısı ise bu tarihte 35'tir (BAO Maarif Salnamesi, 1321). Buna göre Teke sancağının en fazla öğrenciye sahip rüşdiyesinin İbradı Rüşdiyesi olduğu görülmektedir.

Tablo 1. 1898-1904 Yılları Maarif Salnamesi'ne Göre İbradı Rüşdiyesi Muallimleri

İBRADI	1316	1317	1318	1319	1321
Muallim-i Evvel	Hakkı Efendi	Hakkı Efendi	Hakkı Efendi	Hüseyin Şükrü Efendi	Hüseyin Şükrü Efendi
Muallim-i Sani	Münhal	Münhal	Münhal	Ahmet Feyzi Efendi	Ahmet Feyzi Efendi
Hüsn-ü Hat Muallimi	Münhal	Münhal	Münhal	Ahmet Feyzi Efendi	Ahmet Feyzi Efendi

Tablo 2. 1898-1904 Yılları Maarif Salnamesi'ne Göre Akseki Rüşdiyesi Muallimleri

AKSEKİ	1316	1317	1318	1319	1321
Muallim-i Evvel	Hasan Efendi	Hasan Efendi	Hasan Efendi	Hasan Hüsnü Efendi	Hasan Hüsnü Efendi
Hüsn-ü Hat Muallimi	Münhal	Münhal	Münhal	Münhal	Mehmet Emin Efendi

Rüşdiye mekteplerinin ders programları İstanbul ve taşra olmak üzere iki ayrı grupta incelenir. İstanbul'daki sivil ve askeri rüşdiyelerin eğitim programları taşra mekteplerininkinden daha kapsamlıdır. 1901'de Maarif Nazırı Zühtü Paşa'nın başkanlığında toplanan komisyon tarafından belirlenen programa göre Kur'an-ı Kerim, tecvid ve ulum-ı diniye, ahlak, Türkçe, Arapça, Farsça, hendese, coğrafya, tarih, ziraat, ticaret ve sanayiye dair malûmat, hıfzıssıhha, hüsn-i hat, resim dersleri okutulmaktadır. İnas (kız) rüşdiyelerinde eğitim altı yıldır ve ders içerikleri daha farklı ve yoğundur. Bu okullarda da Kur'an-ı Kerim ve tecvid, ulum-ı diniye, ahlak, elifba ve şifahi malumat, kıraat, imla, kitabet, kavad-i lisan-i Osmani, Arapça, Farsça, hüsn-i hat, malumat-ı nafia, idare-i beytiye, hıfzıssıhha, hesap, coğrafya, tarih ve el hünerleri dersleri okutulmaktadır (Şanal, 2011; Ünal, 2015). Darümuallimin-i ibtidai şubelerini bitirmiş ve yirmi yaşını doldurmuş kimselerin alındığı Darümuallimin-i Rüşdi'de ise; Kavaid ve imla, usul-ı tedris, inşa, Arapça, Farsça, Fransızca, hesap, defter usulü, cebir, hendese, hikmet, mevalid, coğrafya, tarih, hüsn-i hat, resim ve dini ilimler dersleri okutulmaktadır (Ünal, 2015). Akseki ve İbradı Rüşdiye Mekteplerinde 1323 tarihli imtihan cetveline göre Mebâdî-i ulûm-i dîniyye, lisân-ı Osmânî kavâidi, imlâ ve inşâ, kavâid-i Arabiyye ve Fârisiyye, tersîm-i hutût, mebâdî-i hendese, defter tutma usulü, târîh-i umûmî, târîh-i Osmânî, coğrafya dersleri okutulmaktaydı (BOA.MF.İBT.197/18; MF.İBT.215/80,1326). Hüsnühat haftada 1 saat okutulurdu. Bir egzersiz defterine öğretmen tahtaya yazdığı yazı rik'a hattı olarak geçirilirdi.

Rüşdiye mekteplerinde görülen Mülazım-ı evvel mektebin genel sorumlusudur. Öğrencilerin terbiyesinden eğitim programlarının işlenmesine kadar bütün nizam ve emirlerin uygulanmasından muallim-i evvel sorumludur (Ünal, 2015).

SONUÇ

XIX. yüzyıl Osmanlı'sındaki eğitimde modernleşme hareketlerinden etkilenen taşra bölgelerinden biri de Alaiye sancağına bağlı Akseki kazası olmuştur. Akseki'de Osmanlı Devleti'nde açılan merkez ve karyelerinde medreseler, medreselerin yanında modern eğitim veren ibtidai (ilkokul), bir adet rüşdiye (ortaokul) olduğu tespit edilmiştir. Bu okulların hemen hepsinin Aksekili hayırseverler tarafından yaptırıldığı görülmüştür. Böylece Aksekili eşrafın eğitim konusunda devletle tam bir işbirliği içinde, toplum yararına çalıştığı dikkati çekmektedir. Öte yandan Akseki'de bugünkü lise düzeyinde eğitim veren idadi okullarına rastlanmamaktadır. Alaiye'de sancağında gayrimüslim okulları vardır ancak Akseki'de gayrimüslim ve yabancı okulları bulunmamaktadır. Akseki ve İbradı'da bulunan rüşdiyelerin muallim-i evvel ve muallim-i sani olmak üzere 2 öğretmeni olduğu görülmektedir. Okulların eğitim müfredatı taşra mektepleri için belirlenen müfredat olup öğretmen yetersizliğinden dolayı kısıtlı sayıda dersin olduğu görülmektedir. Ayrıca okulların zaman zaman onarımdan geçtiği ve malzeme tedariklerinin yapıldığı da görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BAO), Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), Kutu: 1056, Gömlek: 79151, 1315.
- BOA, Evkaf Defterleri (EV. d),Kutu:12737, 1280.
- BAO, İrade-i Maarif Nezareti (İ. MF), Kutu: 4, Gömlek: 46, 1315.
- BAO, Maarif Nezareti (MF), Mektubi Kalemi (MKT), Kutu: 315, Gömlek:31, 1313.
- BOA, MF. MKT., Kutu: 282, Gömlek: 14,1313.
- BAO, MF. MKT, Kutu: 384, Gömlek: 33, 1315.
- BOA, MF. MKT, Kutu: 509, Gömlek: 55, 1318.
- BOA, MF. Tedrisat-ı İbtidaiye Kalemi (İBT), Kutu:197, Gömlek:18,1323.
- BOA, MF. İBT. Kutu: 215, Gömlek: 80,1326.
- BAO Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316.
- BAO Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317.
- BAO Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1318.
- BAO Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319.
- BAO Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1321.
- Güçlü, M. (1997). XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya, Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.
- Kodaman, B. (1991). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Konya Vilayet Salnamesi, 1317.
- Özkan, S. (2008). Türk Eğitim Tarihi, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sami, Ş. (1996). Kamusü'l Alam (tıpkıbasım), Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Sümbül, A. (1989). Akseki Kazası ve Köyleri, İstanbul: Yayıncılık Matbaası.
- Şanal, M. (2011). II. Abdülhamid Döneminde İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim Uygulamaları, Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Ünal, U. (2015). II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

AKSEKİ YÖRESİNDE TARİHSEL SÜREÇTE GÖÇ HAREKETLERİ: DİKMEN (DİDERE) KÖYÜ ÖRNEĞİ

*Prof. Dr. Sabri ŞENER**

ÖZET

Akseki ve köylerinin de içinde yer aldığı, bugünkü Türkiye'nin Göller Bölgesi ve Antalya'nın kuzeyinin kapsayan antik Pisidia Bölgesi'nde yerleşimlerin MÖ 7000-5600 yıllarına dayandığı yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Ancak Türklerin bu bölgeye yerleşmeleri M.S. 11-13. yüzyıllarda olmuştur. MS 19. ve 20 yüzyıl başlarına kadar Türkler daha önce bu bölgede yaşayan halklarla birlikte yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ancak Balkan, 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşları sonrasında –belki de sekiz yıl kadar süren askerlikleri sırasında gördükleri duyduklarının da etkisiyle- genç nüfus, para kazanmak ve daha iyi yaşam koşulları sağlamak için Antalya'ya, İstanbul'a, Zonguldak'a ve Batı Anadolu'daki şehirlere, kasabalara göç etmişlerdir.

Didere köyü de bu akımdan etkilenmiş Batı Anadolu'da Soma ve Batı Karadeniz'de Zonguldak çoğunlukla tercih edilen yerleşim yerleri olmuştur. Bu bölgeler çıkarılan Linyit ve Taş kömürü sayesinde kentlere muntazam bir para girişi sağladığı için, ticaret yapmak için de uygun koşullara sahipti. 19. yy sonunda veya 20. yy başında ilk gurbete çıkanlar, köyden köye imamlık yaparak ya da seyyar satıcılık yaparak geçimlerini sağladılar. Sonra kendileri için en uygun olan yere yerleştiler. Daha sonra akrabaları ya da yakın tanıdıkları onları takip ettiler. Gittikleri yerlerde, şehrin veya kasabanın sosyal ve ticari yaşamında önemli katkılar yaptılar. Bu makalenin amacı bu insanların zorlu hayat hikâyelerinden çarpıcı örnekleri genç nesillere aktarmaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Akseki, Dikmen köyü, göç hareketleri.

IMMIGRATION TRENDS OF AKSEKİ REGION IN HISTORICAL PERIOD: CASE STUDY, DİKMEN (DİDERE) VILLAGE

ABSTRACT

The settlements in the ancient Pisidia Region, which includes the Lakes Region of today's Turkey and the north of Antalya, including Akseki and its villages, date back to BC. It is understood from the researches that it dates back to 7000-5600 years. However, the Turks settled in this region, M.S. 11-13. has been for centuries. M.S. Until the 19th and early 20th centuries, Turks lived together with the peoples living in this region before. However, after the Balkan, World War I and Independence Wars – perhaps with the effect of what they heard during their eight years of military service – the young population moved to Antalya, Istanbul, Zonguldak and Western Anatolia to earn money and provide better living conditions. They migrated to cities and towns in

Didere Village was also affected by this trend, and Soma in Western Anatolia and Zonguldak in Western Black Sea were mostly preferred settlements. Since these regions provided a regular money inflow to the cities thanks to the lignite and charcoal extracted, they also had suitable conditions for trade. At the end of the 19th century or at the beginning of the 20th century, those who first moved abroad made their living as imams or peddlers from village to village. Then they settled in the most convenient place for them. Later, their relatives or close acquaintances followed them. Wherever they went, they made significant contributions to the social and commercial life of the city or town. The purpose of this article is to try to convey striking examples from the difficult life stories of these people to the younger generations.

Key Words: Akseki, immigration trends, Dikmen village.

GİRİŞ

Akseki ve köylerinin de içinde yer aldığı, bugünkü Türkiye'nin Göller Bölgesi ve Antalya'nın kuzeyinin kapsayan antik Pisidia Bölgesi'nde yerleşimlerin MÖ 7000-5600 yıllarına dayandığı yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Ancak Türklerin bu bölgeye yerleşmeleri MS 11-13. yüzyıllarda olmuştur. MS 19. Ve 20 yüzyıl başlarına kadar Türkler daha önce bu bölgede yaşayan halklarla birlikte

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, senersabri@gmail.com

yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ancak Balkan, 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşları sonrasında –belki de sekiz yıl kadar süren askerlikleri sırasında gördükleri duyduklarının da etkisiyle- genç nüfus, para kazanmak ve daha iyi yaşam koşulları sağlamak için Antalya’ya, İstanbul’a, Zonguldak’a ve Batı Anadolu’daki şehirlere, kasabalara göç etmişlerdir.

Didere köyü de bu akımdan etkilenmiş Batı Anadolu’da Soma ve Batı Karadeniz’de Zonguldak çoğunlukla tercih edilen yerleşim yerleri olmuştur. Bu bölgeler çıkarılan Linyit ve Taş Kömürü sayesinde kentlere muntazam bir para girişi sağladığı için, ticaret yapmak için de uygun koşullara sahipti. 19. yy sonunda veya 20. yy başında ilk gurbete çıkanlar, köyden köye imamlık yaparak ya da seyyar satıcılık yaparak geçimlerini sağladılar.

Sonra kendileri için en uygun olan yere yerleştiler. Daha sonra akrabaları ya da yakın tanıdıkları onları takip ettiler. Gittikleri yerlerde, şehrin veya kasabanın sosyal ve ticari yaşamında önemli katkılar yaptılar. Bu makalenin amacı bu insanların zorlu hayat hikâyelerinden çarpıcı örnekleri genç nesillere aktarmaya çalışmaktır.

Soma İlçesi Hakkında Kısa Bilgi

Soma Manisa’nın en kuzeydeki ilçesi olup, 2000-3000 yıllık geçmişe sahip olduğu düşünülmektedir. 1194 yılında Anadolu Selçuklu topraklarına dâhil olmuştur. 1336 yılında da Osmanlı Soma sancak merkezi olmuştur. 1920-1922 yılları arasında Yunan işgaline uğramış, 13 Eylül 1922 tarihinde de düşman işgalinden kurtulmuştur. 2020 yılı itibarıyla merkez nüfusu yaklaşık 120 000’i bulmuştur. Köyleri ile birlikte 150 000’e yaklaşmaktadır. Soma da ilk olarak 1865 yılında maden kömürü olduğu hakkında Ahmet Vefik Efendi’nin yaptığı incelemeler Osmanlı Nafia Nezaretine gönderilen layihalardan anlaşılmaktadır. Daha sonraları 1913 yılında da Osman Efendi’nin kurduğu bir şirkete Dar Kale de kömür üretim izni verilmiştir. Ocaklar 1918-1922 yılları arasında Fransızlar tarafından, 1939 yılına kadar Faik Sabri, Nuri Aziz ve Yunus Nadi beyler tarafından işletilmiştir. Ocaklar 1939 yılında Etibank’a devredilmiştir. 1978 yılına kadar Garp Linyitleri İşletmesi (GLİ) olarak, bu tarihten sonra da Ege Linyit İşletmesi (ELİ) adı altında işletilmesi sürdürülmektedir. Ayrıca özel maden işletmeleri vardır. 1957 Yılında Soma A Termik Santrali, 1982 yılında da Soma B Termik Santrali 1. ve 2. Ünitelerle enerji üretimine başlamıştır. 1986 yılında 3. ve 4. Üniteler tamamlanmıştır. 1992 yılında da 5. ve 6. Üniteler servise alınmıştır. Altı ünitenin toplam üretimi 990 MWe’a ulaşmıştır. Yıllık kömür tüketimleri 7 milyon tonu bulmuştur. 2019 yılında Soma’nın Yırca köyünde faaliyete geçen Kolin Termik Santrali ve Cinge köyünde tamamlanan Çimento Fabrikası ile ilçede iş olanakları daha da artmış, ekonomik hayat canlanmış ve nüfus artmıştır. 13.Mayı 2014 tarihinde Soma AŞ’de meydana gelen ve 301 madencinin ölümüne sebep olan elim maden kazası bu güzel ilçeyi bir kez daha derinden yaralamış Türkiye’nin ve dünyanın gündemine taşımıştır.

Soma İlçesine Aksekililerin Gelişi ve Ticari Hayatları

Soma ilçesinde kömürün bulunması ve buna bağlı ekonomik gelişmeler dış göçü de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Antalya’nın Akseki ilçesi ve Dikmen (Dedire) köyünden ilk gelen kişi, 1914-1915 yılları arasında Mehmet Ağa (Karataş), Emir Hıdır Bey Camisine giden yolda Cengiz Han’da Hırdavat ve Bakkaliye dükkânı açarak ticarete başlamıştır. Yine bu tarihlerde Mehmet Ağa’nın Askere gitmesi üzerine dükkânı kardeşi Hasan Karataş’a (Doğumu: 1319-1903) devretmiştir. Hasan Efendi (Karataş) bu dükkânı 1970’li yıllara kadar işletmiştir.

1916 Yılında Hafız Nuri Yazar (Doğumu: 1310 (1894)) Dedire (Dikmen)’den önce Bergama’ya daha sonra Soma’ya gelerek Hasan Efendi’nin karşısında bugün hala orijinal haliyle duran sarrafiye ve manifatura dükkânını açmıştır. Daha sonra Hafız Nuri Yazar amcasının oğlu olan yeğeni Kemal Yazar’ı 1927 yılında getirip yanında çalıştırmaya başlamıştır.

Soma’da Aksekililerin duayeni ve sosyal hayata en fazla entegre olan Hafız Nuri Yazar’ın yaşantısı ve kişiliğinden bahsetmek konuyu daha anlamlı hale getirecektir. Günümüzden yüz yıl önce Soma’ya gelen Hafız Nuri’nin yaşamından bazı kesitleri oğlu Cihan Yazar’ın (Soma Belediye Başkanı (1984-1994), 20. ve 21. Dönem Manisa Milletvekili) kaleminden aktaralım:

“Babam rahmetli Hafız Nuri Yazar Soma’da Belediye Başkanlığı görevi yapmıştır. Bu görev vekâleten ifâ edilen başkanlık görevidir. Otuz yılı aşkın Manisa İl Genel Meclisi üyeliği görevini yürütmüş, Soma’ya büyük hizmetlerde bulunmuştur. Yalnız şunu belirtmek isterim ki rahmetli babam bu görevi bağımsız olarak yerine getirmiştir. CHP’nin kurucularından olmasına rağmen hiçbir zaman parti himayesinde seçime katılmamıştır. Kendisinin çok sevdiği köyleri mevcut idi. Onlara haber

göndermesi seçilmesi için yeterli faktördü. Rahmetli babam Mustafa Kemal Atatürk'ü ve İsmet Paşa'yı Soma'da ağırlama şansına sahip olmuş mükemmel bir insandı. 1936 Yılında Atatürk İran Şahı Rıza Pehlevi ile Soma'ya gelir. Bizim aramızda olan Çamlıkta askeri bir manevrayı birlikte izlerler. Bu arada babamın tütün tarlası yerle bir olur. Atatürk yaverine Nuri Bey'in zararını karşılayın talimatını verir. Babam bunu asla kabul etmez manevranın kendi arazisinde yapılmış olmasından büyük onur duyduğunu ifade eder. İsmet Paşa'nın Soma'yı ziyaretlerini hayal meyal hatırlıyorum. Bir defasında Soma'nın ileri gelen zevatı Paşa'ya: Paşam her defasında Nuri Bey'in evinde kalıyorsunuz. Bizleri de şerefliendirmenizi rica ediyoruz deyince; İsmet Paşa 'Nuri Bey benim silah arkadaşımıdır' diyerek olayı kapatmıştır."

Sami Özmen, Hafız Nuri Yazar'ın Soma'daki dükkânında onun sağ kolu olarak yarım asırdan fazla çalıştı.

Kemal Yazar, 1946 yılına kadar amcası Hafız Nuri'nin yanında çalıştıktan sonra bugünkü Fevzi Çakmak Caddesi'nde kendi manifatura dükkânını açmıştır. Kemal Yazar sohbetlerimizde Akseki'den Seydişehir'e kadar at sırtında oradan da köyden köye yaya olarak ve köylerde konaklayarak 38 günde Soma'ya geldiğini anlatmıştır. Eşi Cemile Yazar da (Doğum Tarihi: 1336-1920) Dikmen köyünden çocuk yaşta Atın heybesinin bir gözünde kendisi, diğer gözünde de teyzekızı Ümmühan Karataş (Asan) olmak üzere babası Mustafa Karataş ile Kınık'a geldiklerini anlatır.

Daha sonra 1926 -1927 yıllarında da İbrahim Özer (Doğumu: 1324 -1908) ve Mahmut Özer (Doğumu: 1328-1912) kardeşler Soma'ya gelip, askere gidinceye Hasan (Karataş) Efendi'nin yanında çalıştılar. Askere gidip geldikten sonrada iki kardeş Soma'lı iki kız kardeş ile evlenip, kendi manifatura dükkânlarının birlikte açtılar. Aynı tarihlerde Aksekili Hoca Soma Dar kale (Tarhala) yolundaki Damgacı Camisi'nde imam olarak uzun yıllar görev yaptı.

Manifaturacı Hasan da Akseki Alaçesme'den gelip Soma'da eski çarşıda uzun bir süre manifaturacılık yaptı.

İzzet Cömert (Doğum Tarihi: 1324- 1908) 1930 yılında Soma'ya gelip Hasan (Karataş) Efendinin yanında uzun bir süre çalıştıktan sonra GLİ'de Ekonoma Şefi olarak göreve başlamıştır.

Ekonoma Maden'de orada yaşayanların gıda, kumaş, ekmek, sigara, Tekel ürünleri vb. ihtiyaçlarını karşılayan GLİ'ye ait bir tür AVM sayılabilir. Ekonoma ismi de ekonomik oluşunu ifade etmektedir. Gerçekten İzmir'den toptancılardan yapılan mal alımlarına %5 gibi çok sınırlı bir ilave yapıp satış yapan, kâr amacı gütmeyen, madende yaşayanların ihtiyaçlarını en ucuz bir şekilde karşılamayı amaçlayan bir kurum idi. Bu alışveriş merkezinin idaresi İzzet Cömert'in yönetiminde; Ömer Atalay, Adil Şener, Halim Yazar, Nuri Akça gibi ticareti bilen Aksekililere teslim edilmişti. Sınırlı sayıda diğer memleketlerden (örneğin Kemah'lı Hoca lakablı Sezai veznedede dururdu, Galip, Rıfkı Karadeniz Bölgesi'nden çalışmaya gelenlerdi). Ekonoma 1940 yılından 1960 lı yılların başına kadar çok başarılı ve kaliteli hizmetler verdi. Daha sonra, İzzet Cömert'in vefatı ve Aksekililerin Soma'da kendi işyerlerini açarak ayrılması nedeniyle hizmet kalitesi düştü ve önemini kaybetti.

GLİ (Garp Linyitleri İşletmesi) veya halkın konuştuğu dilde "Maden" yaklaşık 200 lojman'da (bunlar Mühendisler, İdareciler, memurlar ve işçiler için farklı büyüklükte ve mevkilerde yapılmıştı), bekâr ya da ailesini getiremeyen işçilerin yaşadığı Pavyon (yatakhane) larda yaşayanlarla 2000'den fazla insanın yaşadığı büyük bir kampüs gibiydi. Maden, Soma yerleşiminin yaklaşık 7 km güneyinde 900 m rakımında dağlık bir alanda, yazları yayla, kışın da karlı, sisli ve soğuk iklimi olan bir yer idi. Ancak sosyal yaşam Soma merkezden daha ileriye idi. Soma'nın ileri gelenleri (Kaymakam, Belediye Başkanı ve bazı bürokrat ve öğretmenler) en son Türkçe alt yazılı Amerikan Filmlerini izlemek için Maden Sinemasına gelirlerdi. Soma'da sinema salonu yoktu.

Ahmet Uçar (1324-1908) 1930 tarihinde Soma'ya gelip, Hafız Nuri Efendi'nin yanında bir süre çalıştıktan sonra GLİ'de çalışmaya başladı ve Hariciye şefi oldu.

Halim Yazar (Doğumu:1333-1917) 1940 yılında 6 ay Kırkağaç'ta bedelli askerlik yaptıktan sonra amcası Hafız Nuri Yazar'ın yanında kısa bir süre çalışıp, daha sonra GLİ Ekonoma'da çalışmaya başladı. 1960 yılında Soma merkezde kendi manifatura ve konfeksiyon mağazasını açtı. 1990'lı yılların sonuna kadar ticaret hayatına devam etti.

Halen Soma'da yaşamakta olan Adil Şener (Doğum Tarihi: 1337-1921) askerliğini Kırklareli'nde 44 ay yaptıktan sonra 15 Haziran 1945 tarihinde Ahmet Uçar'ın daveti üzerine GLİ'de çalışmak üzere Dikmen köyünden Burdur'a kadar otobüslerle Burdur'dan da Soma'ya trenle gelmiştir. Soma'ya geldiğinde Soma'da iki jeep ve GLİ'nin iki kamyonu olduğu ve Soma'nın merkez nüfusunun 13 000, köyleri ile birlikte toplam nüfusunun 25 000 olduğunu hatırlamaktadır. GLİ'de önce kısa bir süre bekçi olarak daha sonra Ekonoma'da 18 yıl kâtip, tezgâhtar ve şef yardımcısı olarak çalışmıştır.

1948 Yılı ağustos ayında GLİ'de lojman alarak eşi Hatice Şener, oğlu Sabri Şener ve kızı Nuriye Şener'i GLİ Maden lojmanlarına getirmiştir. 1949 yılında da kızı Refika Şener doğmuştur.

Adil Şener, 1963 yılında Madendeki işini bırakıp Soma'da Yeni Çarşı'da tuhafiyе-konfeksiyon dükkânı açıp 1990 yılına kadar çalıştırmıştır. Daha sonra Akseki Dedire köyündeki evinde daha çok zaman geçirmek için ticareti bırakmıştır.

Adil Şener'in eşi, Hatice Şener'in (Doğum Tarihi: 1339- 1923) ağabeyi Osman Aldemir (Doğumu 1296-1880) 13 yaşında Akseki Dikmen köyünden çıkararak önce Dikili Bademli köyüne gelmiş, orada uzun süre camide müezzin ve imamlık yapmış evlenmiştir. 1920'li yıllarda Dikili ve çevresinde Yunan işgali üzerine Bergama- Kozak- Ayvatlar köyüne imam olarak gelmiş eşinin ölümü üzerine ikinci evliliğini yapmış ve 1966 yılında Kozak-Ayvatlar' da vefat etmiştir. 2009-2019 yıllarında Soma Belediye Başkanı olan Hasan Ergene'nin annesinin de Akseki'den Kınık'ın Göçek köyüne gelin geldiği bilinmektedir.

Nuri Akça, GLİ Madende bir süre çalıştıktan sonra Soma'da Yeni Çarşı'da kendi manifatura dükkânını açmış 2010 yılına kadar çalıştırmıştır.

Hafız Nuri Yazar'ın oğlu, Cihan Yazar (Eczacı, Soma Belediye Başkanı (1984-1994), 20. ve 21. Dönem Manisa Milletvekili) halen Soma'da Atatürk Caddesi'nde sahibi olduğu Cihan Eczanesi'ni çalıştırmaktadır.

Bu örnekler bize 19. yy sonunda ve 20. yy başlarında Antalya'nın Akseki ilçesinin köylerinden Batı Anadolu'da İzmir çevresi ile Manisa, Soma ve Kuzey Anadolu'daki Zonguldak kömür işletmelerine doğru önemli bir göç başladığını göstermektedir.

Bu kronolojik göç hikâyesini anlattıktan sonra Soma da ticaret yapmış olan çoğunluğu Akseki Dikmen (Dedire Karyesi) köyünden göç etmiş ailelerin Soma'ya gelen ilk nesli genellikle ilköğretim mezunu olup geçimini ticaret ile bazıları da GLİ Garp Linyitleri İşletmesi'nde çalışarak sağlamışlardır. Eşleri ev hanımı olup onların çocukları ve torunları Türkiye'de eğitim kurumlarının yaygınlaşmasının da etkisiyle iyi eğitim almış yurt içinde ve yurt dışında önemli görevler üstlenmişlerdir. Ancak ticari faaliyetlerde kurumsallaşma olamadığı için Soma'da önemli bir Aksekili Ticaret firması kalmamıştır.

Zonguldak'taki Aksekililer ve Şehrin Ticari Hayatına Katkıları

Zonguldak'ın Taşkömürü Havzası Olarak Yakın Tarihi

Şimdiki Zonguldak şehir merkezi; 19. yüzyıl sonuna kadar Ereğli kazasına bağlı, deniz sahilinde "Tahta İskelesi" olan bir koydur. Tahta İskele çevresinde depolanan kerestelerin, buradan İstanbul'a Haliç Tersanesine gönderildiği bilinmektedir. Osmanlı çağındaki adı ile Bender-i Ereğli, Filyos (Hisarönü) ve Devrek, küçük birer yönetim merkezi ve salt kendi çevrelerinin Pazar yeri durumunda kalmışlardır. 1825' de Bolu sancağı; Merkez, Çağa, Kıbrıscık, Mengen, Gerece, Viranşehir (EskiPazar), Traklıborlu (Safranbolu), Yenice, Yedidivan, Ulus, Onikidivan (Bartın), Hızırbeyli, Mudurnu, Konuralp ve Ereğli kazalarından oluşmaktadır.

Taşkömürü'nün varlığı 1830'dan itibaren kesin olarak bilinmektedir. 1848'de yapılan inceleme ve düzenlemelerle, "taşkömürü bulunan yerler" saptanarak "havza sınırları" ilk kez tanımlanmıştır. Taşkömürü Havzasından elde edilecek yıllık kira bedeli Evkaf Nezareti (vakıflarla ilgili işleri yürüten örgüt) denetiminde, dini hayır kurumlarına tahsis edilmiştir.

14 Mayıs 1920'de Zonguldak kazası Büyük Millet Meclisi tarafından mutasarrıflık yapılmasından sonra, İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) Kararı ile Zonguldak Bağımsız (müstakil) liva (mülki idarede kaza ile vilayet arasında bir derece) haline getirilir. 1 Kasım 1923 tarihinde de mutasarrıflıkların valiliklere çevrilmesi üzerine Zonguldak Valiliği oluşmuştur.

Aksekililerin Zonguldak'a Gelmesi

1910'lu yılların başında, Bağdatlı lakaplı (Bağdat'ta askerlik yaptığı için) Müftüzade Hafız Mustafa Yüksel, kardeşi Mehmet Yüksel ve Medrese eğitilmiş Sofu Dayı lakaplı, dayı oğlu Ali Küçüköz ile birlikte, Toros Dağlarında yetişen kekikleri toplayarak çıkardıkları bir okka kekik yağını, gül ve hacı yağlarını alıp, İstanbul'a giderler. O yıllarda, Karadeniz sahilinde tek ulaşım aracı vapur olduğu için, bu üçlü, İstanbul'dan Trabzon'a giden vapura binip yeni Pazar arayışlarına başlarlar. Niyetleri Trabzon'da bu yağları satabilmektir. Yolcu ve eşya taşıyan vapurun ilk durağı, Zonguldak'ta ahşap iskeledir. Vapur personeli yakıt ikmali için, rötarlı kalkacaklarını yolculara duyurur. Bu durumu fırsat bilen üçlü, boyunlarına astıkları ahşap camlı dikdörtgen sandıkların içindeki küçük şişelerdeki kekik, gül, nane, andız, tehne, püse, katran ve hacı yağlarını, "Kara Elmas Diyarı", "Emeğin Başkenti" gibi ifadelerle

özdeşleşen Zonguldak kömür havzalarında “ameleler” diye adlandırılan yeraltı kömür işçilerinin “vardiye” değişimi zamanına tesadüf eden, o günde, Yeni Çarşı'nın farklı noktalarında sergilerler.

Zonguldak'ta taşkömürünün varlığı, finansal gelişmeyi de beraberinde getirmiş, madenleri işleten Fransızların etkisiyle sosyal ve ekonomik hayat da canlanmaya başlamıştır. Vapurun kalkış saatine yakın buluşma noktasına geldiklerinde, her üçünün de yağlarının, kapış kapış satılmış olmasının verdiği heyecanla, başladıkları bu yolculuğun ilk ve son durağı Zonguldak olmuştur.

Bağdatlı lakaplı Mustafa Yüksel, bu serüvene devam etmeyecek, Didere köyüne geri döner. Mehmet Yüksel, diğer iki kardeşi, Mehmet Ali Yüksel, Ahmet Yüksel ile İsmet Ağartan'ı Zonguldak'a çağırır.

Sofu Dayı (Ali Küçüköz), Mehmet Yüksel, M.Ali Yüksel, Ahmet Yüksel ve İsmet Ağartan Zonguldak'ta önce seyyar satıcı olarak pazarlarda dolaşır sermayelerini güçlendirirler. Gazi Paşa Caddesi, Nizam Caddesi ve Yeni Çarşı'da ticari gayrimenkuller satın alıp, beraber oturabilecek veya komşu olabilecek binalar yaparlar.

Gazi Paşa Caddesi üzerinde Yeni Cami karşısındaki, “Binbir Çiçek Tecimevi, (Ticarethanesi)” işyerinde tuhafiyeye, hırdavat, baharat, gaz lambası dâhil her çeşit emtiayı pazarlarlar. O yıllarda Zonguldak'ta bankalar açılmadığından, Yeraltı Kömür (Ocak) işçileri aldıkları aylıklarını bu kardeşlere emanet ederler ve köylerine dönerken emanetlerini alırlardı. Dürüst, çalışkan, titiz ve disiplinli davranışlarıyla halkın sevgisini ve saygısını kazanmışlardı.

Didere köyünden gelen aile Kekik yağı, Hacı yağı vb. Satma işiyle başladıkları ve devam ettikleri için;

“YAĞCILAR” lakabıyla ün saldıklarından, “Binbir Çiçek Tecimevi” adı “Yağcılar Tecimevi” olarak değişir (1915-1917 yıllarında). Zonguldak'ın ilk tüccarları arasında yerlerini alırlar. Kente ilk ayak bastıkları yıllarda ikamet adresi olarak seçtikleri yer olan, şimdi de aynı adla anılan “Yağcılar Caddesi”nin de isim babalarıdır. “Yağcılar'da inecek var” sözü, Yağcılar Caddesi, Yağcılar Durağı, Yağcılar'ın Köşesi, deyimleri simgeleşmiştir.

Yağcılar Ticarethanesi, Nizam Caddesi üzerinde (şimdiki Ağartan Eczanesi ve Yüksel Eczanesinin olduğu ada) yiyecek hariç, her türlü manifatura, giyim eşyaları, ayakkabı, hırdavat, o sıralarda yeni çıkan radyo gibi elektrikli araçlar ve aklınıza gelen her şeyin satıldığı hatta Ford, Chrysler, Plymouth arabalarının bayiliğinin yapıldığı bir büyük mağaza idi. On onbeş tezgâhtarla 7 gün sabah 8'den akşam 9'a kadar açık olurdu. Aynı zamanda armatörlük (Deniz taşımacılığı) deneyimleri de olmuştur. Dükkânlarında çalışan tezgâhtarları (14-18 yaş arası), Akseki'nin köylerinden getirterek, evlerinde birlikte yaşamışlar, onlara ticareti öğretmişlerdir. Daha sonra kardeşler anlaşarak işyirini aynı binada ikiye bölmüşler, “Yağcılar Ticarethanesi” adı altında: Mustafa Yüksel (Bağdatlı), M.Ali Yüksel kalmış, “Yağcılar Tecimevi” adı altında Mehmet Yüksel, Ahmet Yüksel ve İsmet Ağartan ticarete devam etmişler.

Akseki esnaflar kendi aralarında konuşmak için “Gevlence- Cevrence” ticaret lisanını kullanmış ve geliştirmişlerdir.

Didere köyünden Zonguldak'a gelenler bu serüvene çıkarken eşlerini köyde bırakırlar, iki yılda bir eşlerinin yanına giderlerdi. Yıllar sonra ekmek parasını kazanır duruma gelince, eşlerini köyden getirerek birbirlerine duydukları saygı ve sevgi nedeniyle uyum içinde yaşamışlardır. Aksekililer birbirleriyle kız alıp verdiklerinden çoğu akraba ve hısımdır. Kadınlar Osmanlı duruşlarıyla ve çocuklarını yetiştirmede eşlerine her zaman destek olmuşlardır

M.Ali Yüksel'in en büyük oğlu Şükrü Yüksel, Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi mezunudur. Babasının erken vefatı nedeniyle İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi ikinci sınıftan ayrılıp kardeşleri Şerafettin, Faruk ve Fethi Yüksel ile birlikte Gazi Paşa Caddesi üzerindeki köşebaşı Yağcılar Tecimevi'nde ticaret yaşamını sürdürmüştür. İlerleyen zaman içinde kardeşleri ayrı ticarethanelerde ticaret yaşamına devam etmişlerdir.

Babalarından gördükleri gelenek ve görenekle, Akseki'nin köylerinde ilkokulu bitiren çocukları kendi Yağcılar Apartmanı'nın çatı katına yatılı yerleştirerek bir aile sevgisi ve sıcaklığı ile birlikte çalışarak, ticareti öğretmişlerdir. Askerliği biten tezgâhtarların bir kısmı bir süre pazarlarda manifaturacılık yapmış, daha sonra, İstanbul, İzmir, Antalya ve Soma gibi değişik yerlerde kendi ticarethanelerinde iş sahibi olmuşlardır. Şükrü Yüksel'in eşi ve amcakızı Hayriye Yüksel, annesi köyde iken Zonguldak'a gelip eğitimini dayısı İsmet Ağartan'ın yanında tamamlamıştır. Her ikisi de Aksekililerin sosyal ve Kültürel seviyelerini geliştirmek için çok çaba sarfetmişlerdir. Şükrü Yüksel yalnız kendi iki kızının değil tüm çocukların iyi bir eğitim almasını istemiştir. TED Zonguldak Kolejinin kurucularından olup, Yönetim kurulunda, Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası Başkan yardımcılığı,

Belediye Meclis Üyeliği ve Defterdarlık uzlaşma Komisyonunda görev almıştır. Akraba ve hemşehri birliğini sağlayarak Aksekililerin lokomatifi olmuştur.

Amcakızı Hayriye Yüksel ile evli olan (Ahmet) Şükrü Yüksel'in Kadriye Bozkut ve Ayşe Bozkurt adlı kızları vardır. Şerafettin (Şeref) Yüksel Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi mezunudur, Çok kapasiteli ve girişimci olmasına karşın genç yaşta vefatı yeni atılımlarını engellemiştir. Amcasının kızı, Meliha (Melek) Yüksel ile evlenmiş, Hülya Yörükoğlu, Leyla Bozkaya ve Yüksel Yüksel adlı kızları vardır.

Faruk Yüksel, Tarsus Amerikan Koleji mezunudur. Eşi Ayla Yüksel, Kızları: Nilgün Arkant, Belgin Kılıç, Gamze Yüksel vardır.

Fethi (Mehmet) Yüksel, Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi mezunudur. Eşi Leyla Yüksel, Oğulları: Mehmet Ali ve Hüseyin Yüksel'dir.

Bugün Zonguldak ve İstanbul'da yaşayan çocukları ve torunları atalarından aldıkları bayrağı gururla ve başarıyla taşımaya devam ediyorlar.

M.Ali Ağartan, 1919 yılında Dikmen (Didere) köyünde doğdu. Çocukluğu Didere'de geçti. 15-16 yaşlarında hem çalışmak hem de bir sanat öğrenmek için amcaoğlu İsmet Ağartan'ın yanına Zonguldak'a geldi. 29.Ekim.1937 de Makbule (Yüksel) Ağartan'la evlendi. 1941 Yılında doğan ilk çocukları Ayten 7 yaşında vefat etti. M. Ali Ağartan 24.04.1942 tarihinde Iğdır'da askerliğe başladı. Hiç izin yapmadan 8.10.1945 de terhis oldu. Diğer çocukları; Ahmet, Asuman, Mustafa dünyaya geldi. Askerden döndükten sonra Kilimli'de bakkal dükkânı açtı. Daha sonra 1947 yılında Didere köyünden hemşehrisi Ali Hoca'dan devir alarak Zonguldak'ta ilk dükkânını açtı (Küçük tek tezgâhı olan bir dükkân). 1950 Yılında şimdi halen devam eden yeni dükkânını açtı. Kendisini emekli ettiği 1990'lı yıllardan sonra işe oğulları Ahmet Ağartan ve Mustafa Ağartan devam etmektedir. M. Ali ve Makbule Ağartan eğitime çok önem verirdi. Çocuklarına yüksek tahsil yaptırıp meslek sahibi yapmışlardır. Ayrıca Ağartan ailesinin eğitim ve diğer hayır işlerine çok yardımları olmuştur. Makbule Ağartan, Zonguldak'ta boş durmayıp birçok dikiş, nakış vb. kurslara giderek kendini yetiştirmiştir. Her fani gibi Makbule Ağartan 2009 yılında, M. Ali Ağartan da 2013 yılında arkalarında iyi birer isim bırakarak hayata veda etmişlerdir.

Bayram Erdem, 1912 yılında doğdu. 12 Yaşlarında Zonguldak'a gelip Yağcılar Mağazasında çalışmaya başladı. Askerlikten döndükten sonra bir süre daha Yağcılar'da çalıştıktan sonra, 1-2 yıl seyyar satıcılık yaptı. Daha sonra ağabeyi İbrahim Erdem ile ilk işyerini açtılar. 1962 yılında iki kardeş işlerini ayırıp kendi işyerlerini açtılar. 1981 yılında vefatına kadar oğlu Mustafa Erdem ile devam ettiler. Daha sonra şimdiki işyerinde Mustafa Erdem ticarete devam etmektedir.

Bayram Erdem, 1932 yılında Emine Erdem ile evlendi. Çocukları Mustafa, Cengiz ve Aysel dünyaya geldi. Bayram Erdem, M.Ali Ağartan ile birlikte Didere köyü için birçok çalışmalarda bulundu, özellikle köye su getirmek için çok emek sarfettiler. (Yazarın notu: 1980'li yıllarda eşim Sabriye şener ve ben, Mustafa Erdem ile Didere'den, Elteşe yolundan, Manavul'a Morca Dağı'nın karakovan petek balını almaya gitmiştik. Muhteşem manzaralı, Sülles yolundan da geri döndük. Yöreyi çok iyi bilen ve herkesin tanıdığı, rahmetli Süleyman Akça ve babam Adil Şener de bizimle geldiler. O balın rayihasını, aromasını, tadını hala unutamıyoruz).

Mustafa Erdem'in oğlu Mehmet Erdem de (Dedesi ve babası gibi) bir Didere köyü ve Akseki aşığı idi. Köyde tarımsal faaliyetlerde bulundu. Bazı ürünler için (Buğday, nohut, vb.) "Organik Tarım Sertifikası" almıştı. Ancak elim bir trafik kazası sonunda işlere devam edemediğinden, bu çalışmalar son buldu. Bayram Erdem'in torunu, Aysel Alan'ın oğlu, Ömer Selim Alan, halen Zonguldak Belediye Başkanı'dır.

Zonguldak'a Gelip Bir Süre Çalışanlar

Adil Şener (1938-39), Ali Kâhya, Abdullah Kâhya, Cevdet Göksoy, Tahir Göksoy, Şevket Göksoy, Cevat Özgüven, Nadir Özgüven, Ahmet Özenci, Halil Akça, Nuri Akça. Zonguldak'a gelenlerin çoğu askerlik öncesi tezgâhtar olarak çalışmış, daha sonra da İzmir, İstanbul, Soma veya başka yerlerde kendi işyerlerini açmışlardır. Bir kısmı da EKİ, Belediye gibi devlet dairelerinde çalışmış ve oradan emekli olmuşlardır. Halil Akça (Akseki Elteşe köyünden, eşi: Cemile Akça Didere köyünden) İzmir'de Kemeraltında ünlü "HACILAR" mağazasının kurucusudur.

Aksekililerin Zonguldak'ta Kullandığı Ticaret Dili

Aksekililerin ticaretteki profesyonelliklerine bir örnek de Adil Şener'in Zonguldak'ta Yağcılar Mağazasında tezgâhtar olarak çalıştığı zaman (1937-1939) kullandıkları Darendece (*) dilinden aklında kalanlar aşağıdadır. (Soma'da torunu Can Şener ile söyleşi, 20.05.2016).

Kelimeler ve Deyimler

Gevenceye arif misin?: Darende dilini biliyor musun?

Giş olan lögök dazgir, arif ol: İçeri giren adam hırsız, uyanık ol.

Tarılsız estirecek, arif ol: Parasız alacak-Veresiye alacak. Ona göre fiyat söyle.

Hazeyne zığlı nareleme, eser: Adama fiyatı yüksek söyleme kaçır. Hazeyn: Adam, kişi.

Arif ol: Bak, Dikkatli ol.

Estirmek: vermek, almak.

Giş: Gitmek, gelmek, kaybolmak.

Yemen: Kahve; Meta estirmezse yemen narlama: Mal almazsa kahve söyleme.

Acem: Çay; Acem narlama: Çay söyleme;

Maf'i narla: Veresiye alacak, malı görmezse yok de.

Kebir: Erkek; Grand kebir: Yaşlı erkek; Piti kebir: Küçük erkek çocuk.

Tille: Kadın; Grand tille: Yaşlı kadın; Pisi (piti) tille: Kız çocuk.

Kıtmir: Köpek.

Talır (Tarıl): Para.

Löök / Lögök: Delikanlı.

Dazgir: Hırsız

Rakamlar

Abit:20; Du-abit: "40" Se-abit: " 60" Car-abit: "80"

Ser-abitse hamselik: "5"abit dudu hamselik: 30

Dimizer: (Dimiser): "50" Yekzer: (Yekser): "100"

(Yağcılar Rakam Şifresi): H A F İ Z (İ) S M E T O

(Hafız İsmet) (Etiketlere Yazılan) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

(Hafız İsmet Ağartan: Zonguldak'ta Yağcılar mağazası kurucusu ve yönetici ortağı, Diğer ortak

Ahmet Yüksel)

Örneğin: Alış Fiyatı: ZO = 50 TL, AHO= 210 TL, MZ = 75 TL

Burada satılacak malın etiketinde sadece harfler yazılmış. Satıcı anlamını biliyor, pazarlık yaparken nerede duracağını biliyor.

Not: Yağcılar Mağazası o yıllarda Zonguldak'ta iğneden ipliğe herşeyi satan en büyük mağaza (bugünün büyük AVM'si). Akseki'nin köylerinden- genelde Didere'den-devşirilen 12-16 yaş arası erkek çocukların yatılı olarak kalıp çalıştığı, aynı zamanda ticareti öğrendiği adeta bir uygulama okulu gibiydi.

(*)Darendece (Hazeince) Eski Malatya'da kullanılan Arapça, Farsça ve Osmanlıca ve bunların dışında Rusça ve bazı batı dillerinden ödünç kelimeler alınarak Türkçe gramer kurallarına uygun türetmeler yapılmış bir dil. Darendeli seyyar satıcılar ve çerçiler tarafından kendi aralarında iletişimi sağlamak için kullandıkları, argo, gizli dil, çerçi dili denilen kendine has bir dil. Ticarete şifreli konuşmalarda da kullanılagelmiş.

Not: Buradaki bilgilerin toplanmasında büyük emek veren Zonguldak'ta doğup orada yaşayan Ahmet Ağartan'a ve İngilizce Öğretmeni Ayşe (Yüksel) Bozkurt'a, bana kendi Zonguldak yaşamını çocukluğundan beri anlatan babam Adil Şener'e özellikle teşekkür ediyorum. Burada kuşkusuz eksik kalan isimler, hayat hikâyeleri olmuştur. Onların hoşgörüsüne sığınarak, bu eksiklerin, gelecek yıllarda yeni araştırmalarda tamamlanacağını ümit ediyorum.

Not: Zonguldak'ın Güney Doğusu'nda, Karabük'e bağlı UNESCO Dünya Mirası Listesinde bir ilçe olan Safranbolu'da, Eski Cami girişine bağlanan Akseki Sokak bulunmaktadır. Safranbolu 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Doğu-Batı ticaret yolu üzerinde önemli bir Kervan konaklama yerleşimiydi. Buraya Aksekililerin gelip bir sokağa adını vermeleri konusunda da araştırmaya gereksinim olduğunu düşünüyorum.

KAYNAKÇA

- Ağartan, Ahmet, 2020, Yazılı ve Sözlü Görüşmeler, Zonguldak
Bozkurt (Yüksel) Ayşe, 2020 “Bir Asırlık Yaşam Öyküsü” yazılı metin, Zonguldak
Şener, Adil, 2016, 2020 Sözlü Görüşmeler, Soma-Manisa
Şener Sabri, 2020, “Toros Dağlarında Tarihi Yerleşimlerin Işığında Akseki ve Dikmen Didere)
Köyü” Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayını, 2020, İstanbul
<https://zonguldak.tarimorman.gov.tr/Menu/32/Zonguldak-Tarihi>

GELVEŞ'TEN MARULYA'YA AKSEKİ'NİN İDARİ YAPISINDA DEĞİŞİM

*Dr. Öğr. Üyesi Saim YÖRÜK**

ÖZET

Akseki konum itibari ile Anadolu'nun iç kısımlarını Konya üzerinden tarihi Alanya Limanı'na bağlayan yol üzerinde bulunmaktadır. Akseki tarihi, İlk Çağlardan itibaren sosyal, iktisadi ve kültürel yönden sürekli ilişki içerisinde bulunduğu Alanya ile bağlantılı olmuştur. Günümüzde Akseki, Antalya iline bağlı, Batı Torosların güneyinde, iç kısımda şirin bir ilçe olarak varlığını devam ettirmektedir.

Türkiye Selçukluların Dönemi'nde Türk hâkimiyetine geçen Akseki yöresine, bu devletin yıkılmasından sonra bir süre Karamanoğulları, sonra bağımsız olarak varlığını sürdürmüş Alâiyye Beyliği ve 1471 yılından Cumhuriyet Dönemi'ne kadar da Osmanlılar hâkim olmuştur.

Osmanlı hâkimiyetinin ilk yılları olan XV. yüzyıl sonları ve devamında, XVI. yüzyılın ilk yarısında, Akseki yöresinin idari yapısında bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişimde Teke yöresinde ve büyük ölçüde Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarında güvenlik kaynaklı yaşanan sorunlar ve zaman içinde değişen şartlar etkili olmuştur. Çalışmada, yaşanan bu idari değişiklikler ve muhtemel nedenler ele alınmıştır.

Osmanlı Dönemi Akseki tarihi hakkında farklı dönemleri içeren genel ve özel anlamda bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda XV. ve XVI. yüzyıllarda Akseki'nin idari durumunda meydana gelen değişim konusunun yeterince işlendiği söylenemez. Bu çalışmaların bazılarında tahrir defterlerinden yararlanılmıştır. Yapılan bu çalışmada ise yöre ile ilgili tahrir defterleri ve idari yapı hakkında bilgi veren çeşitli arşiv vesikaları kullanılmıştır. Ayrıca Akseki tarihi hakkında yapılmış idari yapı ile ilgili bilgi veren çalışmalardan da yer geldikçe istifade edilmiştir. Çalışma sonunda Akseki idari yapısı hakkında değerlendirme yapılmıştır. Yapılan çalışmanın Akseki'nin idari tarihine katkı yapacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: XV.-XVI. yüzyıllar, idarî yapı, değişim, Akseki.

CHANGE IN AKSEKI'S ADMINISTRATIVE STRUCTURE FROM GELVES TO MARULYA

ABSTRACT

Akseki is located on the road connecting the inner parts of Anatolia through Konya to the historical port of Alanya. The history of Akseki has been linked to Alanya, with which it has been in social, economic and cultural continuous relations since the early ages. Today, Akseki continues its existence as a charming district in the south of the Western Taurus Mountains of Antalya province.

The Akseki region, which was under Turkish Rule during the period of Anatolian Seljuks, was dominated by the Karamanoğulları principality for a while after the collapse of this state. Later, the Akseki region was dominated by the Alaiyye Principality, which continued to exist independently, and the Ottomans ruled here from 1471 to the Republic period.

There were some changes in the administrative structure of Akseki region in the first years of Ottoman rule and in the late of XV. century and the first half of the XVI. century. In this change, the security-related problems in the Teke region and largely in the Anatolian lands of the Ottoman Empire and the changing conditions over time were effective. In the study, these administrative changes and possible causes will be discussed.

Some studies have been done about the history of Akseki in the Ottoman period in general and specific terms including different periods. In some of these studies, the tahrir books were utilized. However, it cannot be said that the change in Akseki's administrative situation in the 15th and 16th centuries has been adequately addressed in these studies. In this study, various archive documents and tahrir books providing information about the administrative structure related to the region will be used. In addition, the studies about the administrative structure of Akseki history will be utilized as

* Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çankırı. saimyoruk@hotmail.com

appropriate. At the end of the study, an evaluation will be made about the administrative structure of Akseki. It is thought that this work will contribute to the administrative history of Akseki.

Key Words: XV.-XVI. centuries, administrative structure, change, Akseki.

GİRİŞ

Osmanlı Dönemi Akseki kazâsı genel tarihi hakkında bilgi veren müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Akseki tarihi hakkında farklı dönemleri içeren genel ve özel anlamda bazı çalışmalar yapılmıştır. Yöre ile ilgili yapılan ilk çalışmalar monografik bir özellik göstermektedir. Bunlardan ilki 1954 yılında yayımlanmış olup Akseki yöresini tarih, coğrafya, kültür ve biyografi açısından ele almıştır (Özkaynak 1954). Sonraki yıllarda benzer iki çalışma daha yapılmıştır (Enhoş 1974; Sümbül 1989). Söz konusu çalışmalar Akseki yöresinin tarih ve kültürü hakkında genel bilgi ve fikir vermesi bakımından önemlidir.

Akseki tarihi özelinde ilmi sayılabilecek çalışmalar ise son yıllara aittir. Bu çalışmalarda XV. ve XVI. yüzyıllar için genellikle tahrir defterleri kullanılmıştır. Bu çalışmalardan ilki XVI. yüzyılda Akseki'nin yerleşme, nüfus ve ekonomi tarihi hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir (Kıvrım 2015, 36-62). Diğer önemli bir çalışma ise Osmanlı Dönemi Akseki tarihi hakkında genel bir değerlendirme mahiyetinde olup içerdiği XIX. yüzyıla ait bilgiler önemlidir. Bazı eksikliklerine rağmen Akseki tarihi hakkında yapılacak çalışmalara rehberlik etmesi açısından kıymetlidir (Bakırcılar & Durgun 2015, 307-323).

Akseki, Alâiyye sancağının bir kazâsı olması sebebi ile XVI. yüzyıl Alâiyye konulu çalışmalarda da Akseki tarihi hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Bunlardan ilki bir doktora çalışması olup tahrir defterlerine dayanmaktadır (Akgül 1989, 140-170). Bölge hakkında diğer bir çalışma ise nüfus ve yerleşme üzerine yapılmıştır (Ustaoglu 2016, 38-39). Bunlardan başka Alanya tarihi ve kültürü üzerine yapılmış çok sayıda çalışmada Akseki tarihi ve kültürüne dair bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, XV. ve XVI. yüzyıllarda Akseki'nin idari durumu yeterince ele alınmamıştır.

XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı idari taksimatı çeşitli sebeplerle tutulan defterler ve listeler sayesinde tespit edilebilmektedir. Bu konuda bilgi veren kaynakların başında, daha önce bahsi geçtiği üzere, tahrir defterleri gelmektedir. Tahrir defterleri, tımar sistemi uygulanan yerlerde vergi yükümlüsü kişilere ait çeşitli bilgileri içeren sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri ifade etmektedir (Öz 2010, 425). Bir bölgenin Osmanlı topraklarına dâhil edilmesinden birkaç yıl sonra ilk tahrir yapılmakta ve daha sonraki yıllarda çeşitli sebeplerle bu sayımlar yenilenmekteydi. Bu tahrirler sırasında elde edilen bilgiler mufassal, icmal ve evkaf başlıklı farklı defterlere kaydedilmekteydi (Öz 2010, 427-428). Mufassal defterler, arazi tahririnin ayrıntılı sonuçlarını içermekte, vergi mükelleflerini ve ekonomik kaynakları tek tek göstermektedir. İcmal defterleri ise Mufassal defterlere dayanılarak hazırlanmakta, bu defterlerin özeti mahiyetinde ve elde edilen gelirlerin hazineye ve askerî birimlere dağılımını, devlet gelirlerinin kimler tarafından tasarruf edildiğini göstermekte, yalnız idari teşkilatla köy isimlerini ve yıllık hâsılat miktarını içermekteydi (BOA Rehberi 2000, 96). Diğer bir ifade ile icmal defterleri, tımar birimleri temelinde düzenlenmiş has, zeamet ve tımar sahipleri arasında gelirlerin paylaşılmasını göstermek amacıyla düzenlenmiştir (İnalçık 2012, 172). Vakıflara ait kayıtlar ise bazen mufassal defterlerin içerisinde, bazen müstakil defter olarak, bazen de icmal ve mufassal defterlerin bir bölümünde bulunabilmektedir (BOA Rehberi 2017, 82). Bütün bu defterler sancak ve buraya bağlı yerlere göre düzenlenmiştir. Çalışmada XV. ve XVI. yüzyıllarda Akseki'nin idari durumu hakkında bilgi edinmek için dönemin Mufassal tahrir ve İcmal defterlerine müracaat edilmiştir.

Akseki'nin idari durumu hakkında bilgi veren ilk kaynak Osmanlı Arşivi'nde bulunan 16029 numaralı icmal defteridir. Tahrir kâtibi Mustafa bin İvaz el-Hâcc tarafından kaleme alınan defter, 16 Mayıs 1475 (10 Muharrem 880) tarihlidir. (MAD. 16029, 1; Erdoğan 2013, 23, 47). Yapılan birkaç araştırmada ise bu defterin 1481 yılında tamamlandığı ve tahrir emini olarak Karaman oğlu Mehmed bin İbrahim Bey belirtilmiştir (Bostan 1989, 340; Gönüllü 2008, 11). Söz konusu defterde yer alan bilgilere göre bu bilginin yanlış olduğu anlaşılmaktadır.

16029 numaralı icmal defteri, toplam 51 sayfa olup 37-42. sayfaları eksiktir. Defterdeki bazı ifadelerden 1485 yılına kadar işlem gördüğü anlaşılmaktadır. Adı geçen defter, Akseki'nin Osmanlı idaresine geçmesinden sonraki ilk durumu hakkında toplu bilgi vermesi açısından önemlidir. Bu defter sayesinde, köy isimlerinden yola çıkarak, Akseki'nin idari taksimatını ve sınırlarını yaklaşık olarak belirlenmek mümkündür. Bu da defterin kıymetini arttırmaktadır. Akseki yöresiyle ilgili köy kayıtları defterin 5, 16-23, 34, 36. sayfalarında bulunmaktadır.

Akseki'nin idari durumu hakkında bilgi veren diğer defter ise TT.d.990 numaralı mufassal defterdir. Toplam 65 varaktır. Bu defterin baş kısmı eksiktir ve defterde herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu defterin düzenlenme tarihi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Akgül ve Konyalı, söz konusu defterin II. Bayezid veya Yavuz Sultan Selim Dönemi'ne ait olduğunu iddia etmiştir (Akgül 1989, XXIX; Konyalı 2011, 247). Karaca ise söz konusu defterde yer alan *fi'l-asl, kesr ve ez-ziyade* ifadelerinin yer aldığı köylere ait hâsıl rakamları ile 1475 yılına ait MAD. 16029 numaralı icmal defterde yer alan köylere ait rakamları kıyaslayarak defterin 1475 yılından sonra tutulduğunu ve 1501-1502 yıllarına ait olabileceğini ileri sürmüştür (Karaca 2009, XVIII).

TT.d.990 numaralı mufassal defterdeki bilgiler, 16029 numaralı icmal defterde yer alan bilgiler ile kıyaslandığında kronolojik olarak bu defterin devamı niteliğinde olduğu anlaşılmıştır. Çünkü defterde yer alan köy hâsıllarının toplamı 16029 Numaralı İcmal ile ilişkilidir. Ayrıca TT.d.990 numaralı mufassal defter, 1483 tarihli MC.YZ.O-076 mufassal defter ile içerik olarak birbirini tamamlamakta ve üslup olarak da birbirine benzemektedir (Yörük 2020, 500-501). Bu sebeplerden dolayı çalışmada söz konusu defterin tarihi 1483 yılı esas alınmıştır.

Akseki'nin idari durumu hakkında bilgi veren diğer bir mufassal defter ise MAD.d.575'tir. Hangi tarihte ve kim tarafından tutulduğuna dair defterde bilgi yer almamaktadır. Ancak defterde yer alan bazı kayıtlardan ve aynı dönem üzerine yapılmış olan araştırmalardan hareket edilerek defterin tarihi konusunda fikir yürütülebilir. Defterin bir sayfasında *avarız-ı divaniye* ve *tekâlif-i örfiye* vergilerinden muafiyet konusunda Sultan Bayezid ve Selim Han kaydı yer almaktadır (MAD. 575, 185). Yine aynı defterin farklı bir sayfasında ise Sultan Alâeddin Köprüsü meremmetçilerinin *rusûm-ı örfiye* ve *avârız-ı dîvâniye* durumları hakkında bilgi verilir iken 22 C. Evvel 938 (1 Ocak 1532) tarihi kaydedilmiştir (MAD. 575, 213). Bu bilgilere göre ve 166 numaralı icmal üzerine yapılmış olan farklı araştırmalarda 1522 yılı tahrir sonuçlarını ihtiva ettiği bilgisi dikkate alındığında söz konusu defterin Sultan Bayezid ve Selim Han'dan sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında tutulduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple çalışmada söz konusu defterin tarihlenmesi 1522 olarak kabul edilmiştir.

MAD.d. 575'te yer alan bilgiler, 166 numaralı ve 1530 tarihli icmaldeki bilgiler ile uyuşmaktadır. Bu sebeple MAD.d. 575 numaralı defterin, 166 numaralı icmalin mufassalı olduğu anlaşılmaktadır. Fakat MAD.d. 575 numaralı defterin sayfaları eksiktir ve hatalı olarak ciltlenmiştir. Sayfaların önemli kısmı hatalı sıralanmıştır. Bu da sayfa numaralarının ciltleme işlemi yapıldıktan sonra verildiği göstermektedir.

Osmanlı Arşivi'nde bulunan 166 numaralı icmalde Anadolu vilayetinin bazı sancaklarına dair kayıtlar yer almaktadır. 1530 tarihli olmasına rağmen 1522 yılında yapılan tahririn sonuçlarından faydalanılarak oluşturulmuştur (Karaca 2009, XIX, 44). Bu defter, 1522 tarihli mufassalın icmalidir. Akseki'nin idari durumu hakkında bilgiler ise defterin 618-619. sayfalarında. Söz konusu defter, bir icmal defteri olması sebebiyle köyler, timar sistemi temelinde düzenlenmiş has, zeamet ve timar sahipleri, evkaf ve kale savunması gibi askeri fonksiyonlarına göre kaydedilmiştir.

Akseki'nin idari durumu hakkında bilgi veren diğer defter ise TT.d. 172'dir. Ankara'da Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde 172 numara ile kayıtlıdır. Defter, 150 varaktan oluşmaktadır. Akseki köyleri 74/b-91/b varaklar arasında kaydedilmiştir. Hangi tarihte ve kim tarafından tutulduğuna dair defter üzerinde bilgi yer almamaktadır. Bu sebeple defterin tarihlenmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar defterin baş tarafında III. Murad'ın tuğrasının bulunmasını, bu dönemde tutulan diğer defterlerdeki kayıt sistemi ile benzerliğini ve bu defterin icmali durumunda olan 363 numaralı icmaldeki yer alan köylerin gelir toplamları ile tutarlılığı sebebiyle 1574-1575 tarihli olduğunu ileri sürmüşlerdir (Kıvrım 2015, 38). Bazı araştırmacılar ise bu defterin icmali durumunda olan 363 numaralı defterde sancağın mirliha hasları kaydedilir iken Alâiyye sancakbeyi olarak Rıdvan Bey'in isminin verilmesi (İD. 363, 4/b), Rıdvan Bey'in de 1554 yılı sonlarında, Nahcivan Seferi'ndeki hizmetinden dolayı, Alâiyye Sancakbeyliği görevinde bulunması sebebiyle 172 numaralı defterin tarihlenmesini 1555 yılı yapmışlardır (Akgül 1989, XXV, 229; Hacıgökmen 1993, IV; Hacıgökmen 1996, 437-444). Defter üzerinde yapılan son araştırmalar da bu görüşü doğrular niteliktedir. Nitekim Rıdvan Bey, Nablus sancakbeyi iken 27 Eylül 1554 tarihinde Alâiyye sancakbeyi olarak tayin edilmiştir (MD.1, 60/314). Ayrıca 7 Aralık 1554 tarihli timar tevcih kaydının bulunduğu sayfada Rıdvan Bey'in ismi geçmektedir (TT.d.765, 100; Yörük 2019/c, 43-76). Bu sebeplerden dolayı çalışmada söz konusu defterin tarihi 1555 yılı esas alınmıştır.

Akseki'nin idari taksimatı hakkında bilgi veren diğer bir kaynak grubu ise sancak ve kazâ listeleridir. Bu listelerden ilki 1513 (h.919) tarihli olup Topkapı Sarayı Arşivi'ne kayıtlı bir defterdir

(T SMA.d. 929, 7/b; Gökçe 1994, 215-259). Defterde Anadolu vilâyetinde yer alan her sancağın kazâları yazılmış, kadıları ve gündelikleri akçe olarak belirtilmiştir.

Akseki'nin idari durumu hakkında bilgi veren diğer bir kaynak ise Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk dönemlerinde düzenlenmiş bir kanunname mecmuasıdır. 1522 (h.928) tarihli bu kanunnamede, Osmanlı topraklarının hem sancak hem de kazâ taksimatı hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca her kadılığın günlük kaç akçe tasarruf ettiği bilgisi verilmiştir (Kanunnâme 1522, 112/a-118/a). Bahsi geçen kanunnamede, Akseki'nin idari durumu hakkında da bilgiler yer almaktadır.

Akseki'ye ait tahrir defterleri ile sancak ve kazâ listeleri dışında Akseki'nin idari yapısı hakkında bilgi veren çeşitli arşiv vesikaları da çalışmada kullanılmıştır. Bunun yanında Osmanlı Dönemi idarî yapı ile ilgili yapılmış çeşitli çalışmalardan da yer geldikçe istifade edilmiştir.

XV. ve XVI. Yüzyıllarda Akseki'nin Sınırları

Akseki'nin Osmanlı hâkimiyetine girmesi 1471 yılında Alâiyye'nin fethi ile birlikte olmuştur. Akseki de idari bakımdan Alâiyye sancağına bağlanmıştır.

Akseki kazâsı, konum itibari ile Batı Torosların güney eteklerinde Manavgat Çayı'nın kolları tarafından parçalanmış vadilerin bulunduğu engebeli ve dağlık bir arazide yer almaktadır. Osmanlı idari teşkilatına göre Akseki yöresinin tamamı günümüz Akdeniz Bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Tapu tahrir defterlerinde yer alan köylerin dağılımını dikkate alarak Akseki yöresinin sınırlarını yaklaşık olarak tespit etmek mümkündür. İdari bakımdan XVI. yüzyılda Akseki kazâsının batısında Alâiyye sancağına bağlı Manavgat kazâsı olup günümüzdeki İbradı ve Derebucak ilçe toprakları da bu kazâ sınırları içerisinde yer almaktaydı. Güneyinde Çöngere ve Kise nahiyeleri, kuzeyinde ve doğusunda ise Karaman eyaletine bağlı Beyşehir sancağı bulunmaktaydı. Coğrafi olarak ise kazânın kuzeydoğusunda yer alan ve kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Geyik (Gidengelmez) Dağları, Beyşehir sancağı ile arasında doğal bir sınır oluşturmaktaydı. Kazanın batısında yer alan Manavgat Çayı ve Akdağ, Manavgat kazâsı ile; güneyinde yer alan Gülen Dağı, Çöngere nahiyesi ile; yine güneyinde yer alan Osman Dağı ise Kise nahiyesi ile arasında doğal bir sınır teşkil etmekteydi (Hadimli 2008, 25-30, 145). Kısacası Akseki kazâsının sınırlarının tayininde sıradağlar ve akarsular gibi coğrafi unsurlar birinci derecede etkili olmuştur.

XV. ve XVI. Yüzyıllarda Akseki Yöresinde Yer Alan İdari Birimler ve Konumları

Osmanlı Devleti'nin idarî teşkilat bakımından en büyük birimini eyaletler oluşturmaktaydı. Eyaletler ise, Osmanlı idarî sisteminin temel birimi olan sancaklardan meydana gelmekteydi. Bazen kaynaklarda eyaletler, *beylerbeylik* veya *vilayet*, sancaklar ise *livâ* olarak geçmektedir (İnalçık 1995, 549-550).

Akseki, 1471 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra XV. yüzyıl sonlarında ve XVI. yüzyılda idarî teşkilat ve taksimat açısından önemli değişiklikler geçirmiştir. Bu dönemde Akseki yöresinin kazâ ve nahiye taksimatında bazı idari değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikleri anlayabilmek için XV. yüzyıldan itibaren kazâ ve nahiyelerin idari, askeri ve hukuki olarak nasıl bir değişim geçirdiğinin bilinmesi gerekmektedir. Osmanlı Dönemi'nde kazâların ve nahiyelerin değişim süreci hakkında önemli çalışmalar yapılmıştır. (Çadırcı 1997, 240; Ünal 1999, 118; Akdağ 1999, 59-68; Baykara 2002, 119-120; Şahin 2006, 306-308).

XV. yüzyılda Akseki yöresinde yer alan karyeler ve konumlarının belirlenmesinde, arşiv kaynaklarında idari yapı ile ilgili "kazâ" ve "nahiye" ifadelerinin yanında köylerin bağlı oldukları kaza ve nahiyeleri belirten ifadeler de dikkate alınmıştır. Bazı defterlerin sayfalarının eksik olması, ciltleme sırasında sayfalarının yanlış yerleştirilmesi, defterlerde köylerin bağlı bulunduğu nahiye ve kazâların belirtilmemesi vb. sebepler çalışma sırasında karşılaşılan zorluklardır.

Tahrir defterlerinde ve şer'iyye sicillerinde şehir ve kasaba merkezlerinin diğer yerleşim birimleri ile karışmaması için "nefs" tabiri kullanılırken, şehrin çevresi ve idarî bölge için ise *nahiye*, "kazâ" ifadeleri kullanılmıştır (Gökbilgin 1956, 262; Gökbilgin 1962, 295). Kaynaklarda şehir ve kasaba merkezleri "nefs-i ..." , "nefs-i şehir-i ..." şeklinde ifade edilmiştir. *Nefs* ifadesi nüfus ve ekonomik yönden güçlü şehirleri ifade ettiği gibi, az nüfuslu ve ekonomisi ziraata dayalı küçük yerleşim birimleri için de kullanılmıştır (Emecen 1989, 46).

Osmanlı idarî teşkilatına uygun olarak XV. ve XVI. yüzyıllarda Akseki yöresinde yer alan idari birimler ve konumları şöyledir: Akseki yöresinde XV. yüzyılda Gelveş ve Murt olmak üzere iki, XVI. yüzyılda ise Akseki adında bir idari birim bulunmaktadır.

Gelveş (Dutluca)

1475 tarihli defterde Gelveş için idari birim olarak nahiye, kazâ veya bunu çağrıştıran bir ifade bulunmamaktadır. Söz konusu defterde Çimi, Marulya, Gelveş, Bergos (Mahmutlu), Ere Şahab (Akşahab), Şahab-ı Diğer, Kağras (Cevizli), Simyan (Süleymaniye), Bucak Doğrul (Yarpuz), Gödene (Menteşbey) köyleri Alâiyye'ye bağlı olarak kaydedilmiştir (MAD. 16029, 16, 17, 19, 20, 21, 33, 34). Bunun nedeni ise söz konusu defterin bir icmal olması ve bahsi geçen köylerin gelirlerinin Alâiyye ve Alara Kalesi'nde görevli askerlere tahsis edilmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

1483 tarihli defterde de Gelveş için nahiye ifadesi kullanılmamaktadır. Ancak bazı köylerin Gelveş'e bağlı olduğunun, defterde yer alan diğer nahiyelere bağlı köylerin belirtildiği "tâbi-i ..." gibi, "tâbi-i Gelveş" şeklinde ifade edilmesinden nahiye merkezi olduğu anlaşılmaktadır (TT.d. 990, 24/a-25/b). Bu bilgilere göre Gelveş nahiyesini Gelveş, Bucak, Alavede (Çanakpınar), Dedire (Dikmen) ve Gravganda (Sadıklar) köyleri oluşturmaktadır. Bu köylerin devamında ise, bağlı oldukları nahiye belirtilmeksizin, Bergos, Akşahap, Şahab-ı Diğer, Çimi, Marulya, Kağras, Simyan, Bucak Doğrul (Yarpuz) ve Görsetli köyleri yer almış olup bu köylerin gelirleri Alâiyye kalesinde görevli askerlere tahsis edilmiştir (TT.d. 990, 26/a-33/b). 1475 tarihli icmaldeki ve 1483 tarihli mufassaldaki bilgiler dikkate alındığında ve adı geçen köylerin dağılımına bakıldığında günümüz Akseki çevresi ile Cevizli taraflarının Gelveş nahiye sınırları içerisinde kaldığı anlaşılmaktadır.

1475 tahririne göre Gelveş'te 95 hane ve 5 mücerred toplamda 100 nefer, 1483 tahririnde ise toplam 36 nefer, 1522 tarihli mufassal ve 1530 tarihli icmalde ise 37 nefer kaydedilmiştir (MAD. 16029, 17; TT.d. 990, 24/a-b; MAD. 575, 198; TT.d. 166, s.619; BOA 1995, 619).

1522 tarihli deftere göre Gelveş ve çevre köyleri, Akseki kazâsı köyleri olarak kaydedilmiştir (MAD. 575, 134, 178-206). Buna göre Gelveş ve bu nahiyeye bağlı köylerin XVI. yüzyıl başlarında Akseki kazâsına dâhil olduğu anlaşılmaktadır.

Murt (Taşlıca)

Murt 1475 tahririne göre nahiye olup nahiye merkezi Murt köyüdür (MAD. 16029, 22). 1475 tahririne göre Alâiyye'ye bağlı olan nahiyeyi Manariye (Minareli), Yerliye, Manaval (Pınarbaşı), Karadere, Manayat, Ebneşe (Çukurköy), Sülles (Güzelsu), İvğalu (Sinan Hoca), Murt maa Manalis, Çaltıçukuru ve Gevedere köyleri oluşturmaktadır (MAD. 16029, 5, 19, 22-23, 36).

1483 tahririne göre Murt nahiyedir (TT.d. 990, 34/a). Buna göre nahiyeyi Murt maa Manalis, Çaltıçukuru, Gevedere, Sülles, Manaval ve Gödene (Menteşbey) köyleri oluşturmaktadır. Yine aynı defterde Manayat, Efteşe ve Karadere köyleri de Murt nahiyesi başlığı altında yer almaktadır. İvğalu karyesinin ise bağlı bulunduğu nahiye belirtilmemiştir (TT.d. 990, 24/a-b; 34/a-37/a, 58/a, 63/a).

1522 tarihli mufassal deftere göre Murt nahiyedir (MAD. 575, s.2, 166). 1555 tarihli mufassal tahrirde ise Murt, Akseki kazâsının köyleri arasında kaydedilmiştir (TT.d. 172, 82/b).

1475 tahririne göre nahiye merkezi durumunda olan Murt maa Menalis ve Çaltıçukuru ve Gödene'de 65 hane, 3 mücerred ve 2 bîve toplamda 70 nefer kaydedilmiştir (MAD. 16029, 22-23). 1483 yılı tahririnde ise köyde 67 nefer bulunmaktadır (TT.d. 990, 24/a-b). 1522 tarihli mufassal ve 1530 tarihli icmale göre Murt'ta toplam 79 nefer kaydedilmiştir (MAD. 575, 191-192; TT.d. 166, 618; BOA 1995, 618). 1555 tahririnde ise Karadere köyü Kise nahiyesine; diğer köyler Akseki kazâsına bağlı köyler olarak gözükmektedir. Murt ve buraya bağlı karyelerin dağılımına bakıldığında nahiye sınırları yaklaşık olarak Akseki ilçesinin güney taraflarına tekabül ettiği anlaşılmaktadır.

Akseki

Akseki kazâsının ismi, XVI. yüzyıl Osmanlı Dönemi kaynaklarında daha çok *Kazâ-i Nevâhi-i Alâiyye* olarak (TT.d. 172, 74/b.), bazen *Kazâ-i Akseki* (MAD. 575, 2, 134, 178) bazen de *Nahiye-i Akseki* olarak kaydedilmiştir (MAD. 575, 2; TT.d. 166, 618; BOA 1995, 618).

Akseki adı, Akseki tarihi üzerine çalışanların dikkatini çekmiştir. Kaynaklarda konu hakkında yeterli bilginin olmaması araştırmacıların Akseki adının anlamı ve kökeni üzerinde bazı görüşler ileri sürmelerine neden olmuştur. Bu sebeple kasabaya Akseki adının neden ve ne zaman verildiği, bu adın dilbilim açısından köken olarak hangi kelimeden türediği ve anlamı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Akseki adının kökeni hakkındaki ilk görüş Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde Fatih semtinde Akseki Kemaleddin adında bir âlimin oturduğu, bu âlimin taifesini o zamanlarda Marla'ya (Marulya) gönderdiği ve bu âlimin adına izafeten bu yöreye Akseki denildiği yönündedir (Enhoş 1974, 15). Bu

görüş, tarihî gerçeklerle uyuşmamaktadır. Fatih Sultan Mehmed'in, fetih sonrası İstanbul'u şenlendirmek için farklı yıllarda memleketin birçok yerinden önemli ölçüde nüfusu İstanbul'a getirttiği ve iskân ettiği bilinmektedir (Ayverdi 1958, 70-84; Uzunçarşılı 1995, 153-155). Dolayısıyla İstanbul'da Akseki adını taşıyan bir mahallenin ve birçok yapının olması Akseki'den önemli ölçüde kişinin buraya getirilerek iskân edildiğini göstermektedir.

Diğer bir görüşe göre ise Akseki'nin içinde bulunduğu bölgede birçok ağa ve bey ile bunlara ait büyük at sürülerinin olduğu, zaman zaman bu sürülerin birbirine karıştığı, bu karışıklıkta atları ayırmanın zor olduğu, yalnız Akseki yöresindeki ağaların atlarının ayağı sekili olduğundan bu beylere ait atların hemen ayrıldığı şeklindedir. Bu sebeple bu beylerin ve atlarının ünü yaygınlaşmış, bu atların görüldüğü yerde *Akseki* at olarak isimlendirilmiş, bundan dolayı da bu yöreye *Akseki* denilmiştir (Enhoş 1974, 15). Bu görüş, Akseki coğrafyası ve at arasındaki ilişki açısından değerlendirildiğinde birbirini doğrulamamaktadır. At, bilindiği üzere bozkır hayvanı olup otlak ve geniş düzlüklerde yaşamaya elverişlidir. Akseki coğrafyası ise dağlık olup atların sürüler halinde yaşamasına ve yetiştirilmesine uygun değildir.

Akseki adının kökeni hakkındaki diğer bir görüş ise Akseki'nin bulunduğu coğrafya ile ilgilidir. Buna göre Akseki ismindeki "Seki" sözcüğü coğrafi bir terim olup merdiven basamakları gibi kademeli bir araziye ifade etmektedir. Akseki'nin coğrafi yapısı da engebeli ve dağlık bir görünüme sahiptir. Yörenin doğal görünümü de beyaz kalkerli olduğundan bu bölgeye *Akseki* denilmiştir (Enhoş 1974, 15). Ayrıca "Seki" ifadesi ormanlık, kayalık ya da dağ başındaki düzlük anlamına gelmektedir (TDK. 1978, 3568). Dilbilim bakımından ise Akseki kelimesi birleşik bir kelime olup takısız tamlamadır. Ak+seki kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu hali ile Akseki adı, yörenin coğrafi yapısı ile uyumludur. Dönemin kaynakları olan 1475 tarihli icmal ve 1483 tarihli mufassal defterlerde Akseki adında bir yerleşim yeri yoktur. Yani Akseki adıyla bir nahiye merkezi, köy ya da kasaba yerleşmesi, başka bir ifade ile "nefs" bulunmamaktadır. Ancak bölgede kurulan pazarın ismi 1475 tarihli icmal ve 1483 tarihli mufassal defterlerde *Bazâr-ı Akseki* olarak kaydedilmiştir. Yörede kurulan bu Pazar Alâiyye sancakbeyi haslarından olup mukataa usulü ile işletilmekte ve yıllık 1500 akçelik gelire sahiptir (MAD. 16029, 7; TT.d. 990, 2/a). Aynı defterde pazarın nerede kurulduğu hakkında ise bilgi verilmemiştir. Bu pazarın günümüzde Bucakkışla köyü yakınlarında ve vaktiyle *Akseki pazarı* denilen yerde kurulduğu bilinmektedir (Özkaynak, 1954, 37, 41). Bu sebeple söz konusu kazânın Akseki adını alması bölgenin coğrafi yapısından ve burada kurulan pazardan kaynaklanmış olmalıdır.

Akseki, şimdiye kadar yapılan tespitlere göre, ilk defa 1513 tarihli Anadolu vilâyetine ait defterde Alâiyye Livası içerisinde Manavgat ve Alâiyye kazâları ile birlikte "Kazâ-i Nevâhi-i Alâiyye" adıyla kazâ olarak kaydedilmiştir. Akseki kadılığı günlük 15 akçelik olup Mevlana Şaban bu göreve vekâleten tayin edilmiştir (TSMA.d. 929, 7/b). Burada "Kazâ-i Nevâhi-i Alâiyye" ifadesi günümüzdeki Akseki ve çevresinin adlî-idârî açıdan kazâ olarak teşkilatlandırıldığını göstermektedir.

1513 yılında Akseki'nin idari durumu, önceki yıllardaki idari yapı ile karşılaştırıldığında bazı farklılıklarının olduğu görülmektedir. Önceki yıllara ait defterlerde idari birim açısından nahiyeler dikkate alınmış iken 1513 tarihli defterde kazâlar dikkate alınmıştır. Defterde yer alan bilgiye göre Akseki, idari bakımdan Alâiyye sancağının kazâsıdır. Böyle bir değişimin olmasında ise 1511 yılında Teke yöresinde başlayan Şahkulu isyanı ve devamında gelişen olayların etkili olduğu düşünülmektedir. Şahkulu isyanı ve bu isyanın bölgeye etkileri, yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. (Tekindağ 1967, 34-39; 1968, 54-59; Sümer 1976, 36; Armağan 1998, 13; Karaca 1999, 649-652; Karaca 2002/a, 413-415; Karaca 2002/b, 46-51; Emecen 2015, 521-534; Yörük 2019/d, 589-603).

1522 tarihli kanunname mecmuasında da Akseki, Alâiyye livası içerisinde "Kazâ-i Nevâhi-i Alâiyye (Akseki)" adıyla kaydedilmiştir. Söz konusu kanunnameye göre Akseki kadısı günlük 15 akçe gelire sahiptir. Kazânın nahiye taksimatı hakkında ise bilgi verilmemiştir. Sancağın diğer kazâları "Kazâ-i Alâiyye", "Kazâ-i Manavgat", "Kazâ-i Perâkende-i Alâiyye"dir (Kanunnâme 1522, 114/a).

Akseki'nin idari durumu hakkında sonraki tarihlere ait tahrir defterlerinde de bilgiler bulmak mümkündür. 1522 tarihli mufassalda Akseki hem kazâ hem de nahiye olarak kaydedilmiştir (MAD. 575, 2, 178). Bu yıllarda yeni oluşturulan Akseki kazâsına Marulya karyesinin merkezlik yaptığı düşünülmektedir. 1522 tarihli mufassal defterde Gelveş ve çevre köyler, Akseki kazâsının köyleri olarak kaydedilmiştir.

1530 tarihli icmalde daha önceki yapılanmadan farklı olarak Akseki, Alâiyye kazâsına bağlı nahiye kaydedilmiş olup Marulya, Simyan, Efteşe, Şahab-ı Diğer, Papahut, Bucak Doğrul, Murt, Çimi, İvğalu, Ara Şahab, Şahab Susuz, Gödene, Kağras, Gelveş, Bucak, Alavede, Dedere (Didire-Dikmen) ve

Gravganda köyleri Alara Kalesi muhafazasıyla; Yerliye, Görsetli, Birgos, Manaval ve Manayat köyleri ise Alâiyye Kalesi muhafazasıyla görevlendirilmiştir (BOA. 1995, 618-619, 626).

Kanuni Dönemi'nde hazırlanan 1555 tarihli mufassal defterde ve bu defterin icmalinde Akseki idari bakımdan "Kazâ-i Nevâhi-i Alâiyye (Akseki)" adıyla Alâiyye livası kazâları arasında kaydedilmiştir (TT.d. 172, 1/b, 74/b; İD. 363, 5/b, 22/b). Akseki kazâsı sadece bir nahiyeden oluşmaktadır (TT.d. 172, 1/b, 74/b; İD. 363, 3/a, 5/b). Burada dikkat çeken nokta ise Akseki'nin hem nahiyeye hem de kazâ olarak kaydedilmesidir. Burada nahiyeye olarak kaydedilmesinin sebebi sancak düzeyinde tutulan tahrir defterleri timar sistemine göre hazırlandığından bu tür defterlerde genellikle askeri birim olan nahiyenin esas alınmış olmasıdır. Dolayısıyla bu tür defterlerde kazâ birimi, bazen nahiyeye olarak kaydedilebilmektedir.

1555 tarihli deftere Akseki kazâsının merkezi Marulya'da toplamda 130 nefer kaydedilmiştir (TT.d. 172, 74/b-76/a). 1555 yılında Akseki (Kazâ-i Nevâhi-i Alâiyye) kazâsını Marulya, Yerliye, Saru Haliller, Görsetli (Görsele) ve Güner sınıru, Bergos, Manaval, Efteşe, Çaltılı Çukuru, Gevedere, Manayat ve Eskihişar, Mağalus, Aklar, Fersin (Fersün), Papahut ve Güneycik, Murt, Kiliselü, İvgalu, Şahab Susuz, Kağras, Tosus, Simyan (Değirmenlik), Karıkışla (Karı Tuğrul), Gelveş, Bucaklı, Alavede, Dedere, Gravganda, Bucak Doğrul (Yarpuz Doğrul), Sülles, Akşahab, Gödene (Menteşbey), Menariye, Bucak Kışla, Güneykışla ve Hamit köyleri oluşturmaktadır (TT.d. 172, 10/a, 19/a, 74/a- 91/b).

XIX. yüzyıl ortalarına kadar Akseki'nin idari durumunda Osmanlı Dönemi Alanya idari tarihi üzerine yapılan çalışmalardan önemli bir değişikliğin olmadığı anlaşılmaktadır (Yörük 2012, 270-291; Yörük 2019/a, 386-420; Yörük 2019/b, 137-170).

1475 tahririnde Marulya'da 61 nefer, 1483 tahririnde 83 nefer, 1522 tarihli mufassal ve 1530 tarihli icmalde toplamda 62 nefer kaydedilmiştir (MAD. 16029, 16; TT.d. 990, 29/b-30/a; MAD. 575, 178-179; TT.d. 166, 618; BOA 1995, 618). 1555 tarihli deftere Akseki kazâsının merkezi Marulya'da toplamda 130 nefer kaydedilmiştir (MAD. 16029, 16; TT.d. 990, 29/b-30/a; MAD. 575, 178-179; TT.d. 166, 618; TT.d. 172, 74/b-76/a). Görüldüğü üzere Marulya karyesi kazâ merkezi olmasına bağlı olarak nüfusu hızla artmıştır.

Akseki kazâsına bağlı köylerin coğrafi mekân üzerindeki dağılıma bakıldığında kazâ sınırının daha çok dağ doruklarından geçtiği ve akarsu havzaları ile uyumlu olduğu, kazâ sınırlarının belirlenmesinde coğrafi yapının önemli olduğu anlaşılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada tahrir defterlerine ve diğer arşiv belgelerine dayanılarak Akseki'nin Osmanlı idaresine geçmesinden hemen sonra idari yapısına ilişkin durumu tespit edilmiştir. XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl ortasına kadar geçen sürede Akseki yöresinin idari durumunda meydana gelen değişiklikler tahrir defterlerine, sancak ve kazâ listelerine göre ele alınmıştır.

Akseki kazâsında köylerin coğrafi mekân üzerindeki dağılıma bakıldığında sınırlarının belirlenmesinde coğrafi yapının etkili olduğu anlaşılmıştır. Nitekim XV. yüzyılda Gelveş ve Murt nahiyelerinin sipahilerin kolayca toplanabileceği coğrafi bir bütünlük arz eden köylerden oluşmasına imkân sağlayacak nitelikte olduğu görülmüştür.

XVI. yüzyıl başlarından itibaren Akseki kazası adıyla yeni bir idari birim kaynaklarda yer almaya başlamıştır. XVI. yüzyıl başlarında Akseki yöresinde yaşanan idari değişim, ülke genelinde ve Teke yöresi özelinde devletin içeride ve dışarıda karşılaştığı güçlüklerle birlikte değerlendirilmelidir. Ülke sınırlarının genişlemesi, içeride yaşanan taht mücadeleleri, Teke yöresinde bazı Türkmen grupların isyana varan hareketleri ve devletin bu gruplara karşı izlemiş olduğu siyaset, almış olduğu tedbirler idari yapıyı etkilemiş olmalıdır. Tahrir defterlerinde yer alan ifadelerden yola çıkarak idari taksimatta XV. yüzyılda nahiyeye merkezli askeri yapılanmadan XVI. yüzyılda daha sivil karakterli olan kazâ yapılanmasına doğru bir geçişin olduğu gözlenmiştir. Başka bir ifade ile bu yüzyılda Akseki yöresinin idarî, askerî ve coğrafi fonksiyonları itibarıyla daha belirgin bir hiyerarşik yapılanma içine girdiği, nahiyeye biriminin kazâyâ bağlı bir özellik gösterdiği anlaşılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma ile Akseki'nin idari yapısında meydana gelen değişiklikler sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmış ve XV. yüzyıl sonlarından XVI. yüzyıl ortalarına kadar Akseki'nin idarî durumunda meydana gelen değişim açıklığa kavuşmuştur. Bu değişikliklerin yaşanmasında, Osmanlı Devleti genelinde ve bölgede yaşanan siyasi, idari ve ekonomik kaynaklı olaylar ile bölgenin coğrafi yapısının etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi.
Mühimme Defterleri (MD.): MD.1, s.60, h.314, 27 Eylül 1554/29 Şevval 961 tarihli hüküm.
Tapu Tahrir ve İcmal Defterleri (TD.-İD.): TT.d.990 (1483 tarihli?); TT.d.765, TT.d. 166 (1530/h.937) tarihli); TT.d. 100 (1636/h.1046 tarihli).
Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.): MAD.d. 16029 (1475 tarihli); MAD.d. 575 (1522 tarihli).
Topkapı Sarayı Arşivi Defterleri (TSMA.d.): TSMA.d. 929 (1513 tarihli).
Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (TKA): TT.d. 172 (1555 tarihli); İD. 363 (1555 tarihli).
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (AK.): MC.YZ.O-076 (1483 tarihli?).

Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

- BOA (1995). *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*. Haz. Ahmet Özkılınç ve Diğ. Ankara 1995.
Erdoğan, M. A. (2013). *Ala'yye Sancağı - 1475 Tarihli Suret-i Defter-i İcmâl-i Vilâyet-i Ala'yye (Metin ve İnceleme)*. Konya: Öz Hür Ofset.
Gökçe, T. (1994). "Anadolu Vilâyetine Dair 919 (1513) Tarihli Bir Kadı Defteri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 9 (1), 215-259.

Kanunnâmeler

- Kanunnâme-i Sultan Süleyman Han*. (1522 tarihli). Beyazıt Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitaplığı. Nr. 1969.

Tetkik Eserler

- Akdağ, M. (1999). *Türkiye'nin İktisadi ve İctimâi Tarihi (1453-1559)* 2. Ankara: Cem Yayınevi.
Akgül, M. (1989). *16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre Alâyye'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı ile Nüfus ve İdari Taksimatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Armağan, A. L. (1998). "XVI. Yüzyılda Teke Sancağındaki Konar - Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 19 (30), 1-35.
Ayverdi, E. H. (1958). *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskân ve Nüfusu*. Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Yayınları.
Bakırcılar, N. A. & Durgun, H. (2015). "Osmanlı Döneminde Akseki'ye Genel Bir Bakış". Ed. Kemal Demirtaş ve Diğ.. *Ben Aksekiyim (307-323)*, İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları.
Baykara, T. (2002). "Kaza". *DİA* 25 (2002) 119-120.
Bostan, İ. (1989). "Alanya". *DİA* 2 (1989) 339-341.
Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TTK Yayınları.
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2000). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi (BOA Rehberi)*. İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2017). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi (BOA Rehberi)*. İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
Emecen, F. M. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: TTK Yayınları.
Emecen, F. M. (2015). "İhtilalci Bir Mehdilik' Hareketi Mi? Şahkulu Baba Tekeli İsyanı Üzerine Yeni Yaklaşımlar". Ed. Adem Koçal- Zeynep Berktaş. *Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan (521-534)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
Enhoş, M. (1974). *Bütün Yönleriyle Akseki ve Aksekililer*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
Gökbilgin, T. (1956). "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları". *Belleten* 20 (78), 247-294.
Gökbilgin, T. (1962). "XVI. yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi". *Belleten* 26 (102), 293-337.

- Gönüllü, A. R. (2008). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Alanya (1908-1938)*. Ankara: AKDITYK. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Hacıgökmen, M. A. (1993). *XVI. Yüzyıla Ait Alâiyye Sancağı Mufassal Tahrir Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hacıgökmen, M. A. (1996). "XVI. Yüzyılda Alâiyye Sancağı'ndaki Vakıflara Dair Bir Araştırma". *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri* (1996) 437-444.
- Hadimli, H. (2008). *Akseki İlçesi'nin Coğrafyası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İnalçık, H. (1995). "Eyalet". *DİA* 11 (1995) 548-550.
- İnalçık, H. (2012). "Timar". *DİA* 41 (2012) 168-173.
- Karaca, B. (1999). "XVI. Asırda Teke Yöresinden Kıbrıs'a Yapılan Sürgünler". Ed. Güler Eren. *Osmanlı IV* (1999) 649-652.
- Karaca, B. (2002/a). "Safevi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri". Ed. Hasan Celal Güzel ve Diğ. *Türkler IX* (2002) 409-418.
- Karaca, B. (2002/b). *XV ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Isparta: Fakülte Yayınevi.
- Karaca, B. (2009). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası*. Isparta: Fakülte Yayınevi.
- Kıvrım, İ. (2015). "16. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)". *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (OSMED)* 1 (1), 36-62.
- Konyalı, İ. H. (2011). *Alanya (Alâiyye)*. Redaktör: Faruk Nafiz Koçak. Konya: Öz Hür Ofset.
- Öz, M. (2010). "Tahrir". *DİA* 39 (2010) 425-429.
- Özkaynak, K. (1954). *Akseki Kazası*. Ankara: Akgün Matbaası.
- Sümbül, A. (1989). *Akseki Kazası ve Köyleri*. İstanbul: Yaylacılık Matbaası.
- Sümer, F. (1976). *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları - Güven Matbaası.
- Şahin, İ. (2006). "Nahiye". *DİA* 32 (2006) 306-308.
- Tekindağ, Ş. (1967; 1968). "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı". *Belgelerle Türk Tarih Dergisi* 1 (3), 34-39; 1(4), 54-59.
- Türk Dil Kurumu (1978). *Derleme Sözlüğü X*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ustaoglu, Z. (2016). *XVI. Yüzyılda Alâiyye, Hamid ve Teke Sancaklarında Nüfus ve Yerleşme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi 2*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ünal, M. A. (1999). "Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı". Ed. Güler Eren. *Osmanlı 6* (1999) 111-122.
- Yörük, S. (2012). "Osmanlı Döneminde Alâiyye Sancağı'nın İdari Yapısı". Ed. Faruk Nafiz Koçak. *Alanya XII. Tarih Ve Kültür Sempozyumu* (2012) 270-291.
- Yörük, S. (2019/a). "Manavgat Kazasının Yeniden Teşkili". *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 12 (39), 386-420.
- Yörük, S. (2019/b). "Osmanlı İdari Teşkilatında Manavgat (XV. – XVIII. Yüzyıllar)". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (19), 137-170.
- Yörük, S. (2019/c). "XV.-XVII. Yüzyıllarda Alâiyye (Alanya) Sancakbeyleri". Ed. Aydın Efe-Ahmet Gözli. *Tarih Araştırmaları* (43-76). Ankara: Akademisyen Yayınevi.
- Yörük, S. (2019/d). "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Manavgat Sancağı ve Sancakbeyleri". *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi (MJH)* 9 (2), 589-603.
- Yörük, S. (2020). "Tahrir Defterleri Özelinde Osmanlı Sancak İdari Taksimatında Değişim: Alâiyye (Alanya) Sancağı Örneği". *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, (10), 499-531.

AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN SEBİLÜRREŞÂD DERGİSİNDE YAYINLANAN AYET TEFSİRLERİ

*Dr. Öğr. Üyesi Seyfullah EFE**

ÖZET

Akseki ilçesinden yetişmiş meşhur kişilerden birisi de Ahmet Hamdi Akseki'dir. Akseki'ye bağlı Güzelsu/Sülles nahiyesinde 1887 yılında II. Abdülhamit Dönemi'nde doğan, eğitimini Osmanlı Dönemi'nde alan ve tecrübesini Cumhuriyet Dönemi'nde değerlendiren Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Diyanet İşleri Başkanı da olan Akseki, bu görevi yürütürken 1951 yılında vefat etmiştir.

Hayat hikâyesi okunduğunda çok zorlu badirelerden geçtiği anlaşılan bu seçkin âlim memleketinden çıkarak eğitim aşkıyla İzmir'e ve İstanbul'a gitmiş, İslami ilimlerin hemen her alanında eser vermiştir. Bu çalışmada ise kendisinin önce muhabir olarak çalışıp daha sonra yazılarını yayınladığı Sebilürreşâd dergisinde yer alan ayet tefsirleri konu edilecektir.

Akseki Ahmed Hamdi, II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki çalkantıları, Kurtuluş Savaşı'nı ve yeni bir milletin doğuşunu bizzat yaşamışlığın verdiği bir halet-i ruhiye içerisinde Kurân-ı Kerîm'in bazı ayetlerini yorumlamış ve insanları uyarmaya çalışmıştır. Sebilürreşâd Dergisi'nde "Tefsir-i Şerif" başlığıyla çıkan yazılarında Bakara 2/214, Bakara 2/245, Âl-i İmran Suresi 3/142, Nisa 4/71, Nisa 4/58, Enfal 8/46, Tevbe 9/24, Ra'd 13/11 ve Nahl 16/90. ayetleri tefsir etmiştir.

Bu makalede özellikle bu ayetleri neden seçtiği, tefsir ederken nasıl bir yöntem izlediği, kendisine gerek dil gerekse tefsir ve de siyer kaynağı olarak hangi eserleri belirlediği üzerinden okuma yapılacak ve Aksekili'nin yirminci asır tefsirine ne katkılar verdiği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Hamdi Akseki- Sebilürreşâd-Âyet-Tefsir.

AHMAD HAMDİ AKSEKİ'S INTERPRETATION OF VERSES THAT PUBLISHED IN SABEL AL-RASHAAD

ABSTRACT

Ahmad Hamdi Akseki is one of the famous persons born in Akseki Provincial. In 1887, in Güzelsu / Sülles sub-district of Akseki, he was born during the reign of Abdülhamit, and received his education in the Ottoman period and evaluated his experience in the Republican period. Aksekili is also the third President of Religious Affairs of the Republic of Turkey, and died in 1951 while carrying out this duty.

This distinguished scholar, whose life story is understood to have gone through very difficult times, left his hometown and went to Izmir and Istanbul with the love of education, and wrote works in almost every field of Islamic sciences.

In this study, the verse interpretations in Sebilürreşâd Magazine, in which he first worked as a reporter and later published his articles, will be the subject.

Akseki Ahmed Hamdi interpreted some verses of the Qur'an and tried to warn people in a state of mind that he experienced the turbulences of the II. Constitutional Monarchy period, the War of Independence and the birth of a new nation. In his articles published in Sebilürreşâd Magazine with the title of "Tafsir-i Şerif" he interpreted the verses, Bakara 2/214, Bakara 2/245, Surah Al-i Imran 3/142, Nisa 4/71, Nisa 4/58, Anfal 8/46, Surah At-Tawba 9 /24.

In this article, especially why he chose these verses, what method he followed while interpreting, which works he determined as a source of language, tafsir and sirah will be read and what contributions Aksekili made to twentieth century exegesis will be discussed.

Key Words: Ahmad Hamdi Akseki- Sabeel al-Rashaad-Verse-Interpretation.

GİRİŞ

Ahmed Hamdi Akseki

Ahmed Hamdi Akseki 1887 yılında Akseki'nin Sülles (Güzelsu) nahiyesinde doğdu (Aksekili, 1328b). Babası Güzelsu Camisi İmamı Mahmud Efendi'dir. Memleketindeki Mecidiye Medresesi'nde Abdurrahman Efendi'den ders aldı. On dört yaşında İzmir Ödemiş'te Karamanlı Süleyman Efendi

* Ege Üniversitesi Birgivi İslami İlimler Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, seyfullah.efe@ege.edu.tr

Medresesi'ne giderek orada Gerçekli İsmâil Hasib Efendi ile Aksekili Hacı Mustafa Efendi'den eğitim alırken aynı zamanda mühür kazıma işiyle de geçimini temin etti (Alimoğlu, 2004; Bolay, 1989; Ertan, 1988; Tekin, 2017).

1905'te İstanbul'a giderek Bayındırlı Mehmed Şükrü Efendi'nin derslerine devam etti ve 1914'te ondan icâzet aldı. Bu arada o dönemin ünlü dersiâmlarından olan Tokatlı Hacı Şâkir Efendi ile Aksekili Hacı Mustafa Hakkı Efendi'den özel dersler aldı. Ayrıca Mehmed Âkif'ten *Mu'allağât-ı Seb'a / Yedi Askı* (Tülücü, 2005) gibi Arap edebiyatı ile ilgili eserleri okudu. Bir taraftan medrese tahsilini sürdürürken diğer taraftan da Dârülfünun'un Ulûm-i Âliyye-i Dîniyye Şubesi'ne girdi. Dördüncü sınıfa geçtiğinde bu fakültenin lağvedilmesi üzerine Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nin yüksek kısmına nakledildi ve son sınıfı burada okuyarak icâzet aldı. Daha sonra Medresetü'l-Mütehassısîn'in Felsefe, Kelâm ve Hikmet-i İlâhiyye Şubesi'ne girdi. Buradan birincilikle mezun oldu. Ruûs imtihanını kazanarak dersiâm olduğu sırada otuz iki yaşındaydı (Bolay, 1989; Tekin, 2017).

1908'den sonra yazı hayatına başlayan Aksekili'nin bazı makaleleri Beyrut ve Mısır gazetelerinde yayınlandı. Balkan Harbi'nden önce *Sebülürreşâd* Mecmuası'nın (Efe, 2008) Bulgaristan ve Romanya muhabirliğini yapan Akseki, Bulgaristan'ı dolaşarak Kırk Kilise, Filibe, Sofya, Karlova, Tırnova ve Zıstovi'deki müslümanları irşad etti ve intibalarını *Bulgaristan Mektupları* adı altında bu mecmuada 1912 yılının Ağustos-Ekim ayları arasında on iki farklı sayıda neşretti (Yazıcı, 1995). Medresetü'l-Mütehassısîn'in son sınıfında iken Heybeliada'daki Mekteb-i Bahriyye-i Şâhâne'ye din dersleri, din felsefesi ve ahlâk dersleri hocası olarak tayin edildi. Aralık 1916 Kasım 1918 tarihleri arasında muhtelif zamanlarda Aksaray Pertevniyal Vâlide Sultan, Dolmabahçe, Üsküdar Mihrimah Sultan ve Hırka-i Sa'âdet Camileri kürsü şeyhliklerinde bulundu. Ağustos 1919'da Medresetü'l-İrşâd'ın Vâizîn Şubesi tarih felsefesi müderrisliğine, Şubat 1921'de İbtidâ-i Dâhil Medresesi ilm-i nefis müderrisliğine tayin edildi ve aynı yıl eylül ayında bu görevi içtimaiyat müderrisliğine çevrildi (Alimoğlu, 2004; Bolay, 1989).

Millî Mücadele için Anadolu'ya geçen Ahmet Hamdi yazı, vaaz ve konferanslarıyla Anadolu harekâtını desteklemiştir (Alimoğlu, 2004; Bolay, 1989). Ocak 1922 - Kasım 1923 tarihleri arasında Ankara Lisesi ulûm-i dîniyye muallimliği yaptı. Bu görevi yürütürken Umûr-ı Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti Tedrisat Umum Müdürlüğü'ne tayin edildi (Mart 1922). Bu sırada medreselerin müfredat programlarını ıslah etmiş, hazırladığı rapor ve lâyhalar ile Dârülhilâfe medreselerinin sayısı on üçten otuz sekize çıkarılmıştır. Şer'iyeye Vekâleti'nin ilgası üzerine Dârülfünun İlâhiyat Fakültesi hadis ve hadis tarihi müderrisliğine getirildiyse de (Nisan 1924), aynı tarihte Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'nin isteği üzerine, Diyanet İşleri Reisliği Hey'et-i Müşâvere âzalığına tayin edildi. Bu görevi sırasında Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsiri ile *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*'nin yayıma hazırlanmasında büyük hizmet gördü. 1920 yılında kurulan Tarikat-ı Salâhiyye Cemiyeti'nin üyesi olduğu ve bu cemiyetin faaliyetlerine katıldığı ithamıyla 1925'te Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde yargılandı. Cemiyetle ilgisi bulunan on bir kişinin idama, birçoğunun da ağır hapse mahkûm edildiği mahkemede suçsuz bulunarak beraat etti. 1939'da Diyanet İşleri Reis muavinliğine ve M. Şerefettin Yalçkaya'nın ölümü üzerine 1947'de Diyanet İşleri reisliğine getirildi. Bu vazifede iken 9 Ocak 1951 tarihinde Ankara'da vefat etti ve Cebeci Asrî Mezarlığı'na defnedildi (Alimoğlu, 2004; Bolay, 1989).

Arapça, Farsça ve İngilizce bilen Ahmet Hamdi Akseki saltanat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemlerinin her üçünü de görüp yaşayan bulunduğu toplumun sosyal ve kültürel değişimlerini eser ve makalelerinde işlemiş yerinde tesbitlerde bulunmuştur. Çeşitli dergilerde 154 makale yazan Aksekili pek çok kitap da telif etmiştir (Bolay, 1989; Ertan, 1988; Tekin, 2017).

Sebülürreşâd Dergisi

II. Meşrutiyet Dönemi, birçok alanda serbestiyetin olduğu ve fikrini ifade etmek isteyen grupların, şahısların dergiler yoluyla görüşlerini beyan ettikleri bir zaman dilimidir. Bu dergilerde görüşü, meşrebi ne olursa olsun devletin ve milletin kurtuluşu için çare arayan mütefekkirler makale yazmışlardır (Efe, 2008).

Sebülürreşâd, II. Meşrutiyet'in ilanından (23-24 Temmuz 1908) yaklaşık bir ay sonra (27 Ağustos 1908) Sıratı müstakim adıyla yayım hayatına başlamıştır. İlk kurucuları Ebül'ulâ Zeynelâbidin (Ebül'ulâ Mardin) ve H. Eşref Edip'tir (Efe, 2009; Öztürk, 2016).

Dergi, yedi cilt tutan ilk 182 sayıdan sonra 24 Şubat 1327'de (8 Mart 1912) çıkan 183. sayıdan itibaren formatını büyük oranda koruyarak Sebilürreşâd adıyla yayımını sürdürmüştür. İsim değişikliğiyle ilgili 182. sayıda yer alan notta, "Aynı mesleği daha etraflı bir surette takip etmek üzere Sebilürreşâd unvanı altında intişar edecektir" açıklaması yapılmış ve başlığın "İttebiünü ehdiküm sebîlürreşâd" (Mü'min 40/38) ayetinden ilhamla seçildiği belirtilmiştir (Efe, 2009; Öztürk, 2016).

Sebilürreşâd Dergisi'nde Tefsir Yazıları

Tefsir yazıları, Sebilürreşâd'ın vazgeçilmezleri arasında olup hemen her sayıda ve ilk sayfada kendine yer bulmuş teliflerdir. Genelde "Tefsîr-i Şerîf" başlığı altında verilir. Mehmed Akif, ilk sayıdaki tefsir yazısında derginin "Tefsîr-i Şerîf" başlığında takip edilecek yöntemi ve ilkeleri beyan eder bir yazı kaleme almış ve şunları söylemiştir:

Kütüphanelerimizde, Arabî, Türkî hatta sâir lisanlarda yazılmış âsâr-ı nefîse-i tefsîriyye matbû, gayr-ı matbû olarak kesretle bulunduğundan artık doğrudan doğruya bunları nakledivermekte bir fâide-i cedîde göremiyoruz. Bunları herkes istediği yerde okuyup müstefîd olabilir. Binâenaleyh mecmuamıza geçirilecek âsâr-ı tefsîriyyede alâ kadri 'l-îmkân nikât-ı âtiyeden birine riâyet etmeyi, gerek yeni yeni bir takım fâideler te'mini, gerek mecmuanın meslek-i mahsûsu nokta-i nazarından ehemmiyetli buluyoruz. Ulûm ve fînûna, tarihe, hayat-ı içtimaiyye ve maişetimize temas eden bazı ayât-ı celîle mevzu bahs edilerek dirâyeten ve rivâyeten mütâlâa edilecek vesâir lisanlarca bu yolda yazılan âsâr-ı tefsîriyyenin mühim görülen ve nikât-ı ma'rûzaya tevafuk eden yerleri tercüme olunacaktır.

Î'râb ve binâdan, tahlilât-ı nahviyyede bahsetmek için mecmuamızın hacmi müsâid bulunmadığından yazılacak makalelerde mümkün mertebe ulûm-i Arabiyyenin nazariyyâtından sarf-ı nazar ile netâyic-i amelîyye üzerinde i'mâl-i fikir edilecektir. Hangi vesâit-i ilmiyye ile olursa olsun ibtidâ nazm-ı celîlden anlaşılın meânî-i münife yazılarak ibare ve işaretinin delâlet ve iktizasının irşâdât-ı belîğânesine istinade zaman ve zeminin îcâbâtına göre ahvâl-i umumiyye-i İslamiyye hakkında fikir ve mütâlâalar yürütülecektir... (Çolak, 2015; Mehmed Akif, 1327; Mertoğlu, 2001).

Yukarıda bahsedilen hususlar, Mehmed Akif ve arkadaşlarının büyük ölçüde etkilendiği Cemaleddin Afgânî, Muhammed Abduh ve Reşid Rızâ gibi ilim adamları tarafından ortaya konulan "İctimâî Tefsir" anlayışıyla birebir örtüşmektedir. Nitekim onlar da bunun farkına vararak eski tefsirleri tekrar etmede bir faydanın olmadığını, i'rab, nahiv, sarf gibi Arap dilini bilmeye yönelik hususların tefsirde kurulum ve durgunluk yarattığını belirtmişlerdi. Bu hususlar, tefsiri gayesinden uzaklaştırmıştı. İctimâî tefsir metodunu benimseyen âlimler, Kur'ân'ın hidayet yönünü benimseyerek asrın toplumsal sorunlarının onun ayetleri ışığında çözümlenmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır (Zehebi, 1976). Mesela Muhammed Abduh, "Hedeflediğimiz tefsir, insanlığı dünya ve ahiret mutluluğuna götüren bir din kitabı olması bakımından Kur'ân'ı anlamaktır" diyerek insanlığın sorunlarına cevabın Kur'ân'dan aranması gerektiğini beyan etmiştir (Abduh, Muhammed; Reşid Rıza, v.d.). İşte bu cümleler, yukarıda Mehmed Akif'in *Tefsir-i Şerîf* bölümüne başlarken yazmış olduğu ilkelere ışık tutmuştur.

Ahmed Hamdi Akseki'nin Ayetleri Yorumlaması

Tefsir bir bütün halinde uygulanan bir amelîyedir. Söz konusu ayet olunca sırf anlam vermekle yetinilmeyip üzerine Kur'ân ilimlerinden uygun olan hangi disiplin varsa ondan yardım almak ve bunu yaparken de önceki tefsir birikiminden yararlanmak olmazsa olmazdır. Aksekili Ahmed Hamdi, "Tefsir-i Şerîf" başlığıyla çıkan yazılarında Bakara 2/214, Bakara 2/245, Âl-i İmran Suresi 3/142, Nisa 4/71, Nisa 4/58, Enfal 8/46, Tevbe 9/24, Ra'd 13/11 ve Nahl 16/90. ayetleri tefsir etmiştir.

Bu ayetleri tefsirinde tefsir ilminin öncülerinden Râgıb el-İsfehânî (ö. hicri V. Asır ?) Zemahşerî (ö. 538/1144), Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), ve Muhammed Abduh (ö. 1905) gibi kaynaklardan beslendiğini açıkça belirtmektedir. Mesela Bakara Suresi 245. Âyet tefsirinde ikrâz/borç verme konusunda söz ederken "İmam Fahreddin Râzî hazretleri "ikrâz"dan murad bilhassa muharebe ve mücahede için verilen para olduğunu tasrih ettiği gibi Ömer b. Hattâb'dan menkul olan bir tefsirde allâme Zemahşerî'nin beyanına göre de "karz-ı hasen" dini, vatanı müdafaa ve muhafaza için verilen para olduğu tasrih edilmiyor mu?" (Aksekili, 1331) her iki müfessirin adını anmıştır. Yine aynı şekilde kıyamet vakti anlamına "sâat" kelimesini açıkladığı yerde Râgıb el-İsfehânî'nin adını zikrederek şu alıntıda bulunmuştur: "Esasen Râgıb İsfehânî, Müfredât'ta "sâat"i üçe taksîm ediyor. Sâat-i Kübrâ, Sâat-i Vustâ ve Sâat-i Suğrâ..." (Aksekili, 1338b).

Akseki ayetlerde geçen bazı Arapça gramerine ait kelimeleri de açıklama yoluna giderken burada da ünlü dil âlimi Zeccâc'dan (ö. 311/923) alıntı yapmaktadır. Nitekim "em/â" Zeccâc'ın kâil

olduğu Muhammed Abduh'un da izahı veçhile istifham-ı mücerred içindir. Binaenaleyh idrâba hamletmek pek de doğru değildir. Şu halde ayetin mâkablinde bir mahzuf gözetmek lazımdır. "lemmâ/لَمَّا" isbât mukabilinde te'kid-i nefîy içindir. Maahaza daha bir çok tevcihatta bulunurlarsa da en muvafık olanı budur" (Aksekili, 1328b). Buradaki ifadeler aynı zamanda Aksekili'nin az da olsa vermiş olduğu gramer açıklamalarına da örnek sayılabilir. Nitekim hem edatları ismen verip fonksiyonlarını belirtmiş hem de bu konudaki görüşlerin arasında kendi tercihini ortaya koymuştur.

Türkçe konuşan bir topluluğa tefsir anlatırken ve bilgiyi aktarırken bazı Arapça kelimeleri açıklama zorunluluğu doğmuştur. Bu ihtiyacı gören yazar, çeşitli ayetlerde geçen kelimeleri şerh etmiştir. Örneğin Bakara Suresi 214. ayetinde şu ifadeleri kullanmaktadır: "'Be'sâ'/بئسَاء", *nefs ve beden hariç olarak insana isabet eden felakettir. Malı gasb edilmek, memleketinden çıkarılmak, hayatı taht-ı tehlide alınmak, menâfi-i müslimîne mümânaat eylemek gibi.* "Darrâ'/ضَرَاء", *insanın bedenine isabet eden şeydir. Emraza mübtelâ olmak, mecruh ve maktul düşmek gibi.* "Zilzâl'/زَلْزَال"fi'l-asl hareket demektir. Maahaza burada uğradığı müthiş felaketlerden hayf ve hirasa düşerek yürümekte ve söylemekte son derece muzdarip olarak ayağı ve lisanı hemen kayıp yıkılmak derecesine geldiği gibi yine kendisini toplar gibi olmak, büyük bir tehlikede bulunmaktır"(Aksekili, 1328b).

Kelime açıklamasına bir diğer örnek ise Enfal 8/46 ayetidir. Bu ayette geçen "tenâzu", "feşel" ve "rih" kelimelerini açıklarken şu ifadelere yer vermiştir: "Ayete-i kerimede nehyolunduğumuz "tenâzu" birbiriyle uğraşmak, ihtilaflar içinde çalkanmak manasınadır. "Feşel" de korkaklık ve zaıflıktır. "Rih", kuvvet, devlet azamet manalarındadır..."(Aksekili, 1338a).

Tefsir ilminin dayandığı esaslardan biri ve Kur'an ilimlerinin önemlilerinden olan sebab-i nüzul ilmine ait rivayetlerdir. Bu rivayetler, ayetin indiği ortamı resmetmek ve zihinlerde algılanmasını kolaylaştırmak amacıyla istihdam edilmektedir. Böylece ayetin hangi olay ya da kişi hakkında ve Mekke, Medine ya da başka hangi ortamda indiğini kavramış oluruz. Zira ayetin iniş sebebini bilmek, onu anlamakta çok etkilidir (el-Vâhidî, 1411). Ahmed Hamdi Bey, bu ilmin önemini bildiği için yazılarında bu konuya önem vermiş ve ayetlerin tefsirinde bu ilimden ve rivayetlerinden müstağni kalamamıştır. Örnek vermek gerekirse, Bakara Suresi 214. ayetini tefsir ederken şu ifadelerle yer vermektedir: "Ayete-i kerime, sure-i Bakara'ya mensubdur. Sebeb-i nüzulünde ihtilaflar ediliyor: Bazıları Uhud Muharebesi'nde diğerleri Hendek Muharebesi'nde bir kısmı da Mekke-i Mükerrreme'den Medine-i Münevvere'ye hicret edildiği zaman nazil oldu diyorlar."

Bir diğer sebab-i nüzul rivayeti verilen ayet ise Al-i İmrân 142. ayetidir. Bu ayette Aksekili şu ifadeleri serdetmektedir: "Ayete-i kerime Al-i İmrân Suresine mensubdur. Sebeb-i nüzulünü de şu suretle beyan ediyorlar: Hz. Peygamber, Bedir Muharebesinde tam manasıyla muzaffer olarak avdet ettikten sonra Cenab-ı Hakk şühedâyı Bedr'in nail olduğu sevabı haber verince herkes "Ah! Bir muharebe daha olsa da şöyle yapsak böyle etsek..." diye gurur gösterip muharebe meydanlarında kanlarının son damlasına kadar çarpışacakları ahdinde bulunurlar. Bilahare Uhud Gazvesi ilan edilince Cenab-ı Peygamber bütün ashab-ı kirâmı cem ederek müşavere eder. Kendisi Medine'den dışarı çıkmayarak düşmana karşı tedâfüü bir vaziyet alınması taraftarı olduğunu söyler. Sahabenin büyüklerinden bir çokları, bu fikri musîb görürler. Maahâzâ bir çok sahabe, gençler, şühedâyı Bedir'de bulunmayanlar her halde tecâvüzî bir vaziyet alınmasını, Uhud'a kadar gidilmesini ısrar ederler. Zaten şimdiye kadar "Áhh bir muharebe ...!" diyenler daha ziyade galeyana gelerek bağıryorlardı. Bunun üzerine hârice çıkıldı. Uhud denilen mevkiye muharebe-i meşhûre vuku buldu. Neticede elli kadar tîrendâzın serdâr-ı a'zam efendimizin evâmîr-i celîlesine muhalefet etmeleri buldukları mevkiye sabır ve sebat göstermeyip emvâl-i ganâime koşarak orduyu islamın inhizamına sebebiyyet vermeleriyle islamlar mağlub oldular. En meşhur pehlivanlardan Hz. Hamza bu muharebede mertebe-i şadeti ihraz ettikleri gibi sevgili peygamberimizin sinn-i şerîfleri de şehid olmuşmübarek ra's-i şerîfleri yarılmıştı..." (Aksekili, 1328a).

Bu tür rivayetleri veren Aksekili, ayetlerin sadece bu olay ya da kişilerle sınırlı kalmaması gerektiğine inanır. Bu meyanda "İtibâr, sebeb-in hususiliğine değil; lafzın umumiliğinedir" bir fıkıh usulü kaidesini de işleterek ayetleri günümüze uyarlamayı başarır. Böylece o, Kur'an'ın sadece miladi altıncı asra bir hitap olmadığını ve her zaman ve mekana ulaşan bir kitab olduğuna vurgu yapar. Nitekim Aksekili, Al-i İmrân 142. ayette nüzul sebebini verdikten sonra şu ifadeleri kullanır: "Bu nass-ı ilahi, uhud Muharebesi'nde hazır olanlar hakkında nazil olmuşsa da hükmü umumidir. Binaenaleyh muharebeden evvel "ya ölüm ya zafer" diye ölüm, şehadet temenni edip de bilfiil harb ilan edildikten sonra fikirlerine zaaf ve futur arız olarak muharebeye gitmek istemeyenler arzu ettikleri şehadetten firar ile orduyu islamın inhizamına sebebiyyet verenler hakkında dehşetli bir tehdid-i ilahi, gayet müthiş bir

tevbih-i sübhanidir. Bununla beraber saadet-i dareynin öyle zannedildiği gibi kolayca tahsil edilemeyeceğini de sarıh bir lisan ile anlatıyor.” (Aksekili, 1328a). Aynı şekilde Bakara Suresi 214. ayette sebep-i nüzulü verdikten sonra önemli olan ayetten çıkarılacak mesaj olduğunu şu ifadelerle açıkça belirtir: “Ayet-i kerime, sure-i Bakara'ya mensubdur. Sebeb-i nüzulünde ihtilaf ediliyor: Bazıları Uhud Muharebesi'nde diğerleri Hendek Muharebesi'nde bir kısmı da Mekke-i Mükerrerme'den Medine-i Münevvere'ye hicret edildiği zaman nazil oldu diyorlar. Maahaza hangi vakada nazil olduğunu tedkik etmeye hacet yoktur. Bizim bu nass-ı ilâhiden anlayacağımız bir hakikat varsa o da bunun “bol bol Müslümanlık davasında bulunmakla hemen nâil-i mükafat oluruz” itikadında bulunanlara karşı bir itâb-ı ilâhi olduğunu bununla beraber a'dâ-i din ve vatanla çarpışmakta olan Müslümanları a'dâya karşı son nefese kadar mukâvemet etmeleri lüzumunu takrir etmesidir” (Aksekili, 1328b).

Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirinde izlenen en önemli metotlardan biri, ayeti başka bir ayetle açıklamaktır. Böylece Kur'ân'ın bir yerinde kapalı olan yer başka yerinde açıklanmış; bir yerinde umumi olan hüküm başka yerde tahsis edilmiş olur. İbn Teymiyye, bu metodu “tefsir metotlarının en güzeli” diye adlandırır (İbn Teymiyye, 1980). Aksekili de diğer müfessirlerin gittiği bu güzel yolu kullanmıştır. Mesela “Kimdir o âdem ki, seve seve Allah'a ödünç versin de Allah da ona kat kat fazlasını versin? Allah hem kısar hem de bol bol bağışlar. Zaten döneceğiniz yer de ancak O'dur.” mealindeki Bakara Suresi 245. ayetinin tefsirinde hiçbir fedakarlıkta bulunmadan bir yerlere geleceğini düşünen, mükafat kazanacağını dahası cenneti kazanacağını uman topluluklara uyarı olması açısından bu anlamda diğer ayetlerle konuyu pekiştiren Aksekili, şu cümlelerle bu başlığı örneklendirmiştir:

“Hülâsa, Cenab-ı Hak tercüme ve tefsiri sadedinde bulunduğumuz ayeti kerime ile dini, vatanı kurtarmak paraya mütevakkıf olduğunu ve bu uğurda verilen ianelerin sırf kendisine -hem de ödünç-verildiğini pek vazih gayet müessir bir surette beyan ediyor. Bu bizim için ne kadar bahtiyarlıktır. Eğer vahdaniyyet-i ilahiyeye itikadımız varsa Kur'ân'ın Allah kelamı olduğuna inanıyorsak rıza-yı bârîyi tahsil etmek istiyorsak dinimizi, vatanımızı kurtarmak için herşeyimizi feda etmeliyiz. Eğer böyle yapmazsak hem dünyada hem ahirette rezil ve rüsvay olacağımızda katıyyen şüphe etmemeliyiz. “Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe siz birre eremezsiniz...” (Al-i İmrân 3/92), “İşte siz şunlarsınız: Allah yolunda infak etmeğe (iktiza eden masrafı vermeğe) da'vet olunuyorsunuz da yine içinizden kimisi kaskanıyor, halbuki kim kaskanırsa kendine kaskanmış olur, Allah ganî, fakara sizsiniz (ihtiyac sizin) ve eğer tersine giderseniz başka bir kavmu tutar yerinize getirir sonra onlar sizin gibi olmazlar” (Muhammed 47/38). Aksekili burada iyiliğin ve infakın, Allah yolunda harcamanın çok önemli olduğunu ve bu yolda cimriliğin kabul edilemeyeceğini diğer ayetlerle desteklemiştir (Aksekili, 1331).

Bu konuya verilecek bir diğer örnek ise “Zannediyor musunuz ki, muharebede sabır ve sebat göstermedikçe Allah uğrunda düşmanla merdane çarpışmadıkça cennete gireceksiniz? Halbuki siz mülaki olmazdan evvel her halde ölüm, şehadet istiyordunuz. Şimdi ise istemiş olduğunuz şeyi yakinen görüyorsunuz da onu hayretle karşılıyor ona yakın varmak istemiyorsunuz?...” mealindeki Al-i İmrân Suresi 3/142. ayetidir. Ahmed Hamdi Bey, bu ayetin tefsirinde şu ifadelerle görüşünü destekleyecek diğer ayetleri serdetmiştir:

“Binaenaleyh hakikaten mümin olabilmek için tam manasıyla mücahede etmek lazımdır. “İman edenler ancak, Allah'a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.” (Hucurat 49/15)

İş görmek isteyenler “kavvâl” olmaktan ziyade “faâl” ciddi olmak lazımdır. Eğer insan takib ettiği gayeye vusul için tam manasıyla mücâhede eder, her türlü mihen ve meşakkate tahammül gösterirse maksadına vasıl olacağına katıyyen şüphe edilmemelidir. Çünkü kanun-u ilahi bu yolda câri olmuştur. Her kim mücahede eder, sabır sebat gösterirse neticede muzafferiyet onundur.

“Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileticeğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.” (Ankebut 29/69), “Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir” (Bakara 2/153), “Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir.” (Zümer 39/10)”

Sabır sebat göstermeden sonuca ulaşamayacağını, hem söz hem de fiille gayret göstermek gerektiğini vurgulayan bu ayetler birbirini destekler niteliktedir. Aksekili, kolay yoldan zafere erişilemeyeceğini bu ayetler yoluyla açıklamış, ayeti yine ayetle tefsir etmiştir (Aksekili, 1328a).

Ayeti, ayetle tefsir metodundan sonra ikinci yol, ayetin sünnetle ya da hadisle tefsiridir. Ayetlerle ilgili tam bir açıklığın olmadığı yerde ilk müfessir, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk muhatabı, onu insanlara tebliğ eden ve onu açıklayıp hayatında uygulayan Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri

müfessirlerin müracaat kaynağıdır. Sünnet/hadisler, kimi zaman ayetleri açıklamış, kimi zaman ayetleri tahsis etmiş kimi zaman da ayetlerde olmayan yeni hükümler inşa etmiştir. Dolayısıyla bu denli önemli bir kaynaktan yazarımızın da uzak kalması, bundan yararlanmamış olması düşünülemezdi. Yazar, kullandığı hadisler itibarıyla genelde kütüb-i sitte denilen sahih hadis kaynaklarından yararlanmıştır. Kimi zaman lafzen kimi zaman da manevi rivayet metoduyla ayetleri açıklamak için hadislerden istifade eden Aksekili'nin bu metodunu Al-i İmran Suresi 142. ayetinin tefsirinde sabır ve cihadın fazileti ile ilgili hadislerde görmekteyiz. Nitekim milletini cihada teşvik etme, başlarına gelen musibetlerden kurtulmak için sabır gösterme konusunda “*Amellerin en üstünü cihaddır*” (Ahmed b. Hanbel, 2001), “*Sabır, kuruluşun anahtarıdır*”¹, “*Sabreden kazanır*”² gibi hadisleri kullanmıştır.

Ahmed Hamdi Bey, Nisa Suresi 58. ayetinin tefsirinde hadislerden istifade etmiştir. “*Allah, size emanetleri ehline vermenizi emrediyor...*” ayetinde emanetin kelime anlamını verdikten sonra emanet çeşitlerini anlatan yazar, güvenilir olmakla alakalı hadisleri kullanmıştır. Mesela “Bir kişi bir söz söylediğinde iki yana bakırsa o söz emanettir” (et-Taberânî, y.y.), “Emanet zayı olunca kıyameti intizar ediniz” (Ahmed b. Hanbel, 2001) hadislerini emanetle, emin ve güvenilir olmakla ilgili olarak kullanan Aksekili emanete hıyanet ile alakalı olarak da şu hadisleri kullanmıştır: “Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde yerine getirmey ve kendisine güvenildiğinde ihanet eder” (Buhârî, 1422), “Üç şey vardır ki kişi namaz kılip oruç tutsa da hacca veya umreye gidip ben Müslümanım dese de münafıktır...” (Nesaî, 1986).

SONUÇ

Akseki'de dünyaya gelip eğitimini köyünde, Birgi'de ve İstanbul'da gören Ahmed Hamdi Akseki, Saltanat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemlerini yaşayıp görmüş bir aydındır. Almış olduğu eğitimle önce Bulgaristan coğrafyasında Sebilürreşâd dergisi muhabirliği yapan Aksekili, sonrasında Kurtuluş Savaşı için cephelelerde, camilerde, kışlalarda halkı ve askerleri cihada teşvik etmek, onlara sabır ve gayret aşılacak için vaaz ve irşad faaliyetine girişti. Rıfat Börekçi'nin teşvikiyle Diyanet İşleri Başkanlığında göreve başlayan Ahmed Hamdi Bey nihayet bu kurumda başkan olarak gözlerini hayata yummuştur.

Uzun soluklu bir dergi olan Sebilürreşâd dergisi çeşitli konularda yer verdiği yazılarla ülkede gündem oluşturmuş ve gündemi yakından takip etmiştir. Çok geniş bir yazar kadrosuna sahip olan dergide “Tefsir-i Şerif” yazıları Mehmed Akif ile başlamış ve Mehmed Fahreddin ve diğerleriyle devam etmiştir. Aksekili de bu köşede yazarlardan birisidir. Tefsir-i Şerif başlığıyla 11 ayetin tefsirini işlemiştir.

Tefsirinde “İctimâî tefsir” anlayışını takip eden Aksekili ayetlere sade bir anlam verdikten sonra sebebi-nüzul rivayeti verir. Sonrasında kelime açıklaması ile devam eden yazar, diğer ayet ve hadisleri de kullanarak bir çerçeve oluşturur. En sonunda da ayetin günümüze neler söylediğini bizlere not düşer. Ayetin sadece indiği döneme hitab etmediğini; ondan çıkarılacak ilkelerin günümüze de uyarlanarak sıkıntılara çare bulunabileceğini dile getiren Ahmed Hamdi Bey, vatan millet derdine düşmüş ve ayetlerle bu derdini destekleme yolunu tutmuştur.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed; Reşîd Rıza, M. (y.y.). *Tefsîru'l-Menâr*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife.
- Akseki, A. H. (1328a). Tefsir-i Şerif Sure Al-i İmran,142. *Sebilürreşâd*, 2-9(37-219), 197-198.
- Akseki, A. H. (1328b). Tefsir-i Sure-i Bakara, 214. *Sebilürreşâd*, II-IX(38-220), 214-215.
- Akseki, A. H. (1331). Tefsir-i Sûre-i Bakara 245. *Sebilürreşâd*, XIV(346), 60-62.
- Akseki, A. H. (1338a). Tefsir-i Şerif Sure-i Enfal 46. *Sebilürreşâd*, 20(510), 182-183.
- Akseki, A. H. (1338b). Tefsir-i Sure-i Nisa, 58. *Sebilürreşâd*, 20(511), 194-197.
- Alimoğlu, E. (2004). *Ahmet Hamdi Akseki* (Hüseyn Arslan - Mehmet Erdoğan, Ed.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- el-Beyhaki, E. B. A. b. el-H. b. A. (2003). *Şuabü'l-ıman*. Bombay: Dârü's-Selefiyye.

¹ Bu lafızlarla bir hadis kaynaklarda geçmemektedir. Ancak Aksekili'nin, bu anlamı çağrıştıran “Kurtuluşu beklemek ibadettir” (Tirmizî, 1975) ve “Sabır her hayrın anahtarıdır” (Beyhaki, 2003) gibi hadislerden mülhem olarak bunu yazdığını söyleyebiliriz.

² Bu söz, hadis gibi anlaşılrsa da Eksem b. Sayfi (ö. 612 veya 630) adında bir kişi tarafından söylenmiş bir meseldir. (el-Mâverdi, 1986).

- Bolay, S. H. (1989). Ahmed Hamdi Akseki. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (s. II/293-295). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- el-Buhârî, E. A. M. b. İ. b. İ. (1422). *Sahîh-i Buhârî*. Dımaşk: Daru Tavkı'n-Necât.
- Çolak, İ. (2015). Sebilürreşad ve Safahat'taki Ayetler Üzerinden Mehmet Akif'in Zihin Haritasını Okumak. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (34), 143–152.
- Efe, A. (2008). Uzun Soluklu İslamcı Bir Dergi: Sebilürreşâd. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 8(2), 157–180.
- Efe, A. (2009). Sebilürreşâd. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 251–253).
- Ertan, V. (1988). *Ahmet Hamdi Akseki*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İbn Teymiyye, E.-A. T. A. b. A. (1980). *Mukaddime fi usuli't-tefsir*. Beyrut: Daru Mektebeti'l-Hayat.
- el-Mâverdî, E.-H. A. b. M. (1986). *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Din*. Daru Mektebeti'l-Hayat.
- Mehmed Akif. (1327). Tefsîr-i Şerîf. *Sebilürreşâd, I–VIII*(1–183), 5–6.
- Mertoğlu, S. (2001). *Osmanlı'da II. Meşrutiyet Sonrası Tefsir Anlayışı (Sıratı Müstakim/Sebilürreşad Örneği)*. Marmara.
- en-Nesâî, E. A. A. b. A. b. Ş. (1986). *Sünenü'n-Nesâî*. Halep: Mektebu'l-Matbu'âtî'l-İslâmiyye.
- Öztürk, M. (2016). Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu. *Sebilürreşad Mecmuası'nın Çanakkale Savaşları Münasebetiyle İzlediği Yayım Politikası: Tefsir Yazıları*, 379–412. Elazığ.
- es-Suyutî, C. A. b. E. B. (2005). *Cem'u'l-Cevâmi'* (2. baskı; Muhtar el-Hâic vd., Ed.). Kahire: Ezherü'sh-Şerîf.
- eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, E. A. A. b. M. (2001). *Müsned*. Müessesetü'r-Risale.
- et-Taberânî, S. b. A. (y.y.). *el-Mucemu'l-Evsat* (T. A. b. Muhammed, Ed.). Kahire: Daru'l-Harameyn.
- Tekin, M. (2017). Akseki ve Biyografisi. *Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu*, 35–51.
- et-Tirmizî, E. İ. M. b. İ. b. S. (1975). *Sünenü't-Tirmizi*. Mısır: Mustafa el-Babî el-Halebî.
- Tülücü, S. (2005). MUALLAKÂT. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (ss. 310–312). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. Tarihinde adresinden erişildi <https://islamansiklopedisi.org.tr/muallakat>
- el-Vâhidî, E.-H. A. b. A. (1411). *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân* (K. B. Zağlul, Ed.). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Yazıcı, N. (1995). Ahmet hamdi Akseki'nin Bulgaristan Muhabirliği. *Diyanet İlmi Dergi*, 31(1), 45–62.
- Zehebi, M. es-S. H. (1976). *et-Tefsir ve'l-müfessirun*. Mısır.

KÜLTÜR ve BİLİM TARİHİNDE DUAYEN BİR AKSEKİLİ: PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL

*Zeynep EKİNCİ**

ÖZET

Halk Bilimi ve Türkçenin farklı alanlarında yaptığı önemli çalışmalarla alanında önemli bir yere sahip olan Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, 24 Haziran 1942 tarihinde Antalya'nın Akseki ilçesinde dünyaya gelmiştir. Türk kültür coğrafyasının üretken ve özgün bilim insanlarından Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, ulusal ve uluslararası alanda yaptığı çalışmalarının yanında Türk Dünyasının hemen her yerinden yetiştirdiği 100'ü aşkın bilim insanıyla da Türkçenin ve Türk kültürünün gelişimine çok değerli katkılar sunmuştur. Akseki'nin yetiştirdiği bilim insanı, edebiyatçı ve mütefekkir Prof. Dr. Abdurrahman Güzel üstlendiği üst düzey bürokratik görevleri vesilesiyle millî temeller üzerine inşa edilen bilimsel çalışmaların gelişimine imkân sağlamıştır. Bu çalışmada Prof. Dr. Güzel'in ilmi şahsiyeti ve edebî kişiliği ile birlikte kaleme almış olduğu eserlerine yer verilecektir. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Halk Edebiyatı, Abdurrahman Güzel, Akseki.

PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL: A DOYEN SCIENTIST FROM AKSEKİ IN THE HISTORY OF CULTURE AND SCIENCE

ABSTRACT

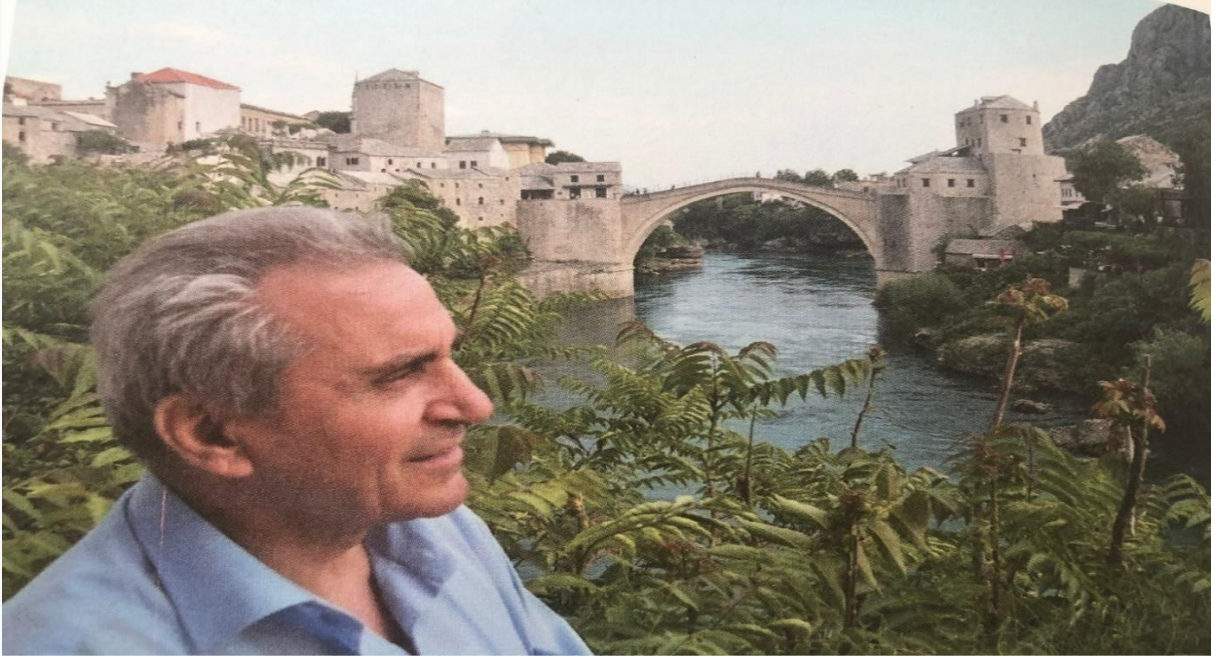
Having an important place in his field with his important studies in different fields of Folklore and Turkish, Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL was born on June 24, 1942 in AKSEKİ district of Antalya. Being one of the productive and original scientists of Turkish cultural geography, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, besides his national and international studies, made valuable contributions to the development of Turkish and Turkish culture with more than 100 scientists he trained from almost every part of the Turkic World. The scientist, writer and thinker from Akseki, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, through his high-level bureaucratic duties, enabled the development of scientific studies built on national foundations. In this study, the works written by Prof. Dr. Güzel will be included together with his scientific and literary personality. In the study in which qualitative research methods were used, document analysis was used as a data collection tool.

Key Words: Turkish, Folk Literature, Abdurrahman Güzel, Akseki.

GİRİŞ

İmam ve Hatip Ali Efendi ile Emiş Hanım'ın oğlu olarak 1942 yılında Antalya'nın Akseki ilçesinin Ahmetler köyünde dünyaya gelen Abdurrahman Güzel ilkokulu köyünde, ortaokul ve liseyi Antalya'da okumuştur. 8 Ağustos 1964 tarihinde Maide Hanım ile evlenmiştir. 1965 yılında Ankara Üniversitesini bitirmesinin ardından 1966 yılında 1416 sayılı kanunla burslu olarak yüksek lisans ve doktora yapmak üzere Almanya'ya gitmiştir. Dil öğreniminin ardından lisansüstü öğrenim için Avusturya Viyana Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Türkoloji ve İslami Bilimler Fakültesine kaydolmuştur. Türkiye'deki lisans diplomasını geçerli saymadıkları için orada tekrar lisans eğitimine başlamış, Latince, İbranice, Farsça ve Arapça dersler almıştır. Aynı yıl kızı Şule dünyaya gelmiştir.

* Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, zeynep.ekinci@alanya.edu.tr

29 Ekim 1973 tarihinde Türkiye'ye dönen Abdurrahman Güzel Konya ilinde stajyer öğretmenlik yapmıştır. 15 Temmuz 1974 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim görevlisi olarak akademisyenlik kariyerine başlayan Abdurrahman Güzel'in 12 Temmuz 1975 tarihinde oğlu Alper dünyaya gelmiştir.

30 Nisan 1980 tarihinde, "Kaygusuz Abdal'ın Hayatı ve Eserleri" başlıklı çalışmasıyla Doçent unvanını almıştır.

1983-1984 yıllarında 2547 sayılı YÖK Kanununun 39. Maddesi uyarınca Almanya'ya misafir öğretim üyesi olarak gidip Türkçe Öğretimi derslerine girmiştir. 1984 yılında Gazi Üniversitesine geçmiştir. Burada Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi bölümünün açılması için çalışmalarına başlamış ve 1989 kendisinin girişimiyle yılında Türkiye'de ilk defa Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi bölümü açılmıştır.

10 Ekim 1985 tarihinde "Profesör" unvanını almış ve aynı yıl Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümüne bölüm başkanı olarak atanmıştır.

1994 yılında Çanakkale Üniversitesinde yapılan rektörlük seçimlerine katılmış ve oy birliği ile rektör seçilmiştir. Göreve başladığı dönemde Türkiye'deki 54 üniversite arasında 52. sırada olan Çanakkale Üniversitesi, göreve gelişinin dördüncü yılında ilk on üniversiteden biri olmuştur. Görev süresinin bitmesiyle birlikte Kıbrıs'taki Girne Amerikan Üniversitesine geçmiştir. 3 yıl görev yaptığı üniversitede Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi bölümünün açılmasına öncülük etmiştir.

2001 yılında döndüğü Gazi Üniversitesinden 16 Ekim 2003 tarihinde emekli olarak ayrılmıştır. 2003 yılında Başkent Üniversitesinde çalışmaya başlamıştır. Burada da Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi bölümünün açılmasına öncülük etmiştir. Hocamız hâlâ Başkent Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde öğretim üyesi, Başkent Üniversitesi Türkçe Öğretim Merkezi (BÜTEM) ve Başkent Üniversitesi Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi (BÜDAM) Müdürlüğü görevlerini yürütmektedir.

Eserleri

Kitaplar

1. Veremden Korunma Önlemleri, Ankara, 1966.
2. Ali in der Bektaschi – Dichtung, namentlich, jener des 16. Jhd'ts, Wien 1972, Dissertation: Doktora Tezi.
3. Kaygusuz Abdal, Ankara 1981, Habilitation: Doçentlik Tezi.
4. Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri, Ankara, 1983.
5. Kaygusuz Abdal Bibliyografyası, Ankara, 1983.
6. Greeks Murderer of Turks, Ankara, 1987.
7. Atatürk ve Millî Birlik, Ankara, 1987.
8. Kaygusuz Abdal, Saray-nâme, Ankara, 1989, 2. Baskı 2010.
9. XIX. Yüzyılın Sonu ile XX. Yüzyılın Başında Türkiye'de Hilâfet'ten Cumhuriyet'e geçiş, Ankara, 1989.
10. Yunus Emre Hayatı Eserleri ve Şiirlerinde Seçmeler, Ankara, 1990.
11. Mutasavvıf Yunus Emre, Ankara, 1991.
12. Bazı Müesseselerimiz ve Şahsiyetler Etrafında Teşekkül Eden: Millî Birlik- Millî Kültür, Ankara, 1991.
13. Zeynel Usul Baba (Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti) Ankara, 1992.
14. Mustafa Kemal Atatürk'te Millî Birlik ve Beraberlik, Ankara, 1996.
15. Türk Edebiyatında Çanakkale Zaferi, Çanakkale, 1996.
16. Avusturalya Resmî Tarihinde Gelibolu, Çanakkale, 1996.
17. Vidin Türkleri, (Dil, Din ve Folklor) İstanbul, 1996.
18. Türk Kültüründe İpek Yolu, Ankara, 1997.
19. Hacı Bektaş Velî, Ankara, 1998.
20. Abdal Musa Velâyetnamesi, Ankara, 1999.

21. Kaygusuz Abdal Menâkıpnamesi, Ankara, 1999.
22. Hacı Bektaş Velî ve Makalat, Ankara, 2002.
23. Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme, Ankara, 2004.
24. Süleyman Hakim Ata'nın Bakırgan Kitabı Üzerine Bir İnceleme, Ankara, 2004.
25. Kaygusuz Abdal ve Divan'ı, Ankara, 2010.
26. İki Dilli Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi (Almanya Örneği), Ankara, 2010.
27. Türkçe Öğretimi El Kitabı, Ankara, 2019.
28. Üniversiteler İçin Türk Dili Ders Kitabı, Ankara, 2020.
29. Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara, 2021.

Makaleler ve Tebliğler

Edebiyat ve Edebiyat Tarihi İle İlgili Makaleler

1. Türk Halk Şiiri, Dünya Edebiyatından Seçmeler, Kültür Bakanlığı, Ekim 1977, Sayı:4, s.56-66.
2. Niyazî-i Mısrî'nin Gözden Kaçan Bir Eseri: Risâle-i Devriye, IV. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 1979; Faruk Kadri Timurtaş Armağanı, Türk Kültürü Araştırmaları 17-21/1-2, Ankara 1979-1983, s. 121-139.
3. Türk Halk Edebiyatı ve Bu Sahanın Yeni Bir Dalı Olan Tekke Edebiyatı, Sözcü, 1981 Sayı:27, Yıl: 1.
4. Türk-İslam Edebiyatı'nın Orijinalitesi ve Zenginliği, Millî Kültür ve Gençlik Sempozyumu, Gazi Üni. Yayını, Nu:86, Ankara 1986, s. 174-205.
5. Kemalpaşazâde'nin Eserlerinde Türk Halk Edebiyatı'na Ait Bazı Motifler, Şeyhü'l-İslâm İbn-i Kemal Sempozyumu (26-29 Haziran 1985), TVD Yayını, Ankara 1986, s. 211-232.
6. Türk Halk Şairlerimizde Türk Dili Şuuru, Türk Dili Sempozyumu, Karaman 1987; Millî Kültür, s. 239-252.
7. Tekke Şiiri, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı: III. Halk Şiiri, Sayı:445-450, C.LVII, Ocak-Haziran 1989, s. 250-454.
8. Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Türk Dünyası El Kitabı, C:3, Ankara 1992, s. 234-281.

İslâm Tasavvufu İle İlgili Makaleler

1. Bektaşilik ve Bektaşî Şiiri, Şükrü Elçin Armağanı, Ankara 1983, s. 47-65.
2. Sual ve Cevap Yoluyla Tasavvuf'un Tarifi, Türk Kültürü Araştırmaları, İbrahim Kafesoğlu Armağanı, Ankara, 1985, s. 289-306.
3. Hacı Bayram Velî'nin Üç İlahisi'nin Tasavvufî Açından Tahlili, I: Hacı Bayram Velî Sempozyumu, Ankara, 1990, s. 76-86.
4. Süleyman Hakim Ata'nın Bakırgan Kitabı Üzerine, Türk Kültürü Araştırmaları, Zeynep Korkmaz Armağanı, Yıl:32/1-2, Ankara 1996, s. 195-204.

Türkoloji ve Türk Kültürü ile İlgili Makaleler

1. Ord. Prof. Dr. Herbert W. Duda'nın Hayatı ve Eserleri, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl: XV/1-2, Ankara 1976, s. 26-34.
2. Avusturyalı Türkolog Herbert Jansky'nin Hayatı ve Eserleri, Türk Kültürü, Sayı:185, Yıl: XVI, Mart 1978, s. 42-46.
3. Prof. Dr. Tedaus Kowalsky'in Hayatı ve Eserleri, Türk Kültürü, Sayı:205-206, Yıl: XVIII, Kasım-Aralık 1979, s. 26-34.
4. Viyana'da Türk Kültürünün İzleri – I, Millî Kültür, Kültür Bakanlığı, C. 3, S.4, Eylül 1981, s. 16-19.
5. Viyana'da Türk Kültürünün İzleri – I, Millî Kültür, Kültür Bakanlığı, C. 3, S.5, Ekim 1981, s. 16-19.
6. Folklore İnder Türki, Folklor Tarsadlom Mueszet 10-11 Juli 1981 Keckemet, Julius 22-26, s. 71-80.
7. Avusturyalı Türkolog Herbert W. Duda'nın Türk Dili Hakkında Falih Rıfkı Atay'la Yazışmaları, Türk Kültürü, Sayı:228, Yıl:20, Nisan 1982, s. 335-348.
8. Avusturyalı Türkolog Herbert W. Duda'nın Türk Dili Hakkındaki Görüşleri, Türk Kültürü, Sayı: 227, Yıl:20, Mart 1982, s. 278-284.

9. Erziehung der Türkischen Arbeitnehmerkinder in Deutschland und Ihr Kulturunterricht, Kulturkontakt Kulturkonflikt zur Erfahrung des Fremdes, Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie Universität Frankfurt am Main 1987, Nr:28, s.311-318.

10. Die Mawluddichtung von 'Ali, Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Kongresi, Strasborg 1987.

11. Erziehung und Bildung der Türkischen Migrantenkinder unter besonderer Berücksichtigung des muttersprachlichen Unterrichts, Probleme der Reintegration Türkischen Migrantenkinder, Justus Liebig Universität Giessen 1987, s.45-43.

12. Erzurum ve Yöresinin Mistik Kültüründe Eski Türk Dinlerinin İzleri, Tarih Boyunca Erzurum Sempozyumu, 12-18 Mart 1987, Erzurum; Milli Kültür, s.119-132.

13. Folklore In der Türkei, Folklor Tarsadlom Mueszzet 10-111 Julie 1981 Keckemet, Julius 22-26, s.71-80.

14. Hacı Bayram Veli'yi Hazırlayan Tarihi ve Tasavvufi Zemin, IV. Vakıf Haftası Sempozyumu, 1-7 Aralık 1986, Vakıflar Dergisi, C., Ankara 1987, s.151-159.

15. Kırım Türklerinin Esaret Türküleri, Türk Musikisinin Dünu-Bugünü-Yarımı Sempozyumu, Konya, Hazırlayan: Fevzi Halıcı, Ankara 1986, s.191-199.

16. Manavgat Yolları Sade Mermer' Adlı Karatay Türküsünün Menşei, I. Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu, 7-9 Mayıs 1983 Eskişehir, Yunus Emre ve Kültür Vakfı Yayını, Eskişehir 1987, s.151-159.

17. Muş ve Yöresi Türk Aşiretlerinde Eski Dinî İnançların İzleri, Milli Kültür, s.133-153.

18. Ord. Prof. Dr. Herbert W. Duda'nın Hayatı ve Eserleri, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl: XV/1-2, Ankara 1976, 2. 22-75.

19. Prof. Dr. Tedaus Kowalsky'in Hayatı ve Eserleri, Türk Kültürü, Sayı:205-206 Yıl: XVIII, Kasım-Aralık 1979, s.26-34.

20. Türk Bozkır Kültürünün Bayburt ve Yöresindeki İzleri, Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu, 23-25 Mayıs 1988 Bayburt; Milli Kültür, s.101-118; Bildiriler Kitabı.

21. Türk Dünyası Üzerine Düşünceler, Yeni Türkiye Dergisi, Ankara 199, s.983-994.

22. Türk Halk Biliminde Coğrafi Metod III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, Bildiriler-Genel Konular, Kültür Bak., C.,1 Ankara 1986, s. 131-137.

23. Türk Halk Biliminde Tarihi ve Lenguistik Metod, II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Sempozyumu, 7-9 Mayıs 1985, Eskişehir, Bildiriler Kitabı, s.126-136.

24. Türk Kültüründe Mevlit ve Yağ Geleneği Etrafında Teşekkül Eden Folklorik Unsurlar, III. Milletlerarası Yemek Kongresi, 7-12 Eylül 1990, Bildiriler s.80-93.

25. Türk Milli Kültüründe Babalar, IV. Türkoloji Kongresi, İstanbul 1986; Milli Kültür, s.21-57.

26. Vakıfların Milli Birlikteki Roller ve Hususiyle Demir Baba Türbesi, IV. Vakıf Haftası Sempozyumu, Vakıflar Dergisi, C.XX, Ankara 1988, s.395-401.

27. Vidin Türk Ağzları Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında, X. Uluslararası Türk Dili Kongresi, 26 Eylül-Ekim 1988, Ankara 1996, s.399-406.

28. Viyana'da Görülen Türk Kültür Halk Edebiyatı'na Alt Belli Başlı Motifler, Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloründe Yeni Görüşler Kongresi, Konya 1985, Bildiriler, s.434-449.

29. Viyana'da Türk Kültürü'nün İzleri -I, Milli Kültür, Kültür Bakanlığı, C.3, S.4, Eylül 1981, s.16-19.

30. Viyana'da Türk Kültürü'nün İzleri-II, Milli Kültür, Kültür Bakanlığı, C.3, S.5, Ekim 1981, s.16-19.

31. XIV-XV. Yüzyıl Türk Edebiyatı'nda Nevruz ve Nevruzîyeler, Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni, 20-22 Mart 1995, Ankara 1995, s.95-104.

Türk Dili Ve Türkçe Öğretimiyle İlgili Makaleler

1. Bugünkü Türkçemiz.

2. Eğitimde Türkçenin Öğretilmesi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.47, 1989.

3. Türk Dili ve Akademi Davamız, Konevi, Nisan 1983, S.7, s.11-14.

4. Halk Şairlerimizde Türk Dili Şuuru, Türk Dili Şuuru Sempozyumu, Karaman 1987, Milli Kültür, s.239-252.

5. Türk Dili Akademisi, Konevi, Nisan 1983, Sayı:7, s. 11-14.

Eğitim Öğretimle İlgili Makaleler

1. Eğitim Sistemimizin Meseleleri ve Çözüm Yolları, Sadık Kemal Turul Armağanı, Ankara, 2002, s.47-59.
2. Yüksek Öğretime Geçişte Bugünkü Sınav Sisteminin Değişmesi Üzerine, Milli Eğitim, s.128,1995, S.13-15.
3. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programları, Milli Eğitim, S.77-79, 1998, s.12-21
4. Almanya'daki Türk Çocuklarına Verilmesi Gerekli Olan Türk Kültürü ve Türk Dili Derslerinin Önemi Hakkında, Ankara Aydınlar Ocağı Dergisi, Ocak-Haziran 1988, S.1-2, s.6-19.
5. Orta Avrupa'ya Göç Eden Türk İşgücü ve Türk Çocuklarının Eğitim Meselesi, Türkoloji Çalışmaları ve Federal Almanya'daki Türk Çocuklarının Eğitim- Kültür Problemleri Sempozyumu, 20-21 Eylül 1985, Hacettepe, s.95-105.
6. Türk Cumhuriyetleri'nde Eğitim-Öğretim Kültür Faaliyetleri Hakkında, MEB Öğretmen, Sayı:10, s.7-10.
7. Türk Cumhuriyetleri ve Türk Topuluklarında Okutulması Düşünülen "Ortak Türk Edebiyatı Programları", II. Uluslararası Türk Dünyası Kurultayı Kongresi, 8-10 Aralık 1994, Bildiriler, Ankara 1995, s.207-224.
8. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenlerinin Yetiştirilmesinde Takip Edilecek Metodoloji, Gazi Üniversitesi Öğretmen Yetiştiren Kurumların Dünü- Bugünü Sempozyumu,8-11 Haziran 1987, s.435-448.
9. Türkçe'nin Eğitimi ve Öğretiminde Metodoloji, IV. Milliyetçiler Kurultayı,24-26 Haziran 1987 İstanbul Bildiriler, İstanbul 1987, s.143-148; Belgelerle Türk Tarihi, Sayı:47, s.1-9.
10. Türkçenin Eğitimi- Öğretimi Bölümlerinde Kurulması Gerekli Görülen Anabilim Dalları Hakkında Yeni Projelerimiz, XI. Eğitim Bilimleri Kongresi 23-26 Ekim 2002, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKT.
11. Yurt Dışına Yönelik Kültür Faaliyetleri, Milli Folklor, C,1, Yıl:1, Sayı:4, Aralık 1989, s.3-5.
12. Yurtdışından Dönen Çocuklarının Uyum Problemleri, Konuşma ve Yazı Dilinde Karşılaştıkları Zorluklar, Almanya'dan Yurda Dönen Türk Çocuklarının Uyum Problemleri Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi, Ankara1989.

Türk Klasikleriyle İlgili Makaleler

1. Ahmed Yesevi'nin Fakr-name'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ındaki Ortak Motifler; Milletlerarası Ahmet Yesevi Sempozyum Bildirileri, Ankara 1992, s.33-43.
2. Atatürk'te Milli Birlik ve Milli Beraberlik Düşüncesi, Milli Eğitim, Sayı:119, Ocak 1993, s.114-115.
3. Haggi Bektasch Welî, Entwicklung der Bektashcijja und Türkische Kultur, Melamilik ve Melamiler Kongresi, İstanbul 1987; Umay Günay Armağanı, Ankara 1997.
4. Hoca Ahmed Yesevi'de Milli Birlik ve Beraberlik Unsurları, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl; Ankara, s.201-210.
5. İstiklal Savaşı'nda Mehmed Akif, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.2, Ankara 1989, s.1-10.
6. Kanuni Sultan Süleyman Han'ın Avusturya Devlet Arşivi'nde Bulunan Fermanlarından Bazılarının Muhteviyatı Hakkında, IX. Milletlerarası Türk Tarih Kongresi, Ankara 1994.
7. Kaygusuz Abdal, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.5, İstanbul 1982, s.233-236.
8. Kaygusuz Abdal'ın Bilinmeyen Bir Eseri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.24-25, İstanbul,1986.
9. Kaygusuz Abdal'ın Bilinmeyen Çağatayca Bir Gazeli, Türk Kültürü, Sayı: 194.Yıl:17, Aralık 1978, s.101-103; Prof. Dr. Şükrü Elçin Armağanı, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl:29/1-2, Ankara 1993, s.164-171.
10. Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde " Su Motifi", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bursa), Bildirileri, C.11, Halk Edebiyatı, Ankara 1982, s.221-232.
11. Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde Bazı Tasavvufi Terimler Üzerine, Milli Kültür, C.2, Sayı:9, Şubat 1981, s.31-33.

12. Kaygusuz Abdal'ın Vücutname'si Üzerine, Türk Kültürü, Sayı:1 97, Yıl:17, Mart 1979.
13. Köroğlu Destanı, Trabzon'dan İki Kol, Türk Folkloründen Derlemeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, s.79-102.
14. Mehmet Akif Ersoy ve Milli Birlik, Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu, Türk Dili Kurumu, 2 Aralık 1986, Ankara, Türk Kültürü, Sayı:292, Yıl: XXV, Ağustos 1987, s.474-483; Belgelerle Türk Tarihi, Sayı:31 Eylül 1987, s.25-29.
15. Mustafa Kemal Atatürk'te Milli Birlik ve Beraberlik, Türk Kültürü Sayı:376, s.16-26, Ankara.
16. Nasreddin Hoca Fıkralarına Dair Bir Yazmanın Tahlili, Fikri-Felsefi Yönüyle Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, 15-17 Mayıs 1989, Ankara 1990, s.105-122.
17. Tasavvufi Halk Edebiyatı ve Nasreddin Hoca, I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Kongresi, Ankara 1989.
18. Vesiletü'n Necat (Mevlid)'in Dili ve Edebiyatı Değeri, Kutlu Doğum Haftası Sempozyumu, 12-17 Ekim 1989, Ankara 1992, s.193-213.
19. Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Mevlana'dan Hümanizm, IV. Milletlerarası Folklor Kongresi, Antalya 1992.
20. Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'de Meratib-i Erbaa Kavramı, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, AKM Yayını, No:69, Ankara-1995, s.257-272.
21. Yunus Emre'de Mahdumkulu'nda Ortak Motifler, Prof.Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara 1997.
22. Yunus Emre'de Hümanizm ve Hoşgörü, MEB, Milli Eğitim, Sayı:105, Ocak 1991, s.17-21.
23. Yunus Emre'de İnsan Kavramı: Türk dili Sayı:480, Ankara 1991, s.483-492; Milli Folklor, Sayı:11, Yıl:3, C. 2, Ankara 1991, s.2-5.
24. Yunus Emre'nin Eserlerinde Din, Diyanet Dergisi, C.27, Sayı:1, Ocak-Mart 1991.
25. Yunus Emre'yi Eserlerine Göre Günümüzde Bir Değerlendirme I-II-III, Çevren Bilim Kültür Dergisi, Priştina, Sayı:87-89, Ocak-Haziran 1992, s.23-50, Sayı:90-92, Temmuz, Aralık 1992, s.37-65.

Okuttuğu Dersler

A. Lisans Dersleri

I. Genel Kültür Dersleri

1. Osmanlı Türkçesi I-IV
2. Anlatım Türleri I-II
3. Edebiyat Bilgi ve Teorileri I-II
4. Türk Edebiyatı Tarihi I-II
5. Destani Türk Edebiyatı I-II
6. Türk Dünyası Edebiyatları I-II
7. Dil ve Kültür I-II

II. Türkçenin Eğitimi- Öğretimi ABD

1. Türkçe'de İmlâ I-II
2. Türkçe-Kompozisyon (Yazılı-Sözlü Anlatım) I-IV
3. Yazı Yazma Teknikleri I-II
4. Konuşma Teknikleri I-II
5. Anlama Teknikleri I-II
6. Türkçenin Eğitim Öğretim Tarihi I-II
7. Türkçenin Öğretim Metodları I-II
8. Karşılaştırmalı Türk ve Dünya Edebiyatları I-II
9. Okuma-Yazma Alışkanlığının Kazandırma Faktörleri I-II
10. Türk Soylulara Türkiye Türkçesinin Öğretimi

III. Türk Halk Edebiyatı ABD

1. Türk Halk Edebiyatına Giriş
2. Türk Halk Edebiyatı Metin Tahlilleri I-IV
3. Türk Âşık Edebiyatı I-II

4. Türk Tasavvuf Edebiyatı I-II
5. Türk Halk Hikâyeleri ve Teşekkürü I-II
6. Türk Halk Bilimi I-II

IV. Eski Türk Edebiyatı ABD

1. Eski Türk Edebiyatına Giriş I-II
2. Eski Türk Edebiyatı ve Metin Tahlilleri I-II

V. Yüksek Lisans ve Doktora Dersleri

1. Osmanlı Paliografyası I-II
2. Dünyada Türkçe Öğretimi ve Türk Yazı Dilleri I-II
3. Türkçenin Öğretim Metodları I-II
4. Türkçenin Anadil Olarak Öğretimi I-II
5. İki Dillilere Türkçenin Öğretimi I-II
6. Yabancılara Türkçenin Öğretimi I-II
7. Türkçenin Öğretiminde Program Geliştirme I-II
8. Yurtdışından Dönen Türk Çocuklarının Uyum ve Dil Kültürü I-II
9. Türk Kültürü I-II
10. İyi ve Doğru Yazma Usulleri I-II
11. Türk Soylularına Türkiye Türkçesinin Öğretim Metodu
12. Türk Halk Edebiyatının Orijinalitesi ve Zenginliği I-II
13. Türk Halk Edebiyatında Tarihî ve Linguistik Metod I-II
14. Türk Halk Edebiyatında Coğrafi ve Psikolojik Metod I-II
15. Türk Halk Edebiyatında Sosyolojik ve Karşılaştırma Metodları I-II
16. Âşık Edebiyatının Tarihî Gelişimi I-II
17. XVI-XVII. Yüzyıllarda Âşık Edebiyatı, Belli Başlı Âşıklar ve Eserleri I-II
18. XVII-XX. Yüzyıllarda Âşık Edebiyatı, Belli Başlı Âşıklar ve Eserleri I-II
19. Karşılaştırmalı Türk Dünyası Halk Edebiyatı I-II
20. Eski Türk Dinleri I-II
21. Dinî- Tasavvufî Türk Edebiyatının Tarihî Gelişimi I-II
22. Ortaasya'da Gelişen Dinî- Tasavvufî Türk Edebiyatı I-II
23. Anadolu'da Gelişen Dinî- Tasavvufî Türk Edebiyatı I-II
24. Alevî- Bektaşî Edebiyatı I-II
25. Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatında Nazım Şekli ve Nazım Türleri I-II
26. Osmanisch-Diplomatische Urkunde I-II

Yetiştirdiği Bilim İnsanları

1. Prof. Dr. Ahmet Doğan: Kırıkkale Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
2. Prof. Dr. Ali Torun: Dumlupınar Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
3. Prof. Dr. Ali Yakıcı: Gazi Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
4. Prof. Dr. Ayşe Yücel Çetin: Gazi Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
5. Prof. Dr. Celal Demir: Afyon Kocatepe Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
6. Prof. Dr. Fatma Açıık: Gazi Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
7. Prof. Dr. Halit Karatay: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
8. Prof. Dr. Hamiye Duran: Gazi Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
9. Prof. Dr. Özay Karadağ: Hacettepe Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
10. Prof. Dr. Mehmet Temizkan: Ege Üniversitesi Türk Dünyası ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
11. Prof. Dr. Murat Özbay: Kırıkkale Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
12. Prof. Dr. Süleyman Solmaz. Pamukkale Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
13. Doç. Dr. Abdullah Şahin: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

14. Doç. Dr. Hüseyin Özcan: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğretim Üyesi
15. Dr. Öğr. Üyesi Kadir Kaan Büyükkiz: Gaziantep Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
16. Doç. Dr. Mehmet Kurudayıoğlu: Hacettepe Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
17. Dr. Öğr. Üyesi Hayati Yavuzer: İstanbul Gelişim Üniversitesi Öğretim Üyesi
18. Dr. Öğr. Üyesi Hayrettin Parlakyıldız: Kıbrıs İlim Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
19. Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tatçı: Gazi Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
20. Dr. Öğr. Üyesi Adile Yılmaz: Akdeniz Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
21. Emekli Öğretim Üyesi Asiye Duman: Gazi Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
22. Emekli Öğretim Üyesi Erol Barın: Gazi Üniversitesi- Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

Yönettiği Yüksek Lisans Tezleri

Keskin, D. (2021). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen çocuk grupları için hazırlanmış hikâye kitaplarının kalıp sözler açısından değerlendirilmesi: Yunus Emre Enstitüsü Çocuk Hikâyeleri Dizisi örneği (A1-A2).

Karabulut, E. Z. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenmeye yeni başlayanlar için hazırlanmış ders kitaplarının kültürlerarası iletişim ve anlayış bağlamında incelenmesi.

Öncel, Ş. (2021). Türkçenin inceleme konusunda öğretiminde fabl değer değerleri eğitime yönelik bir- La Fontaine örneği yabancı çocuklara Türkçe öğretiminde uygun kullanımın değerler eğitime etkisi üzerine bir çalışma - La Fontaine örneği.

Orhan, D. (2019). İsveç'te yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bir şekilde dil açısından bakıldığında İsveç'te yabancı dil olarak Türkçe yetişkinlerin dil ihtiyaç analizi.

Crahay, R. S. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi a1 derecesi genel olarak İngilizce eğitimlerin genel terim ve ifadelerin derlenerek, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde a1 düzeyinde kullanılmak üzere İngilizce anadili konuşurlarının iletişimde kullandıkları *sözcükleri ve İngilizce sınıflarında kullanılan ifadeleri derlemek ve ifadelerin derlenmesi*.

Başutku, S. (2018). Türkçenin yabancı dil Olarak Öğretiminde B1 düzeyinde kelime öğretimi.

Gördeladze, İ. (2017). Gürcü yazmada Rustaveli Devlet Üniversitesi örneği (Batumi Şoveli Devlet Üniversitesi Türkoloji bölümü örneği)

Doğan, G. (2016). Yedi İklim Türkçe öğretimi B1, B2 ve C1 ders kitaplarındaki metinlerin Türkçe öğretiminde kültür setini geliştirmek için B1, B2 ve C1 dizisinin Türk kültürünün yoğunlaştırılmasındaki rolünü belirlemek.

Öztürk, A. G. (2015). Dîvânü Lugâti't-Türk'te yer alan atasözlerinin yabancılarla Türkçe öğretiminde kültür aktarımına katkısı hakkında değerlendirme.

Tok, A. (2015). Dîvânü Lugâti't-Türk'te yer alan yabancılarla Türkçe öğretimi unsurları *Dîvânü Lugâti't-Türk'te yabancılar için Türkçe öğretimi unsurları*.

Kurt, Y. (2015). Süleyman Şevket'in Kavaid-i Tahrir adlı eserinde yazma eğitimi ve geleceği Türkçe yazma eğitimi ile karşılaştırılması.

Aksu, Ö. (2015). 4+1 Planlı Yazma ve Değerlendirme Modeli ortaokul cinsel sınıfın hizmet planlama hazırlıklarına hazırlık ve Yazma Değerlendirme Modelinin sekiz sınıf öğrencisinin performans çalışmalarına etkisi.

Kahraman, T. (2015). Türk edebiyatının hayalperest çocukları fantastik edebiyat ortaokul (5,6,7,8) Türkçe ders kitaplarına yönelik Türkiye literature'in imaginativéfantastik literature'in ortaokul ders kitabına yansması.

Özok, T. (2015). Ahmet Rasim' in Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî eseri (1907) ile ilköğretim ikinci kademe yeni Türkçe ders programının (2006) karşılaştırılması üzerine bir çalışma.

Arhan, A. (2015). Türkçe öğrenen Mısırlı öğrencilerin yazılı anlatımında yaptıkları ad durum eki yanılgıları.

Erkuş, E. (2014). 1839-1908 yılları arasındaki Türkçe eğitimi ve öğretimi çalışmalarında alan terminolojisi.

- Çimen, A. (2014). Ortaokul 4. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımda filimsileri kullanma becerileri üzerine bir değerlendirme.
- Soltanirad, A. (2013). Türkçe öğretiminde diksiyonun önemi.
- Ağcaoğlu, A. (2012). Cemil Sena'nın Türkçe'nin öğretimi üzerine yaptığı çalışmalarının değerlendirilmesi.
- Sungü, E. (2011). Milli Eğitim Bakanlığının tavsiye ettiği 100 temel eser'deki hikâye kitaplarının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zihinsel becerilerini geliştirmedeki işlevleri.
- Yıldırım, H. Ç. (2011). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde Türkçe dil bilgisi ve ad durum eklerine ilişkin öğrenci görüşleri.
- Şimşek, P. (2011). Yabancılara Türkçe öğretiminde okuma metinleri ve yardımcı okuma kitapları üzerine bir araştırma.
- Uysal, P. (2010). İlköğretim okullarında düzenlenen kitap okuma saatlerine ilişkin öğretmen görüşleri: Bir durum çalışması, Sincan ilçesi örneği.
- Gökahmetoğlu, E. (2010). İlköğretim 6-8. sınıf Türkçe kitap setlerinde Türk halk edebiyatı türleri ile Türkçe öğretimi.
- Çalışkan, Z. (2005). Hacı Bektâş Veli'nin Makâlât'ı ile Kaygusuz Abdal'ın mensur eserlerindeki ortak ve farklı motifler üzerine bir inceleme.
- Dulkadiroğlu, S. (1999). Almanya'da ilköğretim okullarındaki iki dilli sınıflarda Türkçe öğretimi (2 cilt)
- Taşlıova, M. M. (1998). Mir Hamza Nigari'nin Nigar-name mesnevisi: İnceleme- metin.
- Elmacı, S. (1998). İlköğretimde Türkçe eğitimi ve öğretimi (2. Kademe)
- Üçüncü, K. (1998). Cemaleddin Uşşaki Divanı: İnceleme – metin.
- Şahin, A. (1998). Kilisli Abdullah Sermet (Halis) divanı (metin-inceleme)
- Tekşan, K. (1997). Türkiye'de ve Azerbaycan'da alfabe öğretimi.
- Ercan, M. A. (1997). 19. yarışma İstanbul'da aşıklık ve aşıklar.
- Karaçay, M. N. (1997). Yenice (Agonya) folkloru üzerine bir inceleme.
- Kozan, T. (1995). Türkiye'ye eğitim-öğretim-öğretim maksadının geleceğiyle ilgili dil, kültür ve sosyal problem ve çözüm önerileri.
- Balabanlı, F. N. (1995). Üç yıllık eğitim enstitüsü mezunları için hazırlanan Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi lisans tamamlama programı Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarının incelenmesi.
- Oral, O. (1995). Şeyhu'l-İslam Haydari-zade İbrahim Efendi'nin 'Mezahib ve Turık-ı İslamiye Tarihi ' adlı eserinin sadeleştirilmesi ve tahlili.
- Kaya, S. (1995). Selçuklular Dönemi Fikir Hareketleri.
- Açık, F. (1995). Özbekistan'dan eğitim-öğretim amacıyla Türkiye'ye gelen öğrencilerin dil-kültür-uyum problemleri ve çözüm teklifleri.
- Adıgüzel, M. S. (1994). Türkmen öğrencilerinin Türkiye Türkçesi öğrenim problemleri.
- Güçel, G. (1993). Cumhuriyet döneminde Türkçe öğretimi ve okuma-yazma alışkanlığı üzerine bir değerlendirme.
- Ay, A. (1993). Makedonya'da Türk halk edebiyatı.
- Yücel, N. (1993). Kastamonu'da aşıklık geleneği ve Kastamonu'da yetişen aşıklar.
- Yılmaz, A. (1993). Eşrefoğlu Rumi Divanı (inceleme).
- Özkan, A. (1992). Yabancıların Türkçe'yi öğrenmeleri esnasında yaptıkları isim hâl ekleri yanlışları ve bu konunun değerlendirilmesi.
- Elçi, A. (1992). Muzaffer Sarısözen (hayatı, eserleri ve çalışmaları).
- Akıncı, M. H. (1992). Temel söz varlığımız ve örneklendirilmesi.
- Karakuş, İ. (1992). Genel liselerin üçüncü sınıfı için 1957 müfredat programına göre yazılan 'Türk Dili ve Edebiyatı' ders kitapları üzerine bir inceleme.
- Uzmay, E. (1992). Çankaya Anadolu Lisesi'nde yurt dışından dönen çocuklardan 15-16 yaş grubundakilerin kendilerini ifade etmede karşılaştıkları dil problemleri.
- Duman, A. (1992). 1923-1957 yılları arasında ortaokul ve liseler için hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı programları üzerine bir inceleme.
- Demir, C. (1992). 1981-1991 ÖSS ve ÖYS (Öğrenci Seçme Sınavı ve Öğrenci Yerleştirme Sınavı) Türkçe sorularının genel bir değerlendirilmesi.
- Barın, E. (1992). Yabancılara Türkçenin öğretiminde bir metod denemesi.

Kırcı, E. (1991). Erzurum'lu Kadı Mustafa Darir'in Siretü'n-Nebi adlı eserinde dini ve tasavvufi unsurlar.

Öztürk, F. (1991). Burdur ve çevresinde sözlü geleneğe dayalı adak ve adak yerleri.

Özbay, M. (1991). Televizyonla Türkçe öğretimi.

Özarslan, M. (1991). Prof. Dr. Şükrü Elçin hayatı ve eserleri üzerine bir araştırma.

Özçelik, Y. N. (1990). Abdullah İlahi ve Meslekü't-Talibin Ve'l-Vasılın (edisyona-kritik)

Bütün, E. (1988). İzahü'l Esrar.

Yücel, A. (1988). Lali-zade Abdülbaki Efendi'nin Menakıb-ı Melamiyye-i Bayramiyyesi (inceleme-metin)

Yavuzer, H. (1988). Şeyh İlahi'nin Esrar - Namesi: Hayatı - eserleri - inceleme – metin.

Gülerer, S. (1988). Bursalı Lami'i Çelebi İbret-nüma (inceleme-metin)

Danacı, T. (1988). Neccar-zade Şeyh Rıza Divanı.

Torun, A. (1987). Vahib Ummi Divanı.

Duran, H. (1987). Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makalat'ında din ve tasavvuf.

Oğuz, M. Ö. (1987). Yozgatlı Hüznü Divanı-ı (tahlil-metin).

Yıldız, N. (1987). Mutasavvıf Türk kadın şairleri üzerine bir araştırma.

Doğan, A. (1987). Salih Baba Divanı (edisyona-kritik)

Ünal, A. H. (1987). Nakşi Ali Akkirmani Divanı (edisyona-kritik)

Arslan, H. (1986). Aşık Sümmani ve eserleri.

Aras, R. (1986). Harput evliyalari.

Topal, İ. (1986). Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda din ve tasavvuf.

Solmaz, S. (1986). Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanında Aşk.

Sarı, M. (1986). Hayreti Divanı'nda maddi kültür unsurları.

Özsoy, B. S. (1986). Silleli Sürûrî'nin hayatı ve şiirleri.

Demir, Y. (1986). Taşlıcalı Yahya Bey Divanında sevgili ve sevgiliye ait fiziki unsurlar.

Tatçı, M. (1986). Hayreti Divanı'nda din ve tasavvuf.

Mermer, A. (1985). Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda nebatlar.

Yüksel, H. A. (1985). Develi'li Aşık Seyrani ve şiirleri.

Yakıcı, A. (1985). Niyazi-i Mısri'nin divanı ilahiyatı'ı.

Yönettiği Doktora Tezleri

Yemenici, A. İ. (2019). Türkçe öğretiminde masallarla yapılan etkinliklerin dinleme becerilerine etkisi.

Yıldırım, H. Ç. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde planlı yazma ve değerlendirme modelinin yazma becerisine etkisi.

Hayri, A. (2016). Türkiye'ye gelen Afganistanlı öğrencilere yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi üzerine bir değerlendirme (2008-2012).

Büyükikiz, K. K. (2011). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin, yazma becerileri ile öz yeterlik algıları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma.

Arı, Ş. (2011). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ilköğretimin ikinci kademesinde öğrenim gören yabancılara Türkçe öğretimi üzerine bir değerlendirme.

Cihandır, Y. (2011). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki okul öncesi çocukların ninni, tekerleme ve masallar aracılığı ile Türkçe dil becerilerini kazanmaları üzerine bir değerlendirme.

Temizkan, M. (2007). İlköğretim ikinci kademe Türkçe derslerinde okuma stratejilerinin okuduğunu anlama üzerindeki etkisi.

Karadağ, Ö. (2005). İlköğretim I. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma.

Kurudayıoğlu, M. (2005). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma.

Özcan, H. (2001). Bektaşî adab ve erkânı.

Yılmaz, A. (2001). Şah İsmail Hatai Divanı'nda dini tasavvufi unsurlar.

Parlakıldız, H. (1999). İlkokulların 4. ve 5. sınıflarında Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı metinleri üzerine bir inceleme.

Elçi, A. E. (1998). Alevi-Bektaşî törenleri ve semahlar.

Demir, C. (1997). Atatürk döneminde bir ve tam devreli liselerde (ortaokul ve liselerde) Türk dili ve edebiyatı eğitim ve öğretimi.

- Yavuzer, H. (1997). Kemal Ümmi Divanı.
- Turan, F. A. (1995). XIX. yüzyılda Ankaralı aşıklar ve Ayaşlı Ahmet Fahri.
- Duran, H. (1995). Hacı Bektaş-ı Veli Velayet-Namesi ve Velayet-Name'de geçen keramet motifleri.
- Yücel, A. (1994). Akşemseddin'in eserlerinin dini-tasavvufi açıdan tahlili.
- Torun, A. (1992). Türk edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler üzerine bir inceleme.
- Tör, N. (1992). Türkçe ve Rumca olarak söylenen Nasreddin Hoca fıkraları üzerine bir inceleme-metin I-II (2 cilt).
- Doğan, A. (1992). Müştak Baba'nın Türkçe şiirlerinde dini ve tasavvufi unsurlar.
- Arslan, M. (1990). Divan edebiyatında manzum surnameler (inceleme ve metinler).
- Tatçı, M. (1990). Yunus Emre Divanı (inceleme-metin) (2 cilt)
- Sevgi, A. (1987). Latifi (hayatı ve eserleri) inceleme-metin.